

Annina Wahlbeck

ULOSOTTOVALITUSPROSESSIN EDELITYKSET

ULOSOTTOVALITUSPROSESSIN EDELLYTYKSET

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA
A-sarja N:o 348

Annina Wahlbeck

ULOSOTTOVALITUSPROSESSIN EDELLYTYKSET

Yliopistollinen väitöskirja, joka Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan suostumuksella esitetään julkisesti tarkastettavaksi Vaasan oikeustieteellisessä koulutuksessa lauantaina 17.12.2022 klo 14.

WITH AN ENGLISH ABSTRACT

© 2022 Suomalainen Lakimiesyhdistys ja Annina Wahlbeck

ISSN-L 0356-7206

ISSN 0356-7206

ISBN 978-951-855-564-6

ISBN 978-951-855-565-3 (verkkokirja)

Taitto: Taittopalvelu Yliveto Oy

Oy Nord Print Ab, Helsinki 2022

Esipuhe

Tämä väitöskirja valmistuu vaikeina aikoina. Se saa pohtimaan, mitä merkitystä oikeastaan on ulosottovalitusprosessin edellytyksiä käsittelevällä tutkimuksella. Tarkemmin mietittynä, on sillä merkitystä. Juuri vaikea maailman ja maapallon tilanne suorastaan alleviivaa tutkitun tiedon merkitystä. Tieteen merkitys on varmasti pysyvää, vaikka sen sisältö on alati muuttuvaa. Siksi jätänkin lopulta luottavaisena tämän pienen ja vaatimattoman osuuteni tieteen kenttää täydentämään.

Aihe ja perusta tälle tutkimukselle ovat kehittyneet käytännön työssä Vaasan hovioikeudessa. Ulosottovalitusasioihin erikoistuneena esittelijänä en voinut välttää havaitsemasta, miten valtava merkitys koko ulosottojärjestelmän tuntemisella on. Esittelijän työn tutkimusluonne johti siihen, ettei väitöstutkimuksen tekeminen tuntunut lopulta kovin isolta askeleelta. Hovioikeuden kollegoita kiitän kaikista niistä taidoista, joita minulle kehittyi esittelijän vuosien aikana. Haluan myös ilmaista suuren arvostukseni tuomioistuimissa tehtävää työtä kohtaan.

Olen ollut onnellisessa asemassa, sillä olen saanut väitöstutkimukseni ohjaajiksi insolvenssi- ja prosessioikeuden asiantuntijat professori Tuula Linnan ja apulaisprofessori Tuomas Huplin. He ovat myös kiitettävästi kartuttaneet lähdeaineistoa aivan väitöskirjan painatushetkeen asti. Tuula ja Tuomas, tukenne ja kannustuksenne on ollut läpi koko prosessin aivan korvaamatonta. Kun vihdoinkin tutkijankammiosta valmiin käsikirjoituksen kanssa, tuntuu toimeen kaikista kiireistänne huolimatta. Haluan osoittaa teille mitä lämpimimmät kiitokseni. Niin ikään olen hyvin kiitollinen siitä, että väitöskirjani esitarkastajina toimivat emeritusprofessori Antti Jokela ja oikeusneuvos Mika Huovila, jotka suostuivat tarkastusprosessiin vielä keskikesällä, jolloin heillä olisi oletettavasti ollut parempaakin tekemistä. Esitarkastuslausunnon jälkeen tutkimuksen valmistuminen alkoi tuntua todelta ja hienolta. Antti Jokelaa kiitän erityisesti myös suostumisesta vastaväittäjäksi.

Helsingin yliopiston oikeustieteellistä tiedekuntaa haluan kiittää erinomaisesta mahdollisuudesta tutkia ja opettaa. Helsingin yliopiston Vaasan oikeustieteellinen koulutus on osoittanut, että Strömsö, jossa kaikki sujuu kuin unelma, on todella olemassa. Ei vähiten siksi, että yksikköä johtava professori Marcus Norrgård henkilökohtaisesti huolehtii, että näin on. Marcusta kiitän myös viisaista neuvoista tutkimuksen alkuvaiheessa. Ne johtivat käänteentekevään ymmärrykseen siitä, mitä olen tekemässä ja miten. Koko henkilökuntaa kiitän siitä

välittömästi ilmapiiristä, jossa saamme työskennellä. Professori Petra Sund-Norrgårdin, yliopistonlehtori Hannele Tolosen ja koulutussuunnittelija Marja-Riitta Hakalan vahva ammatillinen osaaminen on ollut inspiroivaa ja myötä-eläminen kantava voima. Vaasassa olen saanut ilokseni tutustua myös moniin muihin väitöskirjatutkijoihin: Tuuli Hong, Alicia Nylund, Teemu Matikainen, Jurkka Jämsä, Mehrnoosh Farzambar, Hanna Nieminen-Finne, Veronica Lankinen, Sebastian Åstrand, Juho Rankinen ja Max Malvikko. Alicia Nylundia kiitän erikseen ensiluokkaisesta käännösavusta.

Olen saanut tehdä opetussyhteistyötä professori Kimmo Nuotion, emeritusprofessori Dan Fränden ja yliopistonlehtori Heidi Lindforsin kanssa. Sanomattakin on selvää, miten opettavaista ja antoisaa se on ollut. Esittelijäneuvos Kaisa Kuparista ja kihlakunnanvouti Antti Koskelaa käy kiittäminen ulosottoaiheisista keskusteluista, joiden ansiosta olen tullut kerta kerralta hieman viisaammaksi.

Hovioikeuden uumenista löytyy myös aivan erinomainen ja valikoimaltaan laaja kirjasto. Informaatikko Katja Hemmingille osoitan lämpimät kiitokseni hänen vaivoja säästelemättömästään avusta projektin aikana. Suomalaista Lakimiesyhdistystä kiitän käsikirjoituksen hyväksymisestä julkaistavaksi A-sarjassa. Toimistopäällikkö Lea Purhosta ja kustannustoimittaja Kaisa Karppista kiitän ohjauksesta julkaisuprosessin kuluessa. Suuret kiitokset Maaliskuun 25 päivän rahasto sr:lle, Jenny ja Antti Wihurin rahastolle, Lakimiesliitolle sekä Helsingin yliopiston rahastoille väitöstutkimuksen tukemisesta apurahoin.

Olen myös syvästi kiitollinen perheestä ja muista läheisistä, joita voin kiittää tuesta henkilökohtaisesti.

Vaasassa 2.10.2022

Annina Wahlbeck

Sisällys

ESIPUHE	V
SISÄLLYS	VII
I JOHDANTO	1
1 Tutkimuskohde	3
2 Tutkimuksen rakenne	7
3 Tutkimuksen oikeuslähdeaineisto ja suhde aikaisempaan tutkimukseen	9
4 Tutkimuksen metodi	11
5 Tutkimuksen teoreettinen viitekehys	15
5.1 Oikeuslähde- ja tulkintaoppi	15
5.1.1 Kaksitasoinen oikeuslähdeoppi	15
5.1.2 Oikeuslähteistön tulkintaoppi	20
5.2 Systemirationaalinen tulkinta	24
5.2.1 Systemaattisesta systemirationaaliseen tulkintaan....	24
5.2.2 Oikeuslähteiden systemirationaalinen tulkinta	26
YLEINEN OSA	33
II ULOSOTTO TÄYTÄNTÖÖNPANONA	35
1 Ulosotto prosessikentässä	37
2 Ulosottotäytäntöönpanon luonne	39
3 Ulosotto lainkäyttönä	53
3.1 Siviiliprosessin funktiot	53
3.1.1 Funktioiden määrittely	53
3.1.2 Oikeussuojafunktio	54
3.1.3 Ohjausfunktio	55
3.1.4 Konfliktinratkaisufunktio	56
3.1.5 Muita näkökulmia	58
3.1.6 Funktiot periaatteina	60
3.1.7 Yhteenveto	63
3.2 Ulosoton funktiot	63
3.2.1 Täytäntöönpanofunktio	63
3.2.2 Siviiliprosessin funktiot ulosotossa	64
3.3 Ulosotto-oikeudellisen lainkäytön erityispiirteet	66

III	ULOSOTTOVALITUS MUUTOKSENHAKUKEINONA	71
1	Ulosottovalitusasian luonne ja käsittelyjärjestys.....	73
2	Ulosottomuutoksenhaun rakenne	77
2.1	Muutoksenhakutie	77
2.2	Muutoksenhakuasteet	82
3	Muutoksenhaun funktiot.....	87
3.1	Muutoksenhaun sisältö ja tavoitteet	87
3.2	Siviiliprosessin funktiot muutoksenhaussa	90
3.3	Muutoksenhaun erityisfunktiot	99
4	Ulosottovalitusprosessin funktiot	103
5	Ulosottovalitus osana ulosoton oikeussuojajärjestelmää.....	107
6	Ulosottovalituksen lajit.....	111
	ERITYINEN OSA.....	117
IV	RATKAISUN OIKEUSVOIMA ULOSOTTOVALITUKSEN TUTKIMISEN ESTEENÄ	119
1	Oikeusvoima siviiliprosessissa	121
1.1	Oikeusvoiman ulottuvuus.....	121
1.2	Oikeusvoima ja kanteenmuutoskielto	124
1.3	Oikeusvoima ja oikeudenkäynnin sisäinen preklusio	127
1.4	Suhde vaatimis- ja väittämistaakkaan	128
1.5	Oikeusvoima ja tuomionpurku	129
1.6	Oikeusvoimaopin formaalisuus ja harkinnanvaraisuus	132
1.7	Oikeusvoima ihmisoikeus- ja prosessiperiaatteina	133
1.8	Yhteenvedo.....	137
2	Oikeusvoima ulosottovalitusprosessissa.....	139
2.1	Arvioinnin lähtökohdat	139
2.2	Muutoksenhakutuomioistuimen ratkaisun sitovuus toisessa ulosottoasiassa	139
2.3	Muutoksenhakutuomioistuimen ratkaisun sitovuus samassa ulosottoasiassa.....	147
2.4	Ulosottomiehen päätöksen sitovuus toisessa ja samassa ulosottoasiassa	148
2.5	Ulosottomiehen itseoikaisupäätöksen sitovuus toisessa ja samassa ulosottoasiassa sekä suhde ulosottovalitusasian ratkaisuun	153
2.6	Täytäntöönpanoriita-asian ratkaisun sitovuus toisessa ja samassa ulosottoasiassa sekä suhde ulosottomiehen päätökseen ja ulosottovalitusasian ratkaisuun	158

V	LOPULLINEN TILITYS ULOSOTTOVALITUKSEN TUTKIMISEN ESTEENÄ	163
1	Johdanto.....	165
2	Tilitysjärjestelmä	167
2.1	Lopullisen tilityksen käsite	167
2.2	Tilityksen edellytykset	168
2.3	Ulosottooperusteen kumoaminen ja muuttaminen.....	170
2.4	Ulosottovalituksen ja täytäntöönpanoriidan vaikutus täytäntöönpanoon ulosmittausvaiheessa	175
2.5	Ulosottovalituksen ja täytäntöönpanoriidan vaikutus täytäntöönpanoon myyntivaiheessa.....	176
2.6	Ulosottovalituksen ja täytäntöönpanoriidan vaikutus täytäntöönpanoon varojen jako- ja tilitysvaiheessa.....	181
3	Täytäntöönpanon keskeytysjärjestelmä.....	183
4	Tilitys ja pääsy tuomioistuimeen.....	187
4.1	Problematiikka	187
4.2	Pääsy tuomioistuimeen perusoikeutena	188
4.3	Pääsy tuomioistuimeen ihmisoikeutena	191
4.3.1	Ruotsalainen järjestelmä.....	191
4.3.2	Suomalainen järjestelmä.....	194
4.4	Tuomioistuimeen pääsyn takeet ja kriittiset kohdat suomalaisessa järjestelmässä.....	197
4.5	Yhteenvedo.....	202
VI	LOPUKSI	205
	ABSTRACT.....	211
	LÄHTEET.....	213
	OIKEUSKÄYTÄNTÖ.....	227
	LYHENTEET.....	229
	ASIAHAKEMISTO	231

I JOHDANTO

1 Tutkimuskohde

Ulosottovalitus muodostaa erityisen oikeussuojatyypin, jolle ei löydy suoranaista vastinetta suomalaisesta oikeusjärjestyksestä. Ulosottovalitusasiat eivät ole varsinaisia riita-asioita, eikä niitä voi pitää tavallisina muutoksenhakuasioina. Jo lähtökohdat ovat siviiliprosessista poikkeavat: ensimmäisen asteen muutoksenhakutuomioistuimena toimii kärjäoikeus (ulosottokaari, UK 11 luku 2 §). Muutoksenhaku kohdistuu tuomioistuinlaitoksen ulkopuolisen viranomaisen toimenpiteisiin. Muutosta ei yleensä haeta erikseen ulosottoviranomaisen päätöksiin, vaan ulosottoviranomaisen suorittamiin täytäntöönpanotoimiin tai toimituksiin (UK 3 luku 30 § 2 mom. ja 11 luku 1 § 1 mom.). Muutoksenhaun alaisen toimenpiteen tehnyt ulosottoviranomainen osallistuu itsekin muutoksenhakuprosessiin, kuultavana. Ulosottoviranomainen antaa lausunnossaan kärjäoikeudelle selvityksen täytäntöönpanotoimista ja perustellun kannanottonsa valituksessa esitetyistä vaatimuksista perusteineen (UK 11 luku 10 ja 11 §). Ulosoton muutoksenhaun ollessa tuomioistuimessa vireillä ja sen jälkeenkin ulosottomenettely pääsääntöisesti jatkuu (UK 11 luku 9 §). Tuomioistuimen antama ratkaisu muotoaa tämän menettelyn seuraavia vaiheita, jotka nekin voivat olla erikseen ulosottovalituksen kohteina (UK 11 luku 1 §). Näin voidaan todeta ulosottovalituksen käsittelyn tapahtuvan tilanteessa, joka ei ole mitenkään staattinen. Oikeussuojaa annetaan tulevaisuutta varten.

Käytännössä tehdyt havainnot ulosottovalitusasioiden erityispiirteistä ovat olleet pontimena tälle tutkimukselle. Tutkimus voisi kohdistua yksinomaan sen selvittämiseen, miltä osin ja miten ulosottovalitusasioiden käsittely eroaa riitaasioiden käsittelystä. Kysymys olisi toisin sanoen siitä, *miten* ulosottovalitusprosessi sekä yleinen siviili- ja muutoksenhakuprosessi eroavat toisistaan. Näiden eri prosessien erojen selvittäminen vastaisi myös käytännön oikeuselämän tarpeisiin. Sen sijaan teoreettisempi ja perustavanlaatuisempi kysymys on, *miksi* nämä prosessit eroavat toisistaan. Katson, että ulosottovalitusprosessin teoreettisten lähtökohtien ymmärtäminen on avain myös käytännön tulkintakysymysten ratkaisemiseen. Siksi tärkeämpää kuin yksittäisten erojen kuvaaminen on erojen ymmärtäminen. Tämä tarkoittaa laajempaa ymmärrystä riita-, muutoksenhaku- ja ulosottovalitusasioiden järjestelmien välisistä suhteista.

Tutkimuksen otsikko ei tarkoita yhtäpitävästi prosessinedellytyksiä, joilla ymmärretään pääasian (aineellisen) tutkimisen edellytyksiä.¹ Kysymys on ensinnäkin ulosottovalitusmenettelyn teoreettisista perusteista: mikä on

¹ Reinikainen 1958, s. 11, Lappalainen 2001, s. 1–5 ja Jokela 2012, s. 505–506.

ulosottovalitusmenettelyn luonne ja asema prosessikentässä. Ulosottovalitusprosessin teoreettiseksi määrittelemiseksi on myös välttämätöntä kuvata, mitkä ovat ne ensi asteen ulosoton ominaispiirteet, jotka vaikuttavat valitusasian käsittelyyn tuomioistuimessa. Ensi asteen ulosoton erityisluonteen voi näet olettaa olevan syynä ulosotto-oikeudellisten asioiden erityispiirteisiin myös tuomioistuinprosessissa. Ensi asteen ulosottomenettelyn ja ulosottovalitusprosessin teoreettinen käsittely muodostaa tutkimuksen yleisen osan. Tavotteena on määrittää ja systematisoida ulosottomenettely muutoksenhaun kohteena sekä ulosottovalitus muutoksenhakukeinona; luoda teoreettinen tausta ja raamit ulosottovalitukseen liittyvien tulkintakysymysten käsittelemiseksi. Vasta kun on ymmärrys järjestelmästä, jossa tulkintaratkaisuja tehdään, ovat rationaaliset tulkintaratkaisut mahdollisia ja saavutettavissa. Yksinkertaistaen tutkimuskysymykset voidaan esittää seuraavasti: mitä ovat ulosottotäytäntöönpano ja ulosottovalitus sekä millaisen järjestelmän ulosotto täytäntöönpanona ja ulosottovalitus muutoksenhakukeinona muodostavat? Teoreettisena apuvälineenä käytännössä yhteydessä siviiliprosessuaalista funktiokeskustelua.² Ylipäänsä keskeistä ulosottovalituksen järjestelmäkuvausten luomiseksi on vertailu yleiseen siviili- ja muutoksenhakuprosessiin. En tyydy tehtyjen lainsäädäntöratkaisujen ja olemassa olevan systematiikan kuvaamiseen, vaan tarkastelen niitä kriittisesti.

Erityisessä osassa tarkastelen eräitä ulosottovalituksen tutkimisen edellytyksiä. Ulosottovalituksessa on kysymys toisaalta muutoksenhakemuksesta, toisaalta ensimmäisen kerran tuomioistuimessa vireille saatetusta asiasta. Siksi voitaneen rinnastaen puhua prosessinedellytyksistä. Riita-asian yleiset prosessinedellytykset voidaan ryhmitellä neljään ryhmään: tuomioistuimeen, asianosaisiin, kanteeseen sekä kanteen nostamis- ja ajamistapaan kohdistuviin prosessinedellytyksiin.³ Näiden koko asiaa koskevien prosessinedellytysten lisäksi muutoksenhakemuksen tutkimiseen liittyy erillisiä edellytyksiä.⁴ Kukin prosessinedellytys voisi olla väitöstutkimuksen kohteena sellaisenaan. Tässä tutkimuksessa olen valinnut tarkastelun kohteeksi kaksi ensisijaista ja perustavanlaatuaista ulosottovalituksen tutkimisen edellytystä tai – kääntäen ilmaistuna – tutkimisen estettä: aikaisemman ratkaisun oikeusvoimavaikutuksen ja lopullisen tilityksen vaikutuksen. Tuomion tulevaisuuteen nähden sitova oikeusvoimavaikutus (res judicata) merkitsee sitä, ettei lainvoimaisesti ratkaistua asiaa voida ottaa enää uudelleen tuomioistuimen tutkittavaksi.⁵ Ulosoton tilitysvaikutus (UK 11 luku 1

² Launiala on analysoinut siviiliprosessin ja ulosoton funktioita suhteessa ulosotto-oikeudellisiin normeihin ja periaatteisiin. Hänkin on nähnyt potentiaalia funktioiden laajemmassa hyödyntämisessä lainopissa. Launiala 2016, s. 1 ss., erityisesti s. 18.

³ Reinikainen 1958, s. 24–26, Lappalainen 2001, s. 9–18 ja Jokela 2012, s. 507–508.

⁴ Ks. esim. Lager 1994, s. 239–240, Leppänen – Välimaa 1998, s. 21–33 ja Lappalainen 2001, s. 24–25.

⁵ Ks. esim. Tirkkonen 1933, s. 169–171, Tirkkonen 1977, s. 261, Lappalainen 2001, s. 400 ja Jokela 2015, s. 566 ja 571–572.

§ 2 mom.) merkitsee puolestaan sitä, että ulosottomenettelyssä kertyneiden varojen lopullisen tilityksen jälkeen (muuhun kuin tilitykseen kohdistuvaa) valitusta ei voida ottaa enää lainkaan ulosottovalituksena tuomioistuimen tutkittavaksi.⁶ Nämä tutkimisen edellytykset kohdistuvat ulosottovalitukseen ja muutoksen hakemiseen yleisesti. Sen sijaan muut muutoksenhakuprosessin edellytykset, kuten muutoksenhakulegitimaatio- ja valituskelpoisuuskysymykset, liittyvät rajatumpiin kysymyksiin siitä, kuka saa valittaa (oikea valittaja) ja mistä saa valittaa (oikea valituksen kohde).⁷ Nämä kysymykset olen rajannut tarkastelun ulkopuolelle. Muutoksenhakujärjestelmää on tarpeen tarkastella kokonaisuutena, vaikka pääpaino on pääsyssä ensimmäiseen muutoksenhakuasteeseen. Myös jatkokäsittelyluvan myöntämiseen hovioikeudessa liittyvä perusteiden harkinta jää tämän tutkimustehtävän ulkopuolelle.

Oikeusvoima on yleinen siviiliprosessuaalinen konstruktio. Tutkittavana on, sopiiko siviiliprosessuaalinen oikeusvoimavaikutus ulosottovalitusjärjestelmään. Tilitysvaikutus on puolestaan yksin ulosotto-oikeudellinen konstruktio. Sen osalta tutkittavana on, sopiiko ulosotto-prosessuaalinen tilitysvaikutus siviiliprosessuaaliseen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin järjestelmään. Näin ollen tutkimuksessa yleinen siviiliprosessuaalinen ja erityinen ulosotto-prosessuaalinen järjestelmä kohtaavat. Vaikutussuunta vain on eri sen mukaan, tarkastellaanko järjestelmiä yleisen oikeusvoimavaikutuksen vai erityisen tilitysvaikutuksen näkökulmasta.

Tutkittaessa oikeusvoima- ja tilitysvaikutusten merkitystä ulosottovalituksen tutkimisen esteinä ollaan perustuslain 21 §:ssä ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa tarkoitetun oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin peruskysymysten äärellä. Myös täytäntöönpano kuuluu ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan soveltamisalan piiriin.⁸ Ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa määritellään oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kriteerejä, kuten kohtuullinen aika, oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuus ja julkisuus sekä tuomioistuimen riippumattomuus ja puolueettomuus.⁹ Artiklan on katsottu takaavan näiden oikeudenkäynnin sisällöllisten vaatimusten lisäksi ylipäänsä pääsyn tuomioistuimeen (access to court).¹⁰ Tätä taustaa vasten tulevat peilattaviksi oikeusvoiman ja tilityksen vaikutukset. Arvioitava on, toteuttavatko vai rajoittavatko

⁶ HE 83/2006 vp, s. 105.

⁷ Ks. yleisen muutoksenhaun osalta Leppänen – Välimaa 1998, s. 21–30, Jokela 2022, s. 128–139, 204–206 ja 211–219 sekä ulosottovalituksen osalta Linna 2018, s. 262–280.

⁸ Ks. *Hornsby v. Kreikka* (19.3.1997) ja *Hirvelä – Heikkilä* 2007, s. 338–339.

⁹ Pääpiirteittäin vastaava sisältö on kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (KP-sopimus) 14 artiklassa.

¹⁰ Ks. *Golder v. Yhdistynyt kuningaskunta* (21.2.1975), *Hirvelä – Heikkilä* 2007, s. 357, *Harris – O’Boyle – Warbrick* 2018, s. 399–400 ja *Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila* 2018, s. 546. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin käyttää usein käsitettä ”right to a court”, jonka näkökanta ”right of access” on. Ks. esim. *Mendel v. Ruotsi* (7.4.2009) ja *Stanev v. Bulgaria* (17.1.2012).

ne oikeutta päästä tuomioistuimeen. Tuomioistuimeen pääsyä laajempana käsitteenä voidaan ymmärtää pääsy oikeuksiin tai oikeuden (todellinen) saavutettavuus (access to justice), joka sisältää monia käytännöllisiä, prosessiin, asianosaisiin ja oikeudenkäyntikuluihin liittyviä, kriteerejä.¹¹ Oikeuden saavutettavuuden eri aspektit eivät ole tämän tutkimuksen kohteena. Todettava kuitenkin on, että pääsy tuomioistuimeen toteuttaa omalta – rajatulta – osaltaan myös oikeuden saavutettavuutta.¹²

Perimmältään tässä työssä on kysymys ulosottovalitusjärjestelmän erityisyydestä. Riita-asiat ja ulosottovalitusasiat ovat systemaattisesti erilaisia. Tämä johtuu asioiden luonteen ja lähtökohtien erilaisuudesta. Toisaalta näissä asioissa on myös samankaltaisuuksia ja oikeudenkäyntimenettelyä koskevan sääntelyn yhtäläisyys johtaa myös oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytysten arvioimiseen. Näitä riita-asioiden ja ulosottovalitusasioiden eroja ja yhtäläisyyksiä käsitellään jäljempänä yksityiskohtaisemmin. Tutkimuksen kantava teema on kuitenkin paikannettavissa oikeusteoreettiseksi. Kysymys on järjestelmien merkityksestä; systeemisisidonnaisuudesta ja sen roolista laajemminkin oikeuslähte- ja tulkintaopissa.

¹¹ Ks. Cappelletti 1989, s. 222–246, Virolainen 1995, s. 100–102, Huovila 2003, s. 82, Letto-Vanamo 2017, s. 233–237 ja Nieminen-Finne 2020, s. 127–129.

¹² Vastaavasti Letto-Vanamo 2017, s. 233.

2 Tutkimuksen rakenne

Tutkimus koostuu yleisestä ja erityisestä osasta. Erityisten ulosotto-oikeudellisten prosessikysymysten tarkastelu on mahdollista vasta sen jälkeen, kun ulosoton ja ulosottovalituksen systeemiasema ja teoreettiset perusteet on hahmotettu. Yleinen osa on teoreettisempaa ja erityinen osa käytännöllisempää tutkimusta. Johdanto-luvussa esiteltä oikeuslähde- ja tulkintaopillinen katsaus toimii viitekehystenä koko työlle.

Yleisessä osassa luvussa kaksi määritellään ulosotto täytäntöönpanona, sen asema prosessikentässä sekä lainkäyttöluonne. Siviiliprosessia koskevassa kirjallisuudessa käyty funktiokeskustelu toimii apuvälineenä ulosoton lainkäyttöluonteen arvioimisessa. Tämän keskustelun myötä päästään arvioimaan ulosoton omia funktioita. Luvussa kolme määritellään ulosottovalituksen luonne, lajit ja asema ulosoton oikeussuojajärjestelmässä. Muutoksenhaun funktioita koskeva keskustelu johdattaa arvioimaan ulosottovalituksen omia funktioita.

Erityisessä osassa luvussa neljä käsitellään ensin oikeusvoimaproblematiikkaa yleisessä siviiliprosessissa ja sen myötä oikeusvoimavaikutusta tarkemmin ulosottovalitusprosessissa. Arvioitavaksi tulee ensinnäkin muutoksenhakutuoimioistuimen ratkaisun sitovuus toisessa ja samassa ulosottoasiassa. Toiseksi arvioitavaksi tulee toisaalta ulosottomiehen päätöksen ja toisaalta ulosottomiehen itseoikaisupäätöksen sitovuus toisessa ja samassa ulosottoasiassa sekä itseoikaisupäätöksen osalta suhde ulosottovalitusasian ratkaisuun. Kolmanneksi arvioitavaksi tulee täytäntöönpanoriita-asian ratkaisun sitovuus toisessa ja samassa ulosottoasiassa sekä suhde ulosottomiehen päätökseen ja ulosottovalitusasian ratkaisuun. Oikeusvoimavaikutuksen arviointi ulosotossa onkin varsin monitahoinen kysymys.

Erityisessä osassa luvussa viisi käsitellään lopullisen tilityksen vaikutusta ulosottovalituksen tutkimiseen. Luvussa selvitetään ensin tilitys- ja täytäntöönpanon keskeytysjärjestelmän sisältö ja vaikutustavat. Tämän jälkeen tulee arvioitavaksi, täyttääkö järjestelmä perustuslain 21 §:n ja Euroopan ihmis-oikeussopimuksen 6 artiklan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kriteerit tuoimioistuimeen pääsyn osalta.

Luvussa kuusi tiivistetään keskeisimmät tutkimustulokset. Luvussa palataan ulosotto- ja ulosottovalitusjärjestelmien erityispiirteisiin, joiden ymmärtäminen on avain yksittäisten tulkintaongelmien ratkaisuun. Tutkimuksen erityisen osan oikeusvoima- ja tilitysvaikutusta koskevien tulkintakysymysten ratkaisut palautuvat lopulta yleisen osan teoreettisiin järjestelmäkuvauxiin.

3 Tutkimuksen oikeuslähdeaineisto ja suhde aikaisempaan tutkimukseen

Ulosoton muutoksenhaku ei ole aikaisemmin ollut väitöstutkimuksen kohteena. Ulosotto-oikeudellisia väitöskirjoja ei ylipäänsä ole monta. Ne ovat käsitelleet sivullisen asemaa, kuten Tauno Ellilän ja Heidi Lindforsin väitöskirjat¹³, sekä ulosotto-oikeudellista realisointia, kuten Ilmo Ollisen ja Tuula Linnan väitöskirjat¹⁴.

Ulosottomuutoksenhakua käsitellään eräissä Tuula Linnan vanhemmissa artikkeleissa ja uudemmissa yleistöksissä.¹⁵ Risto Koulun ulosoton muutoksenhakua käsittelevä teos¹⁶ koskee muutoksenhakua sellaisena kuin se oli voimassa ulosottolain (37/1895) muutoksenhakusäännöksiä koskeneen vuoden 1996 osittaisuudistuksen (197/1996) jälkeen. Vuonna 2008 voimaan tulleeseen ulosottokaareen nämä ulosottolain muutoksenhakusäännökset siirrettiin vähäisin asiataarkistuksin.¹⁷ Tästä syystä Koulun teos on paikoin edelleen ajankohtainen.

Jos ulosotto-oikeudellinen tutkimus on vähäistä, yleinen prosessioikeudellinen tutkimus ja kirjallisuus ovat sitäkin runsaampia. Tässä tutkimuksessa rakennetaan puuttuvaa ulosottomuutoksenhakuteoriaa oikeusteoreettista ja prosessioikeudellista kirjallisuutta hyödyntäen. Prosessioikeudelliseen kirjallisuuteen kuuluu lähes itsestään selvänä osana ruotsalainen prosessikirjallisuus yhteisen tradition ja samankaltaisten lainsäädäntöratkaisujen vuoksi. Osin on hyödyllistä selvittää rajaa myös hallintolainkäyttöön ja sivuta valtiosääntöoikeutta. Siltä osin kuin tutkimuksessa käytetään apuna näiden muiden oikeudenalojen kirjallisuutta, huomattavan laajaa lähdeaineistoa on ollut välttämätöntä rajata.

Työn erityisen osan tutkimuskohteista voidaan todeta vastaavasti, että ensinnäkin siviiliprosessuaalista oikeusvoimaa koskeva keskustelu on mittavaa ja lähdeaineisto laajaa. Tässä tutkimuksessa hyödynnettävistä väitöstutkimuksista voidaan mainita Tauno Tirkkosen, Matti Hepolan ja Jarkko Männistön väitöskirjat.¹⁸ Aiheesta on myös useita korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuja,

¹³ Ellilä 1947 ja Lindfors 2008.

¹⁴ Ollinen 1938 ja Linna 1987.

¹⁵ Linna 1991, Linna 1992, Linna 1999a, Linna 1999b, Linna 1999c, Koulun 2017, Linna 2018 ja Linna 2019.

¹⁶ Koulun 1997.

¹⁷ HE 83/2006 vp, s. 57 ja 69–70.

¹⁸ Tirkkonen 1933, Hepola 2005 ja Männistö 2013. Uudemmasta tutkimuksesta mainittakoon myös Anu Mantilan väitöskirja, joka käsittelee tämän tutkimuksen ulkopuolelle jääviä teemoja: siviili- ja hallintoprosessuaalisen ratkaisun positiivista oikeusvoimavaikutusta rikosprosessissa ja hallintoprosessuaalisen ratkaisun todistusvaikutusta rikosprosessissa. Mantila 2020.

jotka on tieteellisessä keskustelussakin huomioitu. Vähemmälle huomiolle on oikeuskirjallisuudessa jäänyt aiheeseen liittyvä ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntö, jota tutkimuksessa nostetaan esille. Sen sijaan ulosotto-oikeudellisesta näkökulmasta oikeusvoimakysymystä ei ole laajemmin oikeuskirjallisuudessa käsitelty.

Ulosotto-oikeudellista tilitystä koskeva lähdeaineisto on puolestaan suppea. Aihetta käsitellään edellä mainituissa yleisteoksissa ja Lindforsin väitöskirjassa sekä kahdessa tilitystä käsittelevässä artikkelissa.¹⁹ Aiheen käsittely on ollut pitkälti korkeimman oikeuden tilitystä koskevien ennakkoratkaisujen varassa. Lisäksi lähdeaineistossa on keskeinen rooli Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisulla Olsby v. Ruotsi (21.6.2012).

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artikla ja siihen liittyvä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen soveltamiskäytäntö ovat keskeisessä roolissa siltä osin kuin arvioitavana on kysymys pääsystä tuomioistuimeen (access to court). EU-oikeudella ei sen sijaan ole tutkimustehtävän kannalta relevanssia. EU-oikeudessa säännellään pääasiassa tuomioiden tunnustamisen ja täytäntöönpanon edellytyksiä²⁰, mutta ei käsitellä ulosottotäytäntöönpanon tai ulosottomuutoksenhaun sisältöä. EU:n maksukyvyttömyysasetus²¹ koskee puolestaan muita insolvenssimenettelyjä kuin ulosottoa. Lähinnä täytäntöönpanon sisältöä käsitellään EU:n eurooppalaista tilvarojen turvaamismääräystä koskevassa asetuksessa²² ja eurooppalaisesta tilvarojen turvaamismääräysmenettelystä annetussa laissa. Lain 19 §:n perusteella menettely rinnastuu turvaamistoimipäätöksen täytäntöönpanoon, joka ei ole tämän tutkimuksen kohteena. Näistä syistä olen rajannut EU-oikeuden käsittelyn tutkimuksen ulkopuolelle.

¹⁹ Lindfors 2001 ja Lindfors 2007.

²⁰ Ks. esim. Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus N:o 1215/2012 tuomioistuimen toimivalasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla (uudelleenlaadittu Bryssel I asetus), Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus N:o 805/2004 riittämättömiä vaatimuksia koskevan eurooppalaisen täytäntöönpanoperusteen käyttöönotosta, Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus N:o 1896/2006 eurooppalaisen maksamismääräysmenettelyn käyttöönotosta, Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus N:o 861/2007 eurooppalaisesta vähäisiin vaatimuksiin sovellettavasta menettelystä.

²¹ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus N:o 2015/848 maksukyvyttömyysmenettelyistä.

²² Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus N:o 655/2014 eurooppalaisen tilvarojen turvaamismääräysmenettelyn käyttöön ottamisesta rajat ylittävää velkojen perintää varten siviili- ja kauppaoikeudellisissa asioissa.

4 Tutkimuksen metodi

Tutkimusmetodi on työväline. Se on keino päästä työn tuloksiin. Alkuperäinen kreikkalainen ilmaisu ”methodos” merkitsee tietä perille.²³ Metodi on tutkimuksen välttämätön osa. Ilman metodia tutkija ja tutkimustulos eivät lainkaan kohtaisi.

Tämä tutkimus on lainopillinen eli oikeusdogmaattinen perinteisimmässä muodossaan, tehtävinään teoreettinen systematisointi ja käytännöllinen tulkinta.²⁴ Tutkimuksen yleinen osa edustaa lainopin systematisointitehtävää. Erityisessä osassa käsiteltävät kysymykset sisältävät myös tulkintatehtävän. Kysymys oikeusvoima- ja tilitysvaikutuksen sisällöstä ja merkityksestä ulosottovalitusprosessissa on tulkinnallinen kysymys itsessään. Samalla näihin tulkinnallisiin kysymyksiin vastaaminen palvelee laajempaa ulosottovalitusjärjestelmän systematisointia ja asemointia suhteessa siviiliprosessiin.

Lainopista puhuttaessa ovat eräät käsitteelliset tarkennukset paikallaan. Edellä kuvattu lainopin tyypillinen tehtäväkuva ei vielä täsmällisesti kerro, mikä lainoppi on. Onko lainoppi metodi tai mitkä ovat lainopin metodit? Oikeuskirjallisuudessa lainoppia käsitellään vallitsevasti oikeustieteen tai -tutkimuksen alana.²⁵ Lainoppi ei siten itsessään ole tutkimusmetodi. Siltala pitää lainoppia tulkintatieteinä ja rinnastaa sen humanistisiin tulkintatieteisiin, joissa tutkimus kohdistuu vastaavasti kirjalliseen lähdeaineistoon.²⁶

Voidaan katsoa, että myöskään lainopin tehtävät, systematisointi ja tulkinta, eivät ole metodeja vaan että näiden tehtävien täyttäminen edellyttää metodin tai metodien käyttämistä.²⁷ Lainopilla ei ole vastaavalla tavalla liittymäkohtia muiden tieteiden menetelmiin kuin esimerkiksi oikeushistoriallisella tai oikeus-sosiologisella tutkimuksella.²⁸ Lainoppi jää siten ilman muista tieteistä saatavaa metodologista tukea. Lainoppi vaatii toisaalta juuri oikeustieteelle ominaiset metodit. Oikeus, oikeusnormi ja oikeusjärjestys ovat käsitteitä ja rakenteita, joilla on oma tieteenalalle ominainen merkityksensä. Kun tutkimuksessa liikutaan

²³ Sivistyssanakirjoista ks. esim. Turtia 2010, s. 351.

²⁴ Lainopin tehtäväjako systematisointiin ja tulkintaan on varsin vakiintunut. Ks. esim. Aarnio 1978, s. 52, Aarnio 1997, s. 36–37 ja Husa 2013a, s. 91–92. Siltala mainitsee tulkinnan ja systematisoinnin lisäksi oikeusperiaatteiden punninnan. Siltala 2003, s. 67 ja 328.

²⁵ Ks. esim. Aarnio 1997, s. 36–37.

²⁶ Siltala mainitsee esimerkkinä kirjallisuudentutkimuksen ja teologian. Siltala 2003, s. 326 ja 496. Ks. vastaavasti Van Hoecke 2011, s. 3.

²⁷ Minkinen 2017, s. 918–919. Vrt. Siltala, jonka mukaan lainopin metodi on oikeudellista argumentaatiota eli oikeussääntöjen tulkintaa ja oikeusperiaatteiden punnintaa sekä oikeusnormien systematisointia. Siltala 2003, s. 328, 783 ja 819.

²⁸ Siltala 2003, s. 69 ja 326.

aivan oikeudellisen ajattelun ytimessä, määrittäyty metodikin väistämättä tästä lähtökohdasta käsin. Systematisointi ja tulkinta ovat toisaalta siinä määrin erilaisia lainopin tehtäviä, että ne johtavat erilaisen metodin käyttämiseen. Aarnio katsoo teoreettisen lainopin metodin olevan käsiteanalyttinen ja käytännöllisen lainopin metodin puolestaan argumentatiivinen.²⁹

Tutkija käyttää lainoppia harjoittaessaan samoja lähteitä ja tulkintaperusteita kuin tuomari. Käytännöllinen lainoppi muistuttaa siten merkittävästi oikeudellista ratkaisutoimintaa. Kuitenkin siinä missä tuomari ratkaisee yksittäistapauksen, tutkija tarkastelee tyyppitapauksia.³⁰ Tuomarin työvälineinä ovat oikeuslähteiden käyttösäännöt ja tulkintaperusteet. Tulkintamistoinnin samanlaisuus tutkijan työssä johtaa siihen päätelmään, että vastaavat työvälineet ovat tutkijankin metodeina. Voidaan siten todeta, että lainopillista tutkimusta tekevä tutkija käyttää metodeinaan oikeuslähde- ja tulkintaopin sääntöjä. Siksi käytännöllistä lainoppia harjoittavan tutkijan onkin aiheellista tuoda tutkimuksen viitekehystenä esiin kantansa oikeuslähde- ja tulkintaoppiin.

Systematisointitehtävä on puolestaan ominainen lähinnä lainopille, ei niinkään tuomitsemistoinnalle. Lainopin systematisointitehtävä ei voi vastaavalla tavalla hakea metodista tukea oikeudellisesta ratkaisutoiminnasta. Sen sijaan systematisointi luo rakenteen ja raamit tälle ratkaisutoiminnalle. Siksi systematisointi voidaanakin rinnastaa tieteellisen teorian muodostamiseen.³¹ Tällöin metodologia voidaan pitää lähinnä oikeusteoreettisena. Näin päästään lopputulemaan, jossa lainopille haettavat metodit löytyvät sen tehtäväkuvauksen nimistä: käytännöllinen ja teoreettinen lainoppi. Tulkintatehtävää suoritettaessa metodi on käytännöllinen eli käytännön ratkaisutoimintaa mukaileva. Systematisointitehtävää suoritettaessa metodi on teoreettinen eli oikeusteoreettista tutkimusta mukaileva.

Käytännöllinen ja teoreettinen lainoppi eivät ole suinkaan toisistaan täysin riippumattomia, vaan ennemminkin vuorovaikutussuhteessa. Tulkinta ei käytännössäkään tapahdu täysin irrallaan teoriataustasta eikä teoria toimi tyhjiössä, vailla käytännön kokemuksia.³² Käsillä olevassa tutkimuksessa, kun tieteellistä perustutkimusta tutkimuskohteesta ei juuri ole, systematisointia voidaan pitää välttämättömänä ja ensisijaisena tehtävänä. Ulosoton sekä ulosottovalituksen luonteen ja järjestelmän ymmärtäminen luo rakenteen ja raamit yksittäisten tulkintakysymysten käsittelylle. Oikeusvoima- ja tilitysvaikutuksen tulkinnallinen käsittely puolestaan muotoaa osaltaan ulosoton ja ulosottovalituksen perusteoriaa.

Tutkimuksen työvälineenä toimii myös vertailu, jolla tarkoitan eri asiaa kuin oikeusvertailu. Oikeusvertailullakin voidaan tarkoittaa tutkimusala tai metodologia,

²⁹ Aarnio 1997, s. 53. Ks. myös Aarnio 1978, s. 130 ss.

³⁰ Aarnio 1989, s. 56–61. Ks. myös Siltala 2003, s. 326–333.

³¹ Aarnio 1978, s. 93–95 ja Van Hoecke 2011, s. 17.

³² Aarnio 1978, s. 93–98 ja Aarnio 1989, s. 303–304.

Husan mukaan niitä molempia.³³ Kysymys on tiedonhankinnasta eri oikeusjärjestysten eroja ja yhtäläisyyksiä kartoittamalla.³⁴ Vertailua voi näkemykseni mukaan tehdä myös saman oikeusjärjestyksen sisällä, tässä tapauksessa ulosotto- ja siviiliprosessin sekä ulosottovalitusprosessin ja yleisen muutoksenhakuprosessin välillä. Vertailu on itse asiassa ihmisen perustavanlaatuinen havainnointitapa ja tieteellisen tiedonhankinnan perusmenetelmä.³⁵ Tässä tutkimuksessa vertailu on apukeino täytettäessä lainopin systematisointitehtävää. Näiden suomalaisen oikeusjärjestelmän sisäisten prosessien vertailu kuvaa, miten prosessit eroavat, ja auttaa vastaamaan kysymykseen, miksi prosessit eroavat toisistaan. Tähän perimmäiseen tutkimuskysymykseen vastaaminen ei edellytä tai oikeastaan edes salli näiden kahden prosessin vertaamista johonkin ulkomaiseen järjestelmään. Sen sijaan oikeusvertailusta lainsäädäntöhistorian ja oikeuskirjallisuuden puolesta läheiseen ruotsalaiseen järjestelmään on hyötyä lainopin tulkintatehtävää täytettäessä, oikeusvoima- ja tilitysvaikutukseen liittyvien yksittäisten tulkintakysymysten ratkaisemisessa. Oikeusvertailua käytän tässä tapauksessa sen suppeammassa, kotimaisen oikeusjärjestyksen lähtökohdista lainoppia palvelevassa merkityksessä.³⁶ Kotimaisella ja ruotsalaisella prosessioikeuskirjallisuudella on puolestaan niin vahva yhteinen pohja ja sidos, ettei niiden erillisyyttä prosessi-oikeudellisessa tutkimuksessa edes varsinaisesti mielletä.

Tuomioistuinratkaisuja hyödynnän tutkimuksessa lainopin tehtäviä, tulkin-taa ja systematisointia, silmällä pitäen, en empiirisen tutkimuksen tavoitteiden ja metodin mukaisesti. Määrittelen empiirisen ja lainopillisen tutkimuksen ra-jan vastaavasti kuin Lindfors: ratkaisevaa ei ole aineisto sinänsä, vaan aineis-ton hyödyntämisen metodit ja tavoitteet. Tutkimus on lainopillista, vaikka siinä hyödynnetään tuomioistuinten ratkaisuja lähteinä, mikäli aineiston analysointi tehdään lainopin tavoitteenasettelun mukaisesti ja lainopin menetelmin.³⁷ Siten tutkimuksessa korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuisista ja Euroopan ihmis-oikeustuomioistuimen ratkaisuisista muodostuvalla tapausaineistollakin on lainoppia palveleva tehtävä.

Metodin määrittelystä riippumaton tutkijan keskeinen työväline on ajatte-lu.³⁸ Tässäkin tutkimuksessa tavoitteena on analyttinen ja kriittinen ajattelu. Kriittinen ajattelu ei vaadi tuekseen erityistä oppisuuntaa tai metodologiaa, vaan se

³³ Husa 2013a, s. 26.

³⁴ Ks. oikeusvertailun määrittelystä ja sen haasteista Husa 2013a, s. 26–35 ja 89–90.

³⁵ Husa 2013a, s. 44–47.

³⁶ Oikeusvertailusta ”i tjänande syfte” ks. Strömholm 1971, s. 251–255 ja Norrgård 2002, s. 29–30. Samantyyppisestä vertailevan argumentaation käytöstä Husa käyttää praktisen oikeusvertai-lun nimitystä. Husa 2013b, s. 4–5.

³⁷ Ks. Lindfors 2008, s. 74–77 ja myös Sandgren 2000, s. 448–449. Empiirisen tutkimuksen ominaispiirteistä ja suhteesta lainoppiin ks. Ervasti 2004, s. 18–20 ja 40–42.

³⁸ Hupli pitää tutkijan ”oikeudellisen ajattelun selventämistä” jopa lainopin keskeisimpänä teh-tävänä. Hupli 2004, s. 14.

sisältyy nähdäkseni yleisesti tieteen laatukriteereihin. Onnistunut tieteellinen tutkimus sisältää työprosessin osana kriittisen tarkastelukulman. Näin ollen tämä tutkimus pyrkii olemaan kriittistä ja lainoppia olematta kuitenkaan kriittistä lainoppia siinä merkityksessä, että olisi tarpeen kyseenalaistaa perinteisen lainopin lähtökohdat.³⁹

³⁹ Normatiivisen oikeustutkimuksen kritiikistä ks. Tuori 2007, s. 34–38.

5 Tutkimuksen teoreettinen viitekehys

5.1 OIKEUSLÄHDE- JA TULKINTAOPPI

5.1.1 Kaksitasoinen oikeuslähdeoppi

Oikeustieteen tutkija käyttää väistämättä tutkimuksessaan oikeuslähteitä ja myös tulkitsee niitä. Siksi on aiheellista tuoda ilmi, mihin oikeuslähdeopillisiin ja tulkintateoreettisiin lähtökohtiin tutkija on sitoutunut.

Oikeuslähdeoppi ei ole yksiselitteisesti määriteltävissä. Sen sijaan sen ominaispiirteitä ja tehtäviä voidaan pyrkiä kuvaamaan. Oikeuslähdeoppi määrittää voimassa olevan oikeuden sisältöä ja hierarkiaa. Oikeuslähdeoppia käytetään oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa ja oikeustieteessä, jossa sitä myös määritetään ja kehitetään.⁴⁰ Oikeuslähdeoppi tarvitsee rinnalleen oikeuslähteiden käyttösäännöt, tulkintaopin. Nuotion sanoin: ”Jos oikeuslähdedoktriini vastaa kysymykseen siitä, mitä ovat velvoittavat oikeuslähteet, tulkintaoppi puolestaan vastaa siihen, miten velvoittavien oikeuslähteiden piiriin kuuluvia normeja tulee tulkita.”⁴¹ Tuori lukee tulkintamenetelmät eli tulkintastandardit oikeusjärjestyksen metanormien joukkoon oikeuskulttuurin tasolle, johon hän sijoittaa myös oikeuslähdeopin ja normiristiriitojen ratkaisustandardit.⁴² Tulkintamenetelmä-käsitteen sijasta voidaan puhua tulkintaperiaatteista⁴³, tulkintatavoista ja -teorioista⁴⁴ tai soveltamisperiaatteista⁴⁵. Itse käytän tulkintaperuste-käsitettä selvyiden vuoksi, koska periaatteetkin voidaan lukea oikeusnormeiksi ja siten oikeuslähteiksi.⁴⁶

Vakiintunut tapa tyypitellä oikeuslähteitä on Aarnion ja Peczenikin teoria, jossa oikeuslähteet jaetaan sitovuuden perusteella vahvasti ja heikosti velvoittaviin sekä sallittuihin lähteisiin. Vahvasti velvoittaviin lähteisiin kuuluvat laki

⁴⁰ Ks. esim. Tolonen 2003a, s. 1–3 ja Nuotio 2005, s. 128–130. Oikeuslähdeopin määrittelystä ja tarkoituksesta laajemmin ks. Hirvonen, Ari 2020, s. 954 ss. Toisaalta itse oikeuslähteen käsitteen voidaan kyseenalaistaa. Ks. Syrjänen 2008, s. 161–162 ja 212.

⁴¹ Nuotio 2005, s. 135.

⁴² Tuori 2000, s. 184–185. Ks. myös Suviranta, joka sijoittaa metanormien joukkoon oikeuslähdeopin ja oikeuslähteiden etusijajärjestystä osoittavat säännöt. Suviranta 1996, s. 47–48 ja 61–62.

⁴³ Aarnio 1989, s. 253–259.

⁴⁴ Tolonen 2003a, s. 109–110.

⁴⁵ Nuotio 2005, s. 129–131. Nuotio sisällyttää soveltamisperiaate-käsitteeseen sekä varsinaiset laintulkintaperiaatteet että etusijasäännöt. Nuotio 2005, s. 129.

⁴⁶ Ks. myös esim. Nuotio 2005, s. 150–151 ja Huovila 2006, s. 48–51. Vrt. Aarnio, joka kutsuu oikeuslähteitä tulkintaperusteiksi tarkoittaen tulkintaratkaisun perusteluna toimivia argumentteja. Aarnio 1989, s. 217–221.

ja maantapa, heikosti velvoittaviin lainsäätäjän tarkoitus ja tuomioistuinratkaisut (erityisesti ennakkoratkaisut) sekä sallittuihin muun muassa oikeustiede.⁴⁷ Tämä malli on vakaa ja staattinen. Sen haastajana on toiminut Karhun esittämä tilanneherkkä oikeuslähteoppi, jossa olennaista on ensin arvioida käsillä oleva tilanne asianmukaisesti ja vasta sen jälkeen etsiä tilanteeseen soveltuvat normit (presumptiivinen kontekstualismi).⁴⁸

Kansainvälistymiskehitys ja oikeudellisen pluralismin, monimuotoisuuden, vahvistuminen ovat väistämättä ulottaneet vaikutuksensa myös oikeuslähteoppiin. Niin ikään perus- ja ihmisoikeuksien merkityksen vahvistuminen on johtanut keskusteluun niiden oikeuslähteopillisesta asemasta ja samalla jopa koko oikeuslähteopin asemasta.⁴⁹ Karhun mukaan perus- ja ihmisoikeudet kuuluvat oikeuslähteopissa muodollisesti tavallisen lain yläpuolelle, vahvasti velvoittaviin oikeuslähteisiin. Näiden supernormistojen sisällöllinen tärkeys onkin johtanut Karhun ensin kyseenalaistamaan koko oikeuslähteopin rakenteeltaan. Perus- ja ihmisoikeuksien asema ei näet perustu pelkästään muodolliseen velvoittavuuteen. Niillä on sisältönsä puolesta yhteyksiä oikeusperiaatteisiin, moraaliin ja reaaliin argumentteihin, joita on vakiintuneesti pidetty sallittuina oikeuslähteinä. Sittemmin perus- ja ihmisoikeudet ovat löytäneet paikkansa Karhun 2000-luvun oikeuslähteopissa muodollisesti ja aineellisesti vahvasti velvoittavina oikeuslähteinä. Myös EU-oikeuden, muodollisesti velvoittavana oikeuslähteenä, Karhu sijoittaa vahvasti velvoittavien oikeuslähteiden kategoriaan.⁵⁰ Lisäksi Karhu luokittelee perus- ja ihmisoikeudet vahvasti velvoittaviin synkronointilähteisiin, jotka toimivat eri oikeuslähteitä yhteensovittavina tekijöinä.⁵¹ Myös Aarnio on päivittänyt oikeuslähteoppinsa kansainvälisiä normistoja vastaavin osin. Hän sijoittaa niin ikään perus- ja ihmisoikeudet vahvasti velvoittavien oikeuslähteiden joukkoon, ankarasti sitovina lähteinä, joita on käytettävä aina silloin, kun ne soveltuvat. Samaan kategoriaan Aarnio sijoittaa eurooppaoikeuden sitovat osat.⁵² Perus- ja ihmisoikeudet ovat näin antaneet aiheen tarkastella oikeuslähteoppia rakenteellisesti uudelleen ja nimenomaan yksinkertaistaa sitä. Perus- ja

⁴⁷ Aarnio 1989, s. 220–221 sekä Peczenik 1988, s. 240 ss. ja Peczenik 1995, s. 213–218. Aarnion ja Peczenikin malleissa voidaan nähdä myös eroja. Peczenik ei pidä Aarnion tavoin asiaperusteita varsinaisina oikeuslähteinä, vaikka katsookin niiden voivan kuulua juridiseen argumentaatioon. Peczenik 1995, s. 216–217. Peczenikin teoriaa voidaan pitää myös dynaamisempuna. Ks. tästä Syrjänen 2008, s. 155–180 ja 184–186.

⁴⁸ Karhu 2003, s. 803–804 ja Karhu 2005, s. 36–38. Presumptiivisen kontekstualismin käsitteestä ks. tarkemmin Pöyhönen 2000, s. 199–201. Ks. myös Karhun opin analyysistä Laakso 2010, s. 553–554.

⁴⁹ Ks. kootusti Heinonen 2012b, s. 179–184.

⁵⁰ Karhu 2003, s. 795–798, Karhu 2019, s. 1069 ja 1073–1074 sekä Karhu 2020, s. 1023–1027.

⁵¹ Karhu 2020, s. 1023–1024 ja 1029–1030.

⁵² Aarnio 2006, s. 292.

ihmisoikeuksien periaatetyypisyys ja arvosidonnaisuus jättävät siten sijaa oikeudelliselle tulkinntalle.⁵³

Perus- ja ihmisoikeuksia koskeneessa oikeuslähdeopin reformaatiokeskustelussa hiukan vähemmälle huomiolle on jäänyt kysymys siitä, mikä on Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisujen oikeuslähdeopillinen asema. Ihmisoikeustuomioistuinnan muotoa ja konkretisoi ratkaisuihllaan ihmisoikeussopimuksen sisältöä. Tämän kiinteän yhteyden vuoksi ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisut voi sijoittaa Aarnion oikeuslähdeopissa ylimpään kategoriaan yhdessä perus- ja ihmisoikeuksien kanssa.⁵⁴ Toisaalta kyse on muodollisesti oikeuskäytännöstä, joka sijoittuu heikosti velvoittaviin oikeuslähteisiin. Kolmanneksi sisällöllisesti huomioitava on, että ihmisoikeussopimuksen soveltamiskäytännössä vaikuttavat Aarnion oikeuslähdeopissa sallittuihin oikeuslähteisiin luettavat arvoargumentit.

Ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisut eivät toisaalta välttämättä ole niin heterogeeninen ryhmä, että niitä voi yhtenäisesti kategorisoida. Siltala erittelee kin sekä ihmisoikeustuomioistuimen että Euroopan unionin tuomioistuimen ratkaisukäytännöstä kolmen tason ratkaisuja: kansallisen perustuslain tasoiset ja sen ylittävät ratkaisut, tätä heikommin kansallisesti velvoittavat ratkaisut sekä ratkaisut, jotka ovat vanhentuneet tai jotka ovat muuten sovellettavaksi epäsoivia. Ratkaisuja vanhentuu luonnostaan tuomioistuimen dynaamisen tulkintakäytännön perusteella. Epäsoivaksi ratkaisu voi puolestaan osoittautua kansallisen oikeusjärjestelmän erilaisuuden vuoksi.⁵⁵ Siltalan oikeuslähdeuettelossa ihmisoikeustuomioistuimen ja unionin tuomioistuimen ratkaisut voivatkin kuulua mihin tahansa kolmesta kategoriasta: velvoittaviin, ohjeellisiin tai mahdollisiin oikeuslähteisiin ratkaisujen nauttiman institutionaalisen tuen mukaan.⁵⁶

Heinonen on kiinnittänyt perustellusti huomiota kansainvälisten normistojen ja kotimaisen valtiosääntöoikeuden suhteeseen. Jos EU-oikeus ja Euroopan ihmisoikeussopimus sijoitettaisiin oikeuslähteiden hierarkiassa kansallisen perustuslain yläpuolelle, se tarkoittaisi, että Suomen perustuslaki johtaisi velvoittavuutensa kahdesta erillisestä kansainvälisestä normistosta. Lisäksi mukana kulkevat Euroopan unionin tuomioistuimen ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkintakäytännöt, joiden merkityksen arviointia Heinonen ei pilkkoiisi Siltalan tavoin, vaan huomioisi osana unionin lainsäädäntöä ja

⁵³ Niemi puhuu perus- ja ihmisoikeuksista tulkinnassa väliintulevina tekijöinä, aineellista oikeudenmukaisuutta ilmentävinä argumentteina, jotka oikeuttavat poikkeaman muodollisesta systemistä. Niemi 1996, s. 4, 301–302 ja 305.

⁵⁴ Näin myös Karhu 2020, s. 1023–1024. Vastaavaan kategoriaan Karhu sijoittaa Euroopan unionin tuomioistuimen ratkaisukäytännön.

⁵⁵ Siltala 2003, s. 286–293. Siltala puhuu Euroopan unionin tuomioistuimesta käyttäen tuolloin voimassa ollutta nimeä Euroopan yhteisöjen tuomioistuin.

⁵⁶ Siltala 2003, s. 321–323.

ihmisoikeussopimusta.⁵⁷ Lieneekin perustelluinta katsoa, että Suomen perustuslailla, suoraan sovellettavalla EU-oikeudella ja Euroopan ihmisoikeussopimuksella on kullakin rinnakkainen asemansa ylimpinä normilähteinä. Tälle ratkaisulle saa tukea Suomen perustuslain 22 ja 106 §:stä. Eri lähteiden väliset ristiriidat olisi ratkaistava ensisijaisesti yhteensovittamalla.⁵⁸

Toinen kehityssuunta oikeuslähdeopillisessa keskustelussa on johtanut kohti suppeampaa oikeuslähdeoppia. Karhu on esittänyt kysymyksen, sikäli kuin ei ehdottanut oikeuslähdeopista luopumista kokonaan, olisiko oikeuslähdeoppi muodostettava pelkkien auktoriteettilähteiden – lain, lainvalmistelutöiden ja oikeuskäytännön – varaan.⁵⁹ Myös Nuotio on esittänyt ajatuksen hyvinkin suppeasta oikeuslähdeopista, jossa oikeuslähteisiin luettaisiin vain oikeusnormit (primaarinormit), kun sen sijaan esimerkiksi lainsäätäjän tarkoitus ja oikeuskirjallisuus voitaisiin lukea suurelta osin tulkintaperiaatteisiin ja -perusteisiin (sekundaarinormit).⁶⁰ Hieman avoimeksi jää, kumpaan ryhmään Nuotio sijoittaisi oikeuskäytännön. Prejudikaatit hän lukisi oikeusnormeina oikeuslähteisiin, muttei sen sijaan soveltamisratkaisuja yleisesti.⁶¹ Nuotio katsoo juuri suppean oikeuslähdeopin tarjoavan parhaan mahdollisuuden perus- ja ihmis-oikeuksien painoarvon tunnustamiseen toisaalta oikeuslähteisiin kuuluvina oikeusnormeina ja toisaalta niiden tulkintaa ohjaavina periaatteina ja antavan siten sijaa myös tilanneherkälle tulkinnalle.⁶² Samansuuntaisesti oikeuslähteitä jaottelevat Määttä ja Soininen ympäristöoikeudellisen ratkaisun teoriaa kehitellessään. Oikeuslähteet voidaan jakaa tulkinnan kohteina oleviin normilähteisiin ja tulkinnan apuvälineinä toimiviin tulkintalähteisiin. Normilähteitä ovat vain vahvasti velvoittavat oikeuslähteet, kun taas heikommin

⁵⁷ Heinonen 2012b, s. 180–181 ja 188–190.

⁵⁸ Erityisesti EU-oikeuden ja perustuslain perusoikeussäännösten konfliktitilanteita on käsitelty valtiosääntöoikeudellisessa kirjallisuudessa laajasti. Ks. kootusti Heinonen 2012a, s. 202 ss., kansallisen perusoikeusjärjestelmän suhteesta perus- ja ihmisoikeuksien ylikansallisiin suojajärjestelmiin erityisesti Ojanen 2011, s. 442–446 ja 449–455 sekä EU-oikeuden etusijaperiaatteen suhteesta Suomen valtiosääntöön Puimalainen 2018, s. 17–25 ja 357–379.

⁵⁹ Karhu 2003, s. 792 ja 798. Vrt. laajaa oikeuslähdeoppia edustava Aarnio, joka puhuu auktoritatiivisista lähteistä tarkoittaen lain, lainvalmistelutöiden ja oikeuskäytännön lisäksi oikeustiedettä. Aarnio 1982, s. 96–97. Laakso puolestaan jaottelee auktoritatiiviset lähteet legaalsiin, jotka oikeusjärjestys itse määrittelee sitoviksi, kuten lain, ja institutionaalsiin, oikeusyhteisössä vaikiintuneiksi tunnustettuihin lähteisiin, joita ovat prejudikaattinormit ja lainsäätäjän tarkoitus. Laakso 1993, s. 112.

⁶⁰ Nuotio 2005, s. 129–132 ja 148–149. Vrt. Hart, joka tarkoittaa primaarinormeilla velvoitenormeja ja sekundaarinormeilla vallankäyttönormeja (täytäntöönpanosäännöt, muuttamissäännöt ja voimassa olevan oikeuden ilmaiseva tunnistamissääntö, ”Rule of recognition”). Hart 1961, s. 78–79 ja 92–95. Yleisemminkin primaari- tai primäärinormeilla tarkoitetaan käyttäytymistä sääteleviä normeja, kun taas sekundaari- tai sekundäärinormit viittaavat sanktioihin ja viranomaisten toimintaan. Ks. eri käsityksistä kootusti Kaisto 2005, s. 79–83.

⁶¹ Nuotio 2005, s. 148–149.

⁶² Nuotio 2005, s. 131–135 ja 148–152.

velvoittavat oikeuslähteet, kuten lain esityöt ja ennakkoratkaisut, kuuluvat tulkintalähteisiin.⁶³

Valittiinpa sisällöltään laajempi tai suppeampi oikeuslähdeoppi, oikeuslähteiden joukossa yksi on kiistatta ensisijainen ja tärkein. Lakia voidaan pitää primaarilähteenä. Tarkasteltaessa oikeudellisen ratkaisutoiminnan kannalta muita oikeuslähteitä, kuten lainsäätäjän tarkoitusta ja oikeuskäytäntöä, voidaan todeta niiden tähtäävän lain valinnan ja sisällön selvittämiseen. Ne ovat siten lakiin nähden epäitsenäisiä eli sekundaarisia. En siis Nuotion tavoin muodostaisi jakoa primaari- ja sekundaarinormeihin oikeuslähteiden ja laintulkintaperiaatteiden välillä, vaan sen sijaan jakaisin Aarnion ja Peczenikin oikeuslähdejaottelussa vahvasti ja heikosti velvoittavat oikeuslähteet primaarisiin ja sekundaarisiin lähteisiin, vastaavaan tapaan kuin Määttä ja Soininen ovat tehneet jaon normi- ja tulkintalähteisiin. Kaikki tässä mainitut lähteet – laki, lainvalmistelutyöt ja oikeuskäytäntö – ovat auktoriteettilähteitä, joiden varaan oikeuslähdeoppi suppeassa muodossaan olisi mahdollista yksinomaan muodostaa. Toisin kuin Nuotio katson, että lainsäätäjän tarkoitus eli esityöt ja oikeuskäytäntö eivät ole vaikeuksitta sovitettavissa tulkintaperiaatteiden tai -perusteiden joukkoon. Rakenteelliset erot oikeuslähteiden ja tulkintaperusteiden välillä johtuvat pitkälti niiden suhteesta tulkittavaan tekstiin. Laintulkintaperusteet kohdistuvat tulkittavaan oikeuslähteeseen. Lainvalmistelutyöt ja tuomioistuinratkaisut ovat puolestaan oikeuslähteitä itsessään. Kuitenkaan niillä ei suomalaisessa järjestelmässä ole itsenäisen oikeuslähteen statusta, vaan niissä perustellaan tiettyjä lainsäädäntö- ja lainsoveltamisratkaisuja, mikä tekee niistä toissijaisia lähteitä.

Lainsäätäjän tarkoitus ilmenee lainvalmisteluasiakirjoista ja on luonnollisesti säädettyyn lakiin nähden alisteinen. Kuten Nuotio toteaa, ilman varsinaista lakia lainsäätäjän tahto jää tyhjäksi.⁶⁴ Lain perustelut ovat viranomaislähteidenä missä lakikin, mutta olemassa vain lakia – sen säätämistä ja soveltamista – varten. Kysymys on sekundaarilähteestä.

Oikeuskäytännön asema oikeuslähdeopissa on sikäli kaksijakoinen, että oikeuskäytännössä on kyse juuri siitä oikeudellisesta ratkaisutoiminnasta, jossa oikeuslähdeoppia ja tulkintasääntöjä käytetään. Tuomioistuimen ratkaisu on oikeuslähteiden käytön ja tulkinnan tulos. Tämä oikeudellinen ratkaisu valmistuttuaan kertoo puolestaan itse jotain oikeudesta ja toimii oikeuslähteenä tulevilla tapauksissa.⁶⁵ Edes ennakkoratkaisu ei kuitenkaan nouse ratkaisussa sovelletun normin yläpuolelle. Oikeuskäytännön asema on siten lainsäädäntöön nähden sekundaarinen.

⁶³ Määttä – Soininen 2016, s. 1030–1031.

⁶⁴ Nuotio 2004, s. 1272.

⁶⁵ Ks. vastaavasti Tolonen, joka korostaa oikeuden dynaamisuutta: oikeus on jatkuvasti kehittyvä prosessi. Tolonen 2003a, s. 5–11.

Oikeustieteen oikeuslähdeopillista asemaa pidän pulmallisimpana. Se on toisaalta vahva ja toisaalta heikko suhteessa muihin oikeuslähteisiin. Oikeuslähdeoppikin muotoutuu oikeustieteessä. Oikeustiede tulkitsee ja systematisoi muita lähteitä. Tässä mielessä oikeustieteellä on erityisasema ja ohjaava vaikutus muihin oikeuslähteisiin nähden. Toisaalta oikeustieteen kannanotot ovat itsessään oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa huomioon otettavia oikeuslähteitä. Ne eivät kuitenkaan ole auktoriteettilähde, vaan niiden sitovuus perustuu sisällölliseen velvoittavuuteen, kuten perustelujen vakuuttavuuteen. Lainopin kannanottojen arvioinnissa onkin keskeistä, miten vahva niille muista oikeuslähteistä saatava tuki on.⁶⁶ Siksi lainopin voidaan katsoa olevan sekundaarinen oikeuslähde paitsi suhteessa lakiin myös suhteessa muihin oikeuslähteisiin. Suhteessa lain tulkintaan lainopilla on myös erityisasema, sillä se välittää useita tulkintaperusteita. Lainoppi ei ole itsenäinen tulkintaperuste, vaan se on tulkintaperusteiden lähde. Juuri oikeustieteellisessä kirjallisuudessa on kehitetty laintulkintaperusteita, joita laintulkinnassa käytetään. Voidaan todeta, että oikeudellinen ratkaisu syntyy säännöksiä soveltaen, lain esitöitä ja oikeuskäytäntöä hyödyntäen sekä tulkintaperusteita apuvälineinä käyttäen. Kaikkia näitä tapoja välittävänä lähteenä toimii oikeustiede.

5.1.2 Oikeuslähteistön tulkintaoppi

Tulkintaoppia on sovellettu yleensä vain yhteen oikeuslähteeseen: lakiin (tai säädöksiin). Sama soveltamiskohde on oikeuslähteiden etusijajärjestyssäännoillä: *lex superior* (ylempi säännös syrjäyttää alemman), *lex posterior* (myöhempi säännös syrjäyttää aikaisemman) ja *lex specialis* (erityissäännös syrjäyttää yleissäännöksen).⁶⁷ Laintulkintaperusteita tarvitaan lain tulkinnanvaraisen sisällön selvittämiseen. Tulkintaratkaisut vaikuttavat osaltaan oikeusjärjestyksen sisältöön. Kuten Tuori toteaa, oikeusjärjestys tavallaan luodaan jokaisessa ratkaisussa uudelleen.⁶⁸

Lainsäädännön lisäksi myös muut auktoriteettilähteet ovat oikeudellisia tekstejä. Niiden kielelliset ilmaisut eivät ole välttämättä vastaavalla tavalla harvittuja kuin lakiteksti eivätkä oletettavasti siten sen yksiselitteisempiäkään. Lain perustelutekstit tai tuomioistuinten ennakkoratkaisut voivat vaatia yhtä lailla tulkintaa.⁶⁹ Tulkinta on kielellisten ilmaisujen merkityksen selvitte-

⁶⁶ Ks. Aarnio 1989, s. 238–239, Siltala 2003, s. 277–278, Nuotio 2004, s. 1279 ja Huovila 2006, s. 43.

⁶⁷ Ks. esim. Aarnio 1989, s. 254 ss. ja Tolonen 2003a, s. 107 ss.

⁶⁸ Tuori 2000, s. 176.

⁶⁹ Ks. Aarnio 1975, s. 302–303, Aarnio 1982, s. 126 sekä uudemmasta kirjallisuudesta Dahlberg – Paso 2020, s. 928–929.

lyä, semantiikkaa.⁷⁰ Tulkinta kohdistuu juuri kielellisiin ilmaisuihin: oikeusnormin merkitys ja sisältö ilmenevät vasta sen kielellisen tekstiasun tulkinnan jälkeen.⁷¹ Katsonkin, että tulkintaperusteiden käyttämistä ei tulisi rajata vain lainsäätäjän tuottamiin teksteihin. Ainakin osa tulkintaperusteista on käytettävissä yhtä lailla lainvalmistelijan ja lainkäyttäjän tuottamiin aineistoihin eli sekundaarilähteisiin. Voidaan tällöin puhua laintulkintaperusteiden sijasta koko oikeuslähdeaineiston tulkintaperusteista.

Sisällöllisesti laintulkintaperusteille on esitetty jonkin verran vaihtelevia jaotteluja ja määritelmiä. Kansainvälinen oikeusteoreetikoista koostunut niin sanottu Bielefelder Kreis -ryhmä on käsitellyt laintulkinnan perusteluja oikeusvertailevan tutkimuksen kautta. MacCormick ja Summers ovat esittäneet tulkinta-argumenteille seuraavan etusijajärjestyksen: 1) sanamuotoon liittyvä tulkinta, 2) systemaattinen tulkinta, 3) teleologinen ja arvosidonnainen tulkinta sekä 4) lainsäätäjän tarkoitus, joka vaikuttaa vain täydentävästi ja muiden argumenttien kautta.⁷² Määttä ja Soininen ovat tiivistäneet tulkintaopit sanamuodon mukaiseen, tavoitteelliseen ja systeemiseen tulkintaan.⁷³ Tolonen puolestaan erittelee tulkintatapoina sanamuodon mukaisen, systemaattisen, historiallisen ja tavoitteellisen tulkinnan.⁷⁴ Aarnio käsittelee vastaavia perusteita tulkintaratkaisua tukevin argumentteina, mutta vahvemmin oikeuslähteiden asemasta käsin.⁷⁵ Aarnio lukee varsinaisiksi tulkintaperiaatteiksi kieliopillisen eli sanamuodon mukaisen tulkinnan lisäksi supistavan tulkinnan, argumentum a fortiori -päättelöt (päättelöt suuremmasta pienempään ja pienemmästä suurempaan), analogiapäättelyn ja laventavan tulkinnan.⁷⁶

Mitä läheisempi yhteys tulkintaperusteilla on primaarilähteisiin, sitä velvoittavimpina niitä voidaan pitää. Vahvimpana tulkintaperusteena voidaan pitää perus- ja ihmisoikeusmyönteistä laintulkintaa, joka saa säännöstukea Suomen perustuslain 22 §:stä, joka on primaarilähde itsessään. Sanamuodon mukaisella tulkinnalla tarkoitetaan puolestaan käsitteiden yleiskielen tai juridisen kielen mukaista merkitystä. Tulkinnan kohteena on tällöin itse primaarilähde.⁷⁷ Lainsäätäjän tavoitteet, tarkoitus ja arvot lain sanamuodon takana nousevat keskiöön tavoitteellisessa, historiallisessa tai teleologisessa tulkinnassa. Näiden käsitteiden sisältö ei ole täysin vakiintunut. Kysymys on kuitenkin samasta

⁷⁰ Makkonen 1981, s. 121–122.

⁷¹ Aarnio 1975, s. 303, Tuori 2000, s. 176 ja Dahlberg – Paso 2020, s. 928.

⁷² MacCormick – Summers 1991, s. 530–532. Ks. myös Huovila 2006, s. 77–80.

⁷³ Määttä – Soininen 2016, s. 1034.

⁷⁴ Tolonen 2003a, s. 109–110.

⁷⁵ Aarnio 1982, s. 125–137.

⁷⁶ Aarnio 1989, s. 256–258.

⁷⁷ Ks. Aarnio 1989, s. 256 ja Siltala 2003, s. 335–336. Määttä ja Soinisen käyttämän käsitteistön mukaan normilähde on tällöin tulkinnan kohteena ilman tulkintalähteiden apua. Määttä – Soininen 2016, s. 1035.

tulkintaperusteesta. Tulkinnessa pyritään löytämään lainsäätäjän tosiasiallinen subjektiivinen tarkoitus, jolloin puhutaan usein historiallisesta tulkinnasta.⁷⁸ Tätä tulkintatapaa voidaan kritisoida, koska se on jo historiaa eikä huomioi yhteiskunnan muutosta ja koska kyseessä on yleensä monien intressien kompromissi. Varsinainen yhtenäinen lainsäätäjä on siten pelkkä fiktio.⁷⁹ Soveltamistilanteessa voidaan myös konstruoida lainsäätäjän objektiivinen tarkoitus, joka perustuu lain päämääriin ja on rationaalinen suhteessa koko järjestelmään.⁸⁰ Tällöin voidaan puhua myös teleologisesta tulkinnasta.⁸¹ Tämän tavoitteellisen ja teleologisen tulkintaotteen merkitys on entisestään korostunut Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja Euroopan unionin oikeuden myötä. Dahlbergin ja Pason suorittama tavoitteellisen tulkintamallin vertailu osoittaa, että siinä missä kansallisen lainsäädännön tavoitteet ovat yksityiskohtaiset ja selvästi ilmaistut, ihmisoikeussopimuksen ja unionin oikeuden tavoitteet ovat yleisempiä – unionin oikeudessa jopa poliittisia – päämääriä.⁸²

Osa Aarnion ja Peczenikin oikeuslähteopissa sallittujen lähteiden joukkoon sijoitetuista argumenteista, kuten historialliset ja arvoihin liittyvät argumentit, voidaan lukea myös tulkintaperusteiden joukkoon. Tällöin niitä käsitellään varsinaisten oikeuslähteiden tulkinnassa huomioon otettavina argumentteina.⁸³ Näitä mainittuja tulkintaperusteita en pitäisi kuitenkaan kuin epäitsenäisinä merkitykseltään. Esimerkiksi historialliset argumentit voivat tulla huomioituiksi lainsäätäjän subjektiivisen tarkoituksen tai lainsäädäntöhistoriana systemaattisen tulkinnan kautta. Arvot puolestaan tulevat huomioituiksi lainsäätäjän objektiivisen tarkoituksen eli teleologisen tulkinnan osana.

Kokoavasti voidaan todeta sanamuodon mukaisen tulkinnan olevan keskeinen ja kieleen kohdistuvana ensisijainen tulkintaperuste. Lisäksi useimmissa tulkintaopeissa tunnistetaan systemaattinen ja tavoitteellinen tulkinta, hieman eri sisällöin ja painotuksin. Näissä kolmessa tulkintaperusteessa voidaan nähdä myös liukuma perusteesta toiseen. Aalto-Heinilä kuvaa tulkinnassa tyypillistä siirtymää tekstuaalisesta sanan merkityksestä systemiseen, laajempaan

⁷⁸ Siltala 2003, s. 338–340 ja Määttä – Soininen 2016, s. 1038. Vastaavasti ruotsalaisessa kirjallisuudessa, kuitenkin käsitteitä subjektiivinen–objektiivinen epäsoviviksi luonnehtien Strömholm – Lyles – Valguarnera 2020, s. 472–474.

⁷⁹ Takki 1985, s. 76–78 ja Keravuori 1996, s. 31. Ks. myös Laakso 1993, s. 115 ja Tapanila 2007, s. 16–18. Lain esityöt eivät myöskään synny demokraattisen menettelyn kautta, eikä niihin kohdistu demokraattista kontrollia. Syrjänen 2012, s. 373–375.

⁸⁰ Takki 1985, s. 78–81 ja Määttä – Soininen 2016, s. 1039. Ks. myös Strömholm – Lyles – Valguarnera 2020, s. 474.

⁸¹ Ekelöf – Edelstam 2002, s. 83–91. Ks. myös Keravuori 1996, s. 35–36 ja Tapanila 2007, s. 18–20.

⁸² Dahlberg – Paso 2020, s. 933–952.

⁸³ Aarnio itse näyttää sijoittavan nämä argumentit myös tulkintaperusteiden joukkoon. Hän kuitenkin sijoittaa tulkintaperusteisiin kaikki oikeuslähteet eli hän ei tarkoita tulkintaperuste-käsitteellä samaa kuin varsinaisilla tulkintaperiaatteilla. Aarnio 1989, s. 217–219 ja 256–258. Ks. mainittujen argumenttien sijoittamisesta tulkintaohjeisiin Hurskainen 2003, s. 182–184 ja reaalistien argumenttien sijoittamisesta tulkintakäytäntöihin Tuori 2000, s. 175.

tekstien kokonaisuuteen ja tästä edelleen teleologiseen (eli tavoitteelliseen) tulkintaan, kun yhtenäisyyttä haetaan säädösten taustatavoitteista.⁸⁴ Tätä järjestystä voidaan pitää laintulkintatilanteessa luontaisena. Toki järjestys ei välttämättä ole aina kovin selväpiirteinen eivätkä liukumat jyrkkiä.

Näin jäsennelty oikeuslähde- ja tulkintaoppi voi noudattaa oikeuslähteiden jakoa vahvasti ja heikosti velvoittaviin oikeuslähteisiin sallittujen perusteiden kuullessa tulkintaperusteisiin. Vahvasti velvoittava primaarilähde on laki (säädökset). Sille alisteisia, heikosti velvoittavia sekundaarilähteitä ovat puolestaan lain esityöt, oikeuskäytäntö ja oikeustiede. Näin muodostuva oikeuslähdeoppi on kaksitasoinen. Tulkintaperusteet ovat puolestaan oikeuslähteiden käytöissäntöjä. Tulkintaperusteista useimmat soveltuvat – ainakin modifioituina – lakitekstin lisäksi myös muiden oikeuslähteiden tulkintaan. Tulkittaessa lain esityöasiakirjoja tai tuomioistuinratkaisuja lähtökohtana on niiden sisältämän tekstin kielellinen ilmaisu. Yksittäisiä sanoja ja lauseita on kuitenkin tulkittava osana tekstin ja sen sisällön sekä lainvalmisteluaineiston tai tuomioistuinikäytännön kokonaisuutta. Tällä systemaattisuudella voidaan puolestaan nähdä kiinnekohtia yleisempiin lainvalmistelijan tai tuomioistuimen tavoitteisiin, joiden ymmärtäminen auttaa näiden instanssien tuottamien tekstin tulkinassa – yhtä lailla kuin lainsäätäjän tavoitteiden tulkinta lakitekstin tulkinassa.

Tulkintaperusteiden joukosta käsittelen seuraavaksi systemaattista tulkinata, jolla on erityinen merkitys käsillä olevan tutkimustehtävän kannalta. Ulosotolla erityisenä prosessityypinä on oma järjestelmänsä, jonka tunteminen on järjestelmän sisältämien sääntöjen soveltamisen edellytys. Systeemin merkitys korostuu, kun järjestelmä ei ole yleisprosessuaalinen vaan siitä osin poikkeava. Kuitenkin ulosotto-prosessijärjestelmä samalla kuuluu yleiseen siviiliprosessijärjestelmään sen osana. Nämä järjestelmät toimivat ulosotto-oikeudellisten prosessisääntöjen soveltamisen taustakehikkoina, siviiliprosessuaalinen ulompana ja ulosotto-prosessuaalinen sisempänä kehikkona. Erilaisten järjestelmien, tai tarkemmin niiden sisältämien säännösten, suhdetta on kuvattu myös rakennuksena, jonka perusta muodostuu yleissäännöksistä ja perustan päälle rakennettavat kerrokset erityissäännöksistä. Erityissäännökset muodostavat poikkeuksen yleissäännöksestä ja saavat soveltamisalallaan etusijan.⁸⁵ Kaikki aiemmin mainitut oikeuslähteiden etusijasäännöt, *lex superior*, *lex posterior* ja *lex specialis*, liittyvät systeemiajatteluun. Hierarkkisesti ylempi ja alempi säännös, ajallisesti myöhempi ja aiempi säännös sekä horisontaalisesti erityinen ja yleinen säännös tulevat juuri systeemyhteytensä takia soveltamistilanteissa verrattaviksi.⁸⁶

⁸⁴ Aalto-Heinilä 2020, s. 915.

⁸⁵ Strömholm – Lyles – Valguarnera 2020, s. 441.

⁸⁶ Ks. vastaavasti Strömholm – Lyles – Valguarnera 2020, s. 440–441.

5.2 SYSTEEMIRATIONAALINEN TULKINTA

5.2.1 Systemaattisesta systeemirationaaliseen tulkintaan

MacCormick, Summers ja Taruffo ovat eritelleet Bielefelder Kreis -tutkimusryhmässä systemaattisen tulkinnan tarkempaa sisältöä. He jakavat systemaattisen tulkinnan kuuteen tulkintaperusteeseen (argumenttiin):

1. Kontekstuaalis-harmonisoiva tulkinta tarkoittaa sitä, että yksittäistä lain säännöstä tulkitaan lain, koko lainsäädännön tai samanlaisen lain valossa.
2. Ennakkoratkaisujen mukainen tulkinta vaatii tulkinnan olevan yhdenmukainen suhteessa aiempiin ennakkoratkaisuihin.
3. Analoginen tulkinta etsii säännöksen merkitystä samanlaisten säännösten nojalla.
4. Loogis-käsitteellinen tulkinta edellyttää vakiintuneiden juridisten käsitteiden käytöltä johdonmukaisuutta.
5. Yleisten oikeusperiaatteiden mukainen tulkinta suosii yleisten oikeusperiaatteiden kanssa sopuinnussa olevaa tulkintaratkaisua.
6. Historiallinen tulkinta ottaa huomioon säännöksen historiallisesti kehittyneen merkityksen.⁸⁷

Tutkimus on vuosikymmenten takaa, mutta se kuvaa edelleen hyvin systemaattisen tulkinnan eri painotuksia. Kaikille näkökulmille on yhteistä tulkinnan johdonmukaisuus ja yhdenmukaisuus suhteessa johonkin muuhun lähteeseen. Kysymys onkin nähdäkseni kokonaisuuksien huomioimisesta. Yksittäisen lainsäädännön tulkintaa ei tehdä tyhjiössä, vaan järjestelmän tai useampien järjestelmien osana. Tulkinta on sovitettava kunkin järjestelmän ratioon. Toisaalta myös yksittäiset laintulkintaratkaisut tulevat tämän kokonaisuuden osaksi. Bielefelder Kreis -ryhmän erittelemistä laintulkinnan konteksteista vahvimpänä pidän kohdassa 1 tarkoitettua lakia ja lainsäädäntöjärjestelmää. Muita mainittuja tulkinta-argumentteja voidaan yhtä hyvin pitää omina tulkintaperusteina tai muiden tulkintaperusteiden osina.⁸⁸

Vuorela, Määttä ja Soininen ovat korkeimman oikeuden ja korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisujen julkilausuttuja systeemiperusteluja koskevassa tutkimuksessaan tulleet siihen tulokseen, että oikeuskäytännössä esiintyy paljon

⁸⁷ Summers – Taruffo 1991, s. 464–469 ja MacCormick – Summers 1991, s. 513–514. Ks. myös Huovila 2006, s. 63–67.

⁸⁸ Ks. myös Aarnio, jonka oikeuslähdeluetteloon suuri osa argumenteista itsenäisinä sisältyy. Aarnio 1989, s. 218–219 ja Aarnio 2006, s. 292–293. Ks. kritiikistä, joka kohdistuu systematiikan määrittämiseen oikeuslähteeksi Syrjänen 2008, s. 186–187. Huom. kuitenkin, että Aarnio Bielefelder Kreis -ryhmän jäsenenä tyypitteli argumentteja myös systemaattisen tulkinnan osana. Aarnio 1991, s. 133 ja 135–140.

monimuotoisempaa systeemistä tulkintaa kuin Bielefelder Kreis -ryhmä tai oikeusteoreettinen kirjallisuus on onnistunut kuvaamaan. He tyypittelivät aineistosta kolmentyyppisiä systeemiperusteluita: lainsäätö-, verkostomaisia tai säädosympäristöön liittyviä sekä tavoitteellisia-systeemisiä perusteluita. Lainsäätöiset systeemiperustelut viittaavat varsinaisten sisäisten viittaussääntöjen lisäksi lain rakenteeseen ja lainsäätäjän tarkoitukseen. Verkostomaisissa systeemiperustelussa tulkinta-apuna käytetään toista säädestä, säädosympäristöperustelussa puolestaan säästöjen muodostamaa kokonaisuutta. Tavoitteellisia-systeemiset perustelut kytkevät tulkintakysymyksen osaksi laajempaa arvo- ja tavoitekokonaisuutta, tavallisesti lain esityöviittauksin. Lisäksi Vuorela, Määttä ja Soininen havaitsivat määrällisessä tutkimuksen osassa, että systeemiperustelujen käyttö on yleisesti lisääntynyt. He havaitsivat tämän tyyppisten perustelujen liittyvän muun muassa lainvalmisteluaineistojen käyttämiseen tuomion perusteluissa. Itse lainvalmisteluaineistoissa systeemiin liittyvä kielenkäyttö on myös lisääntynyt, mikä voi viitata tutkimuksen mukaan siihen, että tuomioistuimien on vain toistanut näitä lainvalmisteluaineistojen perusteluita. Tällöin aitojen punnintatilanteiden yhteydessä käytetyt systeemiperustelut olisivatkin harvinaisia.⁸⁹

Vuorelan, Määttän ja Soinisen tutkimus voi toisaalta osoittaa eräänlaista systemaattisen tulkinnan itsestäänselvyyttä tuomioiden ja lainvalmisteluaineistojen ilmaisuissa. Kuten tutkimuksessa todetaan, systematiikka on keskeinen osa juristin ammattitaitoa.⁹⁰ Niin lainvalmistelijan kuin lainsoveltajan on asiaa käsitellessään ensin sijoitettava säännös oikeaan asiayhteyteen. Tämä lain säännöksen oikeudellisen järjestelmäsijainnin hahmottaminen on lain säännöksen käsitteilyn välttämätön edellytys. Ylimalkaisiltakin vaikuttavat viittaukset järjestelmään laintulkinnan yhteydessä voivat olla juuri tämän välttämättömän premissin ilmaisuja. Laintulkinta tapahtuu lain systematiikka huomioon ottaen, minkä tuomioistuimien saattaa fraasinomaisesti lausua julki, rutiiniluontoisissakin ratkaisuisa. Kiperät tapaukset vaativat toki enemmän systeemiperustelunkin avaamista.

Systemaattisen laintulkinnan sisältönä pidetään kotimaisissa tulkintaoppinäkemyksissä juuri yksittäisen oikeusnormin huomioimista osana laajempaa systeemiä, säädoskokonaisuutta ja koko oikeusjärjestelmää.⁹¹ Systemaattisen tulkinnan läheinen yhteys normitasoon johtaa siihen, että sitä voidaan pitää hyvin vahvana tulkintaperusteena. Katson kuitenkin vastaavasti kuin Bielefelder Kreis -ryhmän jäsenet, että ensisijaisena tulkintaperusteena on pidettävä sanamuodon mukaista tulkintaa. Systemaattinen tulkinta ei voi korvata,

⁸⁹ Vuorela – Määttä – Soininen 2020, s. 1146–1148, 1151–1156 ja 1158–1169.

⁹⁰ Vuorela – Määttä – Soininen 2020, s. 1147. Kirjoittajat rinnastavat systeemin tulkinnan Tuorin esittämään dogmaattiseen teoriaan, jota juristit osin tiedostamatta soveltavat oikeudellisissa käytännöissään. Ks. Tuori 2007, s. 28–30. Ks. myös Syrjänen 2008, s. 186.

⁹¹ Takki 1985, s. 73–74, Keravuori 1996, s. 34, Tolonen 2003a, s. 110, Huovila 2006, s. 63 ja Määttä – Soininen 2020, s. 269.

vaan ainoastaan täydentää tätä tulkintaa. Lainkohdan kielellisen sisällön selvittäminen on välttämätön edellytys tämän sisällön peilaamiselle laajempaan systeemiin.

Systemaattinen viittaa käsitteenä järjestelmällisyyteen ja johdonmukaisuuteen. Johdonmukaisuuden tavoite palautuukin viime kädessä yleisempiin yhdenvertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden periaatteisiin.⁹² Johdonmukaisuus voi käsitteenä viitata samanlaisen tulkinnan toistuvuuteen, riippumatta tuon tulkinnan onnistuneisuudesta. Voidaan puhua koherenssista tarkoittaen sisällöllistä johdonmukaisuutta ja konsistenssista tarkoittaen ristiriidattomuutta.⁹³ Systemaattisen tulkinnan sijasta on myös mahdollista puhua systeemisestä, järjestelmään tukeutuvasta, tulkinnasta ilman tätä normatiivista sisältöä.⁹⁴

Katson kuitenkin, että systemaattinen tulkinta on jotain vielä enemmän. Sen tärkeimpänä tehtävänä on systeemiin nähden rationaalisen ratkaisun etsiminen. Tarkoitetaan rationaalisuudella järkevyyttä ja loogisuutta. Siinä missä lainsäätäjän tarkoitusta korostavissa tulkintaperusteissa etsitään lainsäätäjän tarkoittamaa säännöksen ratiota, systemaattisessa tulkinnassa etsitään koko lakiin ja lainsäädäntöön sopivaa säännöksen ratiota. Lainsäätäjän tarkoituksella onkin yhteys systemaattiseen tulkintaan, sillä tässä tulkintaperusteessa lähdetään siitä, että rationaalinen lainsäätäjä on toiminut johdonmukaisesti. Yksittäistä säännöstä systemaattisesti tulkittaessa ei voida päätyä lopputulokseen, joka tekisi säännöksen tai koko systeemin tarkoituksen tyhjäksi.⁹⁵ Toisin sanoen säännöstä ei voida tulkita vastoin järjestelmää, jonka osa se on. Tulkinta on sovitettava systeemiin ja säännöstä on tulkittava tässä tarkoituksessa loogisesti. Näin ollen tulkinnan johdonmukaisuuden lisäksi merkitystä on tulkinnan rationaalisuudella. Siksi käytän tästä tulkintaperusteesta systeemirationaalinen-nimitystä.⁹⁶

5.2.2 Oikeuslähteiden systeemirationaalinen tulkinta

Primaarilähteen eli lain kannalta jo sekundaarilähteiden käyttö sinänsä voidaan tulkita systeemirationaaliseksi, kun lain tulkinnassa annetaan merkitystä lain etukäteiselle valmistelujärjestelmälle ja jälkikäteiselle soveltamisjärjestelmälle. Edellä olen myös päätenyt siihen, että primaarilähteen lisäksi sekundaarilähteet

⁹² Ks. Aarnio 1971, s. 112–114.

⁹³ Ks. käsitteiden käytöstä eri yhteyksissä esim. Tolonen 2003b, s. 147 ja Laakso 2012, s. 354. Ks. myös coherence- ja consistency-käsitteistä McCormick 1978, s. 152–153 ja 195–197.

⁹⁴ Määttä – Soininen 2020, s. 269.

⁹⁵ Ks. Huovila 2006, s. 66–67. Ks. myös systeemisen ja tavoitteellisen argumentaation läheisestä suhteesta ja moderniin systeemijatteluun kuuluvista tavoiteargumenteista Määttä – Soininen 2020, s. 272–274 ja 278–283.

⁹⁶ Rationaalisuuden äärimmäisenä vastakohtana voidaan nähdä mahdottomaan lopputulokseen johtava absurdi tulkinta argumentum ad absurdum. Ks. tästä Laakso 2012, s. 356.

edellyttävät tulkintaa. Lainvalmistelutyön yksittäistä lausumaa on tulkittava rationaalisesti suhteessa koko tuon asiakirjan sisältöön ja koko lainvalmisteluprosessin tavoitteisiin. Ennakkoratkaisussa annettua avointa tai tulkinnanvaraista oikeusohjetta on puolestaan tulkittava rationaalisesti suhteessa koko ennakkoratkaisun sisältöön ja kysymystä koskevaan oikeuskäytäntöön laajemminkin.

Lakinormiin verrattuna ennakkoratkaisun sisältämän oikeusohjeen tulkinta on selvästi monivaiheisempi operaatio. Launiala on esittänyt mallinnuksen siitä, miten ennakkopäätöksen yleinen oikeusohje eli ennakkopäätösnormi muodostetaan. Kyse on tällöin ennakkoratkaisun jälkikäteisestä tulkinnasta sen antamisen jälkeen. Hän katsoo ennakkopäätöksen tulkinnan sisältävän neljä vaihetta:

1. ennakkopäätösnormin paikallistaminen
2. päätöksen sisällön selvittäminen
3. ennakkopäätösnormin muodostaminen
4. ennakkopäätösnormin ja muiden oikeuslähteiden yhteensopivuuden varmistaminen.⁹⁷

Itse katson, että ennakkoratkaisun tulkinnassa on kolme vaihetta. Ensin oikeusohje on etsittävä (Launialan mallin vaihe 1), seuraavaksi sen sisältö on selvitettävä (Launialan mallin vaiheet 2–4) ja lopuksi sen soveltuvuus käsillä olevaan tapaukseen harkittava. Suppeasti tarkastellen tulkinta on vain oikeusohjeen sisällön selvittämistä. Kuitenkin jo tätä vaihetta edeltävä oikeusohjeen paikantaminen edellyttää ratkaisun kielellisten ilmaisujen tulkintaa. Ennakkoratkaisua oikeuslähteenä käyttävä tuomari joutuukin ensin selvittämään, mikä on ratkaisun sisältämä varsinainen oikeusohje ja mikä taustatietoa.⁹⁸ Kysymys voidaan jossain määrin rinnastaa common law -oikeudelle tyypilliseen sitovan prejudikaattinormin (ratio decidendi) ja perustelukontekstin (obiter dicta) erotteluun.⁹⁹ Myös viimeinen vaihe, oikeusohjeen soveltuvuuden harkinta, sisältää oikeusohjeen merkityksen arviointia, joka ei ole täysin erotettavissa sisällön selvittämisestä. Siksi katsonkin, että näissä kaikissa kolmessa vaiheessa on laajasti arvioiden kyse ennakkoratkaisun tulkinnasta. Toki käytännössä tulkinta ei ole näin selväpiirteisesti kolmeen vaiheeseen jakautunut, vaan ennemminkin lomitunut. Jo tulkinnan kohteeksi valikoituminen edellyttää, että tuomari on jollain tavalla selvillä ennakkoratkaisun sisältämästä oikeusohjeesta ja mahdollisesta soveltuvuudesta käsillä olevaan tapaukseen. Voidaan siten lähteä siitä, että kun

⁹⁷ Launiala 2018, s. 2 ja tarkemmin s. 4–11.

⁹⁸ Huovila 2006, s. 42. Ks. myös Strömholm – Lyles – Valguarnera 2020, s. 522–523.

⁹⁹ Ks. suomalaisen järjestelmään sovitettuna Siltala 2003, s. 265–268. Obiter dictumin (yksikö) ja obiter dictan (monikko) käsitteestä sekä merkityksestä suomalaisessa järjestelmässä ks. tarkemmin Launiala 2017, s. 1–2 ja 5–14.

oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa käytetään lähteenä ennakkoratkaisua, met-
nettely on kolmivaiheinen:

1. On etsittävä oikeusohje.
2. On selvitettävä oikeusohjeen sisältö.
3. On harkittava oikeusohjeen soveltuvuus käsillä olevaan tapaukseen.

Kaikissa tulkinnan vaiheissa vaikuttaa taustajärjestelmä, jonka puitteissa tul-
kinta tapahtuu. Oikeusohjeen paikantaminen vaatii koko ratkaisun huomioi-
mista. Oikeusohjeen sisältöä selvittäessä on puolestaan merkitystä myös
muiden oikeuslähteiden muodostamalla kokonaisuudella. Ennakkoratkaisun
tulkitsijan on huomioitava vähintäänkin sama oikeuslähteiden kokonaisuus
kuin ennakkoratkaisun antajan. Erityinen merkitys on ennakkoratkaisun si-
joittumisella osaksi aikaisempaa samaa aihetta koskevaa prejudikatuuria. Oi-
keusohjeen sisällön konstruointi edellyttää siten oikeuskäytännön laajem-
paa tuntemusta.¹⁰⁰

Viimeisessä vaiheessa, harkittaessa oikeusohjeen soveltuvuutta käsillä ole-
vaan ratkaisutilanteeseen, on huomioitava kummankin tapauksen kontekstit.
Oikeustapaukset eivät ole tosiseikka- ja oikeuskysymyksiltään koskaan täy-
sin identtisiä. Ennakkoratkaisua ja käsillä olevaa tapausta on verrattava. Ver-
rattavana ovat tällöin tapausten tosiseikat. Näiden faktojen vertailu osoittaa,
tuleeko oikeusohje sovellettavaksi. Common law -oikeudessa puhutaan distink-
tio- eli poissuljentatekniikasta, kun tapausten välillä ei katsota vallitsevan riit-
tävää vastaavuutta eikä ennakkoratkaisun oikeusohje siksi tule uuteen tapauk-
seen sovellettavaksi.¹⁰¹ Silloin, kun tapausten osoitetaan vastaavan riittävässä
määrin toisiaan, voidaan puhua prejudikaattirelaatiosta tapausten välillä.¹⁰² Ja-
cob on osoittanut, että prejudikaattirelaatio onkin kahden oikeustapauksen väli-
sen suhteen sijasta kolmio, jossa on mukana kolmas tekijä, kuten oikeusohje.¹⁰³
Ennakkoratkaisun oikeusohje on tässä soveltuvuusharkinnassakin keskeisessä

¹⁰⁰ Myrskyn mukaan prejudikaatti voi olla kokonaan uusi, aikaisemman kannan mukainen, ai-
kaisemman kannan vastainen tai aikaisempaa kantaa kehittävä ja muuttava. Myrsky 2011, s. 145–
150. Kuvaus liittyy korkeimman hallinto-oikeuden prejudikaatteihin, mutta on nähdäkseni yleis-
tettävissä korkeimman oikeuden prejudikaatteihin.

¹⁰¹ Ks. esim. Siltala 2000, s. 91–95 ja Siltala 2003, s. 346–347. Common law -järjestelmässä voi
kuitenkin ennakkoratkaisun soveltamatta jättäminen tarkoittaa pikemminkin sitä, että uuden rat-
kaisun antava tuomioistuin muotoilee ennakkoratkaisusta ilmenevään sääntöön poikkeuksen eli
antaa uuden, oikeusohjeen sovellettavuutta rajoittavan säännön. Eisenberg 2007, s. 93–96.

¹⁰² Myrsky 2011, s. 20 ja 154–161. Ks. Virolainen – Martikainen 2010, s. 406–407: takenevasta
prejudikaattirelaatiosta on kyse, kun tuomioistuin etsii ratkaistavana olevaan tapaukseen soveltu-
van, sitovan aiemman ennakkoratkaisun; etenevässä prejudikaattirelaatiossa tuomioistuin antaa
puolestaan itse prejudikaatin tulevia ratkaisuja varten.

¹⁰³ Jacob 2014, s. 136–138. Jacob käsittelee teoksessaan erityisesti Euroopan unionin tuomio-
istuimen ennakkoratkaisuja, mutta esitetty sopii kaikenlaisten ennakkoratkaisujen tulkintaan.
Näin myös Jääskinen 2020, s. 1207.

asemassa. Kyse ei ole vain kahden summittaisesti valitun tapauksen oikeustosisaikaston vertailusta, vaan tapaukset ovat jo rajautuneet vertailtaviksi ennakkoratkaisun sisältämän oikeusohjeen tai käsillä olevan oikeuskysymyksen perusteella. Kyse on oikeustapausten oikeustosisaikastojen vertailusta suhteessa ensimmäisen tapauksen oikeusohjeeseen.¹⁰⁴

Ennakkoratkaisujen ja lain tulkinnan yhdistävä tekijä on tulkinnan kohdistuminen auktoriteetin tuottamiin tekstisisältöihin. Eroavuus liittyy juuri oikeusohjeiden sovellettavuuteen. Lain normit ovat abstrakteja, ennakkoratkaisut yksittäistapauksellisia.¹⁰⁵ Siinä missä lainsäädäntönormia sovellettaessa on yleensä ensin selvitetty tapaukseen soveltuva laki ja sen jälkeen lain tai yksittäisen normin sisältö, ennakkoratkaisujen kohdalla arviointitilanne on tästä rakenteellisesti poikkeava. Myös toisen sekundaarilähteen, lainvalmistelutöiden, soveltuvuus on selvemmin todettavissa. Kun on selvillä primaarilähde, lainsäädännös, jota tulkintatilanne koskee, tuota säännöstä koskeva lainvalmisteluaineisto yleensä itsestäänselvästi soveltuu sekundaarilähteeksi tulkintatilanteessa. Tällöin tulkinta voi keskittyä lähteen sisällön selvittämiseen. Sen sijaan ennakkoratkaisuja tulkittaessa ei ole erityisiä soveltamisalanormeja, jotka määrittäisivät ratkaisun sisältämän oikeusohjeen soveltamisalan, eikä ennakkoratkaisuilla ole samanlaista kiinteää suhdetta lakinormeihin kuin lainvalmisteluaineistolla. Siksi ennakkoratkaisujen tulkinta sisältää tämän sovellettavuutta koskevan lisäksynnyksen. Kysymys on sen arvioimisesta, soveltuuko kyseinen oikeusohje ratkaistavana olevaan tapaukseen lainkaan.

Oikeusohjeen sovellettavuuden harkinta on erityisen korostunut kansainvälisten tuomioistuinratkaisujen, kuten Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisujen kohdalla. Nämä ratkaisut annetaan ihmisoikeussopimuksen luomassa normijärjestelmässä, joka sitoo kaikkia sopijavaltaioita. Ihmisoikeustuomioistuimen arvioinnin kohteena ovat puolestaan yhden sopijavaltion oman järjestelmänsä piirissä tekemät ratkaisut. Lopulta ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisut tulevat oikeuslähdeaineistoksi kaikkien sopijavaltioiden omissa järjestelmissä. Kun arvioidaan ratkaisussa annetun oikeusohjeen sovellettavuutta käsillä olevaan kansalliseen tapaukseen, olennaista on olla selvillä siitä kontekstista, jossa ratkaisu on annettu. Tähän päästäkseen on ratkaisun soveltamista arvioivan valtion välttämättä verrattava järjestelmänsä ratkaisun kohteena olleen sopijavaltion järjestelmään. Kansallisessa järjestelmässä annettujen ennakkoratkaisujen sovellettavuutta arvioidaan oikeusjärjestelmän sisällä. Kun sen sijaan on kyse Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisusta, verrattavina ovat soveltamistilanteet kunkin maan oikeusjärjestelmän ja toisaalta yhteisen ihmisoikeussopimusjärjestelmän osana. Ratkaisun kontekstina on yleensä täysin eri

¹⁰⁴ Ks. myös Siltala 2003, s. 346–348, jossa näkyy vastaava kolmen tekijän (ennakkotapaus, uusi tapaus ja oikeusohje) huomioon ottava arviointi kuin Jacobilla.

¹⁰⁵ Ks. Myrsky 2011, s. 112.

oikeusjärjestys oikeusnormineen. Siksi pelkästään oikeusohjeen löytäminen ja sen sisällön selvittäminen ei riitä.

Ihmisoikeustuomioistuimen argumentaatio poikkeaa niin säädännäisen oikeusjärjestelmän kuin ennakkotapauksiin perustuvan oikeusjärjestelmän argumentaatiosta. Vaikka tuomioistuin ei noudata common law -tyyppistä sitovaa ennakkoratkaisuoppia, sen ratkaisut tosiasiaa perustuvat aikaisempaan ratkaisukäytäntöön. Välttämättä oikeusohjekaani ei ole yksilöitävissä ratio decidendi -tyyppisesti, vaan kaikki ihmisoikeussopimuksen tulkintakannanotot ovat enemmän tai vähemmän merkityksellisiä.¹⁰⁶ Ihmisoikeustuomioistuin myös soveltaa sopimusta tulkitessaan yleisistä laintulkintaperiaatteista poikkeavia tulkintaperiaatteita. Keskeisenä työnjakoperiaatteena ihmisoikeustuomioistuimen ja kansallisten tuomioistuinten välillä toimii subsidiariteettiperiaate, joka määrittää sopimusvaltioille ensisijaisen velvollisuuden turvata ihmisoikeudet. Ihmisoikeustuomioistuimen valvonta on vasta toissijaista.¹⁰⁷ Varsinaisena konkreettisena tulkintaperiaatteena subsidiariteettiperiaatetta ei tiukasti tarkastellen voida pitää. Se ennemminkin vaikuttaa tulkinnan taustalla suuntaa antavasti.¹⁰⁸ Ihmisoikeussopimusta on tulkinnessa käsiteltävä kansainvälisenä sopimuksena, johon sovelletaan kansainvälisoikeudellisten sopimusten tulkinnessa noudatettavia periaatteita. Erityisen merkityksen ihmisoikeustuomioistuin on antanut valtiosopimusoikeutta koskevan Wienin yleissopimuksen (33/1980) 31 artiklasta ilmenevälle ohjeelle tulkita sopimusta sen tarkoituksen ja päämäärän valossa.¹⁰⁹ Tästä tulkinallisesta lähtökohdasta ihmisoikeustuomioistuin on kehittänyt tulkintaperiaatteita edelleen. Tehokkuusperiaatteen mukaan sopimuksessa turvattujen oikeuksien tulee olla käytännöllisiä ja tehokkaita, ei illusorisia.¹¹⁰ Mitä tulee ihmisoikeussopimuksessa käytettyjen käsitteiden sanamuotoon, ihmisoikeustuomioistuin voi autonomisen tulkinnan periaatteen mukaisesti poiketa kansallisesti käsitteille annetusta merkityksestä.¹¹¹ Tulkintaa ohjaavista periaatteista ehkä kuvaavin on dynaamisen tai evolutiivisen tulkinnan periaate, johon perustuu mahdollisuus jatkuvaan tulkintakäytännön muutokseen. Ihmisoikeustuomioistuin ei siten ole itsekään sidottu aikaisempaan oikeuskäytäntöönsä. Tosiasiaa ratkaisukäytäntö on kuitenkin jatkumo ja sen

¹⁰⁶ Dahlberg 2015, s. 30–31 ja Harris – O’Boyle – Warbrick 2018, s. 23.

¹⁰⁷ Ks. esim. Handyside v. Yhdistynyt kuningaskunta (7.12.1976), Kudla v. Puola (26.10.2000), Hirvelä – Heikkilä 2007, s. 49–51 ja van Dijk – van Hoof – van Rijn – Zwaak (eds) 2018, s. 23.

¹⁰⁸ Dahlberg 2015, s. 26.

¹⁰⁹ Ihmisoikeustuomioistuin antoi Wienin sopimuksesta ilmeneville periaatteille merkitystä jo ennen sopimuksen voimaantuloa: Golder v. Yhdistynyt kuningaskunta (21.2.1975). Ks. myös Lavapuro 2011, s. 470–471, Harris – O’Boyle – Warbrick 2018, s. 6–7 ja Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila 2018, s. 330–332.

¹¹⁰ Ks. esim. Airey v. Irlanti (9.10.1979), Soering v. Yhdistynyt kuningaskunta (7.7.1989) ja Hirvelä – Heikkilä 2007, s. 52.

¹¹¹ Ks. esim. Engel ym. v. Alankomaat (8.6.1976), Hirvelä – Heikkilä 2007, s. 52 ja Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila 2018, s. 333.

muuttamiselle on aina erityinen syy, kuten yhteiskunnan muuttuminen. Ihmis-oikeustuomioistuin olisi ilman dynaamista tulkintaa itse tämän kehityksen esteenä.¹¹² Tämän tulkintakäytännön dynaamisen kehittämisen perusteluna sekä myös itsenäisenä tulkinta-argumenttina voi toimia oikeusvertailu, joka osoittaa konsensusta jäsenvaltioiden välillä.¹¹³ Oikeusvertailu voi sisältää jäsenvaltioiden kansallisten lähteiden lisäksi kansainvälisiä lähteitä. Ihmis-oikeustuomioistuin on viitannut etenkin muihin kansainvälisiin ihmis-oikeusnormistoihin ja jopa Euroopan unionin oikeuden lähteisiin.¹¹⁴ Kansallisten lähteiden käyttöä on pidetty myös paradoksaalisena, kun tuomioistuin, jonka tehtävänä on valvoa jäsenvaltioiden ihmis-oikeusvelvoitteiden täyttämistä, suorittaa valvontaa juuri valvonnan kohteena olevien jäsenvaltioiden standardeista käsin.¹¹⁵ Syy tähän on yhteinen eurooppalainen perusta, jolle ihmis-oikeussopimuskkin rakentuu.¹¹⁶ Kansallinen oikeus kertoo myös siitä kontekstista, jossa ihmis-oikeustuomioistuimen oikeusohje on annettu. Tällä taustatiedolla on merkitystä arvioitaessa ihmis-oikeustuomioistuimen antaman oikeusohjeen soveltuvuutta toisen jäsenmaan tuomioistuimen ratkaistavana olevaan tapaukseen.

Huomattava on, että edellä käsitellyt tulkintaperiaatteet koskevat tilannetta, jossa ihmis-oikeustuomioistuin tulkitsee ihmis-oikeussopimusta. Tilanne on rakenteellisesti erilainen silloin, kun kansallinen tuomioistuin tulkitsee ihmis-oikeustuomioistuimen ratkaisua. Ensinnäkin kansallisen tuomioistuimen tehtävänä on yhtä lailla tulkita ihmis-oikeussopimusta. Tällöin on huomioitava samat tulkintaperiaatteet, joita ihmis-oikeustuomioistuin käyttää soveltaessaan sopimusta.¹¹⁷ Selvää on, että kansallisen tuomioistuimen on pyrittävä samaan oikeuksien tehokkuuteen ja käsitteiden autonomiseen tulkintaan kuin ihmis-oikeustuomioistuimen. Sen sijaan katson, että dynaamisen tulkinnan mukainen oikeuskäytännön kehittäminen ja etenkin sen muuttaminen kuuluu varsinaisesti ihmis-oikeustuomioistuimelle. Toki kansallisen tuomioistuimenkin on tulkittava ihmis-oikeussopimusta tässä ajassa, mutta linjanmuutokset esimerkiksi ratkaisukäytäntöön eivät ole yksittäisen jäsenvaltion tehtäviä. Jäsenvaltioiden tulisi-kin tulkinnassaan ennemmin huomioida ihmis-oikeustuomioistuimen dynaamisen tulkintatapa kuin lähteä itse sopimusta pitkälle dynaamisesti tulkitsemaan.

¹¹² Ks. esim. Tyrer v. Yhdistynyt kuningaskunta (25.4.1978), Stafford v. Yhdistynyt kuningaskunta (28.5.2002), Hirvelä – Heikkilä 2007, s. 52 ja Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila 2018, s. 333–336.

¹¹³ Ks. esim. Tyrer v. Yhdistynyt kuningaskunta (25.4.1978), Vinter ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta (9.7.2013), Dahlberg 2015, s. 28–29, Article II: s. 1–4, 7–9 ja 36–38, Harris – O’Boyle – Warbrick 2018, s. 9–12 sekä Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila 2018, s. 340–348.

¹¹⁴ Ks. esim. Vilho Eskelinen ym. v. Suomi (19.4.2007), Harris – O’Boyle – Warbrick 2018, s. 10–11 ja Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila 2018, s. 343–347.

¹¹⁵ Ganshof van der Meersch 1980, s. 15 ja Harris – O’Boyle – Warbrick 2018, s. 10.

¹¹⁶ Ganshof van der Meersch puhuu eurooppalaisesta common law:sta tässä yhteydessä. Ganshof van der Meersch 1980, s. 15–18. Ks. myös Harris – O’Boyle – Warbrick 2018, s. 10–11.

¹¹⁷ Ks. Lavapuro 2011, s. 469–470.

Myös eurooppalaisen konsensuksen selvittäminen on varsin vaativa tehtävä jo ihmisoikeustuomioistuimelle, saati sitten kansallisille tuomioistuimille. Tässäkin olennaista on ymmärrys siitä, mihin ihmisoikeustuomioistuimen oikeusvertaileva tulkintatapa perustuu ja mikä sen tosiasiallinen merkitys tulkintakäytännössä on.

Ihmisoikeussopimuksen lisäksi kansallinen tuomioistuin tulkitsee ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuja. Tältä osin tulkinta etenee edellä kuvatun rakenteen mukaisesti: ratkaisun oikeusohje on löydettävä, sen sisältö on selvitettävä ja sen soveltuvuus harkittava. Ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisusta ilmenevä oikeusohje on sinänsä yleinen ja sopimukseen sitoutuneita jäsenmaita velvoittava. Kuitenkaan se, mihin tilanteisiin toista jäsenmaata koskevassa ratkaisussa annettu oikeusohje soveltuu, ei selviä yksinomaan oikeusohjeen sisältöä lukemalla. On huomioitava se tausta ja konteksti, jossa oikeusohje on annettu. Käytännössä oikeusohjeen sisällön ja soveltumisen arviointi eivät ole näin selvästi erotettavissa. Kummassakin on merkitystä oikeusvertailevilla näkökohdilla sekä ihmisoikeustuomioistuimen vakiintuneella oikeus- ja tulkintakäytännöllä. Juuri ihmisoikeustuomioistuimen suorittamalla oikeusvertailulla tai konsensuksen hakemisella voidaan nähdä systemaattinenkin tarkoituserä. Lopulta kysymys on yksittäisen ratkaisun tulkinnasta osana laajempaa järjestelmää.

Kokoavasti voidaan todeta, että mitä etäämmäksi oikeuslähteen tasolla itse lakitekstistä tai kotimaisesta oikeusjärjestyksestä siirrytään, sitä riittämättömämmäksi käy yksin lain sanamuotoa korostava tulkintaperuste. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisujen järjestelmää tarkasteltaessa voidaan havaita, että systeemirationaalinen tulkinta on itse asiassa rakenteellisesti melko välttämätön keino käsitellä näitä kansainvälisen sopimuksen puitteissa eri valtioihin kohdistuvia ja eri valtioiden sovellettaviksi tulevia ratkaisuja. Tämä näkyy myös jäljempänä käsiteltävän ulosotto-prosessuaalista tilitysvaikutusta koskevan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisun Olsby v. Ruotsi (21.6.2012) yhteydessä.

YLEINEN OSA

II ULOSOTTO TÄYTÄNTÖÖNPANONA

1 Ulosotto prosessikentässä

Perustuslain 3 §:stä ilmenevän vallan kolmijaon mukaan valtion toiminnot jakautuvat lainsäädäntövaltaan, tuomiovaltaan ja toimeenpanovaltaan. Tuomiovaltaa käyttävät tuomioistuimet. Tuomioiden – tarkalleen ottaen niihin sisältyvien velvoitteiden – täytäntöönpanosta puolestaan huolehtii tuomioistuinlaitoksesta erillinen ulosottoviranomainen (UK 1 luku 1 ja 11 §). Lainkäytöllä suppeassa merkityksessä on tarkoitettu pelkästään tuomiovallan käyttämistä; laajassa mielessä siihen on katsottu kuuluvaksi myös tuomioiden täytäntöönpano.¹¹⁸ Merikoski on määritellyt lainkäytön valtion toiminnaksi, ”jossa määrämuotoista ’prosessuaalista’ menettelyä noudattaen annetaan oikeussuojaa vahvistamalla auktoritatiivisesti, yleensä erityisen lainkäyttöelimen arvovallalla ja lopulliseksi tarkoitettulla tavalla, mitä yksittäistapauksessa on pidettävä voimassaolevan oikeusjärjestyksen mukaisena ratkaisuna”¹¹⁹. Määritelmä kuvaa sopivimmin juuri tuomioistuinten ratkaisutoimintaa, joka perustuu oikeudenkäyntimenettelyn noudattamiseen ja lakisidonnaisuuteen.¹²⁰

Vaikka ulosotosta ensi asteena huolehtii erillisviranomainen, ulosoton muutoksenhakumenettely kuuluu yleisille tuomioistuimille (UK 1 luku 10 §). Ulosotto-oikeudelliset muutoksenhakuasiat käsitellään muiden lainkäyttöasioiden järjestyksessä. Muutoksenhakumenettelyssä tuomioistuimessa sovelletaan paitsi ulosottokaaren muutoksenhakua koskevia säännöksiä myös lain 11 luvun 15 §:n 1 momentin ja 19 §:n nojalla eräiltä osin yleistä prosessilakia, oikeudenkäymiskaarta (oikeudenkäymiskaari, OK). Selvää siten on, että tätä ulosotto-oikeudellista muutoksenhakumenettelyä on sekä organisatorisilla että sisällöllisillä perusteilla pidettävä lainkäyttönä.

Prosessi (latinaksi *processus*) tarkoittaa oikeudellisena terminä oikeudenkäyntiä. Prosessi on se muoto, jolla valtiovaltaa harjoittaa lainkäyttöä. Prosessiinkin sen laajassa merkityksessä katsotaan kuuluvaksi oikeudenkäynnin eli tuomitsemismenettelyn lisäksi tuomitun seuraamuksen täytäntöönpano.¹²¹ Prosessin päälajeja on vakiintuneen jaottelun mukaan kolme: siviili-, rikos- ja hallintoprosessi. Vastaavasti prosessinormisto jakautuu siviili-, rikos- ja hallintoprosessioikeuteen.¹²² Oikeusjärjestys voidaan oikeusnormeista muodostuvana kokonaisuutena

¹¹⁸ Ks. esim. Lappalainen 1995, s. 3–4, Jokela 2016, s. 1–2 ja Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 52. Tirkkonen puhuu samasta asiasta käyttäen käsitteitä hieman eri tavoin. Hän kuvaa lainkäyttöä tuomiovallan käyttämiseksi, joka ilmenee kahdessa muodossa, ”tuomitsevana valtana” ja ”täytäntöönpanovaltana”. Tirkkonen 1974, s. 5.

¹¹⁹ Merikoski 1968b, s. 13–14.

¹²⁰ Ks. Husa – Jyränki 2021, s. 136.

¹²¹ Ks. esim. Tirkkonen 1933, s. 4, Lappalainen 1995, s. 1–2, Jokela 2016, s. 1, Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 51 ja Kuuliala – Linna – Saranpää 2022, s. 2–3.

¹²² Ks. esim. Tirkkonen 1974, s. 7, Lappalainen 1995, s. 1 ja Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 59.

jakaa oikeudenaloittain yksityisoikeuteen ja julkisoikeuteen. Tässä jaottelussa prosessioikeuden on katsottu kuuluvan julkisoikeuteen lähinnä siksi, että prosessissa on yleensä kysymys julkisen vallan käyttämisestä.¹²³ Toisaalta oikeusnormisto voidaan jakaa aineelliseen ja menettelylliseen oikeuteen. Aineellinen oikeus käsittelee oikeussubjektien oikeuksia ja velvollisuuksia, niiden sisältöä. Prosessioikeus puolestaan koskee menettelyä ja tapaa, jolla näitä aineellisia oikeuksia ja velvollisuuksia vahvistetaan ja pannaan täytäntöön.¹²⁴ Aineellinen oikeus ja menettelyllinen oikeus ovat toisistaan riippuvaisia sikäli, että aineelliset oikeudet ja velvollisuudet voivat edellyttää julkisen vallan toimittamaa prosessia tullakseen toteutetuiksi ja toisaalta prosessia ei käytäisi ilman aineellisia oikeuksia ja velvollisuuksia, joiden toteuttamiseen sillä tähdätään.¹²⁵

Ulosotto-oikeuden on katsottu kuuluvan paitsi siviiliprosessioikeuteen siviiliprosessuaalisena täytäntöönpanona myös insolvenssioikeuteen, joka on osa prosessioikeutta. Insolvenssioikeuteen kuuluvat myös konkurssi, yksityishenkilön velkajärjestely ja yrityssaneeraus. Täytäntöönpanon jaottelussa erillistäytäntöönpanoon ja yleistäytäntöönpanoon ulosotto kuuluu ensin mainittuun ja muut mainitut täytäntöönpanolajit jälkimmäiseen. Erillistäytäntöönpano tarkoittaa yksinomaan velkakohtaista täytäntöönpanoa; yleistäytäntöönpano puolestaan kohdistuu velallisen kaikkiin velkoihin ja koko varallisuuteen. Toinen ulosottoa ja muita insolvenssimenettelyjä erottava tekijä liittyy velallisen maksukykyyn: velka voi olla ulosotossa täytäntöön pantavana siitä riippumatta, onko velallisella maksukykyä vai ei. Kysymys voi olla myös maksuhaluttomuudesta. Sen sijaan muiden insolvenssioikeuteen luettavien menettelyjen edellytyksenä on velallisen maksukyvyttömyys tai uhkaava maksukyvyttömyys.¹²⁶ Insolvenssi (maksukyvyttömyys) käsitteenä kuvaakin juuri ja vain näitä yleistäytäntöönpanomenettelyjä. Ulosotossa sen sijaan on lähtökohtana, keskiössä ja tavoitteena täytäntöönpano itsessään, ei sen syy tai velallisen velkojen järjestely laajemmin. Insolvenssioikeuden sijasta olisi ulosoton kohdalla osuvampaa puhua täytäntöönpano-oikeudesta. Täytäntöönpanon ja ulosoton sekä täytäntöönpanomenettelyn ja ulosottomenettelyn käsitteitä käytetäänkin rinnakkain ja synonyymeina tässä tutkimuksessa. Kysymys on aina siviiliprosessuaalisesta täytäntöönpanosta. Rikosprosessuaalinen täytäntöönpano jää tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

¹²³ Ks. esim. Tirkkonen 1974, s. 9 ja Eerola 1996, s. 6–8. Kuitenkin Jokela on huomauttanut, ettei prosessioikeuteen sisältyviin yksityisoikeudellisiin riidanratkaisumenettelyihin, kuten sovittelun, välimiesmenettelyyn ja asianajajan toimenpiteisiin, kuulu tuomioistuinten ja muiden viranomaisten tapaan julkisen vallan käyttöä. Hän ei näin ollen pidä prosessioikeutta kokonaan julkisoikeuteen kuuluvana. Jokela 2016, s. 3.

¹²⁴ Ks. esim. Vuorenää 2009, s. 1–2, Linna 2012b, s. 3, Virolainen – Vuorenää 2021, s. 43 ja 45–46 sekä Kuuliala – Linna – Saranää 2022, s. 34–35.

¹²⁵ Ks. aineellisten ja prosessuaalisten normien yhteydestä esim. Hormia 1971, s. 160–162, Lindblom 1993b, s. 17–23, Virolainen 1995, s. 5–6 ja Lindell 2021, s. 58–59.

¹²⁶ Ks. esim. Linna 2012a, s. 257, Linna 2012b, s. 9 ja Linna – Leppänen – Kärki 2022, s. 2–3.

2 Ulosottotäytäntöönpanon luonne

Ulosotosta on esitetty aikojen kuluessa jonkin verran vaihtelevia määritelmiä. Kaikki sisältävät kuitenkin ulosoton tunnusomaisimman piirteen, pakkomomentin. Nykymääritelmän mukaan ulosotto on laiminlyödyn veloitteen pakkotäytäntöönpanoa.¹²⁷ Ulosottokaaren 1 luvun 1 §:ssä määritellyistä täytäntöönpantavista velvoitteista yleisin on säännöksen 1 kohdassa tarkoitettu maksuvelvoite, jota käytetään tämän tutkimuksen lähtökohtana. Maksuvelvoitteesta puhuttaessa osapuolista käytetään velkojan ja velallisen käsitteitä.

Vanhemmassa oikeuskirjallisuudessa Wrede on esittänyt määritelmän, jonka mukaan täytäntöönpano on ”prosessuaalista menettelyä, jonka tarkoituksena on aikaansaada oikeuden vaatima, mutta tosiasiallisesti olematon ulkonainen tila”.¹²⁸ Wrede havainnollistaa tätä määritelmää maksusuoritusta koskevalla esimerkillä, jossa velallinen ei tosiasiassa tee maksusuoritusta, johon velkojalla on tuomion tai selvän velkakirjan nojalla oikeus. Tämän oikeuden vaatiman tilan toteuttamiseksi tarvitaan ulosottomenettelyä.¹²⁹ Jo Wrede toteaa siviiliprosessiin kuuluvan toisaalta oikeudenkäynnin ja toisaalta tuomion täytäntöönpanon. Varsinainen oikeudenkäynti on prosessuaalista menettelyä, jonka tarkoituksena on vahvistaa, mikä on oikein riidanalaisessa oikeussuhteessa. Tämä toteutetaan tuomiolla, jonka antaminen muodostaa varsinaisen oikeudenkäynnin päätepisteen. Jos tuomiolla veloitettu henkilö täyttää veloitteen vapaaehtoisesti, on prosessuaalisen menettelyn tavoite saavutettu. Jos hän ei sitä vapaaehtoisesti tee, julkinen viranomaismainen pakolla toteuttaa sen, mihin hänet oli tuomiossa veloitettu. Tällöin täytäntöönpano muodostaa siviiliprosessuaalisen menettelyn loppuosan.¹³⁰

Wrede kiinnitti huomiota myös siihen, ettei täytäntöönpano kuitenkaan aina perustu tuomioon.¹³¹ Nykyään varsinaista riita-asian oikeudenkäyntiä voi edeltää ulosottokaaren 8 luvun nojalla toteutettava oikeudenkäymiskaaren 7 luvun mukainen turvaamistoimipäätöksen täytäntöönpano. Tässäkin täytäntöönpanossa on kuitenkin perusteena tuomioistuimen turvaamistoimihakemuksen

¹²⁷ Linna määrittelee tarkalleen ottaen ulosoton kohteeksi ulosottokaaren sääntelyn mukaisesti ”maksuveloitteen ja muun ulosottokaarella tarkoitetun veloitteen”. Linna 2019, s. 19. Jo vanhemmassa kirjallisuudessa ulosottolain voimassa ollessa Jouko Halila ja Havansi esittivät samanlaisen määritelmän; he tosin puhuivat ulosoton kohteena suoritusvelvollisuuksista. Halila, Jouko – Havansi 1986, s. 1. Laiminlyödyistä suoritusvelvoitteista puhuu myös uudemmassa kirjallisuudessa Lindfors. Lindfors 2017, s. 425.

¹²⁸ Wrede 1927, s. 1.

¹²⁹ Wrede 1927, s. 1–2.

¹³⁰ Wrede 1922, s. 22–23 ja Wrede 1927, s. 4.

¹³¹ Wrede viittaa tuolloin voimassa olleisiin lainhakumenettelyyn ja turvaamismenettelyihin. Wrede 1927, s. 6–7.

johdosta antama ratkaisu. Merkittävin poikkeus täytäntöönpanosta, joka ei perustu tuomioon, on verojen ja muiden julkisten, suoraan ulosottokelpoisten, saatavien perintä, jota säätelee laki verojen ja maksujen täytäntöönpanosta. Täytäntöönpano toteutetaan lain 3 §:n nojalla suoraan verottajan tai muun hallintoviranomaisen maksuunpanon perusteella. Näissä tilanteissa täytäntöönpanon ei voida katsoa muodostavan oikeudenkäynnin jälkimmäistä tai sen jälkeistä osaa.

Ellilä on katsonut, että koska ulosotto ei aina perustu tuomioon ja sitä käytetään muidenkin kuin yksityisoikeudellisten vaateiden toteuttamiseksi, ulosoton määrittelyn sijasta on enemmän syytä pyrkiä luonnehtimaan ulosotolle tunnusomaisia piirteitä.¹³² Yksi tällainen piirre on mahdollisuus käyttää pakkovaltaa ja voimaa eli ulosoton ”pakkomomentti”.¹³³ Toisaalta, koska maksuvelvolliset täyttävät tuomiossa vahvistetun velvollisuuden usein vapaaehtoisesti, ulosotto on vapaaehtoisen suorituksen korvikejärjestely, ”pakkokorvike”.¹³⁴ Ellilän mainitsemien ulosoton pakkomomentin voidaan katsoa toimivan myös vapaaehtoisen suorituksen tehosteena. Näin ulosottojärjestelmä parhaimmillaan vaikuttaa jo olemassaolollaan tuomioiden täytäntöönpanoon ilman, että varsinaisiin täytäntöönpanotoimiin tarvitsee edes ryhtyä. Oikeudenkäynnin ja ulosoton eroa Ellilä luonnehtii toteamalla, että kun oikeudenkäynnissä ratkaistaan kysymys siitä, mikä on asiassa oikein, ulosotossa puolestaan on esillä kysymys siitä, millä tavoin täytäntöönpanon tavoite toteutetaan.¹³⁵

Elliläkin kuvaa ulosottoa, tai sen yleisintä muotoa, siviilituomion täytäntöönpanoa, kronologisessa suhteessa siviiliprosessiin siten, että siviiliprosessi eli oikeudenkäynti on kokonaisuokeussuojamenettelyn ensimmäinen vaihe, jota seuraa jälkimmäisenä vaiheena ulosotto eli täytäntöönpanomenettely.¹³⁶ Myöhemmin Havansi on laajentanut tarkastelun kolmivaiheiseksi niin, että se sisältää materiaalsen oikeudenloukkausvaiheen, sitä seuraavan oikeudenkäyntivaiheen ja sitä seuraavan ulosoton. Hänen esittämässään kaaviossa suoritusselvollisuus ja sen laiminlyönti kuuluvat siviilioikeuteen. Siviiliprosessissa puolestaan asia saatetaan haastehakemuksella oikeudenkäynnin kohteeksi, mistä seuraa ulosottooperusteena oleva tuomio. Tämän jälkeen on vuorossa siviilieksekuutio eli ulosotto.¹³⁷ Juuri prosessin kronologinen tarkastelu tekee ulosoton luonteen ymmärrettävämmäksi. Katsotaan ulosotto sitten osaksi oikeudenkäyntiä sen laajassa merkityksessä tai oikeudenkäynnin jälkeiseksi

¹³² Ellilä 1970, s. 9–10.

¹³³ Ellilä 1970, s. 10.

¹³⁴ Ellilä 1970, s. 12.

¹³⁵ Ellilä 1970, s. 12.

¹³⁶ Ellilä 1970, s. 16. Laajassa merkityksessä siviiliprosessiin voidaan Ellilänkin mukaan lukea täytäntöönpanomenettely. Ellilä 1970, s. 19–20. Ks. myös Launiala, joka pitää ulosottomenettelyä siviiliprosessin osana, sen viimeisenä vaiheena. Launiala 2016, s. 1.

¹³⁷ Havansi 1998, s. 7–8.

täytäntöönpano-osaksi, olennaista on, että ulosottooperusteena olevan tuomion antaminen ja sen täyttäminen pakkotäytäntönä muodostavat jatkumon. Tuomion täytäntöönpanomenettely voi tulla vireille vain tuomion antamiseen johdettavan menettelyn jälkeen, ei koskaan ennen sitä eikä ilman sitä. Silloin, kun tuomiolla velvoitettu osapuoli ei täytä suoritusta vapaaehtoisesti, tuomio on voittaneelle osapuolelle arvoton ennen kuin se pakolla täytetään. Näissä tilanteissa täytäntöönpano on kiinteä osa sitä oikeussuojaa, jota tuomiolla annetaan.¹³⁸ Kuitenkaan tästä oikeudenkäynnin ja täytäntöönpanon läheisestä yhteydestä tai perättäisyydestä ei suoraan seuraa, että ulosottoakin on pidettävä lainkäyttötoimintana.

Ulosotto kuuluu täytäntöönpanoviranomaiselle, joka ei ole tuomioistuimien. Ajatus ulosoton lainkäyttöluonteesta ei ole ihan vaikeuksitta istutettavissa ulosoton organisaatioon. Merikoski on hallinto-oikeudellista oikeussuojajärjestelmää tutkiessaan todennut, ettei tuomioistuinten ja hallintoviranomaisten erottaminen toisistaan ole välttämättä mahdollista, jos edes tarpeenkaan. Tietty toimielin voi periaatteessa toimia sekä tuomioistuimena että hallintoviranomaisena.¹³⁹

Historiallinen kehitys on johtanut ulosottoasioiden käsittelyn siirtymiseen tuomioistuimilta erillisille hallintoviranomaisille. Alkujaan organisoitu ulosottomenettely kuului käräjille. Vuoden 1669 ulosottosäännöllä ulosottotoimi erotettiin säännöstasolla tuomioistuimista erillisille hallintoviranomaisille. Jo sitä ennen oli tuomioistuinmenettelyn rinnalle käytännössä kehittynyt hallinnollinen menettely. Vuoden 1734 lain ulosottokaareissa organisaatio pysyi samanlaisena. Vuoden 1895 ulosottolain mukainen ulosottoviranomaisorganisaatio oli kaksiportainen. Se jakaantui ylimpänä täytäntöönpanijana toimivaan ulosotonhaltijaorganisaatioon ja alempiin toimeenpaneviin viranomaisiin. Lain 1 luvun 1 §:n mukaan ulosotonhaltija käsitteli ja tutki ulosottoasioita, mitä voidaan pitää lainkäyttötoimintana. Lisäksi se toimi ensimmäisenä muutoksenhakuasteena, alitäytäntöönpanijoiden valvontaviranomaisena ja eräissä tapauksissa nimittävänä viranomaisena. Ulosotonhaltijainstituutio lakkautettiin vuonna 1996, minkä jälkeen ensimmäisen asteen ulosottoviranomaisena on toiminut yksinomaan ulosottomies. Hallinnollisesti organisaatio on ollut kolmiportainen ja siihen ovat kuuluneet oikeusministeriö, lääninhallitukset ja ulosottoviranomaiset.¹⁴⁰ Ulosottokaaren voimaantulon jälkeen järjestelmä muutettiin kaksiportaiseksi siten, että keskushallintoviranomaisena oli Valtakunnanvoudinvirasto ja paikallisviranomaisina toimivat ulosottovirastot.¹⁴¹

¹³⁸ Myös Gregow kuvaa täytäntöönpanoa materiaalsen oikeuden toteutumisen takeena seuraavasti: "Genomförande av förpliktelser genom tvång utgör den yttersta garantin för att den materiella lagstiftningen skall efterlevas." Gregow 2012, s. 21.

¹³⁹ Merikoski 1968a, s. 29–31.

¹⁴⁰ Ks. ulosotto-organisaation historiasta esim. Ellilä 1970, s. 71 ss. ja Pylkkänen 1984, s. 50 ss. sekä HE 106/1995 vp, s. 4–5 ja KM 1998:2, s. 29 ss.

¹⁴¹ Muutos kaksiportaiseen järjestelmään toteutettiin jo ulosottokaaren voimaan tullessa 1.1.2008

Sittemmin 1.12.2020 voimaan tulleen organisaatiomuutoksen (L 778/2019) johdosta siirryttiin yhden viraston malliin, jossa sekä keskushallinto että paikallisorganisaatio kuuluvat yhden Ulosottolaitoksen piiriin.¹⁴² Ulosottolaitos kuuluu oikeusministeriön hallinnonalaan, ja sen virka-alueena on koko maa (UK 1 luku 11 §).

Ulosottoviranomaisena toimii tuomioistuinjärjestelmästä erillinen organisaatio, mikä voisi sinänsä antaa aiheen pitää ulosottomenettelyä hallintona. Ulosottoasiat eivät ole kuitenkaan muuttuneet lainkäyttöasioista hallintoasioiksi pelkästään sillä perusteella, että niitä käsittelee nykyään tuomioistuimen sijasta hallintoviranomainen. Ulosoton on lainvalmistelussa ja oikeuskirjallisuudessa yleensä katsottu olevan osa siviiliprosessuaalista lainkäyttöä, ei hallintoa.¹⁴³ Ulosoton lainkäyttöluonteen voidaan katsoa nykyisin vain vahvistuneen.¹⁴⁴ Ulosottokaaren organisaatiomuutosta koskevissa lainvalmisteluasiakirjoissa määritellään ulosottomenettely lainkäytöksi osana siviiliprosessia ja sen lisäksi puhutaan ulosottoviranomaisesta lainkäyttöviranomaisena.¹⁴⁵

Ulosoton lainkäyttöluonne voidaan erityisesti organisatorisin perustein myös kyseenalaistaa. Ulosotto on erityisprosessia, joka toimitetaan ensi asteen muussa viranomaisessa kuin tuomioistuimessa. Lappalainen toteaa täytäntöönpanolla olevan yhtäläisyyksiä hallintoon juuri organisatorisilla perusteilla. Hän myös katsoo varsinaisen menettelyn täytäntöönpanossa muistuttavan osin enemmän hallinto- kuin tuomioistuinmenettelyä. Systemaattisesta näkökulmasta hän kuitenkin päätyy pitämään täytäntöönpanoa osana lainkäyttöä, johon hän lukee kaiken oikeussuojan toteuttamiseen tähtäävän toiminnan.¹⁴⁶ Merikosken mukaan pakkotäytäntöönpano ei pääosin ole asiallisesti erotettavissa hallinnosta, mutta hän katsoo, että se kuitenkin voidaan lainkäyttöraikaisuun liittyvänä lukea lainkäyttömenettelyyn kuuluvaksi.¹⁴⁷ Myös Ellilä on nostonut esiin ulosottomenettelyn hallinto-oikeudellisia piirteitä, vaikka hän onkin

(L 705/2007), mutta hallintovirastoksi perustettiin Valtakunnanvoudinvirasto 1.1.2010 voimaan tulleella lailla (L 521/2009).

¹⁴² HE 71/2018 vp, s. 21.

¹⁴³ Ks. esim. HE 106/1995 vp, s. 4, Ulosotto 2000 -toimikunnan mietintö KM 1998:2, s. 6–7, Halila, Jouko – Havansi 1986, s. 8, Virolainen 1995, s. 15, Lindfors 2017, s. 428 ja Linna – Leppänen – Kärki 2022, s. 4. Saman on todennut myös lakivaliokunta perustuslain säätämiseen johtaneen hallituksen esityksen HE 1/1998 vp johdosta perustuslakivaliokunnalle antamassaan lausunnossa LaVL 9/1998 vp, s. 6. Wrede puhuu samaa tarkoittaen täytäntöönpanosta tuomioistuinmenettelyyn rinnastuvana oikeudellisena menettelynä. Wrede 1927, s. 8.

¹⁴⁴ Linna 2004, s. 180 ja Linna 2012a, s. 267. Ks. myös Linna – Hupli 2001, s. 596 ss. Koulu ja Lindfors näkevät ulosoton ja oikeudenkäynnin eron olevan kaventumassa ja ulosotosta olevan tulossa jopa eräänlainen kevennetty oikeudenkäynti. Koulu – Lindfors 2009, s. 52.

¹⁴⁵ Ks. Valtakunnanvoudinviraston perustamiseen johtanut HE 46/2009 vp, s. 3 sekä Ulosottolaitoksen muodostamiseen johtanut HE 71/2018 vp, s. 21 ja LaVM 22/2018, s. 7–8.

¹⁴⁶ Lappalainen 1995, s. 4.

¹⁴⁷ Merikoski 1968b, s. 14.

lopulta katsonut ulosoton olevan lähempänä oikeudenkäyntiä kuin hallintoa.¹⁴⁸ Hallinto-oikeudellisessa kirjallisuudessa Mäenpää on rinnastanut ulosoton menettelyllisesti jopa hallinnolliseen täytäntöönpanoon.¹⁴⁹

Organisatorisesti ulosotto näyttäisi kuuluvan vallan kolmijako-opin mukaisessa jaottelussa toimeenpanovaltaan, joka kuuluu hallintoviranomaisille. Sisältönsä eli mahdollisen lainkäyttöluonteensa perusteella ulosotto voisi sen sijaan kuulua tuomiovaltaan. Virolaisen mukaan tuomiovallalla tarkoitetaan valtiosääntöoikeudellisesti ainoastaan tuomioistuimessa toteutettavaa lainkäyttöä, ei täytäntöönpanoa.¹⁵⁰ Sittenmin tuomioistuinlain säätämisen yhteydessä vastaava kanta on ilmaistu hyvinkin jyrkästi: tuomiovaltaa ei voi olla muilla viranomaisilla kuin tuomioistuimilla.¹⁵¹

Jyräki kutsuu poliisia, syyttäjää ja täytäntöönpanoviranomaisia lainkäytön tukijärjestelmiksi, jollaisina ne hänen mukaansa voidaan lukea lainkäyttöä toteuttavien tuomioistuinten ohella oikeuslaitokseen laajassa merkityksessä.¹⁵² Lager pitää kolmijako-opin mukaisesti tärkeänä tuomiovallan erottamista lainsäädäntövallasta ja hallinnosta sekä ylipäänsä yhteiskunnallisesta vallankäytöstä. Siitä huolimatta hän lukee oikeussuojatoimintaan laajassa mielessä niin syyttäjä- ja asianajolaitoksen kuin täytäntöönpanonkin.¹⁵³

Poliisi ja syyttäjä huolehtivat erillisviranomaisina itsenäisesti vastuulleen kuuluvista esitutkinta- ja syyteharkintatehtävistä, jotka ovat välttämätön ja alkuvaiheen osa rikosprosessia, joka ei eräitä poikkeuksia lukuun ottamatta ilman näitä vaiheita edes tule vireille tuomioistuimessa. Ulosotto sen sijaan on siviilioikeudenkäynnin jälkivaiheeseen liittyvä menettely, johon turvaudutaan vain tarvittaessa, ja vireilletulo edellyttää asianosaisen hakemusta.¹⁵⁴ Varsinaisen oikeudenkäynnin vireille panemiseen tai toimittamiseen ulosottoviranomaistoimia ei tarvita. Voidaan siksi katsoa, että poliisin ja syyttäjän yhteys rikosasian oikeudenkäyntiin on kiinteämpi kuin ulosoton yhteys riita-asian oikeudenkäyntiin. Tuomiovallalle leimallisena piirteenä on kuitenkin pidetty juuri sitä, että menettelyn aloittamisesta ei päättä tuomiovaltaa käyttävä taho itse vaan se edellyttää, että yksityiset tai muut viranomaiset saattavat asian vireille.¹⁵⁵ Tämä piirre puolestaan yhdistää siviilioikeudenkäyntiä ja -täytäntöön-

¹⁴⁸ Ellilä 1947, s. 60–67 ja Ellilä 1970, s. 19–28.

¹⁴⁹ Mäenpää 2021, s. 51.

¹⁵⁰ Virolainen 1995, s. 13.

¹⁵¹ HE 7/2016 vp, s. 67. Vrt. kuitenkin perustuslain säätämiseen liittynyt lakivaliokunnan lausunto, jossa todetaan myös hallintoviranomaisten voivan käyttää tuomiovaltaa. LaVL 9/1998 vp, s. 8.

¹⁵² Jyräki 2000, s. 239. Vastaavasti myös Havansi 2007, s. 51.

¹⁵³ Lager 1994, s. 2.

¹⁵⁴ Huomattava kuitenkin on, että ulosottokaaren mukaista menettelyä noudatetaan myös eräiden rangaistusten, kuten sakkojen, täytäntöönpanoon liittyviä tehtäviä suoritettaessa (UK 1 luku 2 § 2 k.).

¹⁵⁵ Hidén – Saraviita 1994, s. 248.

panoa. Kummassakaan viranomaiset eivät ryhdy toimiin viran puolesta, vaan asianosaisen hakemuksen perusteella. Asian vireillääolo on riippuvainen kantajan tai hakijan tahdosta. Jos hän luopuu kanteestaan tai hakemuksestaan, asian vireillääolo siltä osin päättyy ja viranomaisten on jätettävä toimenpiteet sikseen.¹⁵⁶ Toisin kuin tuomiovallan käyttö lainsäädäntö- ja toimeenpanoval-
lan käyttö perustuu viranomaisten omaan aloitteeseen. Asianosaisten määrää-
misvalta tuomitsemistoiminnan aloittamisen suhteen liittyy tuomiovallan pyr-
kimykseen antaa asianosaisille oikeusturvaa osapuoliin nähden ulkopuolisena,
puolueettomana viranomaisena.¹⁵⁷

Vaikka kolmijako-opin mukainen tehtävänjako on vain ideaali, jota ei joh-
donmukaisesti pystytty tai pyritäkään toteuttamaan, puhtaimmillaan sen katso-
taan toteutuvan tuomioistuinten riippumattomuudessa.¹⁵⁸ Riippumattomuus on
osa perustuslain 21 §:ssä ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa tur-
vattua oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä. Tuomioistuimen riippumattomuus
tarkoittaa lainkäyttötoiminnan riippumattomuutta lainsäädäntö- ja hallitusval-
lasta, muista viranomaisista sekä toisaalta riippumattomuutta oikeuslaitoksen
sisällä, muista tuomioistuimista.¹⁵⁹ Tuomioistuinten riippumattomuus ja sen
takeena tuomareiden nimitysjärjestelmä ja erottamattomuus ovatkin nimen-
omaan tuomiovaltaa leimaavia piirteitä.¹⁶⁰ Tuomioistuinlain 1 luvun 3 §:n 2 mo-
mentissa tuomioistuinten riippumattomuus tuomiovaltaa käytettäessä todetaan
nimenomaisesti. Tuomioistuimen jäsenenä toimivat tuomarit ovat niin ikään
tuomioistuinlain 1 luvun 6 §:n 1 momentin mukaisesti tuomiovaltaa käyttäes-
sään riippumattomia. Vakinaiset tuomarit, ylioikeuksia lukuun ottamatta, ni-
mittää tasavallan presidentti valtioneuvoston ratkaisuehdotuksesta sen jälkeen,
kun riippumaton tuomarinvalintalautakunta on tehnyt valtioneuvostolle perus-
tellun esityksen virkaan nimittämisestä (tuomioistuinlaki 11 luku 3 § ja 7 § 3
mom.). Perustuslain 103 §:ssä puolestaan turvataan tuomarien virassapysymis-
oikeus. Säännöksen mukaan tuomaria ei voida julistaa virkansa menettäneeksi

¹⁵⁶ Tästä ja muista oikeudenkäynnin ja täytäntöönpanon yhtäläisyyksistä ja myös eroista ks. Ol-
linen 1938, s. 17–18 alav. 69.

¹⁵⁷ Hidén – Saraviita 1994, s. 248.

¹⁵⁸ Ks. esim. Kastari 1977, s. 250, Saraviita 1982, s. 245, Lager 1994, s. 2, Hidén – Saraviita
1994, s. 108–109 ja Sundström 2011, s. 19. Perinteisen vallan kolmijako-opin kritiikistä kootusti
ks. Syrjänen 2008, s. 70–94. Tuori on korostanut vallanjako-opilla olevan edelleen merkitystä.
Hän on esittänyt vallanjaolle eri perusteluja, joista oikeusturvanäkökohdat hän on liittänyt erityi-
sesti tuomioistuinten riippumattomuuteen ja demokratianäkökulman lainsäätäjään. Suomalaista
vallanjakoa hallitsee Tuorin mukaan lainsäätäjä, jonka valtaa kuitenkin rajoittavat oikeusturva-
vaatimukset, kuten tuomioistuinten riippumattomuus. Tuori 2005, s. 1027 ja 1031–1034.

¹⁵⁹ Ks. esim. perustuslain säätämiseen johtanut HE 1/1998 vp, s. 76, tuomioistuinlain säätämi-
seen johtanut HE 7/2016 vp, s. 67, Tapanila 2007, s. 46–49, Jokela 2016, s. 194–197 ja Kuuliala
– Linna – Saranpää 2022, s. 230–233.

¹⁶⁰ Ks. esim. Jyränki 2000, s. 69–70, Jyränki 2003, s. 165–166 ja Jokela 2016, s. 193. Ks. tuo-
mioistuinten ja tuomareiden riippumattomuuden, nimitysjärjestelmän ja erottamattomuuden suh-
teista kriittisesti Koulu – Koulu – Koulu 2019, s. 125–130, 137 ja 140–153.

muutoin kuin tuomioistuimen tuomiolla eikä häntä saa myöskään ilman suostumustaan siirtää toiseen virkaan, ellei siirto aiheudu tuomioistuinlaitoksen uudelleen järjestämisestä.

Vastaavia institutionaalisia riippumattomuuden takeita ei liity ulosottoviranomaisiin. Virkasuhteen pysyvyyttä ei ole vastaavalla tavalla turvattu kuin tuomareiden. Ulosotto-organisaation uudistamisen jälkeen valtakunnanvouti nimittää ulosottotehtäviä hoitavat virkamiehet, toimii keskushallinnon päällikkönä ja voi suorittaa itsekin lainkäyttötehtäviä (UK 1 luku 7, 12 ja 14 §). Tätä hallinnollisen esimiestehtävän ja lainkäyttötehtävän yhdistämistä on pidetty lainvalmistelun yhteydessä jossain määrin ongelmallisena.¹⁶¹ Tästä syystä ulosottokaareen otettiin säännökset siitä, että pääsääntöisesti johtavat virkamiehet eivät voi siirtää yksittäisen velallisen ulosottoasioita itselleen tai toiselle tai antaa niitä koskevia määräyksiä (UK 1 luku 7 § 4 mom.) ja että keskushallinnon on toiminnassaan otettava huomioon ulosottomiesten asema riippumattomina lainkäyttöviranomaisina (UK 1 luku 12a § 4 mom.). Vertailun vuoksi on huomattava, että tuomioistuinlaitoksessakin päällikkötuomarilla voi olla lainkäyttötehtäviä (tuomioistuinlaki 8 luku 2 § 2 mom.).

Mitä tulee yksittäisen virkamiehen esteellisyysyteen, voidaan todeta, että ulosottokaaren 1 luvun 15 §:stä ilmenevät ulosottomiehen esteellisyysperusteet muistuttavat läheisesti oikeudenkäymiskaaren 13 luvun 4–7 §:stä ilmeneviä tuomarin esteellisyysperusteita.¹⁶² Tämä kytkentä antaa toki viitteitä yhtäläisyyksistä tuomioistuinten lainkäyttöön.¹⁶³ Kuitenkin myös hallintomenettelyä ja hallintoviranomaistoimintaa koskee oma esteellisyysääntelynsä. Tällöin noudatetaan hallintolain 5 luvun 27–30 §:n säännöksiä virkamiehen esteellisyydestä. Nämä esteellisyysperusteet muistuttavat niin ikään tuomarin ja ulosottomiehen esteellisyysperusteita.¹⁶⁴ Siten esteellisyysääntely itsessään ei anna aihetta rinnastaa ulosottomenettelyä hallintomenettelyn sijasta lainkäyttöön.

Hallintomenettelyn ja lainkäytön keskeisin ero on se, että hallintomenettelyssä osapuolina ovat viranomainen ja kansalainen ja hallintopäätös on viranomaisen

¹⁶¹ Ks. lausunnoissa esitetyistä näkemyksistä kootusti HE 71/2018 vp, s. 33–34. Lakivaliokunta piti kuitenkin organisaatorakennetta riippumattomuus-näkökulmasta asianmukaisena. LaVM 22/2018 vp, s. 7–8.

¹⁶² Tuomarin esteellisyysperusteet onkin otettu huomioon ulosottomiehen esteellisyysääntöksiä laadittaessa. Eroavuudet johtuvat ennen kaikkea ulosottomenettelyn erityisluonteesta ja ulosottolaitoksen hoidettavana olevien asioiden suuresta määrästä. Ulosottomenettelyn luonteeseen kuuluu myös esimerkiksi se, että sama ulosottoperuste voi saapua useaan kertaan saman ulosottomiehen täytäntöönpantavaksi. Ulosottomies ei voi olla esteellinen käsittelemään uutta asiaa pelkästään sen vuoksi, että hän on aiemmin käsitellyt ulosottoasiasa, joka perustui samaan ulosottoperusteeseen. HE 216/2001 vp, s. 40.

¹⁶³ Ks. Linna – Hupli 2001, s. 607–609.

¹⁶⁴ Tuomarin esteellisyysperusteet on otettu huomioon myös hallintolakia säädettäessä, kuten lain säätämiseen johtaneessa hallituksen esityksessä nimenomaisesti todetaan. HE 72/2002 vp, s. 81.

yksipuolinen kansalaiseen kohdistama ratkaisu. Lainkäyttöratkaisu on sen sijaan aina käsiteltävään asiaan nähden ulkopuolisen, riippumattoman valtion elimen tekemä.¹⁶⁵ Oikeussuhteen osapuolten kaksiasianosaissuhde on oikeudenkäyntiin, tarkalleen ottaen riita-asian oikeudenkäyntiin, tyypillisesti kuuluva piirre.¹⁶⁶ Lainkäytössä tuomioistuin puolueettomana osapuolena antaa oikeussuojaa ratkaisemalla asianosaisten välisen konfliktin aineellisen oikeuden mukaisesti.¹⁶⁷ Tätä oikeussuojan antamisen tarkoitusta voidaan pitää lainkäytölle tai tuomiovallalle ominaisena piirteenä erotuksena hallintopäätöksiin, joissa on niin ikään kysymys lainsäädännön puitteissa tehtävästä viranomaisen ratkaisusta yksittäistapauksessa.¹⁶⁸ Hallintoviranomainen soveltaa lakia kuitenkin sille kuuluvan tehtävän toteuttamiseksi, ei oikeussuojan antamisen tarkoituksessa.¹⁶⁹ Aikaperspektiivikin on erilainen: hallinnossa yritetään vaikuttaa poliittisten käytäntöjen tavoin yhteiskunnan tulevaan kehitykseen, kun taas lainkäytössä sovelletaan oikeusnormeja menneisyyden näkökulmasta arvioiden yhteiskunnassa jo toteutuneita tapahtumia.¹⁷⁰

Ulosotossa velkojan tarve hakea oikeussuojaa ulosottoviranomaiselta aktualisoituu, kun velallinen ei ole oikeudenkäynnissä annetun tuomion jälkeenkään täyttänyt suoritusvelvollisuuttaan. Ulosotossa oikeussuojaa voidaan katsoa annettavan oikeudenkäynnin tapaan velkojan ja velallisen kaksiasianosaissuhteessa.¹⁷¹ Ulosottomies tekee täytäntöönpanon aikana useita ratkaisuja, kirjallisia päätöksiä tai tosiasiallisia toimia, täytäntöönpanoa hakeneen velkojan ja velallisen välillä. Ulosottoviranomainen ei ole suinkaan osapuolena näissä toimenpiteissä. Ulosottomiehen puolueettomuuden vaatimus on kirjattu ulosottokaaren 1 luvun 19 §:ään. Jo ennen vaatimuksen kirjaamista lakiin on katsottu, että ulosottomiestä voidaan pitää puolueettomana lainkäyttöviranomaisena, jonka tulee viran puolesta ja laissa säädetyllä tavalla huolehtia kummankin asianosaisen eduista.¹⁷²

Ollinen määrittelee täytäntöönpano-oikeudellisen oikeussuhteen ”täytäntöönpanon alussa syntyväksi julkisoikeudelliseksi, kolmijäseniseksi, mutta

¹⁶⁵ Louekoski 1984, s. 21.

¹⁶⁶ Hallintolainkäytössä vain valittaja on varsinainen asianosainen. Hallintopäätöksen tehnyt viranomainen on prosessin osapuoli, muttei asianosainen. Tätä asetelmaa kuvataan usein heikko kaksiasianosaissuhde -käsitteellä. Ks. esim. Vilkkonen 1976, s. 35–38, Vilkkonen 1982, s. 308, Halila, Leena 2000, s. 293–294, Mäenpää 2006, s. 153–155, Koulou 2012, s. 71–72 sekä Mäenpää 2019, s. 16 ja 153–157. Mäenpää on myös pitänyt mahdollisena määritellä prosessiasetelma viranomaisen ja yksityisen välisen julkisoikeudellisen suhteen perusteella, jolloin muutoksenhaussa olisi arvioitavana tämän oikeussuhteen lainmukaisuus ja oikeussuhteen osapuolet olisivat siksi oikeudenkäynnin asianosaisia. Mäenpää 2006, s. 154–155. Ulosoton kaksiasianosaissuhteesta ks. Linna – Hupli 2001, s. 605–609.

¹⁶⁷ Hupli 2012, s. 11.

¹⁶⁸ Hidén – Saraviita 1994, s. 247–248. Saman totesi myös jo Merikoski 1968b, s. 15–17.

¹⁶⁹ Hupli 2012, s. 11. Vastaavasti jo Ståhlberg 1928, s. 3.

¹⁷⁰ Tuori 2000, s. 157, laajemmin hallinnon ja lainkäytön eroista ks. s. 155–160.

¹⁷¹ Linna – Hupli 2001, s. 606.

¹⁷² Linna – Hupli 2001, s. 607. Vastaavasti myös myöhemmin Hupli 2012, s. 11.

kaksiosaiseksi yhtenäiseksi oikeussuhteeksi toiselta puolen ulosottoviranomaisen ja toiselta asianosaisten välillä. Sen sisältönä on toisaalta ulosottoviranomaisen velvollisuus suorittaa lainmukaiset ulosottotoimenpiteet ja asianosaisten oikeus tähän sekä toisaalta asianosaisten sidonnaisuus ulosottoon ja riippuvaisuus ulosottoviranomaisen siinä suorittamista toimista.”¹⁷³ Ollisen mukaan on huomattava, että velkojan ulosottoviranomaiselle esittämä täytäntöönpanovaatimus on itsenäinen oikeussuojavaade, jota ei voida katsoa vain erääksi vaiheeksi oikeudenkäynnissä esitetyn oikeussuojavaateen toteuttamisessa. Sisällöltään vaateet eroavat, koska täytäntöönpanon tehtävänä ei ole ratkaista oikeusriitaa, vaan täyttää täytäntöönpanon suorittamista koskeva vaade. Toisaalta on myös erotettava velkojan valtioon kohdistama täytäntöönpanovaade velalliseen kohdistuvasta ja vain tämän täytettävissä olevasta materiaalisesta vaateesta. Saamisoikeus tuottaa velkojalle vain oikeuden saada velalliselta vapaaehtoisesti suoritus. Täytäntöönpano-oikeudellista oikeussuhdetta heidän välillään ei ole. Sen sijaan tällainen oikeussuhde vallitsee velkojan ja valtion välillä. Velkojan valtioon kohdistaman täytäntöönpanovaateen voi vain valtio, ei velallinen, täyttää. Toisaalta, koska valtiovallan toimittama täytäntöönpano sitoo velallista, täytäntöönpano-oikeudellisen oikeussuhteen voi katsoa vallitsevan myös velallisen ja valtion välillä. Velallinen voi myös esimerkiksi vapaaehtoisella suorituksella saada aikaan sen, että velkojan täytäntöönpanovaade tulee tarpeettomaksi.¹⁷⁴ Velallisen määräysvalta materiaalisen oikeussuhteen osapuolena voi siten eräissä tapauksissa ulottaa vaikutuksensa myös valtion ja velkojan väliseen täytäntöönpano-oikeudelliseen oikeussuhteeseen. Sen myötä vaikutukset ulottuvat myös valtion ja velallisen väliseen täytäntöönpano-oikeudelliseen oikeussuhteeseen. Velallisen maksaessa velan kokonaan perustetta täytäntöönpano-oikeudelliselle oikeussuhteelle sen enempää valtion ja velkojan kuin valtion ja velallisen välillä ei enää ole.

Velallisen ja velkojan positiot vaihtelevatkin sen mukaan, missä oikeudellisessa ympäristössä heidän välistä oikeussuhdettaan tarkastellaan. Materiaalisessa oikeussuhteessa velallisen ja velkojan kaksiasianosaissuhde on vahva ja välitön; valtiolla ei ole siinä suhteessa mitään roolia. Valtio tulee mukaan kolmantena osapuolena silloin, kun oikeudenkäynnin kantajana käynnistävä velkoja kohdistaa valtioon oikeussuojavaateen. Tämä vaade koskee asianosaisten keskinäisen oikeussuhteen aineellista sisältöä. Sen vuoksi kaksiasianosaissuhde näyttäytyy oikeudenkäynnissä edelleen vahvana. Asianosaiset voivat disponoida oikeusriidasta vaatimuksia ja väitteitä esittämällä ja niistä luopumalla sekä sopimalla asian. Kuitenkaan siltä osin kuin tuomioistuimen ratkaisua vaaditaan, sen sisältö ei ole asianosaisten määriteltävissä, vaikka riidan kohde ja rajat ovat.

¹⁷³ Ollinen 1938, s. 20.

¹⁷⁴ Ollinen 1938, s. 5 ja 16–19. Vastaavasti Rosenberg 1931, s. 610–611. Oikeussuoja-, tuomio- ja täytäntöönpanovaateen käsitteistä ks. myös Ellilä 1970, s. 40–43.

Täytäntöönpanossa ei sen sijaan puututa oikeusriidan sisältöön, joka on jo ratkaistu oikeudenkäynnissä. Tämä riidanratkaisu on perusteena prosessille täytäntöönpanoviranomaisessa. Lähtökohdiltaan täytäntöönpanoprosessi on yksinkertainen. Valtio suorittaa täytäntöönpanotoimia velkojan vaatimukselta velallista kohtaan. Valtio toimii suhteessa kumpaankin osapuoleen, mutta keskiössä ei ole enää oikeusriita heidän välillään, vaan tuomioistuimen ratkaisu sellaisenaan. Velkojan ja velallisen välinen aineellinen oikeussuhde vaikuttaa täytäntöönpanossa lähinnä muodollisesti ja välillisesti. Velkojan oikeutta ja velallisen velvoitetta koskeva vastakkainasettelu on sinänsä täytäntöönpanon muodollinen edellytys. Ilman tätä edellytystä täytäntöönpanotavaa asiaa ei olisi. Aineellisoikeudellisen veloitteensa suorittamalla velallinen voi puolestaan välillisesti vaikuttaa täytäntöönpanon vireilläoloon. Täytäntöönpanovaiheessa velkoja ja suorituksen tekemällä velallinen voivat disponoida vain prosessin vireilläolosta. Täytäntöönpanon sisällöstä, kuten toimitustavoista, päättää täytäntöönpanoviranomainen.

Tarkasteltaessa täytäntöönpanoa Ollisen esittämän tavoin täytäntöönpano-oikeudellisena oikeussuhteena valtion ja kummankin osapuolen välillä muistuttaa menettely jossain määrin hallintomenettelyä, jossa viranomainen kohdistaa toimenpiteitä kansalaisiin. Tällöinkin on kyse valtion ja kansalaisen välisestä suhteesta. Toisin kuin hallintopäätöksissä täytäntöönpanomenettelyssä valtion toimenpiteiden perustana on kuitenkin aina kahden kansalaisen kaksi-asianosaissuhde, oikeudenkäynnissä vahvistetuksi tullut välitön materiaallinen oikeussuhde velkojan ja velallisen välillä. Tämä oikeussuhde on muodollinen edellytys sille, että ulosottoviranomainen ylipäänsä suorittaa velkojan hakemuksesta velalliseen kohdistuvia täytäntöönpanotoimenpiteitä.

Vaikka varsinainen riita-asia asianosaisten välillä on jo ratkaistu, muodollisesti asetelma säilyy myös ulosotossa, jossa riita-asian ratkaisu sisällöllisesti täytetään valtion pakkotoimin samojen asianosaisten välillä. Asia tulee vireille, kuten riita-asia kärjäoikeudessa, vain asianosaisten aloitteesta, ja tällä asianosaisella on myös mahdollisuus omalta osaltaan määrätä asian vireilläolosta. Prosessia johtaa kaikkiin asianosaisiin nähden muodollisesti esteetön ulosottomies, joka ottaa toiminnassaan laissa säädetyin edellytyksin kaikkien osapuolten edut huomioon. Ulosottomiehen harkintavalta on sidottu laissa säädettyihin perusteisiin, ja sitä ohjaa lakiin kirjattu puolueettomuuden vaatimus. Ulosottomies ratkaisee asianosaisiin nähden ulkopuolisena viranomaisena myös täytäntöönpanossa syntyvät erilliset riitakysymykset. Ulosottomiehen toimet ja ratkaisut sitovat ja velvoittavat ulosoton osapuolia aivan kuten riita-asiaissa annettava tuomio velvoittaa oikeudenkäynnin osapuolia. Riita-asian kantajan ja ulosottoasian hakijan ollessa kyseessä tämä velvoittavuus perustuu vapaaehtoisuuteen; riita-asian vastaaja ja ulosottovelallinen sen sijaan tulevat vedetyksi prosessiin vastoin tahtoaan. Tästä lähtökohdasta huolimatta tuomioistuimen tai

ulosottoviranomaisen ratkaisu voi toki olla kummalle tahansa osapuolelle edullinen. Oikeudenkäynti- ja täytäntöönpanoprosessit eroavat siinä, että pakkomomentti näyttäytyy vahvana juuri ulosotossa. Varsinaiset pakkotoimenpiteet asutuvat kuvaan vasta tuomiota täytäntöönpanossa, ei vielä sitä annettaessa.

Tuomioistuinten ja täytäntöönpanoviranomaisten toimivaltaraja on toisaalta suhteellisen jyrkkä. Tuomioistuimia ja ulosottoviranomaisia koskee molemminpuolinen puuttumattomuusperiaate.¹⁷⁵ Tuomioistuin ei eräitä poikkeuksia lukuun ottamatta saa tuomitsemistehtävässään antaa täytäntöönpanoa koskevia määräyksiä. Tärkeimpänä poikkeuksena tästä säännöstä voidaan pitää tuomioistuimen ulosottokaaren 2 luvun 13 §:n nojalla antamaa keskeytysmääräystä ulosottooperustetta koskevassa muutoksenhakuasiassa. Edellä sanottu koskee siis täytäntöönpanoa edeltävää oikeudenkäyntiä, jossa ei voida lähtökohtaisesti määrätä tulevan täytäntöönpanon sisällöstä. Täytäntöönpanovaiheessa tehdyn ulosottovalituksen käsittely tuomioistuimessa voi menestyessään toki johdattaa ulosottotäytäntöönpanoon puuttumiseen, johon valittamalla juuri pyritään.

Täytäntöönpanoviranomainen ei puolestaan saa tutkia täytäntöönpantavien tuomioistuinratkaisujen oikeellisuutta.¹⁷⁶ Joskus ulosottooperusteena oleva ratkaisu voi olla niin epäselvä tai epätäydellinen, ettei siitä käy selville, mihin vastaaja on velvoitettu. Tällöinkin ratkaisulta on tuomioistuimella. Asianosainen on näet tässä tilanteessa ulosottokaaren 3 luvun 9 §:n 1 momentin nojalla ohjattava kantelemaan tuomiosta. Täytäntöönpanon edellytyksenä on ulosottokaaren 2 luvun 1 §:n mukaan aina se, ettei ulosottooperusteesta tarkoitettu oikeus ole lakannut maksun, vanhentumisen tai muun syyn vuoksi. Säännös jopa velvoittaa ulosottomiehen tarkistamaan, ettei saatava ole vanhentunut. Näissä tilanteissa on kuitenkin kysymys jälkisattumuksesta, tuomion jälkeisestä vanhentumisesta tai saatavan lakkaamisesta. Tällöin täytäntöönpanossa ei puututa itse tuomion sisältöön, jossa voi myös olla ratkaistu esimerkiksi oikeudenkäynnissä esitetty väite saatavan vanhentumisesta.¹⁷⁷ Myöskään ulosottovalitusta käsittelevä tuomioistuin ei voi tutkia täytäntöönpanon perusteena olevan tuomion oikeellisuutta.¹⁷⁸ Käytännössä ulosottovalituksissa esitetään usein vaatimuksia, jotka on ulosottooperustetta koskevinä jätettävä tutkimatta.¹⁷⁹

¹⁷⁵ Käsitteen on esittänyt Linna. Ks. Linna 2009, s. 16.

¹⁷⁶ Ks. esim. muun muassa ulosottooperustetta koskevien ulosottolain säännösten muuttamiseen johtanut hallituksen esitys HE 216/2001 vp, s. 64. Linna, Leppänen ja Kärki käyttävät tutkimiskielto-käsitettä. He lisäksi kuvaavat ulosottomiehen roolia siten, että ulosottomies ”soveltaa” tuomiota, ei sen ”takana” olevaa oikeutta. Linna – Leppänen – Kärki 2022, s. 84–85.

¹⁷⁷ Linna, Leppänen ja Kärki esittävät esimerkin siitä, että jos lainvoimaiseksi tullut maksutuomio on annettu 1.6. tiettyä vuonna, velallisen väitettä velan maksamisesta jo 1.3. ei voida ulosotossa tutkia, mutta sen sijaan voidaan tutkia väite velan maksamisesta vasta 1.9. Linna – Leppänen – Kärki 2022, s. 179.

¹⁷⁸ Tämä todetaan myös ulosottoasioiden muutoksenhakua koskevan lainuudistuksen esitöissä. HE 106/1995 vp, s. 92.

¹⁷⁹ Huomattava kuitenkin on, että ulosottooperusteena olevan tuomion oikeusvoima ulottuu vain

Kuva ulosotosta oikeudenkäynnin jälkeisenä vaiheena tai oikeudenkäynnin jälkimmäisenä osana monimutkaistuu, kun otetaan huomioon sekä ulosotto-peruste- että täytäntöönpanovaiheen muutoksenhakumahdollisuus. Koska lainvoimaa vailla oleva tuomio voidaan pääsääntöisesti panna muutoksenhaun estämättä täytäntöön (UK 2 luku 4 §), käsillä voi olla tilanne, jolloin käräjäoikeuden riita-asiassa antama tuomio on samanaikaisesti sekä muutoksenhakemuksen kohteena hovioikeudessa tai edelleen korkeimmassa oikeudessa että täytäntöönpanon perusteena ulosotossa. Entistä monimutkaisempi tilanne on silloin, kun täytäntöönpanostakin on valitettu, jolloin pääasiaa koskeva valitus voi olla vireillä hovioikeudessa tai valituslupahakemus korkeimmassa oikeudessa ja täytäntöönpanoa koskeva valitus käräjäoikeudessa tai hovioikeudessa tai valituslupahakemus korkeimmassa oikeudessa. Täytäntöönpanoon voidaan prosessien ollessa kesken vaikuttaa keskeytysmääräyksin. Tuomioistuin voi toisaalta keskeyttää täytäntöönpanon pääasiassa käsittelemänsä muutoksenhakemuksen johdosta (UK 2 luku 13 §) ja toisaalta ulosottovalituksen tai täytäntöönpanoriidan johdosta (UK 10 luku 20 §).

Vaikka kummallakin, ulosottoperustetta ja täytäntöönpanoa koskevalla, valitusprosessilla on lopulta vaikutuksensa täytäntöönpanoon, valitukset käsitellään ja ratkaistaan itsenäisesti. Kumpikin prosessi etenee omaan tahtiinsa, eivätkä ne ole keskenään suoranaissessa riippuvuussuhteessa. Valitusperusteet eivät näet voi olla samat kummassakin prosessissa. Ulosottoperustetta koskeva muutoksenhaku koskee juuri seikkoja, joita ei täytäntöönpanovaiheessa voida tutkia. Ulosottoperusteen kumoaminen tai muuttuminen vaikuttaa täytäntöönpanoon yleisesti, velkojan perittävänä olevan saatavan määrään tai perimiseen ylipäättään. Täytäntöönpanoa koskeva muutoksenhaku kohdistuu yleensä yksittäiseen täytäntöönpanotoimeen tai ulosottomiehen päätökseen ja voi vaikuttaa täytäntöönpanoon vain juuri tältä osin. Kuitenkin edellä jo käsitelty ulosotto-perusteen jälkeiset jälkisattumustilanteet, kuten saatavan vanhentuminen, ja niitä koskeva ulosottomuutoksenhaku voivat vaikuttaa myös perittävänä olevan saatavan määrään tai perimiseen ja periaatteessa johtaa samaan lopputulokseen kuin ulosottoperustetta koskeva muutoksenhaku.

Juuri käsitelty ulosottoperustetta ja sen täytäntöönpanoa koskevien prosessien erillisuus ja riippumattomuus antavat aiheen kysyä, onko ulosottotäytäntöönpano oikeudenkäynnin kiinteä vai siitä erillinen osa. Ulosottomenettelyä voidaan pitää omana prosessinaan, joka vain ajallisesti seuraa ulosottoperustetta

tuomioon johtaneen oikeudenkäynnin osapuoliin. Näin ollen esimerkiksi sivulliset velkojat voivat jopa riitauttaa saamisen, jota ulosottoperuste koskee. Ks. KKO 1992:137 ja Linna – Leppänen – Kärki 2022, s. 180. Asia voidaan ilmaista niin, että täytäntöönpanoviranomainen ei tuolloin tutkikaan oikeudenkäynnin osapuoliin nähden ulosottoperusteen oikeellisuutta vaan kolmanteen nähden ulosottoperusteen sitovuutta; tarkalleen ottaen ratkaisee kolmannen esittämän väitteen johdosta aineellisoikeudellisen kysymyksen häneen täytäntöönpanossa ulottuvin vaikutuksin.

koskevaa oikeudenkäyntiä ja jonka edellytyksenä mainittu oikeudenkäynti on. Ulosottotäytäntöönpano ei kuitenkaan ole välttämätön osa oikeudenkäyntiä, jos sen katsotaan päättyvän tuomion antamiseen. Ainoastaan niissä tilanteissa, joissa tuomion täytäntöönpanemiseen tarvitaan pakkoa, sitä antaa hakemuksesta erillisprosessissa valtion viranomainen. Arvioitaessa prosessien suhdetta toisiinsa voidaan todeta, että mitä enemmän täytäntöönpanolla on ulosotoperustetta koskevasta prosessista erottuvia ominaispiirteitä, sitä selvemmin sitä voidaan pitää erillisenä prosessinaan. Ulosoton lainkäyttöluonteen arvioimiseksi ratkaisevaa ei kuitenkaan ole vielä sekään, onko ulosottoa pidettävä oikeudenkäynnin osana vai sen jälkeisenä prosessina. Kumpikin voi näet olla luonteeltaan lainkäyttöä. Ulosoton tarkempi luonne onkin mahdollista määrittää vain selvittämällä syvällisemmin, mistä lainkäytössä on kysymys.

3 Ulosotto lainkäyttönä

3.1 SIVIILIPROSESSIN FUNKTIOT

3.1.1 Funktioiden määrittely

Linna ja Hupli ovat tarkastelleet ulosoton lainkäyttöluonnetta siviiliprosessin funktioiden näkökulmasta.¹⁸⁰ Näitä funktioita voidaan käyttää laajemminkin ulosotto-prosessin ominaispiirteiden kuvaamiseen. Siksi on syytä tutustua ensin yleisen siviiliprosessin alueella käytyyn funktiokeskusteluun.

Pohjoismaisessa prosessioikeudellisessa kirjallisuudessa keskustelu siviiliprosessin funktioista on ollut laajaa. Leppänen on kiinnittänyt huomiota siihen, että siinä ei ole kuitenkaan eritelty tarkemmin, mitä siviiliprosessin funktiolla varsinaisesti tarkoitetaan. Hän katsoo kysymyksessä voivan olla normatiivinen, prosessi-ideologinen metateoria siitä, mikä on siviiliprosessin yhteiskunnallinen tai tärkein tehtävä. Tällöin kyse ei ole niinkään siviiliprosessin empirisesti todennettavissa olevista funktioista vaan sen tavoiteltavista funktioista.¹⁸¹ Anderssonin mukaan myös ruotsalaisessa oikeusdogmatiikassa siviiliprosessin funktioilla on tarkoitettu siviiliprosessin toivottavia – ei niinkään tosiasiallisia – yhteiskunnallisia vaikutuksia. Andersson luonnehtiikin ruotsalaisen siviiliprosessidoktriinin funktiokäsityksiä oikeusideologisiksi kannanotoiksi siviiliprosessin toivottavista yhteiskuntavaikutuksista.¹⁸² Huovilan mukaan kuitenkin prosessin funktioista esitetty väite voidaan käsittää ”a) deskriptiivisenä, periaatteessa empirisesti todennettavissa olevana väitteenä siitä, mitä tehtävää yhteiskunnallisessa todellisuudessa prosessi toteuttaa, tai b) oikeuspoliittisena kannanottona siitä, mitä tehtävää prosessin oikeastaan pitäisi kannanottajan mielestä toteuttaa, taikka c) normatiivisena väitteenä siitä, mikä prosessin tehtävä oikeusjärjestyksen mukaan pitää olla”.¹⁸³ Männistö toteaa, että vaikka lainkäytön tehtävistä normatiivisessa merkityksessä ei ole päästy yksimielisyyteen, lainkäytöllä on tunnustettu olevan tosiasiaa useita eri vaikutuksia.¹⁸⁴ Tämä asetelma on ymmärrettävä. Normatiivinen, prosessilla tavoiteltavan tehtävän sisällön määrittäminen edellyttää jo itsessään arvokannanottoa, prosessin

¹⁸⁰ Linna – Hupli 2001, s. 599–605.

¹⁸¹ Leppänen 1998, s. 32–33. Vrt. Ervasti, joka on käsitellyt lainkäytön funktioina juuri lainkäytöllä ulkopuolelta tarkasteltuna havaittavissa olevia seurauksia, myös piilofunktioita. Ervasti 2002, s. 50–51 ja 67.

¹⁸² Andersson 1997, s. 203–205.

¹⁸³ Huovila 2003, s. 61–62.

¹⁸⁴ Männistö 2005, s. 115.

tosiasiallisten tehtävien asettamista tärkeysjärjestykseen. Periaatteessa yhtä tehtävistä voidaan pitää muita tärkeämpänä, vaikka tunnustettaisiin, että prosessi tosiasiaa toteuttaa useita tehtäviä.

Käsitykset siviiliprosessin funktioista voidaan jakaa kolmeen ryhmään: oikeussuojafunktio-, ohjaus- eli sanktiomekanismifunktio- ja riidanratkaisu- eli konfliktinratkaisufunktioteoriaan. Uudempiakin käsityksiä prosessin funktioista on esitetty. Näistä mainittakoon oikeutta luova tai kehittävä funktio ja kontrollifunktio, joka koskee lakien perustuslainmukaisuuden valvontaa ja ihmisoikeuksien toteutumista.¹⁸⁵ Näitä funktioteorioita ei ole pidettävä kuitenkaan yhtä vakiintuneina ja perustavanlaatuisina kuin funktiokeskustelussa vuosikymmeniä esillä olleita kolmea ensin mainittua teoriaa, joiden pohjalta pidän perusteltuna tarkastella ulosoton lainkäyttöluonnetta. Nämä uudemmat funktiokäsitykset ovat suppeampia ja perinteisiä teorioita täydentäviä. Sisällöltään ne sopivat parhaiten kuvaamaan muutoksenhakumenettelyä. Käsittelen niitä siksi jäljempänä.

3.1.2 Oikeussuojafunktio

Perinteisimmän, oikeussuojafunktioajattelun mukaan siviiliprosessin tehtävänä on oikeussuojan antaminen yksityisoikeudellisille intresseille. Oikeussuojaa antamalla pyritään toteuttamaan materiaallinen oikeus. Tällöin tavoitteena on aineellisesti oikea tuomio. Oikeussuojan antaminen liittyy yksittäiseen oikeudenkäyntiin ja sen osapuoliin. Tosin prosessin toissijaisena, välillisenä, tehtävänä voi oikeussuojateoriankin mukaan olla oikeusrauhan ja -turvallisuuden ylläpitäminen.¹⁸⁶

¹⁸⁵ Ks. Hupli 2012, s. 19–20 ja Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 76–79. Oikeutta luovasta funktiosta ks. tarkemmin myös Virolainen 1995, s. 90–95.

¹⁸⁶ Jo Wrede totesi, että siviiliprosessin tehtävänä on toisaalta yksityisoikeudellisten intressien suojeleminen ja toisaalta oikeusjärjestyksen ylläpitäminen ja siten valtion intressien valvominen. Näistä ensimmäistä tehtävää hän piti lähimpänä ja välittömimpänä: ”Civilprocessen trädre icke i verksamhet för statens skull, utan för de enskildes.” Wrede 1922, s. 21. Ruotsalaisessa kirjallisuudessa todetaan vastaavasti, että oikeussuojateorian mukaan yksittäistapauksellinen oikeussuoja on ensisijainen. ”Rättsfrid kan endast bevaras genom att bestående rätt skyddas.” Andersson 1997, s. 211. Jälkimmäistä tehtävää vastaavasti Tapanila mainitsee osuvasti oikeusvaltiofunktion, vaikkakaan ei liitä sitä juuri oikeussuojafunktioon, tarkoittaen siviiliprosessin jo olemassa olevana mekanismina tuottamaa yhteiskuntarauhaa ja -luottamusta. Tapanila 2021, s. 18. Oikeussuojateoriasta tarkemmin ks. esim. Tirkkonen 1974, s. 2, Lappalainen 1995, s. 5, Niemi-Kiesiläinen 1995, s. 594–596 ja 598, Virolainen 1995, s. 80–81, Leppänen 1998, s. 33–34 ja 38–40, Huovila 2003, s. 56–58, 61–64 ja 66–72, Vuorenpää 2007, s. 10–11 ja Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 70–71. Ruotsalaisesta keskustelusta kokoavasti ks. Andersson 1997, s. 207–212.

3.1.3 Ohjausfunktio

Toinen, erityisesti Olivecronan ja Ekelöfin kehittänyt näkemys ohjaus- tai sanktiomekanismifunktiosta korostaa puolestaan yksittäisen oikeudenkäynnin sijasta prosessin yhteiskunnallista vaikutusta. Sen mukaan prosessin tarkoituksena on ohjata ihmisten käyttäytymistä yleisesti oikeusjärjestyksen mukaiseksi ja siten ehkäistä ennakolta oikeudenloukkauksia. Tällöin tärkeintä ei ole se, että tuomio on yksittäistapauksessa aineellisesti oikea. Riidanratkaisua tärkeämpää on estää riitoja syntymästä.¹⁸⁷

Ekelöf jakaa oikeudelliset sanktiot, joiden tarkoituksena on ehkäistä oikeudenvastaista käyttäytymistä, reparaatiivisiin ja preventiivisiin. Näistä ensin mainitut ovat lähinnä siviilioikeudellisia ja jälkimmäiset rikosoikeudellisia. Reparaatiivinen sanktio koituu loukatun hyväksi, mutta sillä on myös käyttäytymistä ohjaava vaikutus, jota Ekelöf ei kuitenkaan halua rinnastaa rikosprosessiin kuuluvan preventiiviseen funktioon. Sanktio ei aina merkitse sitä, että viranomaisen täytyisi puuttua yksilön lainvastaiseen toimintaan. Siviiliprosessuaaliselle sanktiolle on luonteenomaista se, että velvoitettu voi täyttää vapaaehtoisesti sen velvollisuuden, johon sanktio liittyy. Ekelöf esittää maksuvelvollisuutta koskevan esimerkin, jonka mukaan velkojan mahdollisuus saada saatavansa tuomiolla vahvistetuksi ja ulosmitatuksi velallisen omaisuudesta toimii kannustimena velalliselle maksaa velka eräpäivänä.¹⁸⁸

Ohjausteorian kannattajat korostavatkin lainkäytön yhteiskuntamoraaliin ulottuvaa vaikutusta. Ekelöfin mukaan prosessin tärkeimpänä funktiona voidaan pitää pyrkimystä vaikuttaa yleiseen moraaliin siten, että aineelliset säännökset tulevat sen myötä sisäistetyiksi ja henkilöt parhaassa tapauksessa noudattavat lakia velvollisuudentunnosta.¹⁸⁹ Lainmukainen käyttäytyminen perustuu Olivecronan mukaan pohjimmiltaan moraaliin, ei pelkkään sanktioiden pelkoon, jonka vaikutus yleiseen käyttäytymiseen on välillistä.¹⁹⁰ Sen

¹⁸⁷ Ks. Ekelöf – Edelstam 2002, s. 13–27. Olivecrona hylkäsi jo vuonna 1930 opin, jonka mukaan prosessin tavoitteena on antaa oikeussuojaa materiaalisille oikeuksille. Hän lähtee siitä, että aineelliset oikeudet ja velvollisuudet eivät ole olemassa sellaisenaan, vaan ne toteutuvat vasta pakkovaltaa käytettäessä. Olivecrona 1930, s. 153–157. Ruotsalaisesta keskustelusta kokoavasti ks. Andersson 1997, s. 215–220. Teorian käsittelystä kotimaisessa kirjallisuudessa ks. tarkemmin esim. Lappalainen 1995, s. 5–7, Niemi-Kiesiläinen 1995, s. 603–605, Virolainen 1995, s. 82–85, Leppänen 1998, s. 34–39, Huovila 2003, s. 58–59 ja 61–72, Vuorenpää 2007, s. 13–15, Saranpää 2010, s. 145–158 ja Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 71–73. Vuorenpää pitää käyttäytymisen ohjaamista rikosprosessin keskeisimpänä funktiona, koska prosessin luonne on preventiivinen, rikoksia ehkäisevä ja koska oikeudenkäynnin vaikutukset kohdistuvat muihinkin kuin asianosaisiin. Ks. Vuorenpää 2007, s. 14–16.

¹⁸⁸ Ekelöf – Edelstam 2002, s. 18–19.

¹⁸⁹ ”Rättskipningen är till för att ge de materiella reglerna genomslagskraft ute i samhällslivet.” Ekelöf – Edelstam 2002, s. 20. Ks. myös Ekelöf 1990, s. 73–75 ja 79 sekä Ekelöf – Edelstam 2002, s. 13–22.

¹⁹⁰ Olivecrona 1939, s. 143–155.

sijaan Virolaisen mukaan on realistisempaa katsoa lainkäytön käyttäytymistä ohjaavan vaikutuksen perustuvan paktoon. Prosessi ja täytäntöönpano toimivat sanktiomekanismina, joka ohjaa täyttämään velvoitteet vapaaehtoisesti ja pidättäytymään oikeudenloukkauksista.¹⁹¹ Ekelöfkään ei usko pelkästään moraaliin vaikuttamisen varmasti ja jokaisen kohdalla toimivan. Siksi tarvitaan myös sanktion pelotevaikutusta. Tehokkaimmin lainkäyttö kuitenkin vaikuttaa käyttäytymiseen ja yleiseen lainkuuliaisuuteen yhteiskuntamoraalin kautta.¹⁹²

Nämä yksittäisen oikeudenkäynnin osapuolten oikeussuojaa ja yleistä kansalaisten käyttäytymisen ohjausta korostavat näkemykset ovat oikeastaan, mitä prosessin vaikutustapaan tulee, hyvinkin rinnakkaisia tai vuorovaikutteisia. Yksittäisessä oikeudenkäynnissä annettu ratkaisu voi vaikuttaa ihmisten käyttäytymiseen yleisemminkin, mikä puolestaan voi vaikuttaa taas tuleviin yksittäisiin oikeudenkäynteihin. Oikeudenkäynnillä on ohjaavaa vaikutusta paitsi sen osapuolten toimintaan oikeudenkäynnin ulkopuolella myös erityisesti oikeudenkäyntien ja ratkaisujen julkisuuden perusteella muidenkin ihmisten käyttäytymiseen yhteiskunnassa. Tämä ohjaava vaikutus voi ehkäistä ennalta oikeudenloukkauksia, jolloin tarvetta oikeussuojan antamiselle yksittäisessä asiassa ei välttämättä tule. Silloin, kun tarve aktualisoituu, oikeussuojan antamisella voi jälleen olla tulevia oikeudenkäyntejä ehkäisevä vaikutus.

3.1.4 Konfliktinratkaisufunktio

Kolmannen näkemyksen mukaan prosessin tarkoituksena on oikeusriitojen ratkaisu sinänsä. Ratkaisussa korostuu asianosaisten oma disponointivalta. Prosessin avulla konflikti vain saatetaan pois päiväjärjestyksestä. Tämä konfliktin- eli riidanratkaisufunktioteoria on liitetty erityisesti Lindelliin.¹⁹³ Tämän teorian tueksi esitetyt perustelut Huovila on jakanut yksilöllisyyttä ja yhteisöllisyyttä korostaviin argumentteihin. Yksittäisen oikeudenkäynnin asianosaisten kannalta on tärkeää saada konflikti ratkaistuksi ja siten pois päiväjärjestyksestä. Tämä argumentti lähestyy prosessia, kuten oikeussuoja-

¹⁹¹ Virolainen 1995, s. 85.

¹⁹² Ekelöf 1990, s. 79–80 ja Ekelöf – Edelstam 2002, s. 14.

¹⁹³ Ks. Lindell 2021, s. 24–37. Lindell puhuu oikeussuojafunktiosta (s. 24–25) prosessin tärkeimpänä funktiona tarkoittaen kuitenkin muuta kuin suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa käsitelty oikeussuojafunktioteoria. Hän toisaalta tunnustaa prosessilla voivan olla myös käyttäytymistä ohjaava vaikutus. Lindell kuitenkin torjuu useimmat Ekelöfin esittämät argumentit. Ks. tästä Lindell 1988, s. 86–95. Ks. kokoavasti ruotsalaisesta keskustelusta Andersson 1997, s. 224–228. Riidanratkaisufunktion käsittelystä kotimaisessa kirjallisuudessa ks. tarkemmin esim. Lappalainen 1995, s. 7, Niemi-Kiesiläinen 1995, s. 599–601, Virolainen 1995, s. 81, Leppänen 1998, s. 37–40, Huovila 2003, s. 59–64 ja 66–72, Vuorenpää 2007, s. 11–12 ja Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 73.

funktioteoria, yksittäisen oikeudenkäynnin sisäisestä näkökulmasta, josta tuomion sisältö ei ole yhtä merkittävässä asemassa. Yhteisöllisestä näkökulmasta konfliktinratkaisu vaikuttaa omankädenoikeutta estävästi ja yhteiskuntarauhaa ylläpitävästi. Tämä argumentti puolestaan muistuttaa ohjausfunktioajattelun tueksi esitettyjä perusteluja.¹⁹⁴ Virolainen katsoo konfliktinratkaisufunktion muistuttavan oikeussuojafunktiota jopa siinä määrin, että hän rinnastaa näitä koskevat teorit.¹⁹⁵ Konfliktinratkaisua sellaisenaan korostettaessa kuitenkin sillä, onko annettava tuomio aineellisesti oikea, ei ole merkitystä. Lindellin mukaan ei ole ylipäättäen olemassa prosessin keinoin, matemaattisen yhtälön ratkaisua muistuttavin tavoin, saavutettavia aineellisesti oikeita tuomioita.¹⁹⁶

Teoria konfliktinratkaisusta siviiliprosessin funktiona vaikuttaa esitetyistä teorioista pelkistetyimmältä, jopa itsestäänselvyydeltä. Oikeudenkäynnin tehtävä on ratkaista oikeudenkäynnin kohteena oleva riita-asia. Riidanratkaisulla on sitten edellä oikeussuoja- ja ohjausfunktioiteorioiden yhteydessä kuvattuja vaikutuksia. Riidanratkaisulla samalla kertaa annetaan oikeussuojaa yksittäiselle asianosaiselle ja ohjataan käyttäytymistä yhteiskunnassa yleisemminkin. Näin prosessilla voidaan hyvinkin kuvata olevan rinnakkain kunkin kolmen teorian mukaisia vaikutuksia. Kuten Huovila toteaa, kiistatonta lieenee pelkästään deskriptiivisesti väittää, että prosessi täyttää konfliktinratkaisufunktiota ja sen myötä vaikuttaa yksilön oikeuksien toteutumiseen ja yhteiskuntarauhan ylläpitämiseen. Edelleen kiistattomana voitaneen pitää sitä, että lainsäätäjän näkökulma on ohjausfunktion mukainen kun taas yksilön näkökulmassa korostuvat prosessin oikeussuoja- ja konfliktinratkaisutehtävät.¹⁹⁷

¹⁹⁴ Huovila pitää yhteisöllistä perustelua päämääräargumenttina ja yksilöllistä perustelua periaateargumenttina. Ks. Huovila 2003, s. 59–60. Huovilan tutkimus rakentuu yksilön oikeuksiin liittyvien periaatteiden ja yhteisön kollektiivisiin tavoitteisiin liittyvien päämäärien erottelulle. Tämä jaottelu on peräisin Dworkinilta, joka erottaa oikeussäännöistä oikeusperiaatteet, jotka hän jakaa tarkemmin varsinaisiin periaatteisiin (principles) ja päämääriin (policies). Ks. tarkemmin Huovila 2003, s. 39 ss. ja Dworkin 1991, s. 22–23 ja 82–84.

¹⁹⁵ Virolainen 1995, s. 80–81.

¹⁹⁶ Lindell 2021, s. 24. Toisaalta Lindell ohjausfunktioiteorian tarkoittamaa käyttäytymistä ohjaavaa vaikutusta kyseenalaistaessaan katsoo, että käyttäytymiseen vaikuttaminen tuomioilla edellyttää, että ne koetaan oikeudenmukaisiksi. Toisaalta hän katsoo, että materiaalisesti oikeaan tuomioon pyrkiminen ei poissulje sen käyttäytymistä ohjaavaa vaikutusta. Lindell 1987, s. 284 alav. 36.

¹⁹⁷ Huovila 2003, s. 62. Samansuuntaisesti arvioi ruotsalaisten koulukuntien mukaisia siviiliprosessin funktioita Andersson. Hän erottelee siviiliprosessin sisäiset ja ulkoiset vaikutukset: vaikutukset toisaalta asianosaisiin ja heidän oikeussuhteeseensa ja toisaalta vaikutukset yhteiskuntaan ja muihin kuin oikeudenkäynnin osapuoliin. Andersson 1997, s. 228–232.

3.1.5 Muita näkökulmia

Eerola on tarkastellut siviiliprosessin funktioita Tuorin tasottelumallin¹⁹⁸ pohjalta jakamalla oikeudelliset ilmiöt kolmeen tasoon: järjestelmätasoon, institutionaaliseen tasoon ja yksittäisten oikeudellisten ilmiöiden tasoon. Näistä ensin mainittu koskee oikeusjärjestyksen perustavanlaatuisia lähtökohtia, keskimäinen joukkomittaisia ilmiöitä, kuten prosessi-instituutiota, ja viimeksi mainittu yksittäisiä prosesseja. Prosessin funktioita tarkastellessaan Eerola jättää sivuun järjestelmätason. Hän sijoittaa oikeussuojan antamisen prosessin tarkoituksena yksittäisten oikeudellisten ilmiöiden tasolle. Tällöin kysymys on yksilön valtiovaltaan kohdistamasta oikeussuojapyyntöstä, jolloin korostuvat yksittäistapauksellinen oikeussuojan antaminen ja aineellisen totuuden löytäminen. Institutionaalisella tasolla Eerola näkee prosessilla olevan sekä konfliktinratkaisu- että sanktiomekanismitehtäviä. Riitojen ratkaisemisen tavoitteena on oikeusrauhan ylläpitäminen prosessin avulla. Prosessilla sanktiomekanismina puolestaan turvataan viime kädessä siviilioikeudellisten velvoitteiden täyttäminen ihmisten käyttäytymistä ohjaamalla. Eerola katsoo näin, ettei siviiliprosessin tavoitteiden välillä ole välttämättä ristiriitaa vaan ne vain sijoittuvat oikeudellisina ilmiöinä eri tasoille.¹⁹⁹

Ekä kaikkein monipuolisimmin funktioita on arvioinut Ervasti, joka lähtee oikeussosiologisesta näkökulmasta siitä, että lainkäytöllä on useita funktioita, niin tavoiteltuja kuin piilofunktioitakin. Hän jakaa nämä funktiot viidelle eri tasolle: yhteiskunnan, politiikan, oikeuden, tuomioistuimen ja kansalaisyhteiskunnan tasolle. Oikeussuoja-, ohjaus- ja konfliktinratkaisufunktiot hän asettaa oikeuden tasolle. Näiden perinteisten lainkäytön funktioiden lisäksi hän pitää oikeuden tasolle kuuluvina lainkäytön funktioina oikeutta luovaa vaikutusta ja normien vahvistamista, jotka liittyvät tuomioistuinten mahdollisuuksiin vaikuttaa oikeuden sisältöön soveltamistoiminnassaan ja muodollisesti voimaan saatettujen normien vahvistamiseen ja toimeenpanemiseen.²⁰⁰

¹⁹⁸ Tuorin kehittänyt oikeudellisten ilmiöiden tasokuvaus, johon kuuluvat oikeuden syvärakenne eli oikeusmuodon taso, oikeuskulttuuri eli oikeusideologian taso ja oikeuden pintataso eli lakimuodon taso, pohjautuu puolestaan Hännisen esittämään porvarillisen yhteiskunnan tasokuvaukseen, jossa Hänninen erittelee kullakin tasolla toimivat subjektit ja niille ominaiset ajattelumuodot. Hännisen tasokuvaukseen kuuluvat ensinnäkin yhteiskunnan syvärakenne ja vakioidut keskimääräissubjektit tajuntamuotoineen, toiseksi joukkomittaisen ilmiöiden taso ja kollektiivisubjektit tietoisuusmuotoineen ja kolmanneksi yhteiskunnan konkreettisen pinnan taso ja yksilösubjektit ajattelumuotoineen. Tuori 1983, s. 74–77, Tuori 1990, s. 27, Tuori 2000, s. 163 ss. ja Hänninen 1981, s. 153 ss.

¹⁹⁹ Eerola 1996, s. 20–25. Eerola toteaa siviiliprosessin funktioiden ristiriidattomuuden tarkalleen ottaen vain konfliktinratkaisu- ja oikeussuojafunktion osalta. Ks. Eerola 1996, s. 24. Hän ei liene kuitenkaan tarkoittanut arvioida sanktiomekanismifunktiota toisin. Näin ollen Eerola pitää kaikkia mainittuja funktioita sinänsä mahdollisina, ainoastaan eritasoisina oikeudellisina ilmiöinä.

²⁰⁰ Ervasti 2002, s. 50–53, 56–62 ja 67–68.

Virolaisen mukaan oikeussuojafunktiossa – johon hän sisällyttää myös konfliktinratkaisufunktion²⁰¹ – lähtökohta on individuaalinen, prosessia tarkastellaan kantajan kannalta ja tarkastelukulma suuntautuu menneeseen, jolloin pääpaino on materiaalsen oikeusnormin reparatiivisella funktiolla. Ohjausfunktiossa näkökulmana on lainkäyttöjärjestelmä kokonaisuudessaan. Yksittäistä prosessia tarkasteltaessa tarkastelukulma suuntautuu tulevaisuuteen ja pääpaino on materiaalsen oikeusnormin preventiivisellä funktiolla.²⁰² Virolaisen mukaan käsitellyt teoriat eivät suinkaan sulje toisiaan pois vaan täydentävät toisiaan. Siviiliprosessilla voi olla preventiivinen, käyttäytymistä ohjaava vaikutus vain, jos prosessi toteuttaa myös reparatiivista funktiota. Muutoinhan loukattu osapuoli ei saattaisi prosessia edes vireille. Kaiken kaikkiaan siviiliprosessin tarkoituksena on Virolaisen mukaan aineellisen oikeuden normien toteutuminen ja se edellyttää lainkäytöltä sekä konfliktinratkaisufunktiota että käyttäytymistä ohjaavaa funktiota. Virolainen puhuu prosessin kaksoisfunktiosta.²⁰³

Lindblom arvioi vastaavalla tavalla ruotsalaisessa funktiokeskustelussa eniten esillä olleita konfliktinratkaisufunktiota ja ohjausfunktiota. Konfliktinratkaisufunktiossa näkökulma on menneeseen aikaan suuntautuva, reparatiivinen, kun taas ohjausfunktiossa näkökulma on tulevaisuuteen suuntautuva, preventiivinen. Lindblom pitää siviiliprosessin kaikenkattavana funktiona aineellisten säännösten läpilyönnin edistämistä (”genomslagsfunktionen”) ja reparatiivisia ja preventiivisiä funktioita siten sen ala- tai osafunktioina (”underfunktionerna”).²⁰⁴ Strömholm puolestaan jopa pitkälti yhdistää konfliktinratkaisu- ja ohjausfunktiot. Konfliktinratkaisulla on myös käyttäytymistä ohjaava vaikutusta, ja käyttäytymistä ohjaava vaikutus puolestaan tähtää konfliktien estämiseen.²⁰⁵

Nähdäkseni oikeussuoja- ja konfliktinratkaisufunktioita voidaan pitää eräällä tavalla ainakin kronologisesti ensisijaisina. Ilman yksittäistä riidanratkaisua ei voi olla yleistä preventiivistä vaikutustakaan. Oikeudenkäyntejä tarvitaan, jotta ohjausfunktioiteorian mukainen tavoite oikeudenkäyntien ehkäisemisestä voisi toteutua. Tämä yksittäisen riidanratkaisun ensisijaisuus ei kuitenkaan osoita vielä mitään ratkaisevaa eri funktioiden painoarvosta. Eri funktioiden merkitys vaihtelee myös sen mukaan, arvioidaanko asiaa yksilön kannalta vai yhteiskunnan tasolla. Oikeudenkäynnin osapuolet hakevat prosessissa oikeussuojaa ja

²⁰¹ Virolainen tarkastelee siksi kahden teorian, oikeussuojafunktio- ja ohjausfunktioiteorian, eroja. Virolainen 1995, s. 80–89.

²⁰² Virolainen 1995, s. 85–86.

²⁰³ Virolainen 1995, s. 85–86. Samanlaisen kaksoisfunktion Virolainen ja Vuorenpää katsovat olevan rikosprosessilla. Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 76.

²⁰⁴ Lindblom 1997, s. 605–608 ja Lindblom 2000, s. 55–58. Ks. myös Lindblom 1989, s. 444–447 ja 481, Lindblom 1990, s. 259–260 sekä Lindblom 1993a, s. 14. Lindblom katsoo lähes kaikkien muidenkin prosessille esitettyjen funktioiden voivan sisältyä aineellisten säännösten läpilyöntifunktion. Ks. Lindblom 1997, s. 630–631 ja laajemmin s. 608 ss.

²⁰⁵ Strömholm – Lyles – Valguarnera 2020, s. 170.

konfliktinratkaisua. Yhteiskunnallisesti merkityksellisempi sen sijaan on oikeudenkäyntien ohjaava vaikutus.

Tuomion perusteluilla voidaan nähdä niin ikään kolme funktiota: kontrollifunktio, legitimaatiofunktio ja ohjausfunktio. Ne muistuttavat läheisesti prosessin funktioita: oikeussuojafunktiota, konfliktinratkaisufunktiota ja ohjausfunktiota.²⁰⁶ Luonnollista tietenkin on, että oikeudenkäynnin lopputuloksena olevalla tuomiolla on pääosin samat tavoitteet kuin oikeudenkäynnillä itsessään. Tuomio on se väline, jolla prosessin tavoitteet pyritään saavuttamaan. Ilman perusteluja ei voitaisi edes puhua tuomiosta. Kuvitellaanpa tilanne, jossa tuomiossa todetaan vain lopputulos. Tuolloin olisi mahdotonta ottaa kantaa siihen, pääseekö asianosainen oikeussuojafunktion tarkoittamalla tavalla ai-neellisiin oikeuksiinsa. Tuomion yleinen käyttäytymistä ohjaava vaikutus olisi luonnollisesti vähäinen. Tuomio vailla perusteluja täyttäisi lähinnä konfliktinratkaisufunktion vaatimuksen asian saattamisesta pois päiväjärjestyksestä. Samaa päästään kuitenkin myös asianosaisten välisellä sovinnolla, joka nähdäk-seni toteuttaa konfliktinratkaisufunktiota puhtaimmillaan.²⁰⁷

Edellä esitetty osoittaa, että prosessilla voidaan helposti kuvailla olevan niin oikeussuoja-, ohjaus- kuin konfliktinratkaisufunktioteorian mukaisia vaikutuk-sia. Prosessin funktioista esitettyjen näkemysten eroavuudet liittynevätkin juu-ri normatiiviseen näkemykseen siitä, mikä tehtävä siviiliprosessilla pitää olla. Kysymys on toisin sanoen siitä, mitä mainituista siviiliprosessin vaikutuksista pidetään tärkeimpänä.

3.1.6 Funktiot periaatteina

Norrgård on pitänyt käytännön laintulkintatilanteiden kannalta hyödyllisempä-nä keskustella funktioiden sijasta tai ainakin niiden ohessa periaatteiden mer-kityksestä lainkäytössä. Oikeussuojafunktioteorian voidaan katsoa sisältävän totuus- ja prosessiekonomiaperiaatteet. Totuusperiaatteella Norrgård tarkoittaa

²⁰⁶ Näin Huovila 2003, s. 72. Ks. tarkemmin perustelujen funktioista ja niiden arvioimisesta oi-keusperiaatteiden ja päämäärien erottelun valossa Huovila 2003, s. 111–133.

²⁰⁷ Sovinnolla on kuitenkin nähty myös oikeussuojafunktion mukaisia päämääriä. Ks. esim. Ee-rola, jonka mukaan sovinnossa on kaksi mallia: sovinto konfliktin ratkaisuna ja sovinto riidan ratkaisuna. Ensin mainittu tarkoittaa riidan saattamista pois päiväjärjestyksestä ja jälkimmäinen ratkaisua, joka vastaa mahdollisimman tarkasti tuomiota, jonka tuomioistu-in ilman sovintoa antaisi. Eerolankaan mukaan sovintotyyppien väliset erot eivät kuitenkaan välttämättä ole suuria; tuskin kumpikaan sovintotyyppi esiintyy käytännössä puhtaana. Eerola 1996, s. 26–28. Koulun mukaan näissä malleissa on se käytännössäkkin merkittävä ero, että konfliktinratkaisumallissa so-vinnon sisällöstä päättävät asianosaiset; tuomioistu-in ainoastaan järjestää sovintoneuvottelut, muttei puutu sovinnon sisältöön. Sen sijaan riidanratkaisumallissa sovinnon sisältö vastaa tuoma-rin ilmaiseman ennakkokäsityksen perusteella mahdollisimman tarkasti sitä lopputulosta, johon oikeudenkäynti olisi ilman sovintoa päättynyt. Koulu 1995, s. 28–30.

prosessin varmuutta. Prosessiekonomiaperiaatteeseen hän sisällyttää prosessin nopeuden ja kustannustehokkuuden vaatimukset. Oikeussuojafunktioteorian näkökulmasta oikeudenkäynnissä on pyrittävä tavoittelemaan ensisijaisesti totuutta ja toissijaisesti prosessiekonomiaa. Konfliktinratkaisufunktioteoriaan puolestaan sisältyy asianosaisten määräämisperiaate. Sinänsä konfliktinratkaisufunktioteoriassa voidaan hyväksyä oikeussuojateoriaankin sisältyviä periaatteita, kunhan se tapahtuu asianosaisten määräämisvallan ehdoilla. Totuutta tavoitellaan oikeudenkäynnissä vain siinä määrin kuin asianosaiset sitä haluavat. Ohjausteorian voidaan katsoa sisältävän käyttäytymisenohjausperiaatteen. Silmä on Norrgårdin mukaan edellä mainituista periaatteista sillä tavoin poikkeava sisältö, että sitä voidaan pitää itsenäisenä periaatteena. Sen sisältö kuitenkin vaihtelee, koska sen tavoitteena on aineellisten säännösten läpilyönti yhteiskunnassa, mikä taas riippuu aineellisten säännösten sisällöstä. Tärkeintä on joka tapauksessa tuomioistuinratkaisun yleinen vaikuttavuus, ei ratkaisun merkitys yksittäisessä tapauksessa.²⁰⁸

Periaatteita pidetään yleisesti optimointikäskynä, jotka voivat toteutua enemmän tai vähemmän. Niiden kollisio ratkaistaan punninnalla. Säännöillä voidaan sen sijaan katsoa olevan joko–tai-luonne. Ne toteutuvat joko kokonaan tai eivät ollenkaan.²⁰⁹ Norrgårdin mukaan sovellettaessa periaatteita funktioiden sijaan voidaan avoimesti tunnustaa kunkin periaatteen kuuluvan voimassa olevaan oikeuteen ja voivan olla keskenään punnittavissa. Periaatteita käytettäessä ei siten jouduta valitsemaan, mitä funktiota on pidettävä ensisijaisena.²¹⁰

Huovilakin esittää prosessin eri funktiot normeina – periaatteina – jolloin pyritään mahdollisimman suuressa määrin täyttämään kukin funktio: Pyri asianosaisen aineellisen oikeuden toteuttamaan prosessiin ja tuomioon (oikeussuojafunktio). Pyri oikeudenkäytössä lain läpilyöntiin yhteiskunnassa (ohjausfunktio). Pyri saamaan asianosaisten välinen konflikti pois päiväjärjestyksestä heidän etunsa, tahtonsa ja oikeutensa huomioon ottaen (konfliktinratkaisufunktio). Funktiot voidaan toisaalta Huovilan mukaan katsoa myös muiden normien tulkintaa ja paino-arvoa määrittäviksi metanormeiksi. Tällöin päteviä ja painavimpia argumentteja ovat oikeussuojafunktion mukaan ne, jotka edistävät asianosaisten aineellista oikeutta, ohjausfunktion mukaan ne, jotka edistävät lainsäädännön läpilyöntiä yhteiskunnassa, ja konfliktinratkaisufunktion mukaan ne, jotka puoltavat konfliktin ratkaisua.²¹¹ Ymmärrettäessä prosessin funktiot periaateiksi ja arvioitaessa niiden painoarvoa ratkaisevaa on niiden arvopohjainen hyväksyttävyys ja oikeuslähteisiin perustuva institutionaalinen

²⁰⁸ Norrgård 2001, s. 141–151 ja 162.

²⁰⁹ Ks. esim. Alexy 1989, s. 620–623, Dworkin 1991, s. 23 ss., Norrgård 2002, s. 36–38 ja Alexy 2010, s. 47 ss.

²¹⁰ Norrgård 2001, s. 141–143.

²¹¹ Huovila 2003, s. 62–64.

tuki. Myös tarkoituksenmukaisuusnäkökohdilla on merkitystä. Huovila katsoo, että oikeussuojafunktio saa selvästi enemmän ja painavampaa institutionaalista tukea kuin ohjausfunktio, koska aineellinen kysymys liittyy yleensä ainakin jossain määrin asianosaisten perusoikeuksiin. Ohjausfunktio puolestaan saa institutionaalista tukea oikeuden syvärakenteeseen kuuluvasta demokraatiaperiaatteesta. Toisaalta tämän funktion korostamat kollektiiviset päämäärät ovat lähtökohtaisesti painoarvoltaan kevyempiä kuin yksilön oikeuksia korostavat tavoitteet. Demokraatiaperiaatetta ei myöskään sovelleta oikeudenkäytössä sellaisenaan kuten perus- ja ihmisoikeusperiaatteita, vaan sen vaikutus on epäsuorempaa. Konfliktinratkaisufunktion Huovila katsoo puolestaan liittyvän läheisesti perus- ja ihmisoikeuksiin kuuluvaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteeseen. Sen saamaa institutionaalista tukea voidaan näin ollen pitää vahvana. Huovila päätyy pitämään oikeussuoja- ja konfliktinratkaisufunktioita perus- ja ihmisoikeusperiaatteiden prosessioikeudellisina ilmentyminä. Kuitenkin, koska argumentointi voidaan yhtä hyvin perustaa suoraan perus- ja ihmisoikeusperiaatteisiin, ei erillisille funktioperustaisille periaatteille ole hänen mukaansa varsinaista tarvetta.²¹²

Mäenpää sen sijaan pitää oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuutta itsenäisenä hallintoprosessin funktiona.²¹³ Näkemys on mielenkiintoinen. Voidaan kuitenkin kysyä, onko kysymys itsenäisestä prosessin tehtävästä vai sisältyykö oikeudenmukaisuuden vaatimus muihin hallintoprosessin funktioihin, kuten oikeusturvaan. Toisaalta oikeudenmukaisuus voidaan nähdä ennemminkin tavoitteellisena kuvauksena, millainen prosessin tulisi olla, kuin sen tehtävämäärittelyinä. Mäenpääkin viittaa tässä yhteydessä menettelyn laatuvaatimuksiin.²¹⁴ Olennaista prosessin oikeudenmukaisuusnäkökohtien korostamisessa on kuitenkin huomion kiinnittäminen itse menettelyyn eikä pelkästään sen tuloksesta syntyvän tuomion oikeusturva-, ohjaus- ja riidanratkaisuvaikutukseen. Toki menettelyllisellä oikeudenmukaisuudella on lähinnä välineellistä arvoa prosessin päätehtäviä arvioitaessa. Oikeudenmukaisella menettelylläkin tähdätään lopulta aineelliseen oikeudenmukaisuuteen.²¹⁵

²¹² Huovila 2003, s. 66–71. Huomattava on, että Huovila arvioi mainittuja kolmea funktiota, paitsi yleisesti prosessuaalisina periaatteina, tutkimuksensa tarpeita silmällä pitäen erityisesti siinä tarkoituksessa, onko tarkoituksenmukaista käyttää niitä punnittavina periaatteina prosessioikeudellisissa kysymyksissä ja oikeudenkäytön prosessuaalisissa ratkaisuissa. Rajauksesta ks. Huovila 2003, s. 67 ja myös 71–72.

²¹³ Mäenpää 2004, s. 227 ja 230–231.

²¹⁴ Mäenpää 2004, s. 227 ja 231.

²¹⁵ Aerin mukaan menettelyn oikeudenmukaisuutta ei ole ollut tapana korostaa ainakaan aineellisen oikeudenmukaisuuden kustannuksella. Aer 2003, s. 57. Ks. myös Ervo 2005, s. 13.

3.1.7 Yhteenveto

Siviiliprosessin voidaan katsoa toteuttavan useampia funktioita, jotka voidaan rinnastaa myös tavoittelemisen arvoisiksi periaatteiksi. Tällöin periaatteet voivat esiintyä rinnakkain eikä mikään niistä sulje toistaan kokonaan pois. Ainoastaan periaatteiden painoarvot vaihtelevat. Kutakin funktioteoriaa voidaan toki kritisoida, kuten on tehty, nostamalla esiin yksittäisiä käytännön esimerkkejä, joissa teorian painottama funktio ei näytä yhtä vallitsevalta kuin toisen teorian mukainen funktio. Selvää käydyn funktiokeskustelun perusteella kuitenkin on, ettei mitään funktiota voida pitää kaikista näkökulmista tarkasteltuna ja kaikissa käytännön soveltamistilanteissa yksinomaisena. Prosessitodellisuus osoittaa Huplin mukaan siviiliprosessin toteuttavan kaikkia mainittuja funktioita.²¹⁶ Siksi nähdäkseni onkin tunnistettava, että siviiliprosessin funktioiden painoarvot voivat vaihdella oikeudenala- ja jopa tapauskohtaisesti. Leppänen on kiinnittänyt huomiota siihen, ettei siviiliprosessin pohjana ole sillä tavalla yhtenäistä materiaalista yksityisoikeutta, että koko siviiliprosessin alan kattavaa yhtenäistä tehtävää voitaisiin välttämättä edes määrittää.²¹⁷ Anderssonin mukaan ilman normatiivista sääntelyä on mahdotonta objektiivisesti määrittää siviiliprosessin funktiota koko prosessuaalisesta säädosmassasta. On myös lähes mahdotonta empiirisesti arvioida siviiliprosessin tosiasiallista vaikutusta ihmisten tulevaan käyttäytymiseen. Näin ollen yhtä oikeaa siviiliprosessin funktiota ei edes voida löytää. On vain mahdollista arvioida funktioista esitettyjen eri näkemysten vakuuttavuutta niiden tueksi esitettyjen argumenttien painavuuden perusteella.²¹⁸ Tämän tutkimuksen kannalta olennaista on se, että edellä esitetyn perusteella siviiliprosessilla voidaan katsoa olevan kunkin kolmen teorian kuvaamia funktioita, joita voidaan siten pitää lainkäyttötoiminnalle ominaisina. Ulosoton lainkäyttöluonnetta voidaan arvioida näistä teorioista käsin.

3.2 ULOSOTON FUNKTIOT

3.2.1 Täytäntöönpanofunktio

Ulosoton varsinaisena tehtävänä on täytäntöönpano. Sillä voidaan katsoa olevan täytäntöönpanofunktio.²¹⁹ Toisaalta (onnistunut ja tehokas) täytäntöönpano

²¹⁶ Hupli 2012, s. 19.

²¹⁷ Leppänen 1998, s. 39–40.

²¹⁸ Andersson 1997, s. 204–207.

²¹⁹ Näin Linna – Hupli 2001, s. 599. Ulosotolla on myös muita tehtäviä, kuten ”defensiivinen velallissensuoja eli velallisen riittävästä vähimmäistoimeentulosta huolehtiminen” ja ”rehabilitaatio eli velallisen taloudellisen toimintakyvyn elvyttäminen”. Linna – Hupli 2001, s. 599. Vrt. Launiala, jonka mukaan täytäntöönpanofunktiolla ei ole itsenäistä, oikeussuojafunktiosta erottuvaa roolia. Launiala 2016, s. 6.

voidaan määritellä ulosoton *tavoitteeksi*. Linna jakaa ulosoton tavoitteet kolmelle tasolle: a) aineellisen oikeuden tavoitteet, b) oikeudenkäynnin tavoitteet ja c) täytäntöönpanon itsenäiset tavoitteet. Ulosotossa pyritään perimmältään toteuttamaan materiaalin oikeus. Ulosotolla on myös vastaavat tavoitteet kuin oikeudenkäynnillä eli varmuus, nopeus ja halpuus. Ulosoton itsenäinen tavoite, joka samalla palvelee aineellisen oikeuden ja oikeudenkäynnin tavoitteita, on perintä tai muu täytäntöönpano.²²⁰ Nämä määrittelyt eivät kuitenkaan vielä kerro täytäntöönpanon sisältöä – sitä, mikä täytäntöönpanon funktio on. Edellä ulosotto itsessään on määritelty täytäntöönpanoksi. Täytäntöönpanon luonteen kuvaaminen ja etenkin sen lainkäyttöluonteen selvittäminen käyvät päinsä siviiliprosessin eri funktioteorioiden avulla. Jos (lainkäyttö)prosessiin katsotaan kuuluvaksi paitsi oikeudenkäynti myös täytäntöönpano, ulosotolla täytäntöönpanona tulisi olla vastaavia funktioita kuin siviiliprosessilla on yleisesti kuvattu olevan.

3.2.2 Siviiliprosessin funktiot ulosotossa

Linna ja Hupli ovat ulosottoa lainkäyttömenettelynä tarkastellessaan päätyneet siihen, että jokaisella edellä kuvatulla siviiliprosessin funktiolla on sijansa ulosottomenettelyssä.²²¹ Ulosoton voidaan melko vaivatta katsoa olevan lainkäyttöä, kun sitä tarkastellaan oikeussuojafunktion ja sanktiomekanismifunktion näkökulmasta. Täytäntöönpanon tehtävänä on oikeudenkäynnin tavoin antaa oikeussuojaa. Ulosotto Linnan ja Huplin mukaan ”jatkaa ja konkretisoi siviiliprosessin oikeussuojatehtävää”²²². Oikeudenkäynnin lopputulos saattaa toteutua vasta täytäntöönpanomenettelyn myötä. Asianosaisen oikeussuojan tarve jatkuu siihen asti, kunnes hänen oikeudenkäynnissä todettu oikeutensa on täytetty. Tästä oikeussuojanäkökulmasta tarkasteltuna oikeudenkäynti- ja täytäntöönpanoprosessit näyttäytyvät kiinteänä jatkumona.

Myös sanktiomekanismifunktiolla on jopa huomattava painoarvo täytäntöönpanossa. Linnan ja Huplin mukaan ulosotolla on pakkotäytäntöönpanona juuri sanktiomekanismifunktioteorian korostamia pakote- ja pelotevaikutuksia. Ulosotto vaikuttaa jo olemassaolollaan henkilöiden tekemiin arvioihin ja valintoihin. Täytäntöönpanon välillisenä funktiona voidaan näin ollen pitää yleistä käyttäytymiseen vaikuttamista ja siten prosessien estämistä ennalta. Myös Linna ja Hupli suhtautuvat jossain määrin skeptisesti Ekelöfin teorian sisältämään ajatukseen siviiliprosessin mahdollisuuksista vaikuttaa moraalikäsitysten

²²⁰ Linna 2009, s. 19–20.

²²¹ Linna – Hupli 2001, s. 600–604. Linna ja Hupli ovatkin päätyneet yleisen funktiokeskustelun osalta puoltamaan yhden oikean funktioteorian sijasta eräänlaista funktiokombinaatiota. Linna – Hupli 2001, s. 604–605 alav. 34.

²²² Linna – Hupli 2001, s. 601.

kautta ihmisten käyttäytymiseen. Velalliset eivät pyri velan maksamiseen ilman täytäntöönpanoa välttämättä siksi, että he kokisivat velan maksamisen moraaliseksi velvollisuudekseen. Heidän käyttäytymisensä on yksinkertaisesti seurausta pakkotäytäntöönpanon uhasta.²²³ Jo oikeudenkäynnin mahdollisuus tai uhka voi toimia kannustimena velan vapaaehtoiseen suorittamiseen.

Oikeudenkäynnin pakote- ja pelotevaikutus on kuitenkin heikko verrattuna täytäntöönpanon sanktiovaikutukseen. Täytäntöönpanomenettelyn perustanahan on pakkomomentti. Sanktiomekanismi kuuluu siten täytäntöönpanon ydinsisältöön. Kyse on tältäkin osin prosessin jatkumosta. Jos ajatellaan, että asianosaisen oikeussuojan tarve pysyy samana läpi oikeudenkäynnin ja täytäntöönpanon, kunnes hän pääsee oikeuksiinsa, sanktiomekanismi puolestaan voimistuu prosessin edetessä. Jos velallinen ei täytä velvoitettaan vapaaehtoisesti, hänet voidaan siihen oikeudenkäynnissä velvoittaa ja viime kädessä täytäntöönpanossa pakottaa. Sen sijaan sanktiomekanismitheorian korostamassa käyttäytymistä ohjaavassa vaikutuksessa ei välttämättä samaa asteittaisuutta ole. Moraalia luova vaikutus vaatii normin sisäistämistä, johon vaaditaan muutakin kuin pakko- tai pelotevaikutus. Summaarisen pakkotäytäntöönpanon vaikutukset velallisten maksumoraaliin tai kansalaisten yleiseen käyttäytymiseen eivät siten välttämättä ole merkittävämmät kuin täystutkintaisen, perusteltuun tuomioon päättyvän oikeudenkäynnin.

Konfliktinratkaisufunktiolla ei Linnan ja Huplin mukaan suoralta kädeltä vaikuta olevan merkitystä täytäntöönpanossa. Riita on ratkaistu jo oikeudenkäynnissä, eikä ratkaisun oikeellisuuden arviointi kuulu täytäntöönpanoviranomaisille.²²⁴ Ulosottomies ottaa tuomiosta, lähinnä tuomiolauselmasta, selvää täytäntöönpanotarkoituksessa. Täytäntöönpanoa edeltävän oikeudenkäynnin kululla ei ole ulosotossa merkitystä, ainoastaan lopputulos ratkaisee. Riidan päättyminen tuomioon toimii ulosottomenettelyn alkupisteenä. Tuomio määrittää raamit täytäntöönpanolle: sen, keneltä peritään ja kenelle tilitetään ja minä verran. Muutoin täytäntöönpano etenee omaa reittiään. Saatavan perinnän yksittäiset täytäntöönpanoratkaisut, kuten se, mitä omaisuutta ulosmitataan, tehdään lähtökohtaisesti ulosottoperusteesta riippumatta. Riidanratkaisufunktion näkökulmasta tarkasteltuna korostuukin oikeudenkäynti- ja täytäntöönpanoprosessien erillisyyys.

Täytäntöönpanovaiheessa voi syntyä ja usein syntyykin itsenäisiä riitoja. Linna ja Hupli katsovatkin lähemmän tarkastelun osoittavan, että riidanratkaisufunktiolla on täytäntöönpanossa oma merkityksensä ratkaistaessa täytäntöönpanon yhteydessä esiintyviä riitaisuuksia.²²⁵ Täytäntöönpanovaiheen riidat ratkaistaan joko täytäntöönpanomenettelyssä tai osoitetaan erillisessä

²²³ Linna – Hupli 2001, s. 602–603.

²²⁴ Linna – Hupli 2001, s. 603.

²²⁵ Linna – Hupli 2001, s. 603–604.

oikeudenkäynnissä täytäntöönpanoriitana käsiteltäväksi (UK 10 luku 6 ja 7 §). Ulosotossa voimassa olevan attraktioperiaatteen mukaisesti ulosottomiehelle on oikeus ratkaista ulosottomenettelyssä riitaisuuksia, joiden ratkaisemista täytäntöönpanon jatkaminen edellyttää.²²⁶ Linnan mukaan tämä riidanratkaisu kuuluisi ilman attraktioperiaatetta tuomioistuimille. Kyse on toimivallan siirtymisestä tältä osin tuomioistuimilta täytäntöönpanoviranomaisille.²²⁷ Attraktioperiaate edustaakin hänen mukaansa ”ulosoton lainkäytön tuomioistuinmaisinta osaa”²²⁸. Koulu pitää attraktiivista päätöksentekoa ulosottomenettelyssä tyylipuhtaana esimerkkinä lainkäytöllisestä vaihtoehtoisesta konfliktinratkaisusta. Ajallisesti tämä attraktiivinen päätöksenteko kattaa koko ulosottomenettelyn keston. Se tulee kysymykseen henkilösuhteissa hakija–velallinen, hakija–sivullinen ja velkoja–velkoja.²²⁹

3.3 ULOSOTTO-OIKEUDELLISEN LAINKÄYTÖN ERITYISPIIRTEET

Ulosotto on pääosin summaarista toimintaa, jossa ratkaisut ovat usein tosiasiallisia toimia ja toimituksia. Varsinaisia tuomion kaltaisia kirjallisia perusteltuja päätöksiä eri täytäntöönpanovaiheissa ei yleensä tehdä. Riitojen ratkaisemista voidaankin pitää täytäntöönpanon oheisfunktiona; varsinaisina täytäntöönpanon tavoitteina niitä ei voida pitää. Täytäntöönpanossa syntyvät riidat on ratkaistava pois päiväjärjestyksestä, jotta täytäntöönpano voi toteuttaa sille varsinaisesti kuuluvaa oikeussuoja- ja sanktiomekanismitehtävää.

Kuitenkin silloin, kun täytäntöönpanovaiheen riita aktualisoituu ja käsitellään ulosotossa, se ratkaistaan lainkäytölle tyypillisellä tavalla. Ulosottomies kuulee asianosaisia ja tekee usein kirjallisen perustellun päätöksen (UK 3 luku 28 §). Päätöksentekoa kuitenkin leimaa virallistoimintoisuus²³⁰: ulosottokaa-

²²⁶ Attraktioperiaate on jo roomalaiseen oikeuteen perustunut vakiintunut ulosoton periaate. Elilä 1947, s. 114–115 ja Linna 2003, s. 278 alav. 4.

²²⁷ Linna 2009, s. 27.

²²⁸ Linna 2009, s. 27. Ks. myös Linna 1999c, s. 335–336.

²²⁹ Koulu 2001, s. 266 ja 277.

²³⁰ Hallintolainkäytössä virallisperiaate tarkoittaa oikeussuojan antamista asianosaisille viran puolesta. Periaatteella pyritään aineellisen totuuden selvittämiseen. Hallintolainkäytössä tämä tarkoittaa sitä, että hallintolainkäyttöviranomainen ei ole sidottu asianosaisten tahdonilmaisuihin, heidän vetoamiinsa tosiseikkoihin tai esittämäänsä näyttöön. Viranomainen voi hankkia näyttöä myös oma-aloitteisesti. Ks. Tarukannel – Jukarainen 1999, s. 39–44. Huolimatta asianosaisten määräämisvaltaa korostavan määräämisperiaatteen kasvavasta merkityksestä myös hallintoprosessissa virallisperiaatteen keskeinen merkitys juuri asian selvittämisessä on säilynyt. Ks. Mäenpää 2019, s. 316–317. Hallintolainkäytön virallisperiaate muistuttaa, mutta ei vastaa ulosoton virallistoimintoisuutta. Virallistoimintoisuus ulosotossa voidaan ymmärtää periaatteeksi tai ulosoton piirteeksi. Lindfors 2017, s. 443. Ulosotossa selvitystä hankkii yleensä ulosottomies ja asianosaisten esittämä näyttö on tätä aineistoa täydentävää. Linna – Leppänen – Kärki 2022,

ren 3 luvun 31 §:n 1 momentin mukaan ulosottomiehen on hankittava viran puolesta päätöksen tekemistä varten ulosottomenettelyssä kohtuudella saatavissa olevaa selvitystä asian edellyttämässä laajuudessa. Tässä menettely eroaa siviilioikeudenkäynnistä ja konfliktinratkaisufunktioajattelussa korostetusta asianosaisten disponointivallasta. Lainkohdan säätämiseen johtaneessa hallituksen esityksessäkin todetaan tosiseikkojen selvittämisen perustuvan ulosottoasiassa eri lähtökohdille kuin dispositiivisessa riita-asiassa. Ulosottoasiassa päätöksen perustana ovat tosiseikat ja näytön arviointi perustuvat ulosottomiehen virallistoimintoiseen harkintaan. Kuitenkin myös asianosaiset voivat esittää asiassa näyttöä.²³¹ Ulosottokaaren 3 luvun 31 §:n 1 momentin mukaan väitteen tai vaatimuksen esittäjän tulee esittää ne asiakirjat ja muut todisteet, joihin hän vetoaa perusteinaan. Linnan mukaan säännöstä ei ole pidettävä varsinaisena todistustaakanormina; se ainoastaan määrittelee ulosottomiehen ja asianosaisten (sekä mahdollisen sivullisen) tehtävänjaon selvityksen hankkimisessa. Ulosottomieshän ei ole näytön esittäjän vastapuoli. Ulosottomiehellä ei ole oikeutta ratkaista asiaa asianomaisen vahingoksi yksinomaan sillä perusteella, ettei tämä ole täytännyt velvollisuuttaan. Ulosottomiehen tulee tästä huolimatta tavoitella aineellista totuutta saatavissaan olevan selvityksen perusteella.²³²

Ulosoton näytöllinen erityispiirre ovat myös omistusoikeusolettamat eli -presumptiot. Omistusoikeusolettamat osoittavat, milloin ulosottomies saa lähteä siitä oletuksesta, että velallinen on omaisuuden omistaja. Oletukset velallisen omistusoikeudesta perustuvat irtaimen omaisuuden osalta hallintaan tai rekisterimerkintään (UK 4 luku 10 §) ja kiinteistön osalta lainhuutoon (UK 4 luku 13 §). Irtaimen omaisuuden yhteinen hallinta on puolestaan oletus yhteisomistuksesta (UK 4 luku 11 §).²³³ Nämä presumptiot antavat ulosottomiehelle toimival-

s. 62. Virallistoimintoisuudesta ulosotossa ks. tarkemmin Lindfors 2008, s. 130–131 ja Linna – Leppänen – Kärki 2022, s. 61–64.

²³¹ HE 216/2001 vp, s. 119. Ulosottokaareen ulosottolain 3 luvun 31 §:n 1 momentti siirrettiin sellaisenaan. HE 83/2006 vp, s. 45.

²³² Linna 2003, s. 281.

²³³ Näitä kolmea säännöstä (aikaisemmin voimassa olleen ulosottolain 4 luvun 10, 11 ja 13 §) käsittelevät omistusoikeuspresumptioina Lindfors sekä Linna ja Leppänen. Myös saman luvun keinotekoista järjestelyä koskevan 14 §:n on katsottu sisältävän presumptiivisen elementin. Lindfors 2008, s. 181–183, 324–325, 331–332 ja 368 ss. ja Linna – Leppänen 2015, s. 124–125, 152 ja 167–170. Keinotekoista järjestelyä koskevaa säännöstä (ulosottolain 4 luvun 14 §:ää asiallisesti aikaisemmin vastannutta 4 luvun 9 §:n 4 momenttia) on myös Kaisto pitänyt presumptiivisena säännöksenä. Kaisto 2006, s. 237. Kaisto on hakenut tukea tulkinnalleen säännöksen säätämiseen johtaneesta hallituksen esityksestä, jossa todetaan, että objektiivisesti havaittava ristiriita muodollisen omistusoikeuden sekä omaisuuden hallinnan, määräysvallan, velallisen saamien etujen ja vastaavien omistukseen normaalisti liittyvien ulkoisten tunnusmerkkien välillä synnyttää ulosottolain 4 luvun 10 §:ssä säädettyyn hallinnan luomaan omistusoikeusolettamaan rinnastettavan ulosoton oikeutusperusteen. HE 275/1998 vp, s. 8 ja 14. Sen sijaan ulosottolain 4 luvun 12 §:ää, joka koskee sivullisen hallinnassa olevan irtaimen omaisuuden ulosmittaamista, Lindfors on perustellusti pitänyt näyttökynnyssäännöksenä, ei presumptiosäännöksenä. Lindfors 2008, s. 181–183 ja 286–287. Lain esitöissä mainitaan näytöllisinä omistusoikeusoletuksina ulosottolain 4 lu-

lan ulosmitata omaisuus tietyin edellytyksin, vaikka velallisen omistusoikeutta ei olisi täysin selvitetty.²³⁴ Oikeus- ja näyttökysymyksen ulosottomies ratkaisee yleisiä laintulkinta- ja näyttöharkintaperiaatteita noudattaen. Kysymys on lähtökohtaisesti samanlaisesta vapaasta todistusharkinnasta, jota tuomari noudattaa.²³⁵ Näytön riittävyyden osalta kirjallisuudessa on pohdittu sitä, missä määrin näyttökynnystä ulosottomenettelyssä asetettaessa on annettava merkitystä näyttömahdollisuuksien rajoittuneisuudelle ulosotossa. Linnan, Leppäsen ja Kärjen mukaan ulosottomenettelyn summaarisuudesta huolimatta näyttövaatimuksena on lähtökohtaisesti niin sanottu täysi näyttö, ellei toisin ole säädetty. Konkreettista näyttökynnystä asettaessaan ulosottomiehen tulee kuitenkin ottaa tarpeen vaatiessa huomioon näyttömahdollisuuksien rajoittuneisuus.²³⁶

Gregow on verrannut irtaimen omaisuuden omistusoikeuskysymyksen ratkaisemista ruotsalaisessa ulosottomenettelyssä ja oikeudenkäynnissä ja katsonut, että näyttökynnyksen tulisi olla periaatteessa sama kummassakin menettelyssä.²³⁷ Hän kuitenkin huomauttaa, että rajoitetummat mahdollisuudet esittää näyttöä, erityisesti suullisen todistelumahdollisuuden puuttuminen, johtavat usein siihen, ettei näyttökynnys ylity ulosottomenettelyssä yhtä helposti kuin oikeudenkäynnissä.²³⁸ Lindforsin mukaan tämä ongelma on ulosotossa ratkaistu näyttökynnyksen alentamisen sijasta mahdollisuudella saattaa riita täytäntöönpanoriitana oikeudenkäynnissä ratkaistavaksi.²³⁹ Täytäntöönpanoriitakanteelle asetettu alempi näyttökynnys ilmenee ulosottokaaren 10 luvun 7 §:stä. Säännöksen mukaan väitteen tai vaatimuksen tueksi esitetty todennäköisyysnäyttö riittää täytäntöönpanoriitaosoituksen antamiseen, jos ulosottoasia on tämän johdosta tullut epäselväksi eikä selvitystä voida hankkia ulosottomenettelyssä. Tällöin osoituksen saanut saa mahdollisuuden esittää näyttöä ulosottomenettelyn sijasta oikeudenkäynnissä. Alennettuja näyttökynnyksiä on ulosottokaarensa muitakin. Ulosottokaaren 4 luvun 14 §:ssä tarkoitettua keinotekoista järjestelyä koskevassa tilanteessa sivullisen esittämä todennäköisyysnäyttö siitä, että

vun 10–13 §. HE 13/2005 vp, s. 44–45. Ulosottokaaren säännökset siirrettiin sellaisenaan. HE 83/2006 vp, s. 49. Kuitenkin 12 §:n sisältämän velallisen omistusoikeuteen kohdistuvan todennäköisyysarvioinnin todetaan esitöissään perustuvan asiassa esitettyihin väitteisiin ja selvitykseen sekä myös ulosottomiehen viran puolesta hankkimaan selvitykseen. HE 13/2005 vp, s. 47 ja HE 145/1996 vp, s. 26. Siten puhtaasti presumptiosäännöksenä 12 §:ää ei esitöissäkään nähdäkseni lopulta käsitellä.

²³⁴ Ks. ulosottolainsäädännön kokonaisuudistuksen kolmannessa vaiheessa omaisuuden ulosmittausta ja myyntiä sekä varojen jakoa ja tilitystä koskevien ulosottolain 4–6 luvun uudistamiseen johtanut HE 13/2005 vp, s. 45.

²³⁵ Linna – Leppänen – Kärki 2022, s. 67–68.

²³⁶ Linna – Leppänen – Kärki 2022, s. 68.

²³⁷ Gregow 1988, s. 207–225. Ainoana poikkeuksena Gregow mainitsee puolisoitten yhteishallintatilanteet, joita koskee oletama velallisen omistusoikeudesta (UB 4:19). Gregow 1988, s. 219–225.

²³⁸ Gregow 1988, s. 215–216.

²³⁹ Lindfors 2008, s. 269.

ulosmittaus loukkaa hänen todellista oikeuttaan, riittää estämään ulosmittauksen. Sivullisen hallinnassa olevan irtaimen omaisuuden ulosmittausta koskeva ulosottokaaren 4 luvun 12 § sisältää puolestaan ulosottomiehelle asetetun alennetun näyttökynnyksen. Lähtökohta säännöksessä on, että sivullisen hallinnassa oleva velalliselle kuuluva irtain omaisuus saadaan ulosmitata. Omaisuus saadaan ulosmitata kuitenkin myös, jollei velallisen omistusoikeutta ole selvitetty mutta sille on todennäköisiä perusteita. Tällöin sivulliselle on aina annettava osoitus täytäntöönpanoriitaan.²⁴⁰

Esitetyn perusteella voidaan todeta, että ulosottomenettely eroaa näytön vastaanottamisen suhteen siviiliprosessista tuomioistuimessa. Ulosottomies ei ratkaise asiaa yksinomaan asianosaisten esittämän näytön perusteella vaan on velvollinen hankkimaan näyttöä myös viran puolesta. Toisaalta näyttökynnystä ja -taakkaa määrittävät ulosoton omat näyttökynnysnormit ja omistusoikeuspresumptiot. Niin ikään todistuskeinot eroavat tuomioistuimessa käytettävissä olevista todistuskeinoista sikäli, että ulosottomies ei voi toimittaa pääkäsittelyyn rinnastuvaa suullista käsittelyä eikä ottaa vastaan todistajankertomuksia vakuutuksen nojalla.²⁴¹

Nämä menettelylliset eroavuudet poistuvat, kun ulosottoasia on muutoksenhaun johdosta tuomioistuimen käsiteltävänä. Tuolloin virallistoimintoisuus väistyy ja näyttö on asianosaisten esitettävä. Tosin ulosottokaaren 11 luvun 11 §:ssä tarkoitetun kihlakunnanvoudin lausunnon oheen on mahdollista ja käytännössä tavallistakin liittää selvitystä, jona ainakin pääosin pitäisi olla se jo ulosottomenettelyvaiheessa hankittu aineisto, johon myös ulosottomies on ratkaisunsa perustanut. Ulosottovaiheen omistusoikeuspresumptiot eivät korkeimman oikeuden ennakkoratkaisun KKO 2012:17 mukaan ole voimassa enää muutoksenhakuvaiheessa tuomioistuimessa. Omistusoikeuskysymykset ratkaistaan tuossa vaiheessa yleisten varallisuus oikeudellisten sääntöjen perusteella vapaan todistusharkinnan periaatteita noudattaen.²⁴² Muutoksenhakuvaiheessa on näytön vastaanottamiseksi mahdollista toimittaa pääkäsittely, ja tuolloin myös todistajankuulustelut ovat todistuskeinoina käytettävissä. Näin ollen todistuskeinojen ja todistusharkinnan osalta tuomioistuimella voidaan katsoa olevan paremmat edellytykset aineellisen totuuden mukaisen ratkaisun

²⁴⁰ Kynnyksestä antaa täytäntöönpanoriitaosoitus samoin kuin näyttöharkinnasta eri presumptiosäännösten osoittamissa kollisiotilanteissa ks. Linna 1999c, s. 337–342 ja 347–354.

²⁴¹ Ks. esim. jo mainittu ulosottomiehen ja asianosaisten välistä tehtävänjakoa koskevan säännöksen (UL 3 luku 31 § 1 mom.) säätämiseen johtanut HE 216/2001 vp, s. 121 ja Lindfors 2008, s. 252–253. Näytön esittäjistä ja todistuskeinoista ulosotossa ks. tarkemmin Linna 2003, s. 282–287.

²⁴² Tällöin omistusoikeusolettaman synnyttävä seikka, kuten omaisuuden hallinta, on vain yksi tosiseikka muiden huomioon otettavien tosiseikkojen joukossa. Vapaalla todistusharkinnalla voidaan Lindforsin mukaan päästä aineellista totuutta vastaavaan ratkaisuun paremmin kuin oletta-
maan perustuvalla arvioinnilla. Lindfors 2012, s. 150. Ks. myös KKO 2020:64 ja 2022:9.

tekemiseen. Vaikka todistuskeinot ovat muutoksenhakuvaiheessa asianosaisten määrättävissä ja virallistoimintoisuus koskee vain ensi vaiheen ulosottoa, myös ulosottomiehen viran puolesta hankkima selvitys tulee ulosottomiehen lausunnon myötä osaksi oikeudenkäyntiaineistoa. Siten oikeudenkäyntiaineisto on muutoksenhakuvaiheessa täydentynyt ja rikastunut verrattuna summaariseen ulosottovaiheeseen. Tämä muutoksenhakuvaiheen oikeudenkäyntiaineisto on virallisaineiston vuoksi toisaalta monitahoisempaa kuin tavallisen riita-asian oikeudenkäyntiaineisto, joka perustuu pelkästään asianosaisten vetoamiin seikoihin ja nimeämään näyttöön.

Huolimatta mainituista todistelun vastaanottamiseen liittyvistä oikeudenkäynnin ja ulosoton eroista perusasetelman ulosotossakin voidaan kuitenkin todeta olevan lainkäyttölinen. Ulosotossa on yleensä asianosaisten tai sivullisen aloitteesta virinnyt riitakysymys, jonka ulosottomies pyrkii puolueettomasti ja riippumattomasti ratkaisemaan. Tässä tarkoituksessa ulosottomies ottaa vastaan näyttöä ja perustaa ratkaisunsa tähän näyttöön. Ratkaisevaa merkitystä ei silloin ole sillä, mitä näyttöä ja millä tavalla on hankittu. Kysymys on joka tapauksessa näyttöharkintaan perustuvasta riidanratkaisusta. Tältä osin ulosotto täyttää riidanratkaisutehtävääkin. Sen varsinaisena tehtävänä riidanratkaisua ei kuitenkaan voida pitää. Ulosotossa pannaan täytäntöön jo ratkaistuja riita-asioita, ja siinä tarkoituksessa ulosotto täyttää oikeussuoja- ja sanktiomekanismitehtävää. Kun ulosotolla kuitenkin on myös sisäinen riidanratkaisutehtävä, voidaan täytäntöönpanoa kaikinensa pitää lainkäyttönä. Kysymys on siten ensi asteen ulosotossa tuomioistuimen ulkopuolisesta lainkäyttövallasta. Jos lainkäyttöä ja tuomiovaltaa ei käsitetä synonyymeiksi vaan lainkäyttö tuomioistuimen käyttämää tuomiovaltaa laajemmaksi käsitteeksi, voidaan myös ulosottoviranomainen ymmärtää lainkäyttöviranomaiseksi.

Organisaation erillisyyss sekä edellä kuvatut oikeudenkäynnin ja ulosoton eroavuudet ja etenkin riita-asian ratkaisun itsenäisyys suhteessa täytäntöönpanoon antavat kuitenkin aiheen erottaa ulosotto sitä edeltävästä oikeudenkäynnistä. Vaikka kumpaakin menettelyä voidaan pitää lainkäyttönä, kysymys on selvästi erillisistä prosesseista. Oikeudenkäynti päättyy tuomioistuimen ratkaisuun, jota ei välttämättä seuraa pakkotäytäntöönpano. Jos asia tulee velkojan aloitteesta ulosotossa vireille, tarkoituksena on toteuttaa tuomioistuimen ratkaisun lopputulos. Muuta vaikutusta edeltäneellä oikeudenkäynnillä täytäntöönpanovaiheessa ei ole. Täytäntöönpano muodostaa oman lainkäyttöprosessinsa, jota koskevat omat muutovaatimuksensa ja johon voi sisältyä riitoja, jotka ratkaistaan siinä prosessissa itsenäisesti. Täytäntöönpanovaiheessa saa hakea erikseen muutosta. Tällöin muutoksenhaun kohteena ei ole enää tuomioistuimen ratkaisu riita-asiaassa, vaan sen täytäntöönpano. Tämä erityislaatuinen muutoksenhaun kohde antaa leimansa ulosottovalituksen koko tuomioistuin käsittelylle.

III ULOSOTTOVALITUS MUUTOKSENHAKUKEINONA

1 Ulosottovalitusasian luonne ja käsittelyjärjestys

Oikeudenkäymiskaaren mukainen muutoksenhaku kohdistuu tuomioistuintratkaisuihin. Käräjäoikeuden ensimmäisenä asteena tekemiin ratkaisuihin haetaan muutosta hovioikeudelta valittamalla (OK 25 luku) ja hovioikeuden ratkaisuihin korkeimmalta oikeudelta valituslupaa pyytämällä (OK 30 luku).

Ulosottokaaren mukaisen muutoksenhaun kohteena on sen sijaan ensi vaiheessa täytäntöönpanoviranomaisen menettely: täytäntöönpanotoimi tai päätös (UK 11 luku 1 §). Muutosta haetaan käräjäoikeudelta valittamalla (UK 11 luku 2 § 1 mom.). Näin ollen käräjäoikeus toimii ulosottovalitusasioissa ensimmäisen asteen muutoksenhakutuomioistuimena. Käräjäoikeuden ratkaisun jälkeen jatkovalitus noudattaa mainittua oikeudenkäymiskaaren mukaista säännönmukaista muutoksenhakureittiä (UK 11 luku 19 §), joten muutoksenhakuasteita on kaikkiaan kolme: käräjäoikeus, hovioikeus ja korkein oikeus.

Tästä ulosottovalitusasian muutoksenhakuluonteesta käräjäoikeudessa johdetaan se, etteivät ulosottovalitusasiat ole suoraan kategorisoitavissa muihin käräjäoikeudessa käsiteltäviin asiaryhmiin. Asia ei tule käräjäoikeudessa vireille riita-asian tapaan oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 1 §:n mukaisesti haastehakemuksella eikä hakemusasian tapaan 8 luvun 1 §:n mukaisesti hakemuksella. Ulosottovalitus saapuu käräjäoikeuteen ulosottoviranomaisen kautta. Asia on jo tuossa vaiheessa ensi asteen ulosotossa enemmän tai vähemmän valmisteltu. Asiassa on usein jo ulosottomenettelyn aikana hankittu selvitystä, ja kihlakunnanvoudin käräjäoikeudelle ulosottoaaren 11 luvun 10 §:n nojalla toimittamasta lausunnosta ilmenevät saman luvun 11 §:ssä tarkoitetuin tavoin suoritettut täytäntöönpanotoimet ja perusteltu kannanotto valitukseen. Jo edellä todettu ulosoton lainkäyttölinen luonne johtaa pitämään ulosottoviranomaista muutoksenhaun kohteen riippumattomana ratkaisijana, ei muutoksenhakuasian asianosaisena. Ulosottovalitusasia käsitellään, toisin kuin hallintoviranomaisen ratkaisusta tehty valitus, yleensä kaksiasianosaissuhteessa. Tämä vastapuoliasetelma on riita-asioille luonteenomainen. Kuitenkaan se, ketä on kulloinkin pidettävä valittajan vastapuolena, ei ulosottovalitusasioissa ole aina selvää. Asianosaisten kuuleminen ei yleensä tapahdu ensi kertaa käräjäoikeudessa. Asianosaiset ovat useimmiten – vaikkakaan eivät aina – lausuneet kantansa tai esittäneet selvitystä jo ulosottoviranomaiselle. Asia ei siten ole välttämättä oikeudenkäynnin osallisille uusi.

Käräjäoikeuden harkinnan lopputuloksena ei synny ensi asteen ratkaisua, vaan käräjäoikeuden on päädyttävä joko pysyttämään ulosottoviranomaisen

toimi tai ratkaisu tai puuttumaan siihen. Ratkaisun lopputulos on siten rajattu jo muutoksenhaun kohteena olevan toimen tai ratkaisun perusteella. Vaikeita rajanvetokysymyksiä voi aktualisoitua etenkin siinä tapauksessa, että käräjäoikeus päätyy muuttamaan ulosottomiehen tointa tai ratkaisua. Hovioikeudessa puolestaan on käsillä tilanne, jossa alemman asteen ratkaisuja, joihin valitus hovioikeudessa tosiasiallisesti kohdistuu, onkin totutun yhden sijasta kaksi. Niin hovioikeudessa kuin korkeimmassa oikeudessa on siksi otettava lopulta kantaa paitsi alemman tuomioistuimen (tai alemmien tuomioistuinten) ratkaisun oikeellisuuteen myös muutoksenhaun lähtökohtana olevan ulosottoviranomaisen ratkaisun oikeellisuuteen.

Ulosottovalituksen käsittelyssä tuomioistuimessa, kuten ulosottoviranomaisen suorittamassa täytäntöönpanossakin, sovelletaan ulosottokaaren säännöksiä. Ulosottovalituksen käsittelyssä käräjäoikeudessa noudatetaan ulosottokaaren 11 luvun 15 §:n 1 momentin viittaussäännöksen nojalla myös soveltuvien osin oikeudenkäymiskaaren 8 luvun säännöksiä. Mainittu luku koskee hakemusioiden käsittelyä. Oikeudenkäymiskaaren 8 luvun 13 §:n viittaussäännöksen nojalla ulosottovalitusasioihin voivat puolestaan tulla ”muutoin soveltuvien osin” sovellettaviksi riita-asian säännökset. Ulosottovalitusasioiden käsittelyyn voivat siten tulla erityisnormiston, ulosottokaaren, lisäksi sovellettaviksi kahdenkertaisen viittaussäätelyn nojalla osin hakemusioiden ja osin riita-asioita koskevat säännökset. Säätelyä voidaan jo lähtökohtaisesti pitää turhan monimutkaisena. Sisällöllisiä ongelmia hakemus- ja riita-asioita koskevan säätelyn soveltamiseen aiheuttaa puolestaan ulosottovalitusasioiden muutoksenhakuluonne.

Varsinaisia oikeudenkäymiskaaren 8 luvun 1 §:ssä tarkoitettuja hakemuksella tai muulla pykälässä mainitulla tavalla vireille pantavia hakemusioiden ulosottovalitusasiat eivät ole.²⁴³ Ne pannaan vireille ulosottoviranomaiselle toimitettavalla valituksella, jonka sisällöstä on säädetty ulosottokaaren 11 luvun 8 §:ssä. Kaikki oikeudenkäymiskaaren 8 luvun säännöksistä eivät sovellu ulosottovalitusasioiden käsittelyyn siitä lähtökohtaisesta syystä, että kysymys on muutoksenhakemuksesta. Tätä ulosottovalitusasian muutoksenhakuluonnetta korostetaan oikeudenkäymiskaaren 8 luvun lisäämiseen (L 768/2002) johdaneessa hallituksen esityksessä: hakemus- tai riita-asiaa käsittelyjärjestyksen soveltaminen ei muuta ulosottovalitusasian luonnetta muutoksenhakuasiana.²⁴⁴ Ulosottovalitusasioissa on myös yleensä vastapuoli, kuten riita-asia, jonka intressissä on kiistää valittajan vaatimukset. Hakemusia voi sen sijaan olla riidaton ja hakemus hyväksyttävissä sellaisenaan.

²⁴³ Linna määrittelee ulosottovalitusasiat erityisasioiden, joihin hän tarkoittaa asioita, jotka eivät ole varsinaisia kanne- tai hakemusioiden. Näihin asioihin sovelletaan erityissäännöksiä ja mahdollisesti oikeudenkäymiskaaren 8 luvun säännöksiä soveltuvien osin. Linna 2022, s. 6–11.

²⁴⁴ HE 32/2001 vp, s. 78.

Tärkein ulosottoasioihin sovellettavaksi tulevista säännöksistä lienee oikeudenkäymiskaaren 8 luvun 3 §, joka koskee suullisen istunnon toimittamista.²⁴⁵ Sovellettavaksi on katsottu voivan tulla myös oikeudenkäymiskaaren 8 luvun 13 §:n viittaussäännöksen nojalla riita-asioita koskevan 5 luvun 6 §:n 2 momentti, jonka mukaan tuomioistuimen on haastetta antamatta heti hylättävä kanne tuomiolla, jos kantajan vaatimus on selvästi perusteeton.²⁴⁶ Valituksen täydentämistä ja puutteellisen valituksen tutkimatta jättämistä lienee myös viittaussäännösten perusteella käsiteltävä riita-asian haastehakemuksia koskevan sääntelyn, oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 5 §:n ja 6 §:n 1 momentin, nojalla. Ulosottovalituksen muutoksenhakuluonteeseen sanamuodoltaan sopivampi olisi hovioikeuskäsittelyä koskevia oikeudenkäymiskaaren 25 a luvun 3 ja 4 §:iä vastaava sääntely. Muissa tapauksissa asiaan osalliselle varataan yleensä oikeudenkäymiskaaren 8 luvun 5 §:n mukaisesti tilaisuus tulla kuulluksi antamalla kirjallinen tai suullinen lausuma. Ulosottovalitusasiaan sisältyvän vastapuoliasetelman vuoksi olisi luontevampaa täyttää kontradiktorisuuden vaatimus pyytämällä valittajan vastapuolelta vastaus.

Oikeudenkäymiskaaren 8 luvun 4 §:n 2 momentin mukaisesti käräjäoikeus voi päättää jatkaa ulosottovalitusasiankin käsittelyä riita-asian käsittelystä säädettyssä järjestyksessä. Tällöin tulisivat 8 luvun suullista istuntoa koskevien säännösten sijasta soveltuvin osin sovellettaviksi 5 luvun säännökset valmistelusta ja 6 luvun säännökset pääkäsittelystä. Riita-asian käsittelyjärjestyksen noudattaminen ei muuttaisi ulosottovalitusasian luonnetta muutoksenhakuasiana.²⁴⁷ Tätä käsittelyä riita-asioita vastaavassa järjestyksessä voidaan pitää ulosottovalitusasioissa suositeltavana. Todistelun osalta sovellettavaksi tulevat tuolloin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun säännökset. Sen sijaan hakemusasioiden käsittelyä koskevat säännökset hakemusasian istuntokäsittelystä, mahdollisesta sen jälkeisestä kansliakäsittelystä ja uudesta istunnosta (OK 8 luku 8 §) sekä asian ratkaisemisesta päätöksellä, jossa ei ole perusteluja, tai ilman päätöstä tekemällä hakemuksessa vaadittu toimenpide (OK 8 luku 10 §) soveltuvat huonosti ulosottovalitusasioiden käsittelyyn.

Vuoden 1996 ulosottolain muutoksenhakua koskevien säännösten uudistamiseen johtaneessa hallituksen esityksessä katsotaan, että ulosottoasiasiaa koskeva muutoksenhakemus on pikemmin rinnastettavissa normaalia riita-asiasiaa koskevaan muutoksenhakemukseen.²⁴⁸ Koska oikeudenkäymiskaaren 8 luvun säännökset soveltuvat huonosti ulosottovalitusasioihin ja etenkin koska ulos-

²⁴⁵ Tämän pykälän soveltumisen ulosottovalitusasioihin ulosottolain vastaavan viittaussäännöksen (UL 10 luku 13 § 1 momentti) perusteella korkein oikeus on todennut ratkaisussaan KKO 2008:21.

²⁴⁶ HE 32/2001 vp, s. 78 ja KKO 2008:21.

²⁴⁷ Näin HE 32/2001 vp, s. 77–78.

²⁴⁸ HE 106/1995 vp, s. 108.

ottovalituksen ja hakemusasian luonne ja lähtökohdat poikkeavat niin selvästi toisistaan, tämän viittaussääntelyn aiheellisuus voidaan kyseenalaistaa. Ulosottovalitusasioiden käsittelyä koskeva keskeinen sääntely olisi aiheellista keskittää ulosottokaareen ja käyttää viittaussääntelyä yksinomaan riita-asioiden käsittelyä koskeviin oikeudenkäymiskaaren säännöksiin. Siltä osin kuin sääntely liittyy muutoksen hakemiseen ja muutoksenhakemuksen käsittelyyn, olisivat erilliset säännökset ulosottokaaressa tarpeen. Viittaussääntely hovioikeuteen tai korkeimpaan oikeuteen liittyvään sääntelyyn ei oikeusasteiden erilaisuuden vuoksi tulisi kysymykseen. Sen sijaan pääkäsittelyn toimittamista ja todistelun vastaanottamista koskevilta osin viittaus riita-asiaa koskeviin oikeudenkäymiskaaren säännöksiin olisi paikallaan. Myös hovioikeuden osalta pääkäsittelyä koskeva sääntely on tarpeellisilta osin toteutettu viittauksin käräjäoikeudessa toimitettavaa pääkäsittelyä koskeviin säännöksiin (OK 26 luku 25 §). Esiitetty lainsäädäntötekninen ratkaisu olisi paitsi käytännön soveltamistoimintaa selkeyttävä myös periaatteellisesti merkittävä. Ulosottovalitusprosessi on erityisprosessia, johon on aiheellista soveltaa erityissääntelyä eikä rakenteeltaan ja lähtökohdiltaan täysin eri asiatyyppeihin, hakemusasioihin, tarkoitettuja säännöksiä.

2 Ulosottomuutoksenhaun rakenne

2.1 MUUTOKSENHAKUTIE

Ulosoton muutoksenhakureitti (käräjäoikeus, hovioikeus, korkein oikeus) on säädetty nykyiseksi ulosottoviranomaisia ja ulosottoasioiden muutoksenhakua koskevassa ulosottolainsäädännön kokonaisuudistuksen ensimmäisessä vaiheessa vuonna 1996. Ennen tätä uudistusta vuoden 1895 ulosottolain (37/1895) 9 luvun 1 §:n mukaan ensimmäisenä muutoksenhakuinstanssina oli 1 luvun 1 §:n mukainen ulosottoasioita käsittelevä viranomainen, ulosotonhaltija, jona toimi lääninhallitus tai maistraatti, 1.12.1993 maistraattien lakkauttamisesta lukien pelkästään lääninhallitus. Tätä järjestelmää, jossa hallintoviranomainen toimii ensimmäisenä muutoksenhakuasteena, voitiin lain muuttamiseen johtaneen hallituksen esityksen mukaan arvostella oikeusturvanäkökohdista. Epäilyksiä kohdistettiin etenkin ulosotonhaltijaprosessin osalta todistelumahdollisuuksien vähäisyyteen ja suullisen menettelyn suppeuteen, samoin kuin siihen, että ulosotonhaltijalla ei ollut yleistä mahdollisuutta antaa osoitusta niin sanottuun välioikeudenkäyntiin epäselvien kysymysten selvittämiseksi. Näiden seikkojen katsottiin saattavan yksittäistapauksissa johtaa ristiriitaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan kanssa.²⁴⁹ Nykypäivän tarkastelussa järjestelmää, jossa ulosottoasioita käsittelevä tai edes ulosottomiehiä valvova ja määräävä viranomainen toimisi valitusinstanssina, voidaan pitää riippumattomuuden kannalta itsestään selvästi arveluttavana. Niin ikään todistelun asianmukainen vastaanottaminen toteutuu luonnollisesti parhaiten tuomioistuimessa. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa ja perustuslain 21 §:ssä asetetut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kriteerit puoltavat ratkaisua, jossa valitusinstanssina on ensi asteen ulosottotoiminnasta erillinen tuomioistuin.

Muutoksenhakureitiksi on ollut esillä muitakin vaihtoehtoja. Muutoksenhakutie voisi olla myös hallinto-oikeudellinen. Myös ulosottoviranomaisen itse suorittama uudelleenarviointi voisi toimia varsinaisena muutoksenhakukeinona. Jo oikeushallintokomitean mietinnössä vuonna 1978 ja muutoksenhakua ulosottoasioissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi valmistelleen työryhmän ehdotuksessa vuonna 1988 pidettiin ulosoton muutoksenhakuasteiden lukumäärää liiallisena ja esitettiin ulosotonhaltijajärjestelmästä luopumista. Jälkimmäisen ehdotuksen mukaan ulosoton sisäinen oikaisumenettely olisi korvanut varsinaisen valitusmenettelyn ja siten ensimmäisen muutoksenhakuasteen.

²⁴⁹ HE 106/1995 vp, s. 20.

Ulosottoviranomaisen oikaisuvaatimuksen johdosta antamasta päätöksestä olisi saanut valittaa hovioikeuteen ja hovioikeuden ratkaisusta edelleen korkeimpaan oikeuteen.²⁵⁰ Linna arvioi vuonna 1992 ehdotusta, kuten myös Ruotsissa esitettyä vastaavanlaista ehdotusta, katsoen, että oikaisuvaatimusmenettely ei itsessään ole ristiriidassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan kanssa, kunhan muutoksenhaku oikaisuvaatimuksen johdosta annettuun ratkaisuun on mahdollinen ja täyttää sisällöltään ihmisoikeussopimuksessa asetetut vaatimukset.²⁵¹ Hän kuitenkin päätyi perustellusti siihen, ettei oikaisumenettely tule muutoksenhakumenettelyn osana kysymykseen. Linnan mukaan oikaisumenettely lisäisi tarpeettomasti ulosottomiehen työtä eikä kuitenkaan vähentäisi työmäärää seuraavassa asteessa, hovioikeudessa, jossa oikaisumenettelyn kautta syntyneen prosessiaineiston valmistelu olisi todennäköisesti työläämpää kuin kärjäoikeudesta saapuneiden asioiden osalta olisi. Oikaisumenettely ei myöskään välttämättä kannustaisi ulosottomiehiä asian riittävän perusteelliseen selvittämiseen etukäteen. Asianosaiselle asian kertaalleen jo käsitelleen viranomaisen oikaisumenettely voi näyttää puolueelliselta. Muutoksenhakumenettelystä erillisellä itseoikaisulla sen sijaan voidaan saavuttaa osa oikaisumenettelyllä tavoiteltavista eduista.²⁵²

Vuonna 1996 ulosottolain muuttamisesta annetulla lailla (197/1996) ulosotonhaltijajärjestelmästä luovuttiin ja ensimmäiseksi muutoksenhakuasteeksi tuli kärjäoikeus (UL 10 luku 2 §). Samalla ulosottomiehelle säädettiin suhteellisen laaja mahdollisuus itseoikaisuun (UL 9 luku 1 §). Kuitenkaan oikaisumenettelyn ei katsottu voivan korvata ensimmäistä muutoksenhakuastetta, koska ulosottomiestä ei voida pitää riittävän sivullisena. Tämä esteettömyyden puuttuminen voisi heikentää ratkaisujen uskottavuutta ja lisätä muutoksenhakujen määrää. Oikaisumenettelystä ei siksi voinut tulla todellista ulosoton oikeussuojakeinoa.²⁵³

Vuonna 2008 voimaan tullutta ulosottokaarta säädettäessä itseoikaisua koskevien säännösten todettiin osoittautuneen käyttökelpoisiksi ja ulosottomiehelle asetettiin aikaisempaa ehdottomampi velvollisuus suorittaa itseoikaisu aina silloin, kun edellytykset siihen ovat olemassa (UK 10 luku 1 §). Tavoitteena oli antaa oikeusturvaa mahdollisimman yksinkertaisesti.²⁵⁴ Itseoikaisulla on oikeussuojakeinona kiistatta useita hyviä puolia. Sillä oikeussuojaa annetaan lähtökohtaisesti yksinkertaisemmin, nopeammin ja vähemmillä kustannuksilla

²⁵⁰ KM 1978:35, s. 91, OJL 10/1988, s. 25–26 ja 45.

²⁵¹ Linna 1992, s. 69. Linna nostaa kuitenkin esiin oikeudenkäyntikulujen korvaamiseen ja vakuuden asettamiseen liittyviä näkökohtia, joiden voidaan katsoa vaikuttavan mahdollisuuksiin saada asia tuomioistuimen käsiteltäväksi ihmisoikeussopimuksen edellyttämällä tavalla. Ks. tarkemmin Linna 1992, s. 69–70.

²⁵² Linna 1992, s. 62–68 ja 70.

²⁵³ HE 106/1995 vp, s. 23.

²⁵⁴ HE 83/2006 vp, s. 57–58.

kuin ulosottovalituksella. Yleisten tuomioistuinten ratkaisutoiminnassa viranomaisen itse suorittama uudelleenarviointi ei ole yleistä siitä luonnollisesta syystä, että asiat käsitellään ensimmäisenä asteena tuomioistuimessa ja muutoksenhaku kohdistuu tuomioistuinratkaisuun. Tuomioistuimet eivät arvioi uudelleen ratkaisujaan niiden antamisen jälkeen. Voidaan puhua tuomion itseoikaisukiellosta.²⁵⁵ Tuomion täydentäminen riita-asiassa ja kirjoitus- tai laskuvirheen tai niihin rinnastuvan selvän virheen korjaaminen riita- ja rikosasioissa ovat kuitenkin mahdollisia (OK 24 luku 10 ja 11 § sekä laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa, ROL 11 luku 9 ja 10 §).

Hallintomenettelyssä asia voidaan saattaa ratkaisun tehneen viranomaisen uudelleen käsiteltäväksi oikaisuvaatimusmenettelyssä osana varsinaista muutoksenhakua, jolloin jo ratkaisun tehnyt viranomainen voi suorittaa oikaisun. Tämä valitukseen sidottu oikaisu tulee kysymykseen vain kussakin erityislaissa erikseen säädetyissä asioissa. Oikaisu ei edellytä erillistä oikaisuvaatimusta, vaan viranomainen, jonka ratkaisusta on valitettu, voi tehdä sen viranpuolesta valituksen perusteella. Lisäksi eräissä asioissa on voimassa lakisääteinen oikaisuvaatimusjärjestelmä, joka muodostaa muutoksenhaun pakollisen esivaiheen. Tällöin ensisijaisena muutoksenhakukeinona on hallintolain 7 a luvussa tarkoitettu oikaisuvaatimus. Vasta ratkaisun tehneen viranomaisen käsiteltäviä oikaisuvaatimuksien voidaan jättää valitus muutoksenhakutuomioistuimelle. Yleinen, kaikkia asioita koskeva oikaisukeino on puolestaan hallintolain 8 luvussa tarkoitettu itseoikaisu. Se voi sisältää asiavirheen tai kirjoitusvirheen korjaamisen.²⁵⁶

Asian saattamista ratkaisun tehneen hallintoviranomaisen uudelleenarvioitavaksi on pidetty oikeusturvasyistä suositeltavana.²⁵⁷ Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimus edellyttää riittävän nopeaa tuomioistuin käsittelyä. Sitä edistää, että osa virheistä korjataan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja ilman lainkäyttömenettelyä. Silloin tuomioistuimissa voidaan keskittyä vain aidosti riitaisten asioiden käsittelemiseen.²⁵⁸ Hallinnollinen muutoksenhaku ja asian uudelleen käsittely on nostettu oikeudenkäynnille vaihtoehtoiseksi tai sitä edeltäväksi riidanratkaisukeinoksi myös Euroopan neuvoston ministerikomitean hyvää hallintoa sekä

²⁵⁵ Ellilä 1965, s. 84.

²⁵⁶ Hallinnollisen oikaisun käsitteestä ja mainituista kolmesta perusmuodosta ks. Halila, Leena – Aer 2011, s. 7 ja HE 226/2009 vp, s. 5 ja 54–55 sekä oikaisujärjestelmästä laajemmin Halila, Leena 2006, s. 12 ss.

²⁵⁷ Ks. mm. hallintolain oikaisuvaatimusmenettelyä koskevan 7 a luvun säätämiseen johtanut HE 226/2009 vp, s. 4–7 ja 24–26, jossa viranomaisen sisäisen oikaisumahdollisuuden laajentamista perustellaan käsittelyaikoihinkin vaikuttavalla voimavarojen oikealla kohdistamisella, viranomaisen omalla vastuulla hallintopäätöksistään, mahdollisimman aikaisessa vaiheessa annetulla oikeussuojalla sekä hallinnon palveluperiaatteella.

²⁵⁸ Edellä mainitussa hallituksen esityksessä todetaan nimenomaan ihmisoikeusnäkökohtien puoltavan oikaisuvaatimusmenettelyä. HE 226/2009 vp, s. 4 ja 24.

hallintoviranomaisten ja yksityisten välisten oikeudenkäyntien vaihtoehtoja koskeissa suosituksissa.²⁵⁹

Oikaisujärjestelmässä hallintopäätöksellä ratkaistu asia on hallintoviranomaisen uudelleen käsiteltävänä ja viranomaisella on päätöksen oikeusvoimavaikutuksen estämättä toimivalta muuttaa aikaisemmalla päätöksellä ratkaisemaansa asiaa.²⁶⁰ Lakisääteisen oikaisuvaatimuksen johdosta annettuun päätökseen saa hakea muutosta (hallintolaki 49 b §). Muutoksenhakuasteita on pääsääntöisesti kaksi, hallinto-oikeus ja korkein hallinto-oikeus (laki oikeudenkäynnistä hallinto-asioissa, HOL 8 ja 107 §).

Järjestelmässä voidaan havaita samoja piirteitä kuin vuonna 1988 muutoksenhakua ulosottoasioissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi valmistelleen työryhmän ehdotuksessa. Ensimmäisenä oikeussuojakeinona on ratkaisun tehneen viranomaisen oikaisumenettely, ja varsinaisia muutoksenhakuasteita sen jälkeen on vain kaksi. Ulosoton muutoksenhakujärjestelmää koskeva ehdotus ei vaikuta lainkaan yllättävältä, kun sitä tarkastellaan hallinnollisen muutoksenhakujärjestelmän valossa. Hallinnollinen muutoksenhakutie oli esillä myös mainitussa vuoden 1988 työryhmän ehdotuksessa, ja sitä on arvioinut yhtenä muutoksenhakuvaihtoehtona ennen vuoden 1996 ulosottolainsäädännön muutosta myös Linna.²⁶¹ Ulosoton muutoksenhakua yhdistää hallinnolliseen muutoksenhakuun erityisesti se piirre, että ensi asteen muutoksenhaun kohteena on muun viranomaisen kuin tuomioistuimen toimi tai ratkaisu. Tällaisten päätösten tai tosiasiallisten ratkaisujen kirjo ja etenkin ratkaisujen perustelut tai niiden puuttuminen lisäävät luonnollisesti jatkovalmistelun haastavuutta. Tämäntyypisissä muutoksenhakuasioissa oikaisumenettelystä voi nähdä olevan hyötyä paitsi asioiden ratkaisemiseksi ilman tuomioistuinkäsittelyä myös asioiden selvittämiseksi tuomioistuinkäsittelyä varten. Siviiliprosessihan sen sijaan käynnistyy tuomioistuimeen jätettävällä määrämuotoisella haastehakemuksella, ja prosessi on täystutkintaista tuomioistuinmenettelyä alusta saakka. Muutoksenhakuvaiheessa ensimmäisen tuomioistuinkäsittelyn jo läpikäyneessä asiassa ainakin pitäisi olla selvää, mitkä ovat oikeudenkäynnin kohteena olevat riitakysymykset ja miten alioikeus on ne ratkaissut. Asia ei ole muutoksenhakuvaiheessa enää uusi.

Huolimatta ulosotto- ja hallintoratkaisujen mainitusta rakenteellisesta samankaltaisuudesta sisällöllisiä yhtäläisyyksiä näissä asioissa ei juuri ole. Koska jo ensi asteen ulosottoa on edellä todetuin tavoin pidettävä lainkäyttönä, on yleisten tuomioistuinten kautta tapahtuvaa muutoksenhakua pidettävä luontevana. Hallintoviranomaisen päätöksenteko ei ole luonteeltaan lainkäyttöä edes

²⁵⁹ Recommendation Rec(2001)9 of the Committee of Ministers to member states on alternatives to litigation between administrative authorities and private parties ja Recommendation CM/Rec(2007)7 of the Committee of Ministers to member states on good administration.

²⁶⁰ Halila, Leena – Aer 2011, s. 7.

²⁶¹ OLJ 10/1988, s. 25–26, Linna 1991, s. 479–488 ja Linna 1992, s. 60–61.

silloin, kun hallintoviranomainen ratkaisee oikaisuvaatimuksen.²⁶² Hallintolainkäyttömenettely hallintotuomioistuimissa on pääosin kirjallista.²⁶³ Sitä ohjaa virallisperiaate.²⁶⁴ Siten todistelukysymyksillä ei ole siinä vastaavaa merkitystä kuin siviiliprosessissa. Juuri ulosotto-oikeudellisten muutoksenhakuasioiden riita-asian tyypisistä ja niiden käsittelemiseksi vaadittavasta, erityisesti todistelua koskevasta, menettelystä johtuen vuoden 1988 työryhmän ehdotuksessa luovuttiin esittämästä ulosottoasioille hallinnollista muutoksenhakutietä.²⁶⁵ Vuoden 1996 ulosottolainsäädännön uudistukseen johtaneessa hallituksen esityksessä mainitaan niin ikään ulosottovalitusasioiden ja riita-asioiden samankaltaisuus syynä siihen, miksi hallintotuomioistuimet eivät sovellu ulosoton muutoksenhakuinstansseiksi.²⁶⁶

Osa ulosoton muutoksenhakemuksista koskee siviilioikeudellisia näyttökysymyksiä, kuten väitettä sivullisen omistusoikeudesta. Näiden kysymysten käsitteleminen täytäntöönpanoriitana on vaihtoehtoisesti mahdollista. Tällaisten muutoksenhakemusten käsittelyyn oikaisuvaatimusmenettely soveltuisi huonosti. Selvää on, että riitakysymys, josta on otettava vastaan näyttöä, voidaan ratkaista soveliaimmin tuomioistuimessa. Oletettavaa on, ettei ulosottomies tämäntyyppisessä asiassa oikaisuvaatimuksen perusteellakaan päädy toisenlaiseen lopputulokseen kuin oikaistavaksi vaadittavassa toimesta tai päätöksessä. Ulosottomiehellä ei näet ole mahdollisuutta vastaanottaa suullista todistelua, ja sitä edellyttävissä tilanteissa oikaisuvaatimusmenettely olisi vain turha välivaihe. Oikaisuvaatimusmenettely sopiikin parhaiten menettelyllisten tai vastaavalla tavalla selvien virheiden korjaamiseen. Ulosoton itseoikaisu, jonka käyttöala kattaa selvästi virheelliseen tai puutteelliseen selvitykseen ja ilmeisen väärään lain soveltamiseen perustuvat asiavirheet (UK 10 luku 1 §), vastaa juuri tähän tarpeeseen.

Oikaisuvaatimusmenettely ei kuulu yleisten tuomioistuinten muutoksenhakukeinojen valikoimaan. Tällainen menettely tarkoittaisi joko yhtä lisävaihetta kolmeasteiseen tuomioistuinjärjestelmään tai käräjäoikeuden sivuuttamista kokonaan. Huomattava myös on, että hallintomenettelyssäkään oikaisuvaatimusjärjestelmän ei ole katsottu soveltuvan oikeussuojan kannalta kiireellisten asioiden käsittelyyn. Lisäksi niissä tapauksissa, joissa

²⁶² Halila, Leena – Aer 2011, s. 35. Oikaisuvaatimusjärjestelmän historiaan sisältyy tosin vaiheita, joissa oikaisuvaatimusmenettely on rinnastettu lainkäyttöönkin. Nykytilanteessa on kuitenkin selvää, että kyse on rakenteellisesti hallintomenettelystä eikä lainkäytöstä. Halila, Leena 2006, s. 48–52. Oikaisuvaatimuksen muutoksenhakutyypisten piirteiden vuoksi sen voidaan tosiasiallisesti katsoa sijoittuvan hallintomenettelyyn ja hallintolainkäyttömenettelyyn välimaastoon. Halila, Leena 2006, s. 89.

²⁶³ HOL 36 §, Aer 2003, s. 40–41 ja Koivuluoma – Paso – Saukko – Tarukannel – Tolvanen 2020, s. 215–217.

²⁶⁴ HOL 35 ja 37 §. Ks. myös Mäenpää 2019, s. 316–317.

²⁶⁵ OJL 10/1988, s. 26. Samaan päättyi Linna. Linna 1991, s. 486–488 ja Linna 1992, s. 60–61.

²⁶⁶ HE 106/1995 vp, s. 26.

oikaisuvaatimuksen jälkeen haetaan muutosta, oikaisuvaatimusvaihe pidentää asian kokonaiskäsittelyaikaa.²⁶⁷

Huolimatta oikaisuvaatimusjärjestelmän lisääntyvästä merkityksestä hallintomenettelyssä sillä ei nähdäkseni edelleenkaan voisi olla sijaa ulosottovalitusten käsittelyssä. Ulosottoasioiden siviiliprosessuaalinen luonne pysyttäneen ulosoton muutoksenhakemukset jatkossakin yleisten tuomioistuinten piirissä. Oikaisuvaatimusjärjestelmä ei puolestaan yleiseen tuomioistuinprosessiin rakenteellisesti sovi. Ulosottovalitusasioiden kiireellisyys huomioon ottaen muutoksenhauille ei ole asetettava yhtään pakollista, käsittelyaikaa pidentävää esivaihetta. Ulosottomiehen mahdollisuus suorittaa itseoikaisu myös valituksen yhteydessä rinnastuu hallinnolliseen valitukseen sidottuun oikaisuun (ilman oikaisuvaatimusta). Toisaalta ulosottomiehen itseoikaisu toteuttaa juuri sitä tehtävää, johon varsinainen hallinnollinen oikaisuvaatimusjärjestelmäkin tähtää. Ratkaisun tehnyt viranomainen voi itse korjata selvät virheet, jolloin säästytään mahdollisesti useampivaiheiselta oikeudenkäynniltä. Niin kauan kuin ulosottovalitusasiat kuuluvat yleisissä tuomioistuimissa ratkaistaviin asioihin ja valituksen kohteena olevan päätöksen itseoikaisu on laajasti mahdollinen, sijaa pakolliselle oikaisuvaatimusmenettelylle ei ulosottovalitusten käsittelyssä nähdäkseni ole.

Perustuslain 21 §:n ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan vaatimukset oikeudesta suulliseen käsittelyyn nykyinen ulosottovalitusasioiden muutoksenhakutie täyttäneen edellä esitellyistä vaihtoehtoista parhaiten. Itseoikaisu, jossa ulosottomies arvioi käsittelemänsä asian itse uudelleen, ei puolestaan ole ongelmallinen oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluvan riippumattomuus- ja puolueettomuusvaatimuksen sekä tuomioistuimeen pääsyn (access to court) kannalta, kun itseoikaisu ei korvaa varsinaista muutoksenhakua. Asianosaisella on itseoikaisumahdollisuudesta riippumatta ja suoritettun itseoikaisun johdosta oikeus saada muutoksenhakemuksensa ulosotto-organista riippumattomaan käsittelyyn yleisessä tuomioistuimessa, jossa on säädöspohjaltaan ja käytännössä parhaat mahdollisuudet suullisen käsittelyn toimittamiseen ja todistelun vastaanottamiseen.

2.2 MUUTOKSENHAKUASTEET

Ulosottovalitusasiassa muutoksenhakuasteita on enemmän kuin täytäntöönpanon perusteena olevaan tuomioon johtaneessa riita-asiassa. Näin laaja muutoksenhakumahdollisuus on kyseenalaistettu jo edellä mainituissa oikeushallintokomitean mietinnössä vuonna 1978 ja vuoden 1988 työryhmän mietinnössä.²⁶⁸

²⁶⁷ HaVM 3/2010 vp, s. 3.

²⁶⁸ KM 1978:35, s. 91, OJL 10/1988, s. 25.

Täytäntöönpano on tarkoin säänneltyä, eikä siihen kuulu samassa määrin harkintaa kuin riita-asian oikeudenkäynnissä. Toisaalta juuri täytäntöönpanon summaarinen luonne perustelee riittävää muutoksenhakumahdollisuutta. Kuten Linna toteaa, koska ulosotto ei sisällä täystutkintaista menettelyä, tulee ulosottoasia tuomioistuimessa tutkituksi enimmillään yhtä monta kertaa kuin täytäntöönpantavaa velvoitetta koskeva pääasiakin.²⁶⁹ Koska ulosottoviranomaista ei voi rinnastaa tuomioistuimeen, käräjäoikeudesta olisikin Linnan mukaan oikeampaa puhua ensimmäisen valitusasteen sijasta ensimmäisenä oikeusasteena.²⁷⁰

Viimeaikaiseen muutoksen hakemista rajoittavaan kehityssuuntaan nähden muutoksenhakuasteiden määrä vaikuttaa kuitenkin suurelta. Sittemmin muutoksenhakua hovioikeuteen on rajoitettu. Ulosottovalitusasiat kuuluvat hovioikeuksissa 1.1.2011 käyttöön otetun ja 1.10.2015 kaikkiin riita- ja hakemusasioihin laajennetun jatkokäsittelylupajärjestelmän piiriin (OK 25 a luku 5 §). Jatkokäsittelylupajärjestelmä ei sinänsä estä hakemasta muutosta. Menettely on joko suppeampi, jos lupaa ei myönnetä, tai täysimittainen, jos lupa myönnetään.²⁷¹

Arvioitaessa asiaa perustuslain 21 §:n ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan kannalta voidaan ensinnäkin todeta, että muutoksenhakuasteiden määrä kiistatta täyttää vaatimuksen pääsystä tuomioistuimeen ja oikeuden hakea muutosta, huolimatta jatkokäsittelylupajärjestelmästä hovioikeudessa.²⁷² Muutoksenhakuoikeudella voidaan nähdä myös haittapuolia. Se johtaa väistämättä oikeudenkäynnin pitkittymiseen, mitä voidaan pitää ongelmallisena itsessään. Oikeudenkäynnin pitkittyminen voi heikentää ratkaisun pysyvyyttä, voittaneen asianosaisen asemaa ja näytön luotettavuutta sekä lisätä oikeudenkäynnistä aiheutuvia kuluja ja aiheutuvaa haittaa.²⁷³ Mitä moniportaisempi muutoksenhakujärjestelmä on, sitä haastavampi oikeus ulosottovalitusasian viivytyksettömään käsittelyyn on toteuttaa. Jo pelkästään muutoksen hakemiselle säädetyt määräajat (3 viikkoa käräjäoikeuteen, 30 päivää hovioikeuteen ja 60 päivää korkeimpaan oikeuteen) ja etenkin oikeus asian suulliseen käsittelyyn mahdollisesti useammassa oikeusasteessa johtavat väistämättä pitkähköön kokonaiskäsittelyaikaan. Ulosoton luonne vaihteittaisena täytäntöönpanona, joka

²⁶⁹ Linna 2019, s. 274.

²⁷⁰ Linna 1992, s. 71–72.

²⁷¹ Ks. jatkokäsittelylupajärjestelmän laajentamiseen johtanut HE 246/2014 vp, s. 4 ja 7 sekä perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 59/2014 vp, s. 5. Vrt. Hupli ja Jokela, jotka katsovat jatkokäsittelylupajärjestelmän merkitsevän tosiasiaissa muutoksenhakulupajärjestelmää. Hupli 2012, s. 136 ja Jokela 2022, s. 152.

²⁷² Ks. myös HE 246/2014 vp, s. 7–9 ja PeVL 59/2014 vp, s. 2–5.

²⁷³ Nylund 2006, s. 84 ja Tapanila 2015, s. 3–4. Myös Euroopan neuvoston ministerikomitea on suosittanut vastaaviin ongelmiin ratkaisuksi muutoksenhakuoikeuden rajoittamista pienissä riita-asioissa muutoksenhakukielloin tai valituslupajärjestelmin. Ks. Recommendation No R (95) 5 of the Committee of Ministers to Member States concerning the introduction and improvement of the functioning of appeal systems and procedures in civil and commercial cases.

ei lähtökohtaisesti sallisi pitkiä keskeytyksiä, puoltaa tavanomaista oikeudenkäyntiä nopeampaa käsittelyä. Ulosottokaaren 11 luvun 15 §:n 2 momentissa onkin säädetty, että valitus on käsiteltävä kiireellisenä ja keskeytyspyyntö on ratkaistava heti.

Vuoden 1996 ulosoton muutoksenhakua koskevan lainuudistuksen perustana olleessa hallituksen esityksessä todetaan, että koska ulosotto on summaarista prosessia, jonka nopea eteneminen on tärkeää, tulee myös muutoksenhakujärjestelmän olla tämän vaatimuksen kanssa sopusoinnussa. Esityksen mukaan tähän päämäärään pääsemiseksi on kaksi keinoa: nopeus valitusasian käsittelyssä muutoksenhakuinstanssissa ja toisaalta muutoksenhakuinstanssien lukumäärän vähentäminen. Esityksessä on korostettu ensin mainittua päämäärää. Sen sijaan valituslupajärjestelmän käyttöön ottamiseen liittyvät kysymykset jätettiin arvioitaviksi hovioikeusmenettelyn uudistamisen yhteydessä.²⁷⁴

Harkittaessa muutoksenhakuinstanssien määrän vähentämistä vain yksi vaihtoehto voisi olla realistinen. Koska korkein oikeus on ennakkoratkaisutuoimioistuin, hovioikeuden sivuuttaminen kokonaan rajoittaisi muutoksenhaku-oikeutta liikaa. Siksi oikeusasteiden vähentäminen voisi kohdistua vain käräjäoikeuteen, jolloin muutosta ulosottomiehen toimeen tai päätökseen haettaisiin suoraan hovioikeudelta.

Ruotsissa muutosta haetaan nykyisin käräjäoikeudelta (18 kap. 1 § utsökningsbalken, UB) sekä edelleen hovioikeudelta ja korkeimmalta oikeudelta (39–40 § lag om domstolsärenden). Muutoksenhakuinstanssit ovat siten vastaavat kuin meillä. Ruotsissa oli jo vuonna 1981 ulosottokaaren (utsökningsbalken) säätämisen yhteydessä kokeiltu järjestelmää, jossa muutosta haetaan suoraan hovioikeudelta. Tällä ratkaisulla pyrittiin juuri instanssien määrän vähentämiseen.²⁷⁵ Muutoksenhakujärjestelmä ei kuitenkaan toiminut toivotulla tavalla. Hovioikeudet joutuivat ratkaisemaan suuren määrän huonosti valmisteltuja ulosottoasioita. Muutoksenhakujärjestelmä uudistettiin vuoden 1994 alusta siten, että ensimmäiseksi muutoksenhakuasteeksi tuli käräjäoikeus. Uudistusta perusteltiin muun muassa sillä, että lainkäytössä painopisteen on oltava ensimmäisessä asteessa ja että käräjäoikeuksissa käytössä olevat käsittelymuodot sopivat ulosottovalitusten käsittelyyn. Lisäksi käräjäoikeuksissa voidaan tarvittaessa joustavammin järjestää Euroopan ihmisoikeussopimuksen edellyttämä suullinen käsittely.²⁷⁶

Muutoksenhakujärjestelmä on Ruotsissa siinä määrin vastaava, että sieltä saadut kokemukset hovioikeudesta ulosoton ensimmäisenä muutoksenhakuasteena ovat hyödynnettävissä arvioitaessa tämän vaihtoehdon soveltuvuutta suomalaisessa ulosoton muutoksenhakujärjestelmässä. Linna on ennen vuoden

²⁷⁴ HE 106/1995 vp, s. 22–23.

²⁷⁵ Prop. 1980/81:8, s. 149.

²⁷⁶ Prop. 1992/93:216, s. 72–73.

1996 ulosottolainsäädännön kokonaisuudistuksen muutoksenhakua koskevia lainsäädäntöratkaisuja tarkastellut ruotsalaista muutoksenhakumallia ja sitä vaihtoehtoa, että muutosta haettaisiin Suomessakin suoraan hovioikeudelta. Hän on arvioinut Suomessa kohdattavan samoja ongelmia kuin Ruotsissa. Hovioikeuksien käsiteltäväksi tulisi ulosottoasioita, jotka eivät täyttäisi asianmukaisen oikeudenkäyntiaineiston vaatimuksia. Lisäksi todistelun vastaanottaminen ja suullisen käsittelyn toimittaminen ovat tuolloin olleet hankalammin järjestettävissä hovioikeudessa kuin kärjäoikeudessa.²⁷⁷

Vuoden 1996 ulosottolain muutoksenhakua koskevien säännösten uudistamiseen johtaneessa hallituksen esityksessä on niin ikään katsottu, että asianosaisten kuuleminen ja lisäselvitysten hankkiminen ovat hoidettavissa kärjäoikeudessa joustavasti ja pienemmin kustannuksin kuin hovioikeudessa. Ulosoton muutoksenhakemuksissa on usein kysymys yleisissä tuomioistuimissa käsiteltäviin asioihin rinnastettavista siviilioikeudellisista kysymyksistä. Merkitystä muutoksenhakutien valinnassa on myös sillä, että täytäntöönpanoriita tulisi käsiteltäväksi kärjäoikeudessa. Mainitussa hallituksen esityksessä viitataan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan vaatimukseen suullisesta käsittelystä ja katsotaan menettelyn kärjäoikeudessa voivan täyttää tämän edellytyksen.²⁷⁸

Nähdäkseni hovioikeusprosessi ei järjestelmänä, rakenteeltaan ja säädöspohjaltaan sovellu muun viranomaisen kuin kärjäoikeuden ratkaisuihin kohdistuvien muutoksenhakemusten ratkaisemiseen. Hovioikeusmenettely käsitteilyjärjestyksineen ja preklusiosäätelyineen perustuu siihen lähtökohtaan, että muutoksenhaun perustana on jo kertaalleen tuomioistuimessa ratkaistu asia. Oikeudenkäynti hovioikeudessa koskee kärjäoikeuden ratkaisun kohteena ollutta asiaa valituksessa ja mahdollisessa vastauksessa vedotulta osalta (OK 26 luku 1 §). Viime aikoina on enenevässä määrin korostettu sitä, että oikeudenkäynnin painopisteen tulee olla kärjäoikeudessa ja että hovioikeuden tehtävänä on ainoastaan kontrolloida kärjäoikeuden ratkaisun oikeellisuutta. Oikeusturvan laadun ja lainkäyttöjärjestelmän tehokkuuden turvaamiseksi muutoksenhakutuomioistuimessa on voitava keskittyä aidosti epäselvien ja tulkinnanvaraisten kysymysten käsittelyyn. Hovioikeusmenettelyn ei tule olla alioikeus oikeudenkäynnin uusinto.²⁷⁹ Muutoksenhaku hovioikeuteen on siten määriteltävissä ensi asteen oikeudenkäyntiä täydentäväksi oikeusturvakeinoksi.²⁸⁰

Ulosottovalitusasioiden käsittely hovioikeudessa ensi asteena ei sopisi järjestelmään, jossa riita-asiat ja osa rikosasioista kuuluisivat jatkokäsittelylupajärjestelmän piiriin. Ulosottovalituksiinkin sisältyy tämäntyypisiä asioita,

²⁷⁷ Ks. tarkemmin Linna 1992, s. 56–60 ja 71–74.

²⁷⁸ HE 106/1995 vp, s. 24–25.

²⁷⁹ Ks. esim. jatkokäsittelylupan säätämistä koskeva hallituksen esitys HE 105/2009 vp, s. 5.

²⁸⁰ Ks. jatkokäsittelylupan säätämistä koskeva lakivaliokunnan mietintö LaVM 4/2010 vp, s. 3.

joiden ratkaisemiseen hovioikeusmenettely mahdollisine kolmen tuomarin kokoonpanoineen olisi liian raskas ja mainittuun käräjäoikeuden ja hovioikeuden roolijakoon nähden epätarkoituksenmukainen. Ulosottovalituksiin sisältyy toisaalta vaativia oikeuskysymyksiä ja esimerkiksi keinotekoisin järjestelyihin liittyviä vaikeita näyttökysymyksiä. Nämä asiat puolestaan vaativat tuomioistuINVALMISTELULTA tavanomaista enemmän. Ulosoton muutoksenhaku kohdistuu yleensä täytäntöönpanon eri vaiheissa tehtyihin toimituksiin, joita ei ole kirjallisesti perusteltu. Ulosottovalitukset ovat usein maallikoiden laatimia. Ulosottoviranomaisten lausunnot ja mahdolliset ratkaisun perustelut voivat olla ulosottoasian summaariseen ja kiireelliseen luonteeseen suhteutettuna laadukkaitakin. Ne eivät kuitenkaan näistä lähtökohdista voi yltää samalle tasolle kuin käräjäoikeuden ratkaisut. Ulosottovalitusasiat ovat siten ensi asteen tuomioistuinmenettelyssä siinä määrin alkutekijöissään, että niiden voidaan katsoa vaativan yhtä lailla valmistelua kuin käräjäoikeudessa vireille pantujen riita- ja hakemusasioiden. Yleinen muutoksenhakutuomioistuin ei ole sopiva viranomainen ulosottovalitusasioiden saattamiseen käsittely- ja ratkaisukuntoon. Katsonkin, että nykyisen tuomioistuinorganisaation ja lainkäyttöjärjestelmän rakenne ja siihen kohdistuvat kehittämistavoitteet huomioon ottaen käräjäoikeus on hovioikeutta selvästi soveltuvampi ensimmäiseksi muutoksenhakuasteeksi ulosottoasioissa. Ulosottovalitusasioiden kuuluminen jatkokäsittelylupamenettelyn piiriin ei ole pelkästään täysimittaisen käsittelyn mahdollinen rajoitus vaan toteuttaa osaltaan vaatimusta asian kiireelliseen ja viivytyksettömään käsittelyyn ja siten perustuslain 21 §:ssä ja ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa turvattua oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.

Ulosottovalitusprosessin rakenteen voidaan näin todeta olevan tarkoituksenmukainen. Seuraavaksi on syytä selvittää syvällisemmin ulosottovalituksen sisältöä: mistä muutoksenhaussa ylipäänsä ja erityisesti ulosottovalituksessa muutoksenhakukeinona on kysymys. Siviiliprosessin tehtävistä käydyssä keskustelussa esillä olleita funktioteorioita voidaan käyttää myös muutoksenhakuprosessin kuvaamiseen.

3 Muutoksenhaun funktiot

3.1 MUUTOKSENHAUN SISÄLTÖ JA TAVOITTEET

Siviiliprosessin funktioista käydyssä keskustelussa ei ole yhtä laajasti otettu kantaa siihen, mikä on siviiliprosessuaalisen muutoksenhaun funktio. Äkkiseltään voisi ajatella, että prosessin funktio on sama riippumatta siitä, missä instanssissa oikeudenkäynti toimitetaan. Tämä pätsi nähdäkseni kuitenkin lähinnä silloin, jos prosessille olisi löydettävissä yksi ainoa funktio. Jos prosessin ainoa funktio olisi riidanratkaisu, sama funktio prosessilla olisi toki edelleen myös muutoksenhakutuomioistuimessa. Muutoksenhaulla olisi silti tuossakin tapauksessa myös itsenäinen tehtävänsä. Muutoksenhaun luonteesta jo johtuu, että sen tehtävä on jotain enemmän kuin ensi asteen ratkaisutoiminnan. Etenkin, kun prosessilla yleensäkin voidaan katsoa olevan useita funktioita, niissä voidaan nähdä ainakin painotuseroja, kun kysymys on muutoksenhakuvaiheesta. Näiden erojen kartoittaminen ja muutoksenhaun tehtävien tarkempi määrittäminen edellyttää ensin sen selvittämistä, mistä muutoksenhaussa varsinaisesti on kysymys.

Oikeus hakea muutosta kuuluu oikeusjärjestyksemme peruseriaatteisiin. Se on nimenomaisesti turvattu perustuslain 21 §:ssä. Pykälän 2 momentin mukaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet, kuten käsittelyn julkisuus, oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta, turvataan lailla. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artikla ei sisällä nimenomaisia määräyksiä muutoksenhakuoikeuden turvaamisesta. Siitä on kuitenkin rikosasioiden osalta määräys ihmisoikeussopimuksen seitsemännen lisäpöytäkirjan 2 artiklassa, jonka 1 kappaleen mukaan jokaisella rikoksesta tuomitulla on oikeus saada syyllisyyskysymys tai tuomittu rangaistus tutkittavaksi ylemmässä tuomioistuimessa. Tähän oikeuteen voidaan kuitenkin tehdä eräitä artiklan 2 kappaleessa määriteltyjä poikkeuksia.

Muutoksenhakukeinolla tarkoitetaan Leppäsen mukaan menettelyä, jolla tuomioistuimen ratkaisema asia voidaan saattaa uudelleen tutkittavaksi ylemmässä tuomioistuimessa ja saada siten alemman tuomioistuimen ratkaisu mahdollisesti muutetuksi. Muutoksenhakukeinojen kokonaisuuden, muutoksenhakujärjestelmän, ensisijaisena tarkoituksena on korjata tuomioistuinten mahdollisesti tekemät virheelliset ratkaisut. Tätä funktiota kutsutaan muutoksenhaun oikaisu-funktioksi.²⁸¹ Muutoksenhakijan varsinainen tavoite on selvä: saada alemman as-

²⁸¹ Leppänen teoksessa Leppänen – Välimaa 1998, s. 1. Ks. myös Jokela 2022, s. 5–6 ja Tapanila 2021, s. 628–630.

teen ratkaisu muutetuksi tai kumotuksi. Hän pitää ratkaisua joltain osin tai kokonaan virheellisenä ja haluaa, että tämä virhe korjataan tai oikaistaan. Hän haluaa uuden prosessin, koska hän on tyytymätön ensi asteessa käytyyn prosessiin. Muutoksenhakijan vastapuolen – ellei tämäkin ole hakenut muutosta – intressissä puolestaan on alemmassa asteessa jo saavutetun oikeustilan pysyttäminen. Hän ei halua uutta prosessia. Asianosaisten oikeusturvaodotukset uuden prosessin suhteen ovat siten täysin vastakkaiset. Muutoksenhakijan oikeus uuteen prosessiin on vahvempi kuin vastapuolen oikeus luottaa ensi asteen ratkaisun pysyvyyteen. Muutoksenhakija lähtökohtaisesti saa uuden prosessin. Sen sijaan uudessa prosessissa kummankin siviiliasian asianosaisen oikeusturvaodotuksia suojataan. Kummallakin on oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, jossa tosin osa yksittäisistä menettelysäännöksistä tapauksesta riippuen vaikuttaa milloin muutoksenhakijan, milloin vastapuolen eduksi. Ratkaisun lopputulos voi olla kummalle tahansa edullinen. Lopputulos syntyy vasta, kun yksittäisillä menettelysäännöillä valjastettu prosessi on viety läpi.

Lainsäädäntötasolla muutoksenhakijan ja vastapuolen ristiriitaiset tavoitteet ovat yleistettävissä punninnaksi siitä, missä määrin painotetaan tuomioistuinten ratkaisujen oikeellisuuden tavoitetta ja missä määrin niiden pysyvyyden ja oikeusvarmuuden tavoitetta. Muutoksenhakujärjestelmän on toimittava niin, että virheelliset ratkaisut tulevat korjatuiksi; toisaalta järjestelmän on toimitettava niin, että oikeat ratkaisut jäävät mahdollisimman pian pysyviksi.²⁸² Lainsäädäntöratkaisulla vaikutetaan ensinnäkin siihen, mihin saa hakea muutosta, ja toiseksi siihen, miten muutosta saa hakea. Yleinen muutoksenhakuoikeus on lähtökohtaisesti hyvin vahva. Muutoksenhakujärjestelmän sisällön ja menettelyn kulun järjestämisessä on kuitenkin useita vaihtoehtoja. Siinä huomioon on otettava muitakin tavoitteita kuin nyt mainitut. Muutoksenhakumenettelyllä on lähtökohtaisesti samat tavoitteet kuin oikeudenkäynnillä yleensäkin.

Siviiliprosessia koskevassa keskustelussa tavoitteilla tarkoitetaan muuta kuin prosessin funktioilla. Kun siviiliprosessin tehtävät on määriteltä, tavoitteet määrittävät sitä, *miten* prosessi olisi muodostettava, jotta se toteuttaisi näitä tehtäviä mahdollisimman hyvin. Kuvaavampaa onkin puhua siviiliprosessin laatuvaatimuksista.²⁸³ Näitä ovat varmuus, nopeus ja halpuus, joista käytetään yhteisnimitystä tarkoituksenmukaisuus- tai tehokkuusperiaate.²⁸⁴ Tavoitteiden

²⁸² Ks. Leppänen teoksessa Leppänen – Välimaa 1998, s. 4. Sama todetaan myös tuomioistuinelaitoksen kehittämiskomitean mietinnössä. KM 2003:3, s. 408–409.

²⁸³ Ks. Virolainen 1995, s. 98. Nylund puhuu samaa tarkoittaen siviiliprosessin johtotähdistä (ledstjärnor). Nylund 2006, s. 23–27 ja 121–122.

²⁸⁴ Ks. lähemmin esim. Tirkkonen 1974, s. 72–73, Lappalainen 1995, s. 59–60, Eerola 1996, s. 55–57, Ervo 1996, s. 48–51, Leppänen 1998, s. 41–49, Huovila 2003, s. 72–74 ja Nylund 2006, s. 122–125. Neljäntenä, varmuuteenkin liittyvänä, tavoitteena on pidetty luotettavuutta. Virolaisen mukaan sillä tarkoitetaan lainkäytön yleistä uskottavuutta ja hyväksyttävyyttä paitsi asianosaisten myös suuren yleisen piirissä. Virolainen 1995, s. 98 ja 106–107.

sisältö ilmenee vuonna 1993 riita-asioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamiseen alioikeuksissa johtaneesta hallituksen esityksestä, jossa todetaan, että prosessin ulkoista kulkua järjestettäessä on pyrittävä luomaan mahdollisimman hyvät edellytykset aineellisesti oikean ratkaisun saavuttamiselle. Lisäksi on otettava huomioon ainakin kaksi muuta vaatimusta: Ensiksi ratkaisu tulisi tehdä niin nopeasti kuin se oikeusturvaa vaarantamatta on mahdollista. Toiseksi prosessi tulisi järjestää niin, ettei siitä aiheudu suhteettoman suuria kustannuksia.²⁸⁵ Leppänen on kutsunut nopeutta ja halpuutta myös yhteisnimityksellä taloudellisuustavoite eli prosessiekonomian tavoite.²⁸⁶ Näin arvioiden lainsäädäntöratkaisuja tehtäessä on käsillä karkeasti jaotellen kaksi päätavoitetta, jotka ovat usein ristiriidassa keskenään: aineellinen totuus ja prosessiekonomia. Prosessiekonomia kuitenkin korostuu muutoksenhakuvaiheessa, koska asia on jo kertaalleen ratkaistu ensi asteen tuomioistuimessa, jossa painopisteen on oltavaakin.²⁸⁷ Yksilötasolla nämä sinänsä kummallekin prosessin osapuolelle tärkeät tavoitteet painottuvat muutoksenhakuvaiheessa eri tavoin. Alioikeudessa voitannut osapuoli on jo saanut mielestään aineellisesti oikean ratkaisun, ja hänen tavoitteenaan olisi siitä eteenpäin minimoida kustannukset. Hävinneen vastapuolen tavoitteena on puolestaan saada mielestään virheellinen alioikeuden ratkaisu muutetuksi, vaikka se tarkoittaa prosessin pitkittymistä ja kulujen kasvamista. Hän saattaa kuitenkin taloudellisista syistä luopua hakemasta muutosta – vastaavalla tavalla kuin riita-asian kanteen nostamista harkitseva voi luopua sinänsä oikeina pitämiensä vaatimusten ajamisesta. Sen jälkeen, kun muutosta on haettu ja asian käsittely ylemmässä instanssissa jatkuu, kummankin osapuolen tavoitteena on yhtä lailla aineellisesti oikean ratkaisun saavuttaminen sekä kulujen ja asian pitkittymisen minimoiminen.

Funktioteorioiden näkökulmista mainitut tavoitteet painottuvat niin ikään eri tavoin. Oikeussuojafunktioteoria painottaa ratkaisujen oikeellisuutta. Konfliktinratkaisuteorian voidaan katsoa suosivan prosessin nopeutta ja halpuutta ratkaisujen aineellisen oikeellisuuden sijasta. Ohjausfunktioteorian korostaman yleisen käyttäytymistä ohjaavan vaikutuksen kannalta nyt mainituilla yksittäisillä prosessitavoitteilla ei välttämättä ole välitöntä merkitystä. Silmä, miten yksittäinen prosessi päättyy – kuinka nopeasti ja vähillä kustannuksilla ja kuinka oikeaan ratkaisuun – ei nähdäkseen ole yleiseen käyttäytymiseen juurikaan vaikutusta. Sen sijaan toistuessaan asianmukaisesti järjestetty prosessi, jonka tavoitteena on asian perusteellinen selvittäminen ja oikein

²⁸⁵ HE 15/1990 vp, s. 6. Tavoitteet ilmenevät lainvalmisteluasiakirjoista jo 1900-luvun alusta alkaen. Ks. KM 1901:8, s. 28, jossa varmuutta pidettiin selvästi prosessin tärkeimpänä tavoitteena, nopeutta ja halpuutta siihen nähden toissijaisina, joskin myös tärkeinä, tavoitteina. Ks. myös OLV 2/1976, s. 4 ja LaVM 9/1997 vp, s. 6.

²⁸⁶ Leppänen 1998, s. 47. Vastaavasti tavoitteita käsittelee rikosprosessin osalta Pölönen. Pölönen 2003, s. 30–31.

²⁸⁷ Ks. Leppänen teoksessa Leppänen – Välimaa 1998, s. 4–5.

ratkaiseminen mahdollisimman nopeasti ja vähillä kustannuksilla, on yleisesti omiaan lisäämään järjestelmän luotettavuutta ja yleistä hyväksyntää. Lainkäytön käyttäytymistä ohjaava vaikutus riippuu paljolti myös siitä, miten asianosainen kokee oikeudenkäyntimenettelyn ja millaiseksi suuri yleisö sen mieltää.²⁸⁸

3.2 SIVIILIPROSESSIN FUNKTIOT MUUTOKSENHAUSSA

Muutoksenhakuprosessilla on paitsi oma oikaisufunktionsa, jota ensi asteen prosessilla ei lainkaan ole, myös siviiliprosessin yleisiä funktioita eri painotuksin. Riidanratkaisufunktio on vahvin alioikeusvaiheessa.²⁸⁹ Siellä asiat pyritään todella ratkaisemaan pois päiväjärjestyksestä. Asiat on selvitettävä ja valmisteltava alusta saakka ratkaisukuntoon lähtökohtaisesti yhden tuomarin voimin. Muutoksenhakuasteessa asian valmisteluun ja ratkaisemiseen osallistuu useampi tuomari ja osassa asioista myös esittelijä. Asiat on jo kertaalleen valmisteltu ja ratkaistu alioikeudessa. Asioita ei ole enää aihetta vain ratkaista pois päiväjärjestyksestä. Muutoksenhakuprosessilla on oma lisäarvonsa. Muutoksenhaun oikaisuluonteesta jo johtuu, että oikeussuojafunktio on siinä vaiheessa korostuneessa asemassa. Alioikeusvaiheen menettelylliset ja aineelliset virheellisyydet on korjattava. Asioiden tutkimiseen ja ratkaisun perusteleminen on panostettava. Toisaalta tätä funktiota täytettäessä on otettava huomioon prosessin tavoitteena aineellisesti oikean ratkaisun lisäksi prosessiekonomia. Alioikeudessa voitaneen asianosaisen oikeussuojaintressit edellyttävät, ettei prosessin pitkittyminen tee oikeudenkäynnissä saavutettua voittoa merkityksettömäksi. Käyttäytymistä ohjaavaa vaikutusta muutoksenhakutuomioistuimen ratkaisulla on oletettavasti enemmän kuin alioikeusratkaisulla. Muutoksenhakuvaiheessa kysymys on usein ratkaisusta, jotka herättävät julkista mielenkiintoa tai ovat ennakkoratkaisuluonteisia. Muutoksenhakutuomioistuimen ohjaus kohdistuu paitsi asianosaisiin ja mahdollisesti prosessin ulkopuoliseen yleisöön myös alempiin tuomioistuihin.

Edellä käsiteltyjen kolmen perinteisinä pidettävän prosessin funktion, oikeussuoja-, konfliktinratkaisu- ja ohjausfunktion, lisäksi siviiliprosessille on esitetty uudempiakin funktioita, jotka sopivat kuvaamaan erityisesti muutoksenhakuprosessin luonnetta. Osassa näistä teorioista on niin läheinen kytkentä tuomioistuinten ratkaisutoiminnan teoriaan, että ne kuvaavat ulosoton kohdalla parhaiten juuri tuomioistuimessa toimitettavaa muutoksenhakuprosessia.

²⁸⁸ Ks. Virolainen 1995, s. 106–107.

²⁸⁹ Näin myös Nylund 2006, s. 80.

Virolainen ja Ervasti pitävät yhtenä lainkäytön funktiona oikeutta luovaa tai kehittävää funktiota. Tämän funktion sisältö perustuu siihen, että lain säännösten soveltaminen yksittäiseen tapaukseen on aina jossain määrin oikeutta luovaa ja kehittävää toimintaa. Lain säännöksille annetaan sisältö tulkinnan avulla. Teoria lähtee siitä, ettei ole olemassa vain yhtä ainoaa oikeaa ratkaisua vaan että tuomioistuin valitsee useammista ratkaisuvaihtoehdoista tulkinnalla yhden. Oikeutta kehittävä vaikutus korostuu erityisesti sovellettaessa harkintavaltaa sisältäviä joustavia normeja.²⁹⁰ Tätä funktiota ei ole Suomessa kuitenkaan tunnustettu varauksettomasti. Tämä johtuu Virolaisen mukaan valtiovallan kolmijako-oppiin perustuvasta lakisidonnaisuuden perinteestä, lainsäätäjän tarkoituksen selvittämistä korostavasta laintulkintametodista ja tuomarivaltioajattelusta. Hän kuitenkin huomauttaa, että tuomioistuinten oikeutta luova ja kehittävä rooli ei ole lähtöisin tuomioistuimista vaan lainsäätäjistä, joka on jättänyt oikeusnormien tarkemman sisällön oikeuskäytännön määriteltäväksi. Tuomari ei myöskään anna yleisiä oikeusohjeita kuten lainsäätäjä, vaan ratkaisee ainoastaan käsillä olevan yksittäisen asian.²⁹¹ Lindblom kuitenkin huomauttaa, että oikeutta luova funktio paitsi vähentää ennustettavuutta yleisesti myös johtaa taannehtivan lainsäädännön kiellon kiertämiseen ja vaarantaa myös sillä tavoin oikeusturvaa. Toisaalta hän selventää, ettei tuomari ole suinkaan vapaa oikeutta soveltaessaan. Tuomarin täytyy pysyä muun muassa lainsäätäjän, aikaisemman käytännön, systemaattisuuden, yleisten periaatteiden ja yhteiskuntakehityksen asettamissa raameissa. Hänellä täytyy olla yleispätevät perustelut ratkaisuilleen siten, että lopputulos asiassa on sama riippumatta siitä, kuka tuomari asian on käsitellyt.²⁹²

Lainkäytön oikeutta luova funktio kytkeytyy keskusteluun oikeudellisen ratkaisutoiminnan luonteesta ja oikeustieteilijöitä askarruttaneeseen ikuisuuskysymykseen, onko oikeudelliseen ongelmaan vain yksi ainoa oikea ratkaisu. Tämä

²⁹⁰ Virolainen 1995, s. 91–97, Ervasti 2002, s. 62, Virolainen – Pölönen 2003, s. 151–154 ja Virolainen – Vuorenperä 2021, s. 76–77. Oikeutta luova funktio mainitaan neljäntenä prosessin funktiona myös tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean mietinnössä KM 2003:3, s. 70. Ruotsalaisessa oikeuskirjallisuudessa oikeutta luovaa funktiota on käsitelty erityisesti Lindblom. Hän näkee eri funktioiden yhteisvaikutusta korostavan näkemyksensä mukaisesti oikeutta luovassa funktiossakin piirteitä sekä tulevaisuuteen suuntautuvasta käyttäytymisen ohjaamisesta että menneisyyteen suuntautuvasta konfliktinratkaisusta. Oikeutta luovaa funktiota hän ei kuitenkaan lue kuuluvaksi muiden funktioiden tapaan kaikenkattavan aineellisten säännösten läpilyönti-funktion piiriin. Tässä funktiossa on kysymys voimassa olevasta oikeudesta, johon sen sijaan oikeutta luova funktio tuo aina jotain uutta. Ks. Lindblom 1997, s. 615–621. Ruotsissa oikeutta luova funktio ei kuitenkaan ole saanut merkittävää jalansijaa. Ks. Andersson 1997, s. 231. Andersson on itse selvittänyt, toteuttaako ruotsalainen siviiliprosessi oikeutta luovaa funktiota EY-oikeutta sovellettaessa. Andersson 1997, s. 292–294 ja 298.

²⁹¹ Virolainen 1995, s. 91–92, Virolainen – Pölönen 2003, s. 152–154 ja Virolainen – Vuorenperä 2021, s. 76–77. Ks. samansuuntaisesti myös Lindblom 1997, s. 615–621. Tuomarin roolin kehittymisestä legalistisesta oikeutta kehittävään suuntaan ja tämän muutoksen perusteluista ks. Syrjänen 2012, s. 382–388.

²⁹² Lindblom 1997, s. 618–619.

kysymys puolestaan palautuu käsitykseen siitä, kuinka oikeus ja oikeusjärjestys on ymmärrettävä.²⁹³ Lainkäytön oikeutta luovan tai kehittävän funktion tunnustaminen on periaatteelliselta kannalta ongelmallista, jos asiaa tarkastelee vallan kolmijako-opin näkökulmasta. Lakia säättävän elimen asiana on vahvistaa yhteiskunnassa noudatettavaksi tulevat normit. Lainkäyttö sen sijaan on tämän katsantokannan mukaan pelkästään normien soveltamista yksittäistapauksiin. Oikeusjärjestystä voidaan pitää jopa suljettuna systeeminä, jonka puitteissa voidaan antaa jokaiseen tapaukseen yksi ainoa oikea ratkaisu.²⁹⁴ Toisaalta voidaan esittää luontevasti näkemys siitä, että lainkäyttö on käytännössä väistämättä oikeutta luovaa ja kehittävää toimintaa. Tuomitsemistoiminta on oikeussäännösten tulkintaa, ja sellaisena se sisältää harkintaa. Tuomioistuini ei ole automaatti, joka vain suoltaa ulos lainsäätäjän jo valmiiksi ajatteleman yhden ainoan oikean ratkaisun.²⁹⁵

On mahdotonta säätää niin täsmällisiä ja toisaalta yleispäteviä lakeja, ettei tulkinnaalle tuomioistuimissa jäisi sijaa. Lakitekstin kielellinen ilmaisu voi olla epäselvä, epämääräinen taikka avoin. Näissä tilanteissa ei tiedetä, mitä merkitysvaihtoehtoja ilmaisu kattaa. Ilmaisu voi olla myös monimerkityksinen, jolloin ilmaisun tarkoittamat vaihtoehdot ovat selvillä mutta tiedossa ei ole, mikä vaihtoehtoista on oikea. Lainsäädännössä voi olla ristiriita, jolloin käsillä on ongelma siitä, kumpaa keskenään ristiriitaisista lainsäännöksistä on sovellettava tai miten säännöksiä on tulkittava, jotta ristiriitaa ei syntyisi. Tapausta koskeva lakiteksti voi jopa puuttua kokonaan tai samaa asiaa voi koskea useampi kuin yksi lakiteksti, jolloin kysymys on ylisääntelystä. Aarnio huomauttaa, että siinäkin tapauksessa, että ratkaisua varten löytyy yksiselitteinen lakiteksti, ongelmallista voi kuitenkin olla se, soveltuuko kyseinen lakiteksti käsillä olevaan tapaukseen.²⁹⁶

Kaikki ratkaisutilanteet muodostuvat Makkosen mukaan oikeustosisekoista ja oikeusseuraamuksista. Molemmat kuvataan oikeusnormissa tai tarkalleen ottaen sitä ilmaisevassa tekstissä. Ratkaisijan tehtävänä on selvittää oikeustosisikat, riidanalainen oikeuskysymys ja tapaukseen sovellettava oikeusnormi.

²⁹³ Ks. eri näkemyksistä kootusti Oker-Blom 1978, s. 251–319, Kaisto 2005, s. 465–499 ja Wahlbeck 2016, s. 237–246.

²⁹⁴ Yhden ainoan oikean ratkaisun idea liitetään vahvimmin Dworkiniin, jonka luoma ideaalituomari Hercules kykenee teoriassa tämän ratkaisun löytämään. Dworkin 1979, s. 58–84 ja Dworkin 1991, s. 105–106. Hyväksyvästi oppiin suhtautuvat, tosin eräin varauksin, mm. Merikoski, Rentto ja Kaisto. Ks. Merikoski 1968a, s. 57–59, Merikoski 1968b, s. 43–48, Rentto 1988, s. 157–166 ja Kaisto 2005, s. 465–499.

²⁹⁵ Nylund 2006, s. 77. Aarnio toteaa sidotun ratkaisun idean kytkeytyvän yhteiskunnallisen vallankäytön järjestelyyn. Ks. Aarnio 1971, s. 70–71 ja Aarnio 1975, s. 122. Aarnion oma kanta lähtee siitä, että yhtä ainoaa ratkaisua ei ole olemassa; parhaiten perusteltu tulkinta on kuitenkin mahdollinen. Ks. Aarnio 1989, s. 260 ss. ja Aarnio 2006, s. 276–280. Aarnion tavoin yhden ainoan ratkaisun ideaan suhtautuvat kriittisesti esim. Kelsen, Kastari, Makkonen ja Siltala. Ks. Kelsen 1960, s. 349–351, Kelsen 1968, s. 366–368, Kastari 1971, s. 421 ja 428, Makkonen 1981, s. 238–250 ja Siltala 2003, s. 92–97. Tapanilan mukaan muutoksenhaun funktioista oikaisufunktion asemaa heikentää juuri se, että yhtä ainoaa oikeaa ratkaisua ei ole olemassa. Tapanila 2021, s. 630–632.

²⁹⁶ Aarnio 1982, s. 113–117. Ks. myös Aaltonen 1971, s. 576.

Tulkintatilanne on kysymyksessä silloin, kun yhden tai useamman säännöstekstin ilmaisu on niin epäselvä tai tulkinnanvarainen, ettei ole selvää, sopivatko tapauksen tosiseikat normin merkityssisältöön. Tulkinta on merkityssisällön antamista säännöstekstien ilmaisuille. Koska lainsäätäjä ei ole voinut ottaa etukäteen huomioon kaikkia ratkaistavaksi tulevia tapauksia, tulkinnanvaraisissa tilanteissa ei olekaan käsillä kysymys siitä, mikä merkitys jollakin lakitekstin ilmaisulla on, vaan siitä, minkä merkityksen ratkaisija sille antaa.²⁹⁷ On oikeuspoliittisesti ja kielellisesti vaikea säätää lakia, joka olisi alati muuttuvassa oikeusympäristössä selvästi ja sellaisenaan sovellettavissa tuomioistuimessa käsillä olevaan tapaukseen. Yleensä joko lain sisältö tai soveltamisala vaatii tulkintaa. Toisaalta voidaan katsoa, että tulkinta on osa tuomioistuimen ratkaisutoimintaa ja lain soveltamisen ominaispiirre ja että se ei sinänsä estä pitämästä lain säätämisen- ja soveltamisenmenettelyjä toisistaan selvästi erillisinä toimintoina. Lainsäätäjä joka tapauksessa määrittää raamit tuomioistuimen harkinnalle.

Aarnio on korostanut tuomarin ratkaisutoiminnan tavoitteellisuutta ja pitänyt päätöksenteossa ratkaisevina niitä tavoitteita ja seuraamuksia, joihin tuomari kulloinkin pyrkii.²⁹⁸ Tämä tavoitteellisuus ilmenee kuitenkin Aarnion mukaan vain niissä tapauksissa, joissa ratkaisijalla on ratkaisumarginaalia. Edustuksellisen demokratian periaatteisiin kuuluu se, että jossakin kulkee raja, jota lakia muuttamatta ei voida ylittää. Lakitekstin merkitystä ei näin ollen voida Aarnion mukaan aliarvioida. Toisaalta sitä ei tule yliarvioidakaan. Lakiteksti on kompromissi arvostuksista, joiden sisältöön vaikuttavat muutkin tekijät kuin poliittinen tahto. Soveltamisratkaisu onkin aina syytä nähdä usean eri tekijän toimintona: siihen vaikuttavat yhtä lailla juridiset ainekset kuin ratkaisijan päämääräasettelut. Juridinen aineisto ja tapauksen faktat siivilöityvät ratkaisijan arvomaailman ja todellisuuskäsityksen läpi.²⁹⁹ Kun otetaan huomioon lakitekstin syntymiseen vaikuttavien tekijöiden moninaisuus, kielelliseen ilmaisuun liittyvät rajoitukset ja tulkinnanvaraisuudet sekä tuomari henkilönä, ratkaisun tekeminen näyttäytyy kaikkea muuta kuin automaattisena vain yhteen tulokseen päätyvänä toimintona. Prosessissa tavoiteltavaa totuutta on kutsuttu myös normatiiviseksi viitaten siihen, että totuus tulee määritellyksi normien järjestelmässä. Tuomioistuinratkaisu syntyy asianosaisten ja tuomioistuimen välisen

²⁹⁷ Makkonen 1981, s. 95–96, 132 ja 241. Myös Takki katsoo, ettei lakia soveltava toiminta ole tulkintatilanteissa pelkästään mekaanista lain käyttöä vaan että lainsoveltaja antaa merkityssisällön sovellettavalle säännökselle. Takki 1985, s. 69–70.

²⁹⁸ Aarnio 1971, s. 75–78. Aarnio on tarkastellut lainkäyttöpäätöksen tavoitteellista luonnetta niin sanotun praktisen syllogismin avulla. Praktisen syllogismin kaava kuuluu seuraavasti: *A tavoittelee E. A katsoo, ettei saavuta E ellei tee a. A ryhtyy tekemään a.* Praktiseksi syllogismiksi nimitettyä päättelyä on kehitelty filosofian piirissä erityisesti von Wright. Ks. von Wright 1968, s. 160 ss., von Wright 1970, s. 19–20 ja von Wright 1975, s. 96 ss. Ks. myös esim. Aarnio 1971, s. 77 ss., Aarnio 1975, s. 110 ss., Wikström 1979, s. 122 ss. ja Makkonen 1981, s. 53–55.

²⁹⁹ Aarnio 1971, s. 184–187. Vastaavalla tavalla tuomariin henkilönä kiinnittää huomiota Kastari 1971, s. 422.

vuorovaikutuksen jälkeen juuri siinä prosessissa selvitettyjen tosiseikkojen perusteella normien soveltamisen kautta.³⁰⁰

Kelsenin puhtaan oikeusopin ja normihierarkian ideaan kuuluu niin ikään ajatus oikeudenkäytöstä oikeutta luovana toimintana. Kelsenin mukaan normin voimassaolon perusteena on aina toisen, korkeamman normin voimassaolo. Kaikkein korkeimpana normina on perusnormi, jonka voimassaolon perusta on Kelsenin teorian ehkä heikoin kohta. Kelsenin itsensäkin mukaan tämän perusnormin täytyy olla edellytetty, koska se ei voi enää perustua yhä korkeampaan normiin. Tuomitsemistoiminta on Kelsenin mukaan oikeuden luomista. Siinä missä lainsäätäjät asettaa yleisen oikeusnormin, tuomari asettaa yksittäisen oikeusnormin. Jokainen oikeusakti on samalla ylemmän normin soveltamista ja tämän normin määräämää alemman normin luomista. Kelsen tosin toteaa olevan myös tilanteita, joissa lainsäätäjän asettamaa yleisnormia ei varsinaisesti ole ja joissa tuomioistuimella on kelpuutus toimia lainsäätäjänä, kuitenkin sillä erotuksella, että, toisin kuin lainsäätäjät, tuomioistuin voi luoda ainoastaan yksittäisen normin. Tuomari soveltaa yksittäisen oikeusnormin puuttuessa oikeusjärjestystä yksittäisen normin luodessaan. Prejudikaattiratkaisussa tuomioistuin saattaa luoda yksittäisen normin ohella yleisnormin, jolloin tuomioistuin on rinnastettavissa suoraan lainsäätäjään. Tuomitsemistoimintaan kuuluvaa oikeutta luovaa elementtiä ei Kelsenin mukaan kuitenkaan sisälly enää täytäntöönpanotoimintaan, jossa ainoastaan sovelletaan tuomioistuimen asettamaa yksittäisnormia luomatta sille sisältöä. Kelsen näkee normin asettamisen abstraktisesta konkreettiseen johtavana prosessina, joka alkaa valtiosäännön voimaansaattamisesta, johtaa lainsäädännön ja tapaoikeuden kautta tuomioon ja lopulta täytäntöönpanoon.³⁰¹

Kelsenin teoriassa tuomioistuinten oikeutta luova rooli näyttäytyy hyvin vahvana. Yksittäisen normin voimaantulo vaatii korkeamman normin pohjakseen, lainsäädäntöaktin yleiseksi sisällökseen ja tuomitsemisaktin konkretisoituakseen. Lainsäädäntö- ja tuomitsemistoiminta liittyvät toisiinsa jatkumona, jossa normi saa lopullisen muotonsa. Tämä prosessi päättyy tuomioon, eikä täytäntöönpano, ulosotto, ole enää oikeutta luovaa toimintaa vaan puhtaasti normin täyttämistä. Tämä prosessin kuvaus on sinänsä looginen. Lainsäätäjät voi luoda vain yleisiä normeja, jotka saavat konkreettisen sisältönsä tuomitsemistoiminnassa, joka jo tästä lähtökohdasta johtuen on tulkitsevaa, oikeutta edelleen luovaa toimintaa. Vieraalta vaikuttaa kuitenkin käsitys tuomiosta normina, ikään kuin vasta yksittäisen riidan ratkaisulla luotaisiin sääntöjä. Toki kussakin konkreettisessa tapauksessa voidaan katsoa normikin luodun, jos sitä termiä halutaan tuomioharkinnan lopputuloksesta käyttää. Ulosottoa kuvaillessaan Kelsen

³⁰⁰ Koivuluoma – Paso – Saukko – Tarukannel – Tolvanen 2020, s. 57–58.

³⁰¹ Kelsen 1960, s. 74, 196–197, 239–244 ja 247–260 sekä Kelsen 1968, s. 80, 207–209, 251–256 ja 259–273. Kelsenin normijärjestelmästä tarkemmin ks. Kelsen 1960, s. 194 ss. ja Kelsen 1968, s. 205 ss.

tarkoittanee täytäntöönpanon suhdetta sitä edeltävään oikeudenkäyntiin. Oikeudenkäynnissä asetettuun normiin ulosotossa ei toki puututa. Tämä ei nähdäkseni kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö täytäntöönpanotoiminta voisi itsessään sisältää oikeutta luovaa toimintaa, Kelsenin sanoin lainsäätäjän asettaman yleisen normin soveltamista ja yksittäisnormin luomista.

Tolonen on kuvannut tuomitsemistoiminnan suhdetta oikeusnormeihin prosessifunktiokeskustelusta tutuin termein. Hän erottaa tuomioistuimen ratkaisutoiminnassa kaksi vaikutusta: tuomioistuin toisaalta ratkaisee konkreettisen tapauksen ja toisaalta samalla viittaa oikeusnormeihin. Ensin mainittua Tolonen luonnehtii konfliktin ratkaisevaksi vaikutukseksi. Se vaikuttaa asianosaisten väliseen oikeussuhteeseen. Ratkaisua perustellessaan tuomioistuin samalla viittaa oikeusnormeihin. Tätä Tolonen kutsuu oikeutta luovaksi vaikutukseksi, joka vahvistaa, tulkitsee tai muuttaa normeja ja vaikuttaa siten tuleviin ratkaisuihin.³⁰² Nämä vaikutukset esiintyvät yhtäaikaaisesti. Konfliktinratkaisun vaikutukset perustuvat myös tuomion perusteluihin ja oikeutta luova vaikutus konkreettiseen tapaukseen. Tolonen korostaakin tuomioistuimen toiminnan kahdensuuntaisuutta. Harkinta kohdistuu yhtäältä konkreettisen tapauksen piirteisiin ja toisaalta oikeusnormeihin ja niiden systeemyhteyteen.³⁰³

Männistö puhuu samaa tarkoittaen lainkäytön välittömistä ja välillisistä vaikutuksista. Välittömät vaikutukset kohdistuvat oikeudenkäynnin asianosaisten oikeussuhteeseen, välilliset vaikutukset puolestaan oikeuteen ja sitä kautta koko yhteiskuntaan. Rutiiniluonteisten ratkaisujen vaikutukset ovat pääosin välittömiä. Sen sijaan tulkintaratkaisut lainsäädännöllisissä aukkotilanteissa luovat uutta oikeutta.³⁰⁴ Kuitenkin myös riittävän suurella määrällä samantyyppisiä rutiiniratkaisuja Männistö katsoo olevan välillistä vaikutusta kiteytymisen kautta. Osa asianosaistason ratkaisuaineksesta välittyy oikeuden ja edelleen yhteiskunnan tasolle. Samantyyppisten rutiiniratkaisujen joukko osoittaa jo voimassa olevan oikeuden sisältöä, samoin kuin ennakkoratkaisujen perusteluista ilmenevät oikeusohjeet. Siinä vaiheessa, kun oikeusohje on arkipäiväistyttyään tai tiedonvälityksen johdosta tullut osaksi oikeusyhteisön jäsenten tietoisuutta, lainkäytön vaikutukset ovat kiteytyneet yhteiskunnan tasolle.³⁰⁵

³⁰² Tolonen 2003a, s. 120.

³⁰³ Tolonen kuvaa tapauksen ja normin suhdetta hermeneuttisena kehänä, jossa kaksi asiaa edellyttää toisiaan ja ne voidaan ymmärtää vain suhteessa toisiinsa. Jos tapauksen ja normin vastaavuus on yksiselitteinen ja selvä, on kysymys yksinkertaisesta hermeneuttisesta kehästä. Tulkinnanvaraisissa tapauksissa tarkastelu laajenee koskemaan tapauksen toimintaympäristöä ja normin normatiivista järjestelmää, jolloin käsillä on laajennettu normatiivinen kehä. Tolonen 2003a, s. 59–63. Tolonen käsittelee oikeutta jatkuvasti kehittyvänä prosessina, jossa esimerkiksi oikeuskäytäntö käyttää oikeuslähteitä ja toimii itse oikeuslähteenä sekä jokaisen toiminnan tuloksena syntyy lähtökohta uudelle toiminnalle. Tätä kehitystä hän kuvaa hermeneuttiseksi jatkumoksi. Tolonen 2003a, s. 5–9.

³⁰⁴ Männistö 2005, s. 117–119.

³⁰⁵ Männistö 2005, s. 121–122. Männistö on käyttänyt teoriansa pohjana Tuorin tasotellumallia. Ks. siitä Tuori 1983, s. 74–77, Tuori 1990, s. 27 ja Tuori 2000, s. 163 ss.

Kelsenin, Tolosen ja Männistön näkemysten perusteella yksittäinen lainsoveltamistilanne voidaan nähdä dynaamisena, tuottavana toimintana. Kelsenin teoriassa ratkaistessaan konkreettisen tapauksen tuomioistuin luo vähintään yksittäisen, ennakkoratkaisuissa yleisemmänkin, normin. Tolosen mukaan yksittäinen ratkaisu vaikuttaa normatiiviseen järjestelmään, joka vaikuttaa puolestaan seuraaviin ratkaisuihin. Näin oikeus kehittyy ja muuttuu tuomioistuinratkaisujen myötä. Näin jokainen lainkäyttöratkaisu, rutiiniratkaisu vähemmässä määrin ja ennakkoratkaisu enemmän määrin, on osa Männistön kuvaamaa prosessia, jossa ratkaisuaanesta kiteytyy oikeustason ohjeeksi ja edelleen yhteiskunnan jäsenten tietoisuudeksi.

Lainkäytön oikeutta luova ja tuottava funktio vaikuttaa näin oikeudellisen ratkaisutoiminnan perusolemuksesta käsin tarkasteltuna varsin perustavanlaatuiselta ilmiöltä. Ratkaisutoimintaa voidaan sinänsä pitää enemmän tai vähemmän sidottuna sekä yleensä että ratkaisutilanteen mukaan. Selvää silti nähdäkseni on, että lainkäyttöratkaisua tehdessään tuomari tulee luoneeksi oikeutta. Lainkäyttöratkaisut eivät synny itsestään eivätkä seuraa automaattisesti laista. Yhden ainoan ratkaisun mallissakin tarvitaan tuomari lainsäätäjän ajatteleman ratkaisun tekijäksi. Yhden ainoan oikean ratkaisun tavoite voidaankin ymmärtää ideaalina, jota kohti pyrkiminen kannattaa siitä riippumatta, onko yhtä ainoaa oikeaa ratkaisua olemassa tai onko se saavutettavissa. Mahdollisimman oikea ratkaisu on joka tapauksessa mahdollista saavuttaa, kunhan huolehditaan oikeudenkäynnin ja ratkaisun laatuvaatimusten täyttämisestä.³⁰⁶ Ratkaisutilanteiden kirjo on laaja. Selvissä tapauksissa ratkaisutoiminta on toki mekaanisempaa kuin tulokinnallisissa tai säätelemättömissä aukkotapauksissa. Kaikessa ratkaisutoiminnassa tuomarin rooli on kuitenkin keskeinen. Kun tuomarin luova panos on niin elimellinen osa lainkäyttöratkaisua, oikeusnormin soveltamista käsillä olevaan tosiasiatilanteeseen, voidaan kysyä, onko tätä panosta kuitenkaan nostettava nimenomaiseksi siviiliprosessin tehtäväksi. Oikeutta luova tehtävä kuvaa nähdäkseni paremmin ratkaisutoiminnan luonnetta ja sisältöä kuin siviiliprosessin perimmäisiä tavoitteita. Jos ajatellaan, että siviiliprosessin varsinaisina tehtävinä ovat oikeussuojan antaminen, riidanratkaisu ja käyttäytymisen ohjaaminen, ne toteutetaan ratkaisutoiminnalla, jossa sovelletaan säädettyjä normeja käsillä olevaan tapaukseen. Ratkaisun tekeminen on oikeuden luomista. Yhtä hyvin kuin voidaan kysyä, mitä lainkäyttötoiminnalla tavoitellaan, voidaan kysyä, mitä oikeutta luovalla lainkäyttötoiminnalla tavoitellaan. Lainkäyttötoiminnalla ei tavoitella oikeuden luomista; lainkäyttötoiminta on oikeuden luomista.

Oikeudellisen ratkaisutoiminnan oikeutta luova luonne on yleensä sitä merkittävämmässä asemassa, mitä ylemmäs oikeusastehierarkiassa mennään. Alioikeuden rutiiniratkaisut jäävät jo ylempien oikeuksien lupajärjestelmien takia

³⁰⁶ Wahlbeck 2016, s. 247.

pitkälti sellaisenaan voimaan, ja juttumassasta erottuvat pääosin juuri oikeusnormien soveltamisen kannalta mutkikkaimmat tapaukset. Niissä tuomarin oikeutta luova panos on korostuneempi kuin tapauksissa, joissa oikeusnormin sisältö on yksiselitteinen. Muutoksenhakujärjestelmän prejudikaattiluonteesta johtuu, että ylempien oikeusasteiden ratkaisut vaikuttavat yksittäistä riidanratkaisua yleisemmin ja laajemmin oikeusjärjestelmään. Muutoksenhakuasteessa luodaan oikeutta enemmän ja laajemmin kuin alioikeudessa.

Ulosottoasioissa muutoksenhakuasteita on yksi enemmän kuin riita-asioissa. Ensi asteen ratkaisutoiminta on puolestaan mekaanisempaa ja summaarisempaa kuin riita-asian alioikeuskäsittely. Tulkintatapaukset kuitenkin erottuvat, tai ainakin niiden pitäisi erottua, jo ensi vaiheessa, ja niissä tapauksissa ratkaisun oikeutta luova vaikutus on korostunut. Kuitenkaan, kuten todettu, riidanratkaisutehtävää ei voida pitää ulosoton päätehtävänä. Ulosotto on pitkälti tosiasiallista täytäntöönpanotoimintaa, joka on vaihe vaiheelta ulosottokaaressa säänneltyä. Täytäntöönpanotoiminnan kuluessa ulosottomies soveltaa useita eri säännöksiä, jotka voivat olla tulkinnanvaraisiakin. Nämä lainsoveltamistilanteet eivät näyttäydy ulospäin samalla tavoin kuin tuomioistuinten ratkaisutoiminta, jossa lähtökohtaisesti jokaiseen esillä olleeseen laintulkintatilanteeseen annetaan kirjallisesti perusteltu ratkaisu. Aina ulosotossa ei synny asianosaisten tai sivullisen kesken riitakysymystä eikä sellaiseen aina anneta kirjallista perusteltua ratkaisua. Muutoksenhaku kohdistuu yleensä tosiasialliseen täytäntöönpanotoimintaan, ja riitainen näyttö- tai oikeuskysymys voi tulla esille valittajan aloitteesta vasta muutoksenhakuasteessa. Näin ollen käräjäoikeuden rooli ensimmäisenä muutoksenhakuasteena ulosottoasioissa on oikeutta luovan ratkaisutoiminnan, tai ainakin sen julkisuuden, kannalta keskeinen. Jatkomuutoksenhaku muistuttaa enemmän tavallista riita-asian muutoksenhakua, koska tällöin muutoksenhaun kohteena on aina tuomioistuinratkaisu.

Kontrollifunktion nimellä on käsitelty tuomioistuinten valtaa valvoa lakien perustuslainmukaisuutta. Tuomitsemistoiminnan yhteydessä toteutettava jälki-valvonta täydentää lainsäädäntövaiheen ennakkovalvontaa.³⁰⁷ Tuomioistuinten kontrollitehtävä perustuu perustuslain 106 §:ään: jos tuomioistuimen käsiteltävänä olevassa asiassa lain säännöksen soveltaminen olisi ilmeisessä ristiriidassa perustuslain kanssa, tuomioistuimen on annettava etusija perustuslain säännökselle. Asetuksiin ja muihin lakia alemmanasteisiin säännöksiin sovelletaan perustuslain 107 §:n soveltamisrajoitusta: jos asetuksen tai muun lakia alemmanasteisen säädöksen säännös on ristiriidassa perustuslain tai muun lain kanssa, sitä ei saa soveltaa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa. Säännös-

³⁰⁷ Ks. Virolainen – Pölönen 2003, s. 154–155 ja Virolainen – Vuorenpää 2021, s. 77–79. Ruotsalaisessa funktiokeskustelussa kontrollifunktio ei ole ollut kovin näkyvästi esillä. Ks. Andersson 1997, s. 231–232 ja myös kansallisten säännösten ja EY-oikeuden yhteensopivuuden kannalta mt. s. 295–297 ja 301 sekä Lindblom 1997, s. 622–625.

ten soveltamisalassa on se ero, että 106 §:ää sovelletaan vain tuomioistuimissa ja 107 §:ää myös muissa viranomaisissa. Perustuslain säätämiseen liittyneessä perustuslakivaliokunnan mietinnössä todetaan 106 §:n säännöksen perustuslain etusijasta turvaavan perustuslain säädöshierarkkisen ylemmänasteisuuden yksittäisissä soveltamistilanteissa. Säännöksellä ei ole tarkoitettu antaa tuomioistuimille tehtäväksi valvoa yleisesti lakien perustuslainmukaisuutta. Sen sijaan tuomioistuimen on yksittäisessä tapauksessa, viime kädessä antamalla perustuslaille etusija, huolehdittava siitä, ettei ratkaisun lopputulos ole käsillä olevassa soveltamistilanteessa ilmeisesti perustuslain vastainen.³⁰⁸ Suoranainen etusijan antaminen perustuslaille on harvoin tarpeen. Yleensä lakien ja perustuslain väliset ristiriidat ovat poistettavissa tulkinnalla. Perusoikeusmyönteisen laintulkinnan mukaan tuomioistuimen tulee valita perusteltavissa olevista lain säännöksen tulkintavaihtoehdoista se, joka on parhaiten sopusoinnussa perustuslain kanssa.³⁰⁹

Ulosottoprosessissa perustuslain soveltamistilanne on sikäli erityinen, että koska ulosottoviranomainen ei ole tuomioistuin, perustuslain 106 §:n etusijasääntö ei tule ensi vaiheen ulosottomenettelyssä sovellettavaksi.³¹⁰ Sen sijaan muutoksenhakumenettelyssä perustuslain säännökselle on annettava etusija, jos käsillä on ilmeinen ristiriita sen ja tavallisen lain säännöksen välillä. Kärjistäen sanottuna ulosottomies voisi soveltaa lain säännöstä siitä huolimatta, että sen soveltaminen on ristiriidassa perustuslain kanssa ja asianosaisen tulisi hakea muutosta, jotta perustuslain säännös tulisi suoraan sovellettavaksi. Tosiasiassa tilanne ei ole näin yksioikoinen. Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Julkisen vallan käsite kattaa tässä kaikki vallan kolmijako-opin osat: lainsäädännön, hallinnon ja lainkäytön.³¹¹ Ulosottoviranomaisen on jo tämän säännöksen nojalla pyrittävä samaan perus- ja ihmisoikeusmyönteiseen laintulkintaan kuin tuomioistuinten.

Kontrolloitaessa säädösten perus- ja ihmisoikeuksienmukaisuutta kysymys on oikeuslähteiden soveltamisesta, joka sinänsä on osa tuomioistuimen tavallista ratkaisutoimintaa. Perustuslain etusijasääntö ja perus- ja ihmisoikeusmyönteinen laintulkinta ovat oikeuslähteiden soveltamista koskevia sääntöjä. Näiden oikeuslähteiden ja tavallisen lain ristiriidan aktualisoituessa kysymys on punnintatilanteesta. Tulkintatilanne eroaa toki perustuslain kysymyksessä ollen

³⁰⁸ PeVM 10/1998 vp, s. 30.

³⁰⁹ PeVM 10/1998 vp, s. 30–31.

³¹⁰ Perustuslain säätämiseen johtaneen hallituksen esityksen johdosta antamassaan lausunnossa lakivaliokunta kiinnitti sinänsä huomiota siihen, että myös hallintoviranomaiset soveltavat lainsäädäntöä ja saattavat käyttää tuomiovaltaa. Lakivaliokunta ei silti kannattanut etusijasäännöksen soveltamisen ulottamista hallintoviranomaisiin. LaVL 9/1998 vp, s. 8.

³¹¹ Ks. alkuperäisen säännöksen (hallitusmuodon 16 § 1 mom.) säätämiseen johtanut HE 309/1993 vp, s. 75. Säännös siirrettiin sellaisenaan perustuslakiin. Ks. HE 1/1998 vp, s. 80–81.

sen painoarvon vuoksi tavallista lakia koskevista tulkintatilanteista. Silti perusrakenne molemmissa tulkintatilanteissa on sama. Siksi en näe aihetta erottaa tuomioistuinten perus- ja ihmisoikeuksien soveltamiseen liittyvää kontrollia erilliseksi siviiliprosessin funktioksi. Tämä kontrolli liittyy läheisesti myös tuomioistuinten oikeutta luovaan toimintaan, laintulkintaan, jota en myöskään pidä siviiliprosessin erillisenä funktiona. Laintulkinta ja oikeuslähteiden soveltaminen ovat kumpikin osa tuomioistuimen ratkaisutoimintaa tai sen sisältöä, eivät tämän ratkaisutoiminnan tavoitteita tai tehtäviä. Prosessi, jonka tehtävänä on oikeussuojan antaminen, riidanratkaisu ja käyttäytymisen ohjaaminen, toteutetaan oikeuslähteitä soveltaen ja normeja tulkiten. Perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen kontrollointi kuuluu jokaisen tuomioistuimen – ja edellä mainituin rajauksin myös ulosottoviranomaisen – ratkaisutoimintaan. Tältä osin ei pitäisi vallita eroja myöskään eri oikeusasteiden välillä. Toki perus- ja ihmisoikeusksymykset antavat usein aiheen muutoksen hakemiselle ja jopa ennakkoratkaisulle. Silloin korostuvat prosessin funktioista asianosaisten oikeussuojaintressit ja ratkaisun laajempi käyttäytymistä ohjaava vaikutus.

3.3 MUUTOKSENHAUN ERITYISFUNKTIOT

Erillään oikeutta luovasta funktiosta voidaan käsitellä prejudikaattifunktiota³¹², joka ei ole vastaavalla tavalla oikeudellisen ratkaisutoiminnan kiinteä osa. Prejudikaattiratkaisussa tuomioistuimen oikeutta luova panos on toki yleensä suuri. Juuri käsitellyt ratkaisutoiminnan osat, laintulkinta ja oikeuslähteiden soveltaminen, saattavat olla pulmallisia ja siten syynä prejudikaattiratkaisun antamiselle. Prejudikaattifunktio on nimenomaan muutoksenhakuun liittyvä funktio. Varsinainen prejudikaattitehtävä koskee vain korkeinta oikeutta. Korkeimmalla oikeudella on ennakkopäätöksiä tuottava tehtävä, joka tähtää lainkäytön yhtenäisyyteen ja ennustettavuuteen.

Prejudikaattifunktiossa on nähtävissä elementtejä muista funktioista, joskin sen näkökulma on yksittäisen riidan sijasta yleinen. Ennakkoratkaisun aineellinen sisältö on oikeussuojafunktion mukaisesti tärkeässä asemassa. Ennakkoratkaisun ohjaava vaikutus ehkäisee tulevia oikeusriitoja ennalta ja voi vaikuttaa merkittävästikin ihmisten yleiseen käyttäytymiseen. Lindblom katsoo, että lisäämällä lainkäytön yhtenäisyyttä prejudikaattifunktio lisää myös yleistä luottamusta tuomioistuihin sekä parantaa ennustettavuutta ja sitä kautta oikeussuojaa.³¹³ Toisaalta nojautuminen prejudikaatteihin saattaa kangistaa oikeudenkäyttöä. Brusiin onkin katsonut oikeudenkäytön joustavuuden yhtä

³¹² Ks. Virolainen 1995, s. 90, Lindblom 1997, s. 614–615 ja Welamson – Munck 2016, s. 127–135.

³¹³ Lindblom 1997, s. 615. Ks. myös Brusiin 1938, s. 174–176.

tärkeäksi intressiksi kuin sen yhtenäisyyden.³¹⁴ Prejudikaatin merkitys on luonnollisesti suurin oikeusnormin puuttuessa, aukkotapauksessa. Kuten Brusiin on asian ilmaissut, tuolloin tuomioistuimet muodostavat yhteiskunnallisen todellisuuden pohjalta ratkaisun perustaksi tulevan normin, joka ratkaisun kautta vaikuttaa taas takaisin yhteiskunnalliseen todellisuuteen. Näin tuomioistuimet rakentavat pala kerrallaan yhteiskunnallista todellisuutta.³¹⁵

Hovioikeuden päätehtäväksi on mainittu nykyään myös kontrollifunktio, jolla tässä yhteydessä tarkoitetaan käräjäoikeuden ratkaisujen kontrollointia ja niihin mahdollisesti sisältyvien virheiden korjaamista.³¹⁶ Tämä funktio vastannee pitkälti jo käsiteltyä yleistä muutoksenhaun oikaisufunktiota. Tällä hovioikeuksien kontrollointitehtävällä on kuitenkin haluttu korostaa sitä, että oikeudenkäynnin painopisteen on oltava käräjäoikeudessa. Menettelyn hovioikeudessa on perustuttava käräjäoikeudessa jo käytyyn oikeudenkäyntiin ja keskityttävä käräjäoikeuden ratkaisun oikeellisuuden kontrollointiin. Hovioikeusprosessin ei pidä olla jo käydyn oikeudenkäynnin täysimittainen uusinta.³¹⁷

Kaikkia muutoksenhakuasteita koskevat myös alempiin oikeuksiin kohdistuvat laajemmat ohjaus- ja valvontafunktiot. Antamallaan ratkaisuilla ylemmät tuomioistuimet ohjaavat alempien tuomioistuinten lainkäyttöä ja valvovat sen yhtenäisyyttä.³¹⁸ Näitä funktioita voidaankin pitää muutoksenhaun ydinfunktioina yleisellä tasolla. Yksilön kannalta sen sijaan mahdollisuus ratkaisun oikaisemiseen on muutoksenhaun tärkein funktio. Sama asetelma näkyy laintulkintatilanteessa. Takki on tarkastellessaan korkeimman oikeuden harkintaa niin sanotun oikeusaukon³¹⁹ tilanteessa katsonut, ettei ylimmässä oikeusasteessa voida käsitellä vireille tullutta asiaa vain konkreettisena asianosaisten välisenä riitana vaan on pyrittävä tarkastelemaan tapausta abstraktimmasta näkökulmasta ja siten täyttämään prejudikatiiviset ja oikeuskäytännön yhtenäisyyden vaatimukset. Muutoksenhakutuomioistuimeen kohdistuukin konkreettisen oikeudenmukaisuusvaatimuksen lisäksi tai jopa ensisijaisesti abstraktinen oikeudenmukaisuusvaatimus. Aukkotapauksessa tämä tarkoittaa käsillä olevan asian erityispiirteet ylittävän säännön löytämistä ja asettamista ratkaisun perustaksi.³²⁰

Käsiteltyjen siviiliprosessin funktioteorioiden pohjalta voidaan päätyä siihen, että siviiliprosessuaalisen muutoksenhaun tehtävät suuntautuvat kahtaalle.

³¹⁴ Brusiin 1938, s. 176.

³¹⁵ Brusiin 1938, s. 172.

³¹⁶ Ks. hovioikeusmenettelyn uudistamista koskevat hallituksen esitykset HE 83/2001 vp, s. 4 ja HE 91/2002 vp, s. 4 sekä Jokela 2010, s. 10. Kontrollimahdollisuus voidaan liittää asianosaisiin, mutta se antaa myös yleisölle, tutkijoille ja tiedotusvälineille mahdollisuuden laadun seurantaan. Helenius – Linna 2021, s. 597–598.

³¹⁷ HE 83/2001 vp, s. 4 ja HE 91/2002 vp, s. 4–5.

³¹⁸ Ks. HE 91/2002 vp, s. 5 ja Jokela 2022, s. 6–7.

³¹⁹ Oikeusaukolla Takki tarkoittaa tilannetta, jossa vastausta oikeuskysymykseen ei ole saatavissa laista (lain aukko) eikä myöskään tavanomaisesta oikeudesta. Ks. Takki 1985, s. 160–165.

³²⁰ Takki 1985, s. 173–175.

Toisaalta tarkoituksena on antaa yksilöllistä oikeussuojaa oikaisemalla alemman oikeusasteen virheellinen menettely tai ratkaisu (oikaisufunktio). Toisaalta tavoitteena on ohjata alempien oikeuksien lainkäyttöä oikeansuuntaiseksi, jolloin ohjaus vaikuttaa myös yleiseen käyttäytymiseen, aineellisen oikeuden normien sisäistämiseen ja tulevien riidanratkaisujen tarpeeseen (ohjausfunktio). Kuten näistä määrittelyistäkin ilmenee, muutoksenhaun funktiot sisältävät aineksia siviiliprosessin yleisistä funktioista mutta eivät suinkaan tyhjenny niihin. Muutoksenhakuprosessin tehtävät ovat siten alioikeusprosessin tehtäviä moninaisemmat. Muutoksenhakutuomioistuimen on paitsi annettava oikeussuojaa, ratkaistava konflikti ja ohjattava käyttäytymistä myös oikaistava alemman tuomioistuimen yksittäinen menettely tai ratkaisu sekä ohjattava alempien tuomioistuinten menettelyä ja ratkaisuja yleisestikin.

4 Ulosottovalitusprosessin funktiot

Ulosottovalituksen kohteena on täytäntöönpanoviranomaisen toiminta. Se on, kuten edellä on todettu, suurelta osin lainkäyttöä. Ulosottomenettelyssä annetaan oikeussuojaa oikeudenkäynnin voittaneelle osapuolelle tilanteessa, jossa hävinnyt ei täytä suoritusvelvollisuuttaan vapaaehtoisesti. Näissä tilanteissa täytäntöönpano on oikeudenkäynnin jatkovaihe yksittäisiin aineellisiin oikeuksiin pääsemiseksi. Samalla erityisesti täytäntöönpanoon kuuluva pakkomomentti on omiaan vaikuttamaan kansalaisten käyttäytymiseen yleisemmin. Ulosotto täyttää siten siviiliprosessia vastaavia funktioita yksilöllisellä ja yleisellä tasolla. Se, kenellä on oikeus ja mihin, on kuitenkin ratkaistu jo ensi vaiheen prosessissa. Täytäntöönpanossa onkin etualalla kysymys siitä, miten näihin oikeuksiin päästään. Ulosottovalitusprosessissa ei siten voida riitauttaa täytäntöönpanon perustana olevassa tuomiossa ratkaistuja aineellisia kysymyksiä. Valitus voi kohdistua vain itse täytäntöönpanomenettelyyn.

Arvioitaessa ulosoton muutoksenhaun merkitystä asianosaisille on otettava toisaalta huomioon, että asianosaisille ensi sijassa kiinnostavin riitakysymys on ratkaistu jo eri prosessissa. Täytäntöönpanon pitäisi olla vain teknisluonteinen vaihe oikeudenkäynnin lopputuloksen toteuttamiseksi. Täytäntöönpano onkin summaarista toimintaa. Se ei ole täystutkintaista kuten tuomioistuinmenettely riita-asiassa. Ulosottomenettely etenee, jollei vaatimuksia tai väitteitä esitetä eikä ulosottomieskään havaitse oma-aloitteisesti selvitettäviä seikkoja.³²¹ Toisaalta tästä summaarisuudesta ja käsiteltävien asioiden suuresta määrästä väistämättä johtuu, että tietty määrä virheitä sattuu. Silloin muutoksenhakumahdollisuus on ensiarvoisen tärkeä keino saada täytäntöönpanoasia tai sen menettelytapa perusteelliseen käsittelyyn.

Ulosoton muutoksenhakua määrittävät sinänsä edellä jo käsiteltyt yleiset prosessin tavoitteet, varmuus, nopeus ja halpuus. Siinä missä siviiliprosessuaalisen muutoksenhaun asianosaisten muutoksenhakua koskevat odotukset eroavat sen perusteella, kumpi on voittanut asian käräjäoikeudessa, ulosoton muutoksenhausasetelma on jo lähtökohtaisesti toinen. Riita-asiassa käräjäoikeudessa kantaja ja vastaaja ovat periaatteessa prosessuaalisesti samassa asemassa: kumpi tahansa voi voittaa käsiteltävän asian. Ulosotossa asianosaisten asemat on valmiiksi määriteltä jo täytäntöönpanoa edeltäneen oikeudenkäynnin lopputuloksen perusteella. Maksuvelvoitetta koskeva täytäntöönpano toteutetaan aina velkojan oikeuksien toteuttamiseksi. Velallistakin suojataan eri menettelysäännöin, mutta täytäntöönpanon pakkoelementti kohdistuu joka tapauksessa häneen. Asianosaisasetelma ja

³²¹ Näin summaarisuusperiaatteen sisältöä kuvaa Linna. Linna 2019, s. 52.

asianosaisten perustellut odotukset ilmenevät hyvin ulosottokaaren 1 luvun asianmukaisuuden vaatimusta koskevasta 19 §:stä, jonka mukaan täytäntöönpanotehtävät tulee suorittaa joutuisasti, tehokkaasti ja tarkoituksenmukaisesti aiheuttamatta vastaajalle tai sivulliselle suurempaa haittaa kuin täytäntöönpanon tarkoitus vaatii. Säännöksestä on nähtävissä, että prosessi viedään läpi velkojan intressissä mutta myös velallisen ja sivullisen oikeuksista huolehtien. Tehokkuus ja nopeus ovat prosessin tavoitteista korostuneessa asemassa. Tämä asetelma säilyy myös ulosoton muutoksenhaussa. Velkojan intressissä on saada täytäntöönpano mahdollisimman nopeasti päätökseen. Velallisen intressissä on puolestaan huolehtia yksittäisistä oikeuksistaan prosessissa. Tavallisesti ulosoton muutoksenhaussa valittajana on velallinen, mutta mahdollista on sekin, että velkoja valittaa, jolloin hänen intressissään on saada ulosotto toimi joltain osin oikaistuksi tai ylipäänsä toimitetuksi. Tällöinkin taustalla vaikuttavat nopeuden ja tehokkuuden tavoitteet. Ne ovat yleensäkin tyypillisemmin velkojalle kuin velalliselle merkityksellisiä tavoitteita – ainakin maksuhaltuttoman velallisen tavoitteet ovat täysin päinvastaiset.

Kun täytäntöönpanomenettely on vaiheittaista ja jokainen täytäntöönpanotoimi on lähtökohtaisesti valituskelpoinen, täytäntöönpanoasia pysyy vireillä ja yleensä jatkuu yksittäiseen vaiheeseen liittyvästä muutoksenhakemuksesta huolimatta. Muutoksenhaun kohteesta ja tuomioistuimen mahdollisesti antamasta keskeytysmääräyksestä tosin riippuu, missä laajuudessa ja mihin vaiheeseen täytäntöönpano voi jatkua. Ero tavalliseen siviiliprosessiin on kuitenkin selvä. Siinä riidan kohde on paketoitu muutoksenhakemukseen eikä tavallisesti jatku samalla tavalla oikeudenkäynnin aikana kuin täytäntöönpanomenettely. Asia erikseen on, että jo riidan vireilläololla on varmasti vaikutuksensa sen osapuolten asemaan oikeudenkäynnin ulkopuolella ja heidän oikeussuhteensa saattaa jatkua, muuttua tai päättyä – jopa riidan kohdekin saattaa muotoutua oikeudenkäynnin vireillä ollessa. Ulosottomenettelyn vaiheittaisuus ja jatkuvuus sen sijaan korostavat entisestään muutoksenhakuprosessin prosessiekonomisia tavoitteita, erityisesti nopeuden vaatimusta. Koska muutoksenhaun kohteena oleva menettely itsessään tähtää tehokkuuteen ja nopeuteen, muutoksenhakemuksen nopea käsittely on erityisen korostuneessa asemassa. Prosessin varmuuden eli ratkaisujen oikeellisuuden tavoitteella, niin tärkeä kuin se onkin, ei voi täytäntöönpanovaiheen muutoksenhaussa olla täysin samaa asemaa kuin sen perusteena olevan riita-asian muutoksenhaussa. Asian voi ilmaista niin, että ulosoton muutoksenhaussa varmuutta ei tule tavoitella nopeuden ja tehokkuuden kustannuksella.³²² Riita-asiassa ehkä kuvaavampaa on todeta, että nopeutta ja tehokkuutta ei tule tavoitella varmuuden kustannuksella.

³²² Vrt. kuitenkin Koulu 1997, s. 4–6. Koulun mukaan ulosoton muutoksenhaussa korostuvat ensi asteen menettelyn summaarisuuden vuoksi muutoksenhakemuksen perusteellinen käsittely ja muutoksenhaun korjaava funktio, joka tähtää virheellisen ratkaisun oikaisemiseen. Siksi hän pitää oikeampana pyrkiä oikeellisuuden tavoitteeseen jopa muiden tavoitteiden kustannuksella.

Myös prosessin funktiot näyttäytyvät ulosoton muutoksenhaussa hieman eri valossa kuin riita-asian muutoksenhaussa. Ensi vaiheen täytäntöönpanomenettelyn päätarkoituksena on jatkaa prosessia riita-asian voittaneen asianosaisten pääsemiseksi oikeuksiinsa. Hänelle annetaan ulosottomenettelyssä oikeussuojaa. Velallisen tai sivullisen valittaessa nousevat puolestaan hänen oikeussuojatodutuksensa tarkemmin esiin. Sivullisen esittäessä täytäntöönpanovaiheessa omistusoikeusväitteen sitä koskevaa muutoksenhakuakin leimaa konfliktinratkaisuluonne. Riita on ratkaistava pois päiväjärjestyksestä, jotta täytäntöönpano – valituksen alaiselta tai muilta osin – voi jatkua. Erona riita-asian muutoksenhakumenettelyyn, jossa prosessi on alusta asti käyty tuomioistuimessa, on se edellä jo kuvailtu piirre, että etenkin näyttökysymyksen ratkaisemiseen on vasta muutoksenhakuasteessa täydet valmiudet, erityisesti mitä todistukeinoihin tulee. Toisaalta muutoksenhakuasteessa huomioon otettavaa oikeudenkäyntiaineistoa rikastaa myös virallisaineisto, kihlakunnanvoudin lausunto liitteineen. Muutoksenhakuvaiheessa, jossa on mahdollista toimittaa pääkäsittely ja kuulustella todistajia, on lähitökohtaisesti ensi asteen ulosottomenettelyä paremmat edellytykset aineellisen totuuden saavuttamiseen. Tällä seikalla on merkitystä lähinnä prosessin oikeussuojafunktion ja nimenomaan yksittäisten asianosaisten kannalta.

Täytäntöönpanolla on myös jo järjestelmänä sanktiomekanismifunktioteorian mukaisia pelotevaikutuksia. Täytäntöönpanossa on näet kysymys juuri sanktiosta tai pakosta, jolla toteutetaan velvoite, jota velvoitettu ei vapaaehtoisesti täytä. Pelkän tietoisuuden ulosottojärjestelmän olemassaolosta voi ajatella vaikuttavan velvoitettujen henkilöiden käyttäytymiseen. Yksittäisen ulosottoasian ratkaisulla sen sijaan voi olla vaikutusta lähinnä sen asianosaisten vastaiseen käyttäytymiseen. Enemmän tai laajempaa ohjausvaikutusta voi sen sijaan olla muutoksenhakutuomioistuimen ratkaisulla ulosottoasiassa. Sen lisäksi tuomioistuinten ohjaava vaikutus kohdistuu ensi asteen ulosottotoimintaan, jossa sillä onkin ensi asteen menettelyn summaarisuuden vuoksi huomattava arvo. Muutoksenhakutuomioistuin saattaa – samalla kun se toteuttaa oikaisufunktiota yksittäisessä muutoksenhakuasiassa – ohjata ulosottokäytäntöä lukuisissa vastaavanlaisissa tapauksissa. Korkeimman oikeuden prejudikaatti ulosottoasiassa pannaan puolestaan merkille paitsi käräjä- ja hovioikeuksissa myös ulosottovirastoissa, joissa käsitellään mahdollisesti massoittain ennakkoratkaisun piiriin kuuluvia ulosottoasioita. Ulosoton muutoksenhaun oikaisu- ja ohjausvaikutus siten aktualisoituu suhteellisesti hyvin pienessä määrässä ensi asteen ulosotossa käsiteltäviä asioita. Ohjaus- ja prejudikaattivaikutus kuitenkin kertaantuu siten, että yhdellä tuomioistuinratkaisulla voi olla ulosottokäytäntöä ohjaavaa vaikutusta laajassa määrässä asioita.

5 Ulosottovalitus osana ulosoton oikeussuojajärjestelmää

Ulosottovalitus on ulosoton ainoa varsinainen muutoksenhakekeino. Sen lisäksi ulosotossa on kaksi muuta ulosottokaareissa säänneltyä yleistä oikeussuojakeino, itseoikaisu ja täytäntöönpanoriita.³²³ Ulosottovalituksella ulosottoasian käsittely siirtyy ulosottoviranomaisesta tuomioistuimeen, joka voi ratkaisullaan vaikuttaa täytäntöönpanoon. Itseoikaisulla ulosottoviranomainen sen sijaan itse muuttaa ratkaisuaan. Täytäntöönpanoriitakanteen nostaminen johtaa puolestaan välioikeudenkäyntiin tuomioistuimessa. Oikeudenkäynnin lopputuloksena on riita-asian tuomio, joka rinnastuu vahvistustuomioon. Kanteen hyväksyvässä ratkaisussa ei suoritustuomion tapaan velvoiteta suoritukseen vaan ainoastaan vahvistetaan, että tietty oikeussuhde on olemassa. Vahvistustuomiolta puuttuu tällöin täytäntöönpantavuus. Täytäntöönpanoriita-asiankaan ratkaisu ei vaikuta suoraan ja välittömästi täytäntöönpanoon. Kanteen hyväksyvässä ratkaisussa vahvistetaan täytäntöönpanon esteeksi tai edellytykseksi väitetyn seikan olemassaolo; kanteen hylkäävässä ratkaisussa puolestaan vahvistetaan, ettei väitettyä seikkaa ole olemassa. Tuomioistuin ei anna lausuntoa kyseisen seikan vaikutuksesta ulosottomenettelyyn.³²⁴ Ulosottomies on kuitenkin velvollinen ottamaan ratkaisun huomioon ja sen perusteella joko jatkamaan täytäntöönpanoa tai peruuttamaan sen (UK 10 luku 16 § 1 mom.).

Näiden oikeussuojakeinojen eroja voidaan kuvata siviiliprosessin funktioiden avulla. Ulosottovalitus on selväpiirteisesti muutoksenhakekeino. Ulosottovalitusasiassa tuomioistuin tarkastelee ulosottoviranomaisen toimintaa koko valituksenalaiselta osalta ja voi muuttaa ulosottoviranomaisen ratkaisua tai kumota sen. Ulosottovalitusprosessi toteuttaa edellä selostetuin tavoin kaikkia siviiliprosessin yleisiä funktioita ja lisäksi muutoksenhaun erityistä oikaisu- ja ohjaustehtävää.

Ulosottoviranomaisen itse toimittamassa oikaisumenettelyssä korostuvat puolestaan varsinkin oikeusturvanäkökohdat. Menettely on tarkoitettu selvien kirjoitus- ja asiavirheiden oikaisuun. Asiavirheen itseoikaisun edellytykset

³²³ Lisäksi erityisesti ulosottokaaren 11 luvun 18 §:ssä mainittu hallintokantelu ulosottomiehen toiminnasta on mahdollinen ja osa ulosottovalituksissakin esitetyistä vaatimuksista on käytännössä vain kanteluna tutkittavissa. Kanteluteitse ei kuitenkaan ole mahdollista saada sen kohteena olevaa ulosottomiehen tointa tai ratkaisua muutetuksi. Ks. Linna 1999b, s. 184. Siksi en pidä kantelua ulosoton varsinaisena tai yleisenä oikeussuojakeinona.

³²⁴ Tämä todetaan ulosottolain muutoksenhakusäännösten muuttamiseen johtaneessa hallituksen esityksessä. HE 106/1995 vp, s. 28.

muistuttavat tuomion purkamiselle oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 7 §:n 1 momentin 3 ja 4 kohdissa asetettuja edellytyksiä. Ulosottomiehen on ulosotokaaren 10 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan oikaistava toimi tai päätös, jos se perustuu selvästi virheelliseen tai puutteelliseen selvitykseen tai ilmeisen väärään lain soveltamiseen. Selvää on, että näissä tilanteissa ratkaisun lopputulos ja oikeussuojanäkökulma ovat korostuneessa asemassa. Viranomaisen antaa oikeussuojaa suhteessa asianosaiseen tai sivulliseen, jolle oikaistava toimi tai päätös on vastainen. Yleisempää ohjaavaa vaikutusta ulosottoviranomaisen itseoikaisuratkaisulla harvemmin on. Itseoikaisu voi olla itsenäinen oikeusturva-keino tai liittyä valitukseen, jolloin ulosottomies saa ulosotokaaren 11 luvun 12 §:n 1 momentin mukaan oikaista valituksen kohteena olevan toimen tai päätöksen. Ensin mainittu tilanne muistuttaa sisällöllisesti hallintolain 8 luvun mukaista yleistä itseoikaisua (asiavirheen tai kirjoitusvirheen korjaaminen) ja jälkimmäinen ainakin muodollisesti hallintolain 7 a luvun mukaista, tiettyihin asiaryhmiin lailla säädettyä, valitukseen liittyvää oikaisuvaatimusmenettelyä.³²⁵

Täytäntöönpanoriidassa puolestaan on kysymys ennen kaikkea konfliktinratkaisusta kaksiasianosaissuhteessa. Asia käsitellään tavallisena riita-asiana. Voidaan hyvin ajatella, että riita ratkaistaan pois päiväjärjestyksestä, jotta täytäntöönpano voi arvioitavana olevilta osin joko jatkua tai päättyä. Koska kysymyksessä on välioikeudenkäynti, varsinaista muutoksenhauille ominaista oikaisu- ja ohjausvaikutusta sillä ei ole. Lähinnä tällaista vaikutusta täytäntöönpanoriitaprosessilla voi olla silloin, kun se ajoittuu muutoksenhakuvaiheeseen.

Ulosoton oikeussuojakeinojen soveltamisalat eivät täysin peitä toisiaan. Ensi asteen ulosotossa tehtävän itseoikaisun soveltamisala on rajattu asia- ja kirjoitusvirheisiin, joiden tulee olla lisäksi selviä. Itseoikaisu on tarkoitettu ulosoton summaarisuuden aiheuttamien virheiden korjaamiseen.³²⁶ Oikeusturvasyistä ulosottomiehen itsensä suorittaman oikaisun soveltamisala on rajoittuneempi kuin ulosottovalituksen, jonka käsittelee riippumaton tuomioistuin.³²⁷ Täytäntöönpanoriita käsitellään niin ikään tuomioistuimessa, mutta sen soveltamisala on yleensä suppeampi kuin ulosottovalituksen. Täytäntöönpanoriitana käsitellään yksittäinen, ulosotokaaren 10 luvun 6 §:ssä tarkoitettu väite tai vaatimus, joka erotetaan eri menettelyssä riita-asiana käsiteltäväksi. Täytäntöönpanoriita-asiana käsiteltäväksi voidaan erottaa tosiasiakysymys silloin, kun väitteen tai vaatimuksen tueksi on esitetty todennäköisiä perusteita, minkä johdosta ulosottoasia on tullut epäselväksi eikä selvitystä voida hankkia ulosottomenettelyssä (UK 10 luku 7 § 1 mom.). Pelkkä ulosoton menettelyllinen kysymys ei voi

³²⁵ Hallinnollisella oikaisuvaatimusjärjestelmällä tavoitellaan oikeusturvan tuottamista mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Hallintolain 7 a luvun säätämiseen johtanut HE 226/2009 vp, s. 6.

³²⁶ Ks. ulosotokaaren säätämiseen johtanut HE 83/2006 vp, s. 57.

³²⁷ Ks. ulosottolain muutoksenhakua koskevan lainuudistuksen säätämiseen johtanut HE 106/1995 vp, s. 31 ja Linna 2018, s. 234.

tulla täytäntöönpanoriitana ratkaistavaksi. Sen sijaan ulosottovalituksena voidaan käsitellä sekä menettelylliset että aineelliset kysymykset eikä muutoksenhakuineen käyttöalaa ole selvyy- tai epäselvyysskriteerein sisällöllisesti rajoitettu kuten itseoikaisun ja täytäntöönpanoriidan.

Kaikki kolme ulosoton oikeussuojakeinoja ovat itsenäisiä sikäli, että yhden käyttäminen ei edellytä toiseenkin turvautumista. On siis mahdollista, että ulosottoasiassa on vain valitettu. On kuitenkin myös mahdollista, että ulosottoasiassa on tehty myös itseoikaisu tai harkittu sitä tai että ulosottoasiaa on käsitelty myös täytäntöönpanoriitana. Nämä oikeussuojakeinot limittyvät toisiinsa siten, että yksi saattaa edeltää toista ja myös menettelyjen lopputulokset vaikuttavat toisiinsa. Tarkoitus kuitenkin on, että nämä menettelyt eivät olisi täysin päällekkäisiä ja yhtäaikaista vireillä. Sitä silmällä pitäen ulosottokaaren 10 luvun 17 §:ssä on säädetty, että se, joka on tehnyt valituksen, ei saa nostaa täytäntöönpanoriitakannetta samasta toimesta tai päätöksestä, eikä se, joka on nostanut täytäntöönpanoriitakanteen, saa valittaa samasta toimesta tai päätöksestä. Niin ikään ulosottokaaren 11 luvun 15 §:n 3 momentissa todetaan valituksen raukeavan siltä osin kuin käräjäoikeus on antanut valittajalle osoituksen täytäntöönpanoriitakanteen nostamiseen. Itseoikaisu on puolestaan mahdollinen vielä sen jälkeen, kun valitus on jo tullut vireille, mutta vain kahden viikon ajan. Ulosottomies saa ulosottokaaren 11 luvun 12 §:n 1 momentin perusteella oikaista valituskirjelmässä tarkoitetun toimen tai päätöksen, mutta itseoikaisu on tehtävä 10 §:ssä säädettyssä ajassa. Tämä 10 §:ssä säädetty aika koskee ulosottomiehen lausunnolle varattua aikaa, ja tarkoitus onkin, että ulosottomies voi lausunnon sijasta tarvittaessa toimittaa itseoikaisun. Jos ulosottomies toimittaa itseoikaisun, valitus raukeaa ulosottokaaren 11 luvun 17 §:n mukaan itseoikaisupäätöksen lainvoimaiseksi tulon jälkeen siltä osin kuin oikaisu tekee valituksen aiheettomaksi. Jos myös oikaisupäätöksestä valitetaan, valitukset käsitellään yhdessä.

6 Ulosottovalituksen lajit

Ulosottovalitukset voidaan tyypitellä menettelyllisiin ja aineellisiin ulosottovalituksiin.³²⁸ Täytäntöönpanossa on kysymys menettelystä oikeudenkäynnissä vahvistettujen aineellisten oikeuksien toteuttamiseksi. Näiden oikeuksien sisältö ilmenee ulosottooperusteena olevasta tuomioistuimen ratkaisusta, johon ei enää täytäntöönpanovaiheessa puututa. Sen vuoksi nimenomaan menettelyllinen puoli on ulosotolle hyvin leimallinen. Ulosottovalitus usein kohdistuukin näihin menettelyllisiin kysymyksiin. Siltä osin tilanne rinnastuu sellaiseen riita-asian valitukseen, joka koskee alioikeuden menettelyä eli itse prosessia eikä sisällöllisesti ratkaistavana olleita riitakysymyksiä. Oikeastaan, koska ulosottovaiheessa varsinainen riita-asia on jo ratkaistu ja kyse on pelkästään menettelystä sen täytäntöönpanemiseksi, kaikki ulosottovalitukset ovat tavallaan menettelyllisiä. Ellilä kutsuukin ulosotto- ja prosessioikeutta kuvaavasti menettelyoikeudeksi.³²⁹ Kuitenkin hän pitää aineelliseen totuuteen pyrkimistä kaiken oikeussuojatoiminnan tärkeimpänä tehtävänä. Sama koskee ulosottoa sen summaarisesta luonteesta huolimatta. Ulosotossa on kysymys jo loppuun riidellystä asiasta, jossa annetun tuomion, ulosottooperusteen, muodossa aineellinen totuus siirtyy automaattisesti ulosottoonkin. Siksi täystutkinta ei ole säännönmukaisesti tarpeen oikeaan tulokseen pääsemiseksi. Lisäksi ulosotossa aineelliseen totuuteen pyrkimistä turvaavat erityisesti virallistoimintoisuus sekä sivullisen oikeussuojakeinot ja velallisen mahdollisuudet esittää velan maksua, lyhenystä, kuittausta, anteeksiantoa tai maksuaikaa koskevia aineellisia väitteitä.³³⁰

Menettelyä koskeva valitus voi kohdistua koko menettelyn perustaan, jolloin kysymys on oikeudenkäynnin prosessinedellytyksiin rinnastuvista täytäntöönpanon edellytyksistä. Koulu esittää esimerkkeinä väitteet siitä, että ulosottohakemuksen perusteena oleva tuomio ei ole laissa tarkoitettu ulosottooperuste tai että ulosottooperuste ei ole sisältönsä puutteellisuuden tai epäselvyyden vuoksi täytäntöön pantavissa.³³¹ Käytännössä yleisimpiä ovat kuitenkin valitukset, jotka perustuvat väitteeseen siitä, että ulosottomiehen yksittäistä tointa tai päätöstä rasittaa muoto- tai menettelyvirhe. Yleensä kysymys on siitä, että toimen väitetään olevan jonkin ulosottokaaren säännöksen vastainen. Esimerkiksi velallinen voi väittää, että ulosmittaus kohdistuu ulosottokaaren 4 luvun 19

³²⁸ Ks. Linna 1999a, s. 12–13.

³²⁹ Ellilä esittää käsitteen vaihtoehtona muodollisen oikeuden käsitteelle, jota hän pitää erityisesti ulosotto- ja prosessioikeuden dynaamisuuteen nähden osin harhaanjohtavana. Ellilä 1947, s. 100. Dynaamisuudesta tarkemmin ks. Ellilä 1947, s. 92–99.

³³⁰ Ellilä 1947, s. 123–128.

³³¹ Koulu 1997, s. 34–36.

§:ssä tarkoitetun ulosmittauskiellon alaiseen omaisuuteen tai ulosmittausta on pidettävä saman luvun 16 §:ssä tarkoitettu tavoin turhana ulosmitatusta omaisuudesta kertyvä vähäinen määrä huomioon ottaen. Tyypillistä näille tilanteille on se, että velallisen väitteet kohdistuvat ulosottomiehen toimintaan. Ne eivät väitä mitään vastapuolena olevan velkojan ja velallisen välisessä suhteessa tai suhteessa kolmanteen, sivulliseen tahoon. Menettelylliset valitukset keskittyvät prosessin kulkuun, eikä niissä yleensä ole suoraan kysymys kenenkään – velkojan, velallisen tai sivullisen – aineellisista oikeuksista. Menettelyllisissä valituksissa on kysymys oikeudesta muodollisesti oikeaan prosessiin.

Velallinen voi myös väittää, että ulosottoperusteena olevassa tuomiossa tarkoitettu saatava on lakannut esimerkiksi maksun tai vanhentumisen vuoksi. Näitä voidaan pitää velallisen ja velkojan välisessä suhteessa esitettyinä aineellisina väitteinä. Ne kohdistuvat ulosottoperusteen antamisen jälkeiseen aikaan, joten niitä ei ole voitu ulosottoperusteessa edes ratkaista. Siksi nämä väitteet kuuluvat täytäntöönpanomenettelyssä tutkittaviksi, vaikka niiden menestyminen vaikuttaa täytäntöönpanotavan velvoitteen sisältöönkin, johon ei yleensä ulosotossa voida puuttua. Myös väite saatavan vanhentumisesta ulosottoperusteen määrääjän kulumisen perusteella (UK 2 luku 24–27 §) on aineellinen siinä merkityksessä, että määrääjän kulumisen johtaa asiallisesti samanlaiseen saatavan vanhentumiseen kuin velan vanhentumisesta annetussa laissa tarkoitettu saatavan vanhentuminen.³³² Koulu tarkoittaa aineellisilla väitteillä juuri väitteitä, jotka kohdistuvat – saatavan ulosmittauksessa – ulosottoperusteessa vahvistettuun saatavaan. Yleensä väitteen esittää velallinen.³³³ Toisenlainen aineellinen väitetyyppi on sivullisen väite siitä, että ulosmitattu omaisuus kuuluu hänelle. Tämä väite kohdistuu velkojan, velallisen ja sivullisen suhteeseen. Kuitenkaan siinä ei puututa velkojan saamisoikeuteen eikä ulosottomenettelyn perustaan vaan ainoastaan yksittäiseen ulosottotoimitukseen. Sivullisen väite voi menestyessäänkin johtaa vain yksittäisen toimituksen kumoamiseen. Täytäntöönpano velkojan ja velallisen välisessä suhteessa voi muutoin siitä huolimatta jatkaa.

Ulosottovalitukset voidaan esitetyn perusteella jakaa paitsi menettelyllisiin ja aineellisiin valituksiin myös ulosoton perusteeseen ja yksittäisiin ulosottomiehen toimiin kohdistuviin valituksiin. Tällöin eri valitustyyppäjä on erotettavissa neljä, kuten seuraavasta kaaviosta ilmenee.

³³² Tämä ilmenee myös ulosottokaaren säätämiseen johtaneesta hallituksen esityksestä, jossa selkeyssyistä päädyttiin ehdottamaan ulosottokaaren 2 luvun saatavan lopullista vanhentumista koskevan 27 §:n ottamista ulosottokaaren, vaikka ”se on siviilioikeudellista täytäntöönpanoa koskeva yleislaki, johon on vain rajatusti perusteltua ottaa aineellista oikeutta koskevia säännöksiä”. HE 83/2006 vp, s. 41.

³³³ Koulu 1997, s. 32–33.

	1. aineellinen	2. muodollinen
A. perustetta koskeva	1.A	2.A
B. yksittäistä tointa koskeva	1.B	2.B

Yleensä ulosoton perustetta ja yksittäistä päätöstä tai tointa koskevat väitteet ovat selvästi erotettavissa toisistaan. Tosin valittaja saattaa kohdistaa valituksen yksittäiseen toimeen mutta tarkoittaa tosiasiallisesti valittua koko menettelyn perustasta. Velallinen esimerkiksi valittaa yksittäisestä vireilletuloilmoituksesta tarkoittaen kuitenkin tosiasiallisesti velkojan koko oikeuden saatavan täytäntöönpanoon. Aineelliset ja muodolliset väitteet ovat usein vaikeammin toisistaan erotettavissa. Osa väitteistä ja valitusperusteista sijoittuu aineellisten ja menettelyllisten valitustyyppien välimaastoon. Tällöin valituksessa voi olla sekä aineellisia että menettelyllisiä piirteitä eikä se ole yksiselitteisesti sijoitettavissa vain toiseen ryhmään.³³⁴ Esimerkkinä voidaan mainita palkan ulosmittaukseen kohdistuva velallisen valitus. Palkan ulosmittausta koskevat säännökset sääntelevät ulosmittauksen ulkoista kulkua, itse menettelyä. Kuitenkin sisällöltään nämä säännökset näyttävät luovan velalliselle aineellisia oikeuksia, esimerkiksi palkan suojaisuuden. Mitään itsetarkoitusta ulosottovalitusten kategorisoinnilla ei toki ole. Tällä tyypittelyllä voidaan kuitenkin kuvata ulosottovalitusten erilaisia käsittelytapoja ja eri tavoin painottuvia prosessifunktioita.

Aineelliset väitteet ratkaistaan yleensä riita-asiamaisessa käsittelyssä, jossa otetaan vastaan näyttöä riidanalaisesta kysymyksestä. Vaihtoehtoisesti kysymys voidaan saattaa erillisenä täytäntöönpanoriita-asiana käsiteltäväksi. Saata- van mahdollinen lakkaaminen tai esineen omistusoikeus ratkaistaan kuitenkin vain ulosottomenettelyä ja -muutoksenhakua silmällä pitäen.

Menettelyllisen ulosottovalituksen käsittely sen sijaan muistuttaa hallinto- lainkäyttöasian käsittelyä. Valitus kohdistuu sisällöltään viranomaisen toimintaan, ja prosessin kaksiasianosaissuhde on löydettävissä vain täytäntöönpanon tausta-asetelmasta. Velallisen valituksessa vastapuoli on velkoja ja velkojan valituksessa velallinen, joskaan tämä suhde ei näyttyädy vahvana valitusperusteiden keskittyessä ulosottoviranomaisen toimintaan. Näissäkin tilanteissa väitteitä tekevän asianosaisen vastapuoli ei kuitenkaan ole ulosottoviranomainen, joka on asian ensi vaiheessa ratkaissut. Ulosottoviranomaisella ei ole omaa

³³⁴ Vastaavasti myös Linna, Leppänen ja Kärki käsittelevät ulosottomiehen päätöksen kohdetta: selkeä jako aineellisiin ja menettelyllisiin seikkoihin ei ole kaikilta osin mahdollinen. Ks. Linna – Leppänen – Kärki 2022, s. 412–413.

intressiä asiassa. Sen ratkaisua voidaan vain ylemmässä oikeusasteessa muuttaa, aivan kuten hovioikeus voi muuttaa alioikeuden riita-asiassa antamaa ratkaisua. Ulosottomiehen kuuleminen on kuitenkin ulosottokaaren 11 luvun 10 ja 11 §:n nojalla säännönmukaista. Kysymys on muutoksenhakumenettelyä var-
ten esitettävästä virallisselvityksestä.

Nämä kaksi ulosottovalituslajia, aineellinen ja menettelyllinen, eroavat myös prosessin funktioiden näkökulmasta tarkasteltuna. Aineellisen ulosottovalituksen käsittelyssä etusijalla on riidanratkaisufunktio. Ulosottomenettelyssä syntynyt riita tulee muutoksenhakuteitse tuomioistuimen ratkaistavaksi, jolloin käytettävissä ovat aineelliseen totuuteen pääsemiseksi riita-asian käsittelyssäkin käytössä olevat todistelukeinot. Ratkaisu tulee vaikuttamaan ulosottotoimituksen tai -menettelyn kulkuun. Siten ratkaisun materiaalisellakin sisällöllä on merkitystä. Tältä osin ulosottomuutoksenhaku toteuttaa ennemminkin oikeussuojafunktiota. Ulosottotoimitus tai -menettely oikaistaan riidanratkaisun kautta ottamalla huomioon yksityinen aineellinen oikeus. Muodollisen ulosottovalituksen käsittelyssä ei sen sijaan riidanratkaisuasettelmaa edes ole. Siinä korostuvat yksityisen oikeusturvanäkökohdat suhteessa viranomais toimintaan. Aineellinen totuus ei kuitenkaan ole oikeussuojafunktiolle tyypillisellä tavalla korostunut. Kysymys on ulosoton asianosaisen oikeusturvaodotuksista suhteessa prosessiin. Ulosottotoimitus tai -menettely oikaistaan muodoltaan oikeaksi. Menettelysäännöillä pyritään toteuttamaan ulosottotoiminnalle ominaisia päämääriä ja tavoitteita. Osa säännöistä on säädetty tehokkaan perinnän turvaamiseksi, osa enemmän velallisen tai sivullisen suojaksi. Siten lopulta menettelysäännöilläkin on liittynyt yksityisiin aineellisiin oikeuksiin.

Ulosottovalituksen tekemisen määräaika on kolme viikkoa (UK 11 luku 5 § 1 mom.). Määräajan alkamisajankohta määräytyy sen perusteella, mikä toimitus tai päätös on valituksen kohteena – eräitä toimituksia koskeva valituksen määräaika taas määräytyy sen perusteella, milloin velallinen on saanut toimituksesta tiedon (UK 11 luku 6 §).³³⁵ Palkan ja muun toistuvaistulon ulosmittaukseen liittyvään maksukieltoon voi kuitenkin hakea muutosta ilman määräaika (UK 11 luku 5 § 2 mom.).³³⁶ Ulosottomenettelyn eri vaiheissa tehdyt toimitukset tulevat itsenäisesti lainvoimaisiksi määräajan kuluttua, jos muutosta ei ole haettu määräajassa. Edellisen vaiheen lainvoimaisuus ei kuitenkaan estä hake-
masta muutosta seuraavassa vaiheessa, jos muutoksenhaun peruste on yleinen, koko menettelyä koskeva eikä jo lainvoimaiseksi tulleeeseen toimitukseen liittyvä. Muutoksenhakemus ei tällöinkään voi johtaa siihen, että jo lainvoimaiseksi tulleeeseen toimitukseen, kuten ulosmittaukseen, puututtaisiin.³³⁷ Näin ollen

³³⁵ Linna jakaa määräajat toimitusperusteisiin ja tiedonsaantiperusteisiin. Linna 2018, s. 288–289.

³³⁶ Ks. myös KKO 2012:77.

³³⁷ Ks. Linna 2018, s. 290–291.

yksittäistä tointa koskeva, aineellinen tai muodollinen, valitus on mahdollinen vain tuohon toimeen liittyvän määräajan kuluessa. Ulosoton perustetta koskeva, aineellinen tai muodollinen, valitus on sen sijaan mahdollista kohdistaa mihin tahansa toimeen siihen liittyvän määräajan kuluessa, kunnes varat on ulosotto-kaaren 11 luvun 1 §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla lopullisesti tilitetty.

ERITYINEN OSA

IV RATKAISUN OIKEUSVOIMA ULOSOTTOVALITUKSEN TUTKIMISEN ESTEENÄ

1 Oikeusvoima siviiliprosessissa

1.1 OIKEUSVOIMAN ULOTTUVUUS

Tuomion oikeusvoimavaikutusta (*res judicata*) ei ole suomalaisessa prosessilainsäädännössä säännelty. Tätä voidaan pitää puutteena, onhan oikeusvoimalla merkittävä vaikutus kanteen tutkittavuuteen.³³⁸ Ruotsin *rättegångsbalken*issa sen sijaan on oikeusvoimaa koskevat säännökset riita-asioiden (*rättegångsbalken*, RB 17 luku 11 §) ja rikosasioiden (RB 30 luku 9 §) osalta. Suomessa oikeusvoiman sisältö on oikeuskäytännön ja -kirjallisuuden muovaamaa.

Tuomion oikeusvoimavaikutus tarkoittaa oikeudenkäynnin päättävän tuomion tulevaisuuteen ulottuvaa sitovaa vaikutusta, sitä, ettei lainvoimaisesti ratkaistua asiaa voida saattaa enää uudelleen tuomioistuimen tutkittavaksi. Tämä estevaikutus ilmenee joko negatiivisesti tai positiivisesti. Negatiivinen vaikutus ilmenee siten, että lainvoimaisen tuomion antamisen jälkeen uuden samansisältöisen kanteen nostaminen estyy. Kanne on prosessinedellytyksen puuttumisen vuoksi jätettävä tutkimatta. Positiivinen vaikutus puolestaan tarkoittaa aikaisemman lainvoimaisen ratkaisun sisältämän ennakkoluonteisen oikeus-suhteen ratkaisun sitovuutta uudessa oikeudenkäynnissä. Aikaisemman ratkaisun lopputulosta ei voi uudessa prosessissa enää riitauttaa, vaan se on otettava uuden ratkaisun lähtökohdaksi. Vakiintuneesti on lähdetty siitä, että oikeusvoiman kumpikin vaikutus on otettava huomioon viran puolesta.³³⁹ Ruotsalaisessa oikeuskirjallisuudessa puhutaan samaa tarkoittaen tuomiosta prosessin esteenä (negatiivinen vaikutus) ja tuomion prejudisiaalisesta vaikutuksesta (positiivinen vaikutus).³⁴⁰

Oikeusvoiman subjektiivisessa ulottuvuudessa kysymys on siitä, keitä tuomio sitoo. Pääsääntönä on, että tuomio sitoo vain asianosaisia. Kolmas henkilö voi sen sijaan oikeusvoimavaikutuksen estämättä riitauttaa tuomion

³³⁸ Ks. Leppänen 1994, s. 265, Jokela 2015, s. 572 ja Tapanila 2021, s. 602. Vrt. Möller 1995, s. 142–143.

³³⁹ Ks. oikeusvoiman sisällöstä esim. Tirkkonen 1933, s. 169–171, Aalto 1968, s. 12–17, Tirkkonen 1977, s. 261 ja 274–278, Takki 1987, s. 247–251, Lappalainen 2001, s. 400–402, Jokela 2015, s. 571–573 ja Helenius – Linna 2021, s. 550–551. Männistö ei pidä perusteltuna tehdä jyrkkää eroa oikeusvoiman negatiivisen ja positiivisen vaikutuksen välille: kummassakin on kyse samasta preklusiosta, vain kohteen laajuus on eri. Männistö 2013, s. 115. Koulu puolestaan kyseenalaistaa oikeusvoiman huomioon ottamisen viran puolesta ja korostaa sen sijaan asianosaisten määräämisvaltaa tuomion vaikutusten suhteen. Koulu 2016, s. 142–153.

³⁴⁰ Olivecrona 1966, s. 36, Lindell 1993, s. 49–50, Ekelöf – Bylund – Edelstam 2006, s. 171 ja 186 sekä Lindell 2021, s. 410–411.

lopputuloksen.³⁴¹ Oikeusvoiman objektiivisessa ulottuvuudessa kysymys on siitä, miltä osin tuomio on sitova uudessa oikeudenkäynnissä. Ratkaistava on, ovatko tuomiossa ratkaistu kanne ja uusi kanne sillä tavoin identtiset, että oikeusvoimavaikutus syntyy.³⁴² Tähän asioiden samuuden arviointiin voi liittyä vaikeita rajanvetokysymyksiä. Asian identiteetin arvioimiseksi välttämättömät käsitteet on tavattu jäsentää seuraavasti. Kanne jakautuu kannevaatimukseen (petitum) ja kanneperusteeseen (causa). Kannevaatimus sisältää vaaditun oikeusseuraamuksen. Kanneperuste puolestaan sisältää toisaalta oikeustosisekaston, tapahtumainkulun, johon kannevaatimus pohjautuu, sekä toisaalta juridiset perusteet, jotka määrittävät oikeudellisesti tapahtumainkulkua.³⁴³

Oikeusvoiman objektiivisen ulottuvuuden osakysymyksinä on käsitelty toisaalta sitä, prekludoiko tuomion oikeusvoima samoihin oikeustosisekkoihin perustuvat uudet vaatimukset, ja toisaalta sitä, prekludoiko tuomion oikeusvoima vain sen perusteen, johon vaatimus on perustettu, vai myös saman vaatimuksen tueksi myöhemmin esitettävät uudet kanneperusteet. Suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa ja -käytännössä on nähtävissä Ruotsin oikeutta seuraten siirtymä perinteisestä suppean oikeusvoiman käsitteestä kohti laajaa oikeusvoimatulkintaa. Siinä missä perinteisessä käsityksessä kanteen identiteetti ratkaistiin kanteen syntyperusteen nojalla, kanteen identiteetti määräytyy uuden oikeusvoimakäsityksen mukaan vaaditun oikeusseuraamuksen perusteella. Tämän laajan oikeusvoimamääritelmän mukaan tuomion oikeusvoima prekludoi myös kaikki vaihtoehtoiset kanneperusteet eli nekin perusteet, joihin ei ole ensiprosessissa vedottu mutta joihin olisi voitu vedota.³⁴⁴

Tirkkosen suppeampi oikeusvoimatulkinta on lähtenyt siitä, että oikeudenkäynnin kohteena oleva oikeus tai vaade yksilöidään syntyperusteensa nojalla. Eri kanneperusteisiin pohjautuvat vaatimukset ovat näin ollen eri asioita.³⁴⁵ Olivecrona on puolestaan katsonut, että asian identiteetti ratkeaa tapahtumainkulun perusteella. Asialla Olivecrona ymmärtää vaatimuksen ja sen perusteiden yhdistelmää, oikeussuhdetta. Jos kantaja vetoaa eri tapahtumainkulkuun, on kyse eri asiasta ja uusi kanne on mahdollinen.³⁴⁶ Nykyisin vallitseva laaja oikeusvoimatulkinta perustuu Ekelöfin näkemykseen oikeusseuraamuksen yhdenmukaisuudesta kanteen identiteetin määrittäjänä. Ekelöfin mukaan kyse on eri asiasta vain, jos vaatimus muuttuu. Sen sijaan uusiin perusteisiin vetoaminen ei enää ole mahdollista asian tultua ratkaistuksi. Tällöin prekludoituvat jo

³⁴¹ Ks. pääsäännöstä ja poikkeuksista esim. Tirkkonen 1933, s. 251 ss., Tirkkonen 1977, s. 297–309, Lappalainen 2001, s. 468–485 ja Jokela 2015, s. 608–612.

³⁴² Ks. esim. Takki 1987, s. 248, Lappalainen 2001, s. 426–427 ja Männistö 2004a, s. 39–40.

³⁴³ Ks. esim. Lappalainen 1995, s. 362, Hepola 2005, s. 273–275 ja Jokela 2012, s. 245–246.

³⁴⁴ Ks. Lappalainen 2001, s. 445–452, Männistö 2004a, s. 40–41, Lappalainen 2012, s. 752–754 ja Jokela 2015, s. 581–587. Vanhemmasta oikeuskirjallisuudesta ks. Leppänen 1994, s. 267–268.

³⁴⁵ Tirkkonen 1977, s. 290–295.

³⁴⁶ Olivecrona 1966, s. 258–266 ja 319–320.

vedottujen perusteiden lisäksi perusteet, joihin olisi voitu vedota ensiprosessissa. Tunnusomaista saman oikeusseuraamuksen tilanteille on se, ettei vastaajaa voida velvoittaa seuraamukseen kuin vain yhden kerran jollakin vedotuista perusteista.³⁴⁷ Lindellin näkemys on puolestaan Olivecronan ja Ekelöfin kantoja välittävä. Hänen mukaansa vain yhden oikeusvoimakriteeristön valitseminen ei voi kattaa kaikkia soveltamistilanteita. Lindell kannattaakin eräänlaista tapauskohtaista kohtuusharkintaa, jossa on kuitenkin otettava huomioon muiden oikeusvoimatilanteiden käsittely.³⁴⁸

Korkein oikeus on pitänyt oikeusvoiman ulottuvuuden kannalta ratkaisevana sitä, koskeeko uusi kanne samaa tapahtumainkulkua. Ratkaisuissa KKO 2000:84, 2001:136 ja 2008:43 korkein oikeus on katsonut aikaisemman tuomion oikeusvoiman estävän uuden kanteen tutkimisen, kun uudessa oikeudenkäynnissä oli esitetty asiallisesti sama vaatimus uusien oikeudellisten perusteiden mutta perustuen samaan tapahtumainkulkuun kuin jo ratkaistussa asiassa. Kanneperusteen prekludoitumisella tarkoitetaan juuri oikeustosisekkujen prekludoitumista. Uudet oikeudelliset perusteet (asian erilainen oikeudellinen kvalifikaatio) eivät sen sijaan ole oikeusvoima-arvioinnissa ratkaisevia.³⁴⁹ Oikeusvoimavaikutus on ruotsalaista mallia mukaillen edelleen laajentunut kattamaan myös uudet vaihtoehtoiset vaatimukset, jotka perustuvat samaan tosiseikastoon kuin tuomiolla jo hylätty kanne.³⁵⁰ Sen sijaan kumulatiivisia lisävaatimuksia on mahdollista esittää aikaisemmasta hylätystä kanteesta huolimatta. Aikaisemman tuomion oikeusvoima kuitenkin estää korotusvaatimuksen tilanteessa, jossa kanne on hyväksytty.³⁵¹ Korkein oikeus on katsonut aikaisemman tuomion oikeusvoimavaikutuksen estäneen uuden kanteen tutkimisen, kun uudessa oikeudenkäynnissä oli esitetty vaihtoehtoinen vaatimus, joka perustui samoihin oikeustosisekkuihin kuin aiemmin hylätty kanne (KKO 2013:23), uudessa oikeudenkäynnissä oli esitetty lisävaatimus, joka perustui samoihin oikeustosisekkuihin kuin aiemmin hyväksytty kanne (KKO 2013:72), ja uudessa oikeudenkäynnissä oli esitetty korotusvaatimus samoilla perusteilla kuin aiemmin rikosasiassa hyväksytty vaatimus (KKO 2013:83). Oikeusvoimavaikutusta ei sen sijaan ole syntynyt, kun uudessa oikeudenkäynnissä oli katsottu olevan kyseessä eri vaatimus eri oikeustosisekkuston perusteella (KKO 2014:101).³⁵²

³⁴⁷ Ekelöf – Bylund – Edlestam 2006, s. 183–185 ja 191–200, oikeusvoiman objektiivisesta ulottuvuudesta laajemmin ks. s. 207 ss.

³⁴⁸ Lindell 2021, s. 414–415.

³⁴⁹ Tirkkonen 1977, s. 292, Takki 1987, s. 263 ja Lappalainen 2001, s. 439–440.

³⁵⁰ Ks. Hoffrén – Vuorenpää 2009, s. 797, Jokela 2015, s. 587–589 ja Linna 2015, s. 356–359. Männistö ennakoi jo vuonna 2004 oikeusvoimavaikutuksen laajentumista vaihtoehtoisin vaatimuksiin. Männistö 2004a, s. 42–43. Lappalainenkin on sittemmin pitänyt (laajaa) oikeusvoimavaikutusta uusien vaihtoehtoisten vaatimusten kohdalla perusteltuna. Ks. Lappalainen – Hupli 2021, s. 762–763.

³⁵¹ Ks. Lappalainen 2001, s. 430–431, Jokela 2015, s. 591–593 ja Linna 2015, s. 357–359.

³⁵² Ratkaisun KKO 2014:101 kritiikistä ks. kuitenkin Linna 2015, s. 358 ja 362.

1.2 OIKEUSVOIMA JA KANTEENMUUTOSKIELTO

Arvioitaessa asian identiteettiä oikeusvoimavaikutuksen kannalta voidaan ottaa huomioon kanteen muuttamista koskeva sääntely. Oikeudenkäymiskaaren 14 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan kannetta ei saa lähtökohtaisesti muuttaa oikeudenkäynnin aikana. Kuitenkin olennaisesti samasta perusteesta johtuva uusi vaatimus on saman momentin 3 kohdan perusteella mahdollinen. Lisäksi pykälän 3 momentissa todetaan, että kanteen muuttamiseksi ei ole katsottava sitä, että kanteen tueksi esitetään uusia seikkoja, ellei asia sen johdosta muutu toiseksi. Kanteenmuutossäännöksessä näkyy siten jaottelu uusiin vaatimuksiin ja uusiin perusteisiin. Korkein oikeus on ratkaisuisaan KKO 2013:23 ja 2013:72 katsonut oikeusvoimavaikutuksen ulottuvan yleensä vaatimuksiin, jotka olisi voitu kanteenmuutoskiellon rajoissa esittää jo ensimmäisessä oikeudenkäynnissä. Korkein oikeus perustelee ratkaisussa KKO 2013:23 kanteenmuutoksen ja oikeusvoiman kytkemistä yhteen oikeudenkäytön tehokkuudella ja tarkoituksenmukaisuudella. Myös oikeuskirjallisuudessa on oikeusvoiman ulottuvuus ja kanteen muutettavuus kytketty yhteen. Koska kantajalla olisi mahdollisuus kanteenmuutoskiellon estämättä esittää samasta perusteesta johtuvat vaatimuksensa yhdessä oikeudenkäynnissä, ei ole perusteltua sallia vaatimusten jakamista eri oikeudenkäynneissä käsiteltäviksi. Sen sijaan, jos muutos katsotaan käsillä olevassa oikeudenkäynnissä kielletyksi, on se voitava saattaa oikeusvoiman estämättä uuden oikeudenkäynnin kohteeksi.³⁵³

Ruotsissa on oikeudenkäymiskaaren 14 luvun 2 §:n 1 momentin 3 kohtaa vastaava säännös, joka koskee uuden vaatimuksen sallittavuutta, mikäli se johtuu olennaisesti samasta perusteesta (RB 13 luku 3 § 1 mom. 3 k.), ja saman pykälän 3 momenttia vastaava säännös, joka koskee uusien seikkojen esittämisen sallittavuutta, kunhan asia ei muutu toiseksi (RB 13 luku 3 § 3 mom.). Kanteenmuutoskielto ja oikeusvoima on kytketty yhteen myös ruotsalaisessa prosessioikeudellisessa kirjallisuudessa ja oikeuskäytännössä.³⁵⁴ Lindell selvittää kysymyksenasettelua esittämällä kanteenmuutoskiellon ja oikeusvoiman suhteen kuvaamiseen kolme vaihtoehtoa: 1) sallitun kanteenmuutoksen ja

³⁵³ Ks. Lappalainen 2001, s. 428, Kaisto 2013, s. 766, Vähätalo 2016, s. 219–220, Koponen 2017, s. 112 ja Tapanila 2021, s. 606. Kanteenmuutoskiellon ja oikeusvoiman yhteydestä laajemmin ks. Linna 2015, s. 356 ss. Koulu kutsuu tätä kytköstä fiktiiviseksi kanteenmuutokseksi. Hän kuitenkin katsoo, ettei menettely ratkaise oikeusvoiman identiteettiongelmia; se päinvastoin tuo arviointiin vain yhden lisävaiheen. Koulu 2016, s. 88–91 ja 170.

³⁵⁴ Oikeuskäytännöstä ks. Ruotsin korkeimman oikeuden (Högsta domstolen) ratkaisut NJA 1984, s. 733 ja NJA 2011, s. 718, joiden mukaan asian identiteettiä tulee arvioida oikeusvoimaa ja kanteenmuutoskieltoa koskevien säännösten perusteella samalla tavoin. Jos uusi kanne ei olisi oikeusvoiman vuoksi mahdollinen, ei kyse voi olla myöskään (kielletystä) kanteenmuutoksesta, vaan vetoamisen ainakin uusiin seikkoihin (RB 13 luku 3 § 3 mom.) on oltava oikeudenkäynnissä sallittua.

oikeusvoiman sisältö on yhtä kattava, 2) oikeusvoiman sisältö on laajempi kuin sallitun kanteenmuutoksen, tai 3) sallitun kanteenmuutoksen sisältö on laajempi kuin oikeusvoiman.³⁵⁵ Hän katsoo oikeustositseikkojen osalta, että kaikkiin oikeusvoiman kattamiin oikeustositseikkoihin on voitava vedota oikeudenkäynnin aikana ja, päinvastoin, että oikeusvoima ulottuu kaikkiin seikkoihin, joihin on sallittua vedota oikeudenkäynnissä.³⁵⁶ Voidaan myös kysyä, mikäli sallittu kanteenmuutos ja oikeusvoima kytketään yhteen, kumpi on ratkaiseva tämän laajuuden määrittäjänä. Olivecrona pitää oikeusvoimavaikutusta ratkaisevana: jos uutta perustetta ei voitaisi tutkia uudessa oikeudenkäynnissä, se voidaan kanteenmuutoskiellon estämättä tutkia käsillä olevassa oikeudenkäynnissä. Oikeusvoiman sisältö taas määrittyy Olivecronan mukaan tapahtumainkulun perusteella. Oikeusvoimavaikutus pitää sisällään perusteet, jotka kuuluvat samaan tapahtumainkulkuun kuin se, johon alkuperäinen kanne on perustunut.³⁵⁷

Suomalaisessa oikeuskäytännössä ja oikeusvoimakeskustelussa arvioinnin suunta on ollut päinvastainen: kanteenmuutoskiellosta on haettu sisältöä oikeusvoimalle. Tämä on ymmärrettävää siitä lähtökohdasta, että oikeusvoima on Suomessa laissa sääntelemättä toisin kuin kanteenmuutoskielto. Järjestys on myös kronologisesti perusteltu, sillä pitäisihän kanteenmuutokseen ottaa periaatteessa kantaa ennen tuomion oikeusvoimavaikutuksen arvioimista.³⁵⁸ Tosiasiassa kanteenmuutosarvointi ei aina ensimmäisessä oikeudenkäynnissä aktualisoidu ja arvointi tuleekin tehtäväksi jälkimmäisessä prosessissa aikaisemman ratkaisun oikeusvoimavaikutuksen myötä. Tällöin kanteenmuutoksen sallittavuus tulee arvioitavaksi hypoteettisesti: olisiko uudessa kanteessa esitetyt vaatimukset tai perusteet voitu esittää jo ensimmäisessä oikeudenkäynnissä kanteenmuutoskiellon estämättä?

Ekelöf pitää oikeusvoimateorianensa mukaisesti kiinni kannastaan kannevaatimusten erillisyydestä kanteen identiteetin määrittäjänä. Silloin, kun kyse on olennaisesti samasta perusteesta johtuvan uuden vaatimuksen esittämisestä (RB 13 luku 3 § 1 mom. 3 k.), Ekelöf perustaa kanteenmuutoksen sallittavuuden prosessitaloudellisiin syihin. Hän katsoo kyseessä olevan itse asiassa kaksi kannetta, joiden käsittely vain on kumuloitu. Myös Ekelöf näet pitää oikeusvoimavaikutusta ratkaisevana kanteen identiteetin suhteen. Koska oikeusvoimavaikutus ei ulotu erillisiin vaatimuksiin, uusi kannekin olisi vaihtoehtoisesti mahdollinen. Prosessiekonomisesti järkevää on kuitenkin sallia samasta perusteesta johtuvien vaatimusten käsittely vireillä olevan asian yhteydessä. Osa säännöksen tarkoittamista tilanteista voi Ekelöfinkin mukaan käsittää vaatimuksia, jotka koskevat samaa asiaa. Näitä ovat esimerkiksi määrällisesti

³⁵⁵ Lindell 1993, s. 51.

³⁵⁶ Lindell 1993, s. 56.

³⁵⁷ Olivecrona 1966, s. 317–320.

³⁵⁸ Näin myös Lindell 1993, s. 53–54.

muuttuneet vaatimukset. Tällöin on Ekelöfin oikeusvoimateorianakin näkökulmasta kyse yhdestä asiasta, joka saavuttaa oikeusvoiman. Näissä tilanteissa oikeusturvasyyt edellyttävät, että vaatimukset ovat esitettävissä kanteenmuutoksiellon estämättä vireillä olevassa oikeudenkäynnissä.³⁵⁹

Kanteenmuutoksen sallittavuutta harkittaessa arvioidaan kanteen identiteettiä vastaavatyypisin kriteerein kuin oikeusvoiman ulottuvuuden kohdalla. Oikeustieteilijöiden oikeusvoimaa koskevat kannanotot heijastelevatkin heidän näkemystään ylipäänsä kanteen identifioimisesta.³⁶⁰ Tämä yhtäläinen kanteiden identiteetin arviointi antaa vahvan perusteen kytkeä kanteenmuutos- ja oikeusvoimakonstruktioit yhteen. Kun sekä kanteenmuutoksielto että oikeusvoima on laissa säännelty, kuten Ruotsissa, voidaan säännöksiä tulkita keskenään yhdenmukaisesti ja systeemiin sopivalla tavalla.

Ongelmallisempi tilanne on Suomessa, jossa oikeusvoima on kokonaan sääntelemättä. Tällöin kanteen muuttamista koskevasta säännöksestä haetaan tulkinnallisesti sisältöä oikeusvoimakonstruktioille, jota koskevaa säännöstä ei ole. On pidettävä mielessä, että mainittu oikeudenkäymiskaaren 14 luvun 2 § koskee vain kanteen muutettavuutta, ei oikeusvoiman ulottuvuutta. Säännös asettaa sanamuotonsa mukaan kantajalle ainoastaan *oikeuden*, ei velvollisuutta, tehdä oikeudenkäynnin kuluessa samasta perusteesta johtuva uusi vaatimus. Oikeusvoiman ulottuvuuden kytkeminen tähän säännökseen johtaa kuitenkin tosiasiallisesti kantajan velvollisuuteen esittää kaikki samasta perusteesta johtuvat vaatimuksensa samassa oikeudenkäynnissä. Näin Suomesakin oikeusvoimatulkinta vaikuttaa tosiasiaassa olevan ratkaisevassa asemassa asian identiteettiä kanteen muuttamisen ja oikeusvoiman suhteen arvioitaessa. Tällöin laissa sääntelemätön oikeusvoimatulkinta johtaa kanteen muuttamista koskevan säännöksen soveltamisen laajentamiseen sanamuotonsa ja tarkoituksensa ulkopuolelle. Voidaan toki lähteä siitä, että vaatimusten tai seikkojen prekludoituminen oikeusvoimavaikutuksen vuoksi ei sinänsä velvoita kantajaa reagoimaan ensimmäisessä oikeudenkäynnissä. Hänellä on edelleen oikeus, ei velvollisuutta, esittää uusi vaatimus tai vedota uusiin seikkoihin, kunhan asia ei muutu toiseksi. Oikeusvoimavaikutuksesta vain seuraa, ettei hänellä ole tähän oikeutta enää uudessa oikeudenkäynnissä. Tasapainon vuoksi olisi suotavaa, että näinkin merkittävästä kanteen tutkittavuuden edellytyksestä olisi säädetty laissa.

³⁵⁹ Ekelöf – Edelstam – Pauli 2015, s. 160–162.

³⁶⁰ Olivecrona 1954, s. 318–320 ja 332–346, Ekelöf 1956, s. 99–119 ja Tirkkonen 1974, s. 449–454. Ks. kootusti Virolainen 1990, s. 567–579 ja Saranpää 2010, s. 64–68.

1.3 OIKEUSVOIMA JA OIKEUDENKÄYNNIN SISÄINEN PREKLUSIO

Oikeusvoiman sisällölle voidaan hakea tulkinnallista tukea myös siviiliprosessin sisäisistä preklusiosäännöksistä. Preklusiossa annetaan painoarvoa asianosaisen laiminlyönnille prosessissa. Dispositiivisessa asiassa asianosainen ei saa oikeudenkäymiskaaren 6 luvun 9 §:n 1 momentin mukaan vedota pääkäsitelyssä sellaiseen seikkaan, johon hän ei ole vedonnut valmistelussa, ellei hän saata todennäköiseksi, että hänen menettelynsä johtuu pätevästä syystä. Vastaavasti oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 17 §:n 1 momentin ja 26 luvun 4 §:n 2 momentin mukaan asianosainen ei saa hovioikeudessa riita-asiassa vedota muihin seikkoihin tai todisteisiin kuin niihin, jotka on esitetty käräjäoikeudessa, paitsi jos hän saattaa todennäköiseksi, ettei hän ole voinut vedota seikkaan tai todisteeseen käräjäoikeudessa tai että hänellä on ollut pätevä aihe olla tekemättä niin. Sama sääntö on voimassa korkeimmassa oikeudessa (OK 30 luku 7 § 1 mom. ja 12 §).

Preklusio sanktioi asianosaisen laiminlyönnin prosessin sisällä. Tällöin hän menettää oikeuden vedota tuohon seikkaan oikeudenkäynnin aikana. Oikeuskirjallisuudessa on pidetty johdonmukaisena katsoa, ettei kantaja voi perustaa myöskään uutta kannetta jo päättyneessä oikeudenkäynnissä prekludoituneisiin seikkoihin.³⁶¹ Vastaavan kannan on esittänyt korkein oikeus ratkaisussaan KKO 2001:136 perustellen käräjäoikeusvaiheen preklusion ja oikeusvoiman kytkemistä yhteen lainkäytön tehokkuudella, taloudellisuudella ja asianosaisen oikeusturvalla. Kaikella prosessuaalisella preklusiolla voidaan nähdä yhtenäinen tavoite oikeudenkäynnin keskittämiseen. Leppänen tarkoittaa tällä pyrkimystä saada oikeudenkäyntiaineisto esitettäväksi yhdessä oikeudenkäynnissä ja mahdollisimman aikaisessa vaiheessa.³⁶² Tämän tavoitteen kannalta olisi nurinkurista evätä oikeus esittää oikeudenkäyntiaineistoa oikeudenkäynnin sisällä myöhästyneenä ja sallia sen sijaan saman oikeudenkäyntiaineiston esittäminen täysin uudessa oikeudenkäynnissä. Oikeudenkäynnin sisäinen preklusiosääntely menettäisi merkitystään, jos sallittaisiin oikeudenkäyntiaineiston käsitteilyn laajentaminen uuteen oikeudenkäyntiin.

³⁶¹ Ks. Möller 1995, s. 141, Lappalainen 2001, s. 451–452, Hepola 2005, s. 279 ja Jokela 2015, s. 582. Lindell on päättänyt pitämään oikeudenkäynnin sisäistä preklusiota jopa oikeusvoiman suhteen määrävänä ja ensisijaisena. Uudet seikat prekludoituvat usein jo käräjäoikeuden tuomion antamisen jälkeen prosessin sisäisen preklusiosääntelyn nojalla (ylempiä oikeusasteita koskevat Ruotsissa RB 50 luvun 25 §:n 3 mom. ja 55 luvun 13 §:n 1 mom.). Oikeusvoimavaikutus syntyy useimmiten tämän preklusion seurauksena eikä sillä ole enää vahvaa itsenäistä merkitystä. Lindell 1993, s. 63.

³⁶² Leppänen 1998, s. 301 ja 306. Ks. myös Hirvonen, Juhani 1995, s. 430–431. Vrt. Männistö, joka katsoo, ettei prosessin ulkoisella preklusiolla edistetä prosessin sisäisen preklusiosääntelyn keskittämistavoitetta. Männistö 2004a, s. 46.

Toisaalta on kuitenkin, vastaavasti kuin kanteenmuutoskieltosääntelyn yhteydessä, huomautettava, että prosessin sisäisen preklusiosääntelyn varsinainen tarkoitus ei ole määrittää oikeusvoiman ulottuvuutta. Säännöksiä säädettäessä ei ole pidetty silmällä oikeudenkäyntien *välistä* preklusiota. Tuomioistuimien ottaa preklusioratkaisussaan kantaa vain siihen, onko oikeudenkäyntiaineisto esitettävissä käsillä olevassa oikeudenkäynnissä. Perimmältään prosessin sisäistä preklusiota voidaankin pitää sanktiona.³⁶³ Vastaavaa sanktioluonnetta ei sisälly oikeusvoimaan, joka on tuomion vaikutuksellisuuteen ja lopullisuuteen liittyvä elementti. Tuomion oikeusvoimavaikutus ei johdu eikä seuraa asianosaisen laiminlyönnistä. Sinänsä prosessin sisäinen ja ulkoinen preklusio johtaa luonteeltaan samantyyppisiin seurauksiin: kieltoon vedota seikkaan tai todisteeseen taikka vastaavasti kieltoon nostaa uutta kannausta. Tähän kieltoratkaisuun johtava harkinta on kuitenkin erityyppistä. Preklusiosääntely sisältää menettelyn aiheellisuuteen ja hyväksyttävyyteen liittyvää harkintaa, jota ei sisälly oikeusvoimaoppiin.³⁶⁴ Vaitoja toteaa preklusiosääntelyn lähtevän siitä – hänen mukaansa kohtuuttomasta – oletuksesta, että asianosainen kykenee jo oikeudenkäynnin alussa täsmällisesti tietämään, mihin seikkoihin kannattaa vedota.³⁶⁵ Tätä ankaraa vetoamistehtävää lieventää myöhässä vetoamiseen liittyvän pätevän syyn harkinta. Sikäli kuin asianosaisen sallitaan vedota pätevän syyn takia seikkaan oikeudenkäynnin myöhemmässäkin vaiheessa, preklusio ei aktualisoidu eikä tuohon seikkaan vetoamiselle uudessakaan oikeudenkäynnissä ainakaan preklusion johdosta ole tarvetta. Oikeusvoimakysymys liittyykin lähinnä tilanteisiin, joissa harkinnan lopputuloksena on päädytty preklusioon. Jos oikeudenkäynnin sisäinen preklusio ja ratkaisun oikeusvoimavaikutus kytketään yhteen, tarkoittaa tämä sitä, että tuomioistuin määrää preklusioharkinnassaan tältä osin tosiasiaa myös ratkaisun oikeusvoimavaikutuksesta perusteilla, jotka liittyvät vain oikeudenkäynnin sisäiseen preklusioon.

1.4 SUHDE VAATIMIS- JA VÄITTÄMISTAAKKAAN

Kanteenmuutoskielto ja preklusio kytkeytyvät myös vaatimis- ja väittämistäakkaan. Tuomioistuin ei saa oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 3 §:n mukaan tuomita muuta tai enempää kuin asianosainen on vaatinut. Tuomiota ei saa dispositiivisessa asiassa perustaa seikkaan, johon asianosainen ei ole vaatimuksensa tai vastustamisensa tueksi vedonnut. Kantaja muotoaa kanteellaan prosessin kohteen. Tuomio, joka voi saavuttaa oikeusvoiman, annetaan näiden

³⁶³ Vaitoja 2014, s. 151.

³⁶⁴ Ks. Männistö 2004a, s. 46.

³⁶⁵ Vaitoja 2014, s. 40. Vaitoja kyseenalaistaa tutkimuksessaan jopa koko preklusioinstituution tarpeellisuuden ja esittää ehdotuksia vähintäänkin sen supistamiseksi. Vaitoja 2014, s. 489–496.

kantajan määräämien raamien rajoissa. Vaatimis- ja väittämistaakasta voitaisiin sellaisenaan saada tukea suppealle oikeusvoimatulkinnalle. Tuomio oikeusvoimavaikutuksineen voidaan perustaa vain siihen, mitä asianosainen on vaatinut tai väittänyt. Koska tuomiossa ei tuomita tai lausuta tätä enempää, ei sen oikeusvoimavaikutuskaan voi ulottua asianosaisten vaatimuksia ja perusteita pidemmälle – siihen, mitä kantajan olisi pitänyt vaatia tai mihin seikkoihin hänen olisi tullut vedota. Kanteenmuutoskielto ja preklusio puolestaan määrittelevät aikarajoja ja ehtoja sille, milloin kannetta voidaan vaatimusten tai perusteiden osalta vielä kanteen nostamisen jälkeen oikeudenkäynnin kuluessa muuttaa.

Huomattava on, että suhteessa oikeusvoimaan kanteenmuutoskiellon ja preklusion vaikutussuunta on eri. Uusi kanne on oikeusvoiman estämättä mahdollinen niiden vaatimusten osalta, joita on pidettävä ensi prosessissa kiellettynä kanteenmuutoksena. Uusi kanne ei sen sijaan ole mahdollinen niiden perusteiden osalta, joita on pidettävä ensi prosessissa preklusion vuoksi kiellettynä tosiseikastona. Toisaalta preklusiosääntely rajoittaa uusiin seikkoihin vetoamista vain myöhästyneesti; vetoaminen ajoissa prosessin sisällä olisi lähtökohtaisesti sallittu. Jos kanteenmuutoskiellon tulkitaan vaativan, että kaikki samasta perusteesta johtuvat vaatimukset on esitettävä samalla kertaa ja preklusiosäännösten tulkitaan vaativan, että kaikkiin tosiseikkoihin on vedottava samalla kertaa, annetaan näiden vaatimusten laiminlyönnille ratkaiseva merkitys oikeusvoiman sisällön määrittämisessä. Oikeusvoiman sisältö voi näin määritellen muodostua hyvin laajaksi. Kysymys ei ole enää vain siitä, mitä oikeudenkäynnissä on vaadittu tai mihin seikkoihin siinä on vedottu ja mitä vaatimuksia ja seikkoja ratkaisu koskee, vaan myös siitä, mitä oikeudenkäynnissä *olisi pitänyt* vaatia ja mihin seikkoihin siinä *olisi pitänyt* vedota.

1.5 OIKEUSVOIMA JA TUOMIONPURKU

Uusien seikkojen – joihin ei ole vedottu – prekludoitumista tuomion oikeusvoimavaikutuksen nojalla on katsottu puoltavan myös tuomionpurkua koskeva oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 7 §. Sen mukaan lainvoiman saanut riitasasian tuomio voidaan purkaa, jos vedotaan seikkaan tai todisteseen, jota ei aikaisemmin ole esitetty, ja sen esittäminen todennäköisesti olisi johtanut toiseen lopputulokseen. Lisäksi edellytyksenä on, että asianosainen saattaa todennäköiseksi, ettei hän ole voinut vedota puheena olevaan seikkaan tai että hänellä on ollut siihen pätevä syy. Säännös koskee niin kantajaa kuin vastajaa.

Koska uusiin seikkoihin vetoaminen voi olla tuomion purkuperuste, ei ole katsottu olevan johdonmukaista, että kantaja voisi sen sijaan nostaa näihin

uusiin seikkoihin perustuvan uuden kanteen.³⁶⁶ Todellista valinnanvapautta kantajalla ei ylimääräisen muutoksenhaun ja uuden kanteen välillä varsinaisesti edes ole. Vain lainvoimaisen ja oikeusvoimaisen tuomion purkamisen on mahdollista. Muutoin uusi kanne tulee sen sijaan kysymykseen.³⁶⁷

Korkein oikeus on tämän tuomion purkamisen ja oikeusvoiman kytkennän nimenomaisesti vahvistanut muun muassa ratkaisussa KKO 2013:54, jossa se hylkäsi purkuhakemuksen sillä perusteella, ettei aikaisemman kaula- ja lannerangan vammoja koskevan korvaustuomion oikeusvoimavaikutus ollut esteenä uuden vahingonkorvauskanteen nostamiselle aiovamman perusteella. Korkeimman oikeuden ratkaisun perustelut vaikuttavat yllättäen asettuvan hyvinkin suppean oikeusvoiman kannalle. Korkein oikeus näet totesi tuomion oikeusvoiman koskevan lähtökohtaisesti vain niitä perusteita, joihin on vedottu. Siten samaa oikeusseuraamusta koskevan uuden kanteen nostamiselle uusien seikkojen perusteella ei olisi estettä, kunhan näihin seikkoihin ei olisi voitu aikaisemmassa oikeudenkäynnissä vedota. Korkeimman oikeuden perustelut ovat omiaan herättämään hämmennystä sen muutoin omaksuman laajan oikeusvoimatulkinnan valossa.³⁶⁸ Kuitenkin perusteluja on luettava kokonaisuutena. Olennaista on kiinnittää huomiota edellytykseen, joka koskee sitä, ettei seikkoihin olisi voitu aiemmin vedota. Tämä edellytys vaikuttaa olevan linjassa korkeimman oikeuden aikaisempien ennakkoratkaisujen kanssa. Oikeusvoima katkaa seikat, joihin on vedottu, ja laajasti ymmärrettynä myös seikat, joihin olisi voitu vedota aikaisemmassa oikeudenkäynnissä. Korkeimman oikeuden ratkaisussa kysymyksessä olevaa vahinkoa voidaan arvioida myös lainvoimaisen tuomion jälkeen ilmenneenä seikkana. Oikeusvoima ei ole perinteisesti koskenut niin sanottua jälkisattumustilannetta (*factum superveniens*), jossa oikeustoiseikka on sattunut vasta aikaisemman oikeudenkäynnin jälkeen.³⁶⁹ Korkeimman oikeuden ratkaisemassa tapauksessa kyse on kuitenkin ollut tarkalleen

³⁶⁶ Möller 1995, s. 139–140, Lappalainen 2001, s. 451 ja Männistö 2004a, s. 43–44. Näin myös KKO 2001:136. Vastaavasti ruotsalaisessa kirjallisuudessa Ekelöf – Bylund – Edelstam 2006, s. 179 ja 196. Ruotsissa tuomion purkamista koskeva säännös on tältä osin vastaavantyyppinen (RB 58 luku 1 § 1 mom. 3 k. ja 2 mom.). Vrt. Larsson 1983, s. 455–462. Ks. myös Lindell 1993, s. 68–69: Lindell katsoo preklusiosäännösten vähentävän tuomionpurun merkitystä oikeusvoiman perusteluna. Uusiin seikkoihin vetoaminen on tosiasiaa ylemmissä oikeusasteissa hyvin rajoitettua, eikä siksi pätevää syytä seikkoihin vetoamatta jättämiselle voida usein katsoa olevan.

³⁶⁷ Leppänen – Välimaa 1998, s. 126, Männistö 2004a, s. 45–46, Jokela 2015, s. 810, Vähätalo 2016, s. 215–216, Koponen 2017, s. 106 ja 113 sekä Rautio 2021, s. 1208. Ruotsalaisessa kirjallisuudessa vastaavasti Ekelöf – Edelstam 2008, s. 176. Ks. myös KKO 2003:112 ja Männistön oikeustapauskommentti: Männistö 2004b, s. 328–329. Koulu kuitenkin huomauttaa, että oikeusvoimaa ei ole, lainvoiman tavoin, säädetty tuomion purkamisen edellytykseksi. Koulu 2016, s. 155–156.

³⁶⁸ Ratkaisun perusteluihin ovat suhtautuneet kriittisesti mm. Kaisto 2013, s. 779–780 ja Koulu 2013, s. 481–482.

³⁶⁹ Ks. esim. Tirkkonen 1977, s. 296–297, Takki 1987, s. 271–272, Lappalainen 2001, s. 456–461 ja Linna 2015, s. 360. Ks. myös KKO 2009:20.

ottaen siitä, että aivovamma on ollut todettavissa vasta ensiprosessin jälkeen. Koulu on todennut kysymyksen olevan lähinnä näytöllinen.³⁷⁰ Oikeustositseikan onkin oltava todella sattunut vasta aikaisemman oikeudenkäynnin jälkeen, ei vain havaittavissa tuolloin, jotta voidaan puhua jälkisattumuksesta.³⁷¹ Toisaalta juuri vahingonkorvausten kohdalla rajanveto voi olla vaikeaa ja uusi kanne on katsottu herkemmin sallituksi.³⁷²

Kuten edellä on todettu, vain oikeusvoimainen tuomio voidaan purkaa. Se, mitä ei ole oikeusvoimaisesti ratkaistu, on saatettavissa kanteella tuomioistui-
men ratkaistavaksi. Tältä osin jo annetun tuomion purkaminen olisi tarpeeton-
ta. Asianosaiselta puuttuu tällöin purkuintressi.

Toisaalta on nostettava esille perustavanlaatuinen ero oikeusvoima- ja pur-
kuedellytyksissä. Lainvoimaisen tuomion purkaminenhan edellyttää asianosai-
sen saattavan todennäköiseksi, että hän *ei ole voinut vedota* seikkaan tai että
hänellä on ollut vetoamatta jättämiseen pätevä syy. Oikeusvoima kattaa puoles-
taan – paitsi seikat, joihin on vedottu – seikat, joihin ei ole vedottu mutta joihin
olisi voitu vedota. Näin ollen yhtä purkusäännöksessä kuvattua tilannetta rat-
kaisun oikeusvoima ei kata: tilannetta, jossa seikkoihin ei ole vedottu aiemmin
eikä olisi voitukaan vedota. Sen sijaan oikeusvoima kattaa sen purkusäännök-
sessä tarkoitetun tilanteen, jossa seikkoihin ei ole vedottu aiemmin, vaikka *olisi*
voitu vedota, mutta tälle vetoamatta jättämiselle on pätevä syy.

Käsitellyn korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 2013:54 valossa tämä tar-
koittaa sitä, että kun aivovammaan ei ollut vedottu aikaisemmin eikä ilmeises-
ti ollut voitukaan vedota, tätä perustetta ei voida katsoa jo annetussa tuomiossa
oikeusvoimaisesti ratkaistuksi. Siksi uusi kanne tällä perusteella on oikeus-
voimavaikutuksen estämättä mahdollinen. Vaikka tuomion purkamisen edel-
lytykset vaikuttavat täyttyvän, kun seikkaan ei ole voitu vedota aikaisemmin,
korkein oikeus ei edes päädy arvioimaan asiaa purkuedellytysten täyttymisen
kannalta. Korkein oikeus on tutkinut ensiksi, onko hakijalla oikeudellista tar-
vetta purkuhakemukselleen. Näin tehden korkein oikeus on asettanut oikeusvoi-
ma-arvioinnin oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 7 §:n edellytysharkinnan edelle
ja eräänlaiseksi purkuhakemuksen tutkimiskynnykseksi. Tämä on johdonmu-
kaista, kun otetaan huomioon tuomionpurun luonne viimesijaisena muutoksen-
hakekeinona, joka kohdistuu vain lopullisiin ja sitoviin ratkaisuihin. Jos uusi
kanne tulisi kysymykseen, on siihen ensisijaisesti ryhdyttävä. Kuitenkin mai-
nittu tulkinta johtaa kysymään, mikä jää oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 7 §:n
1 momentin 3 kohdan ja saman pykälän 2 momentin soveltamisalaksi niissä

³⁷⁰ Koulu 2013, s. 482.

³⁷¹ Lappalainen 2001, s. 459.

³⁷² Ks. KKO 1998:108 ja KKO 2013:72 perustelujen kohdassa 11 todettu, Takki 1987, s. 270 ja 273, Lappalainen 2001, s. 461, Koulu 2016, s. 92–94 ja 182–186 sekä Koponen 2017, s. 182–189.

tilanteissa, joissa seikkaan ei ole vedottu eikä ole voitukaan vedota aikaisemmin. Näissä tilanteissa oikeusvoimaa ei synny ja asianosainen voi siksi päästä oikeuksiinsa uuden kanteen nostamalla. Asetettaessa oikeusvoimavaikutus tuomionpurun ensisijaiseksi edellytykseksi ja uusi kanne tuomion purkamisen poissulkevaksi vaihtoehdoksi ei näissä tilanteissa jää tuomion purkamiselle sijaa.

Tuomionpurkusääntely muistuttaa preklusiosääntelyä siinä, että molemmissa asianosaiselle annetaan mahdollisuus vedota myöhässä seikkaan tai todisteeseen, mikäli hänellä on ollut vetoamatta jättämiseen pätevä syy. Oikeudenkäynnin ja lainvoimaisen tuomion jälkeisessä menettelyssä lisäedellytyksenä on vielä se, että uuden seikan tai todisteen esittämisen olisi tullut todennäköisesti johtaa toiseen lopputulokseen. Oikeusvoiman suhde preklusio- ja purkusääntelyyn voidaan tiivistää seuraavasti. Prosessin sisäinen preklusio estää vetoamasta myöhässä uusin seikkoihin, paitsi poikkeuksellisesti pätevistä syistä. Tuomion oikeusvoima puolestaan estää vetoamasta näihin seikkoihin myöskään uudessa oikeudenkäynnissä. Sen sijaan tuomion purku ylimääräisenä muutoksenhakukeinona mahdollistaa vetoamisen uusiin seikkoihin oikeusvoimasta – ei sen sijaan preklusioista – huolimatta. Mikäli seikkoihin on jo vedottu mutta myöhässä ja seikat ovat prekludoituneet, tuomion purkaminen niiden perusteella ei voi olla keino tehdä tätä preklusioratkaisua tyhjäksi.³⁷³ Tuomion purku edellyttääkin seikoilta uutuutta siten, ettei niihin ole aiemmin vedottu. Prosessin sisäinen preklusio on näin ollen vaikutuksiltaan erittäin laaja. Se estää vetoamasta preklusion alaiseen seikkaan tuossa oikeudenkäynnissä ja lisäksi ylimääräisessä muutoksenhaussa sekä vielä oikeusvoimatulkinnan perusteella myös uudessa oikeudenkäynnissä.

1.6 OIKEUSVOIMAOPIN FORMAALISUUS JA HARKINNANVARAISUUS

Edellä esitetty osoittaa, että oikeuskirjallisuudessa ja etenkin korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä vaikuttaa haetun oikeusvoimalle lainsäädännöstä puuttuvaa sisältöä muista kannetta ja siviiliprosessia koskevista säännöksistä. Kuten todettu, se ei ole aivan ongelmatonta, koska kanteenmuutoskieltoa, preklusiota ja tuomion purkua koskevia säännöksiä ei ole tarkoitettu määrittämään oikeusvoiman sisältöä. Säännöksiä ei ole sovitettu yhteen oikeusvoimavaikutuksen määrittelyn kanssa. Nämä tulkinnat edustavat kuitenkin pyrkimystä antaa oikeusvoimalle voimassa olevaan normisysteemiin sopiva sisältö, mikä on sinänsä loogista. Linna kutsuu formaaliseksi oikeusvoimaopiksi korkeimman oikeuden linjausta, jossa oikeusvoiman ulottuvuus päätellään formaalista kan-

³⁷³ Rautio 2021, s. 1230.

teenmuutossäännöstä. Vastakkaista linjausta edustaa oikeusvoiman yksittäistapauskellinen kokonaisharkinta, jossa harkitaan, onko toistuva prosessaaminen kanneoikeuden väärinkäyttöä. Tätä Jarkko Männistön edustamaa kantaa Linna kutsuu tilanneherkäksi oikeusvoimaopiksi.³⁷⁴ Sekä Linna että Vähätalo katsovat tilanneherkän tapauskohtaisen arvioinnin voivan tasapainottaa laajaa ja joustamatonta formaalista oikeusvoimaoppia.³⁷⁵

1.7 OIKEUSVOIMA IHMISOIKEUS- JA PROSESSIPERIAATTEINA

Oikeusvoimalla on kiinnekohtansa myös perus- ja ihmisoikeuksissa sekä eräissä prosessiperiaatteissa. Oikeusvoimavaikutuksen on todettu ilmentävän ne bis in idem (ei kahdesti samassa asiassa) -periaatetta, joka vahvistetaan rikosasoiden osalta Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7. lisäpöytäkirjan 4 artiklassa.³⁷⁶ Periaatteen taustalla vaikuttavat arvot ja tavoitteet ovat kuitenkin rikos- ja riita-asiassa osin toisistaan poikkeavat. Rikosoikeudellinen ne bis in idem -periaate kuuluu syytetyn vähimmäisoikeuksiin ja rikosprosessin oikeusturvatakeisiin. Kysymys on rikossyytteen tutkimisen edellytyksistä ja mahdollisen rikosoikeudellisen seuraamuksen määräämisestä. Periaate tarjoaa suojaa viranomaisen-yksityinen-kontekstissa. Riita-asiassa ne bis in idem -periaate, tuomion negatiivinen oikeusvoimavaikutus, turvaa asianosaisten, etenkin vastaajan, oikeutta luottaa tuomioistuinratkaisun pysyvyyteen. Näin turvataan yleisemminkin oikeusrauhaa ja oikeusvarmuutta.³⁷⁷

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on käsitellyt oikeusvoimavaikutusta (res judicata) juuri osana oikeusvarmuuden periaatetta (legal certainty). Tämän periaatteen mukaan lainvoimaisesti ratkaistua asiaa ei saa kyseenalaistaa.³⁷⁸

³⁷⁴ Linna nimittää oikeusvoimaoppia tilanneherkäksi ”siviilioikeuden puolelta Juha Karhun ’nimiin’ menevää terminologiaa lainaten”. Linna 2015, s. 356. Karhun käyttämästä tilanneherkän oikeuslähdeopin käsitteestä ks. Karhu 2003, s. 803. Ks. oikeusvoiman osalta myös Männistö 2013, s. 134–139 ja Vähätalo 2016, s. 219–220. Koulun mukaan tilanneherkässä oikeusvoimaopissa kyse on seurausharkinnasta, jossa esiin nousee joko oikeussuojan tarve tai oikeudenkäynnin väärinkäytön oletus, jotka ovat soveltamistilanteessa toistensa peilikuvia. Kumpikaan ei Koulun mukaan sovellu hyvin käytännössä sovellettavaksi. Hän kuitenkin pitää niiden etuna läpinäkyvyyttä, punninnan avoimuutta. Koulun 2016, s. 94–98.

³⁷⁵ Linna 2015, s. 365 ja Vähätalo 2017, s. 512–513.

³⁷⁶ Ne bis in idem -periaate ilmenee rikasoiden osalta myös Euroopan unionin perusoikeuskirjan 50 artiklasta ja kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 artiklan 7 kohdasta. Ks. oikeusvoimavaikutuksen ja ne bis in idem -periaatteen yhteydestä oikeus kirjallisuudessa esim. Tirkkonen 1933, s. 54, 56–57 ja 169, Takki 1987, s. 248, Leppänen 1994, s. 265, Lappalainen 2001, s. 400 ja Jokela 2015, s. 572–573.

³⁷⁷ Oikeusvarmuudesta laajemmin ks. Vähätalo 2022, s. 6–10.

³⁷⁸ Ks. suuren jaoston ratkaisu Brumarescu v. Romania (28.10.1999), jossa linjattiin oikeusvarmuuden periaatteen merkitystä osana Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan suojaa. Näin

Tuomion oikeusvoimavaikutus estää lopullisen ja sitovan ratkaisun tutkimisen pelkästään uudelleen käsittelyn tarkoituksessa.³⁷⁹ Oikeusvarmuuden periaate vaikuttaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen johdannon kautta sopimuksen 6 artiklan 1 kohdan tulkintaan sopimusvaltioiden yhteisenä perintönä.³⁸⁰ Oikeusvoimavaikutus kuuluu puolestaan keskeisenä osana ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa turvattuun oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.³⁸¹ Tätä kautta oikeusvarmuuden periaatteen ja sen sisältämän oikeusvoimasäännön rikkomisen voi merkitä ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan rikkomusta. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on arvioinut oikeusvarmuuden periaatteen toteutumista sekä tilanteissa, joissa asia on käsitelty uudelleen³⁸², että tilanteissa, joissa aikaisempi ratkaisu on poistettu³⁸³. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on käsitellyt oikeusvarmuudesta ja oikeusvoimasta poikkeamista usein tuomion purkamistilanteena tai siihen rinnastuvana tilanteena. Ratkaisun purkamisen on sallittua vain, jos kyseessä on perustavaa laatua oleva lainkäyttövirhe, jonka poistamiseen on pakottava yhteiskunnallinen tarve.³⁸⁴ Siten oikeusvoimalla osana oikeusvarmuuden periaatetta on ihmisoikeustuomioistuimen käytännössä laajempi vaikutus kuin vain asian uudelleen käsittelyn estyminen. Aikaisemman ratkaisun purkamisenkin voi olla vastoin oikeusvoimaperiaatetta ja merkitä ihmisoikeussopimusrikkomusta.

Kaiken kaikkiaan ratkaisukäytännön perusteella voidaan todeta oikeusvarmuuden periaatteen ja oikeusvoimavaikutuksen nauttivan hyvin laajaa suojaa ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan nojalla. Vähätalokin on tullut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöä tarkastellessaan siihen tulokseen, että ihmisoikeustuomioistuin on useimmiten päätenyt korostamaan ratkaisun oikeusvoimavaikutusta, erityisesti, kun kyse on ollut yksityisen valittajan ja valtion välisestä asiasta, jossa valtiolle vastainen ratkaisu on kumottu. Siten ihmisoikeussopimuksen 6 artikla ei automaattisesti *rajoita* oikeusvoiman laajuutta, pikemminkin päinvastoin.³⁸⁵

Toisaalta on otettava huomioon kantajalle turvattu pääsy tuomioistuimeen (access to court) osana Suomen perustuslain 21 §:n ja Euroopan ihmis-

tulkitsee myös Vähätalo. Vähätalo 2016, s. 360 ja Vähätalo 2022, s. 35. Varsinaisesti oikeusvarmuuden periaate ja oikeusvoima (res judicata) on kytketty yhteen esim. ratkaisuissa Ryabykh v. Russia (24.7.2003) ja Brletić v. Croatia (16.1.2014).

³⁷⁹ Ks. esim. Ryabykh v. Russia (24.7.2003) ja Driza v. Albania (13.11.2007).

³⁸⁰ Ks. Brumarescu v. Romania (28.10.1999) ja Ryabykh v. Russia (24.7.2003).

³⁸¹ Brletić v. Croatia (16.1.2014).

³⁸² Ks. esim. Kehaya and others v. Bulgaria (12.1.2006), Esertas v. Lithuania (31.5.2012) ja Brletić v. Croatia (16.1.2014).

³⁸³ Ks. esim. Brumarescu v. Romania (28.10.1999), Ryabykh v. Russia (24.7.2003) ja Driza v. Albania (13.11.2007).

³⁸⁴ Esertas v. Lithuania (31.5.2012).

³⁸⁵ Vähätalo 2013, s. 26.

oikeussopimuksen 6 artiklan mukaista oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä.³⁸⁶ Riita-asiassa kysymys on näiden prosessin yksityisten asianosaisten välisten oikeuksien tasapainosta: tuomioistuimeen pääsystä ja oikeudesta luottaa tuomioistuimen ratkaisun pysyvyyteen. Siviiliprosessin funktioiden näkökulmasta tarkasteltuna vastakkain ovat käyttäytymistä ohjaava funktio tuomion preklusiivisen vaikutuksen puolesta ja riidanratkaisufunktio tuomioistuimeen pääsyn puolesta.³⁸⁷ Sen sijaan oikeussuojafunktio voi nähdäkseni kuvata kumpaakin vaihtoehtoa. Kantajalla on oikeus saada vaateilleen oikeussuojaa tuomioistuinprosessin kautta. Toisaalta asianosaisilla on oikeus luottaa jo annetun ratkaisun pysyvyyteen. Ratkaisulla annettu oikeussuojahan ei olisi todellista, jos se ei olisi pysyvää.

Vaikka sekä tuomion pysyvyyttä että pääsyä tuomioistuimeen suojataan, näitä oikeuksia ei ole välttämättä asetettava vastakkain. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on käsitellyt oikeusvarmuuden periaatetta tuomioistuimeen pääsyn takeena periaatteiden vastakkainasettelun sijaan. Ihmisoikeustuomioistuimen mukaan pääsy tuomioistuimeen olisi näennäinen, jos lopulliset ja sitovat tuomioistuimen ratkaisut voitaisiin sittemmin toisen osapuolen vahingoksi kumota.³⁸⁸ Jos ratkaisu on kumottu vastoin oikeusvarmuuden ja oikeusvoiman periaatteita, samalla on evätty tosiasiallisesti pääsy tuomioistuimeen.³⁸⁹ Pääsy tuomioistuimeen liittyy ensinnäkin kantajan oikeuteen saada asia ensimmäisen kerran tuomioistuimen käsiteltäväksi. Oikeusvarmuuden periaatteen ja oikeusvoiman voidaan katsoa tukevan tämän kantajan oikeuden vaikuttavuutta. Pääsy tuomioistuimeen ja oikeusvarmuuden periaate kytkeytyvätkin yhteen juuri oikeudenkäynnin voittaneen osapuolen kohdalla. Hänelle ratkaisun pysyvyyden suojaaminen on arvo sinänsä. Lainvoimaisen ja oikeusvoimaisen ratkaisun kumoaminen voi merkitä voittaneen näkökulmasta sitä, että hänen pääsinsä tuomioistuimeen olikin vain näennäinen. Hävinneen osapuolen intressissä voi sen sijaan olla uuden kanteen vireille saaminen. Tässä tilanteessa pääsyä oikeuteen rajoittaa jo annetun ratkaisun oikeusvoima.

Oikeusvoimavaikutuksen tarkastelu ihmisoikeussopimuksen näkökulmasta osoittaa, että kansallisen lain säännöksen puuttuessa suoraan sovellettavasta ihmisoikeussopimuksesta saadaan institutionaalista tukea oikeusvoiman sisällölle. Kysymys on periaateargumentoinnista. Männistön mukaan oikeusvoimavaikutusta onkin tarkasteltava puolesta ja vastaan -argumentein, periaateharkintana, kategoristen sääntöjen sijaan.³⁹⁰ Tällöin on pyrittävä turvaamaan niin pääsy tuomioistuimeen kuin tuomioistuinratkaisujen pysyvyys

³⁸⁶ Ks. Vähätalo 2013, s. 25–28, Linna 2015, s. 355 ja Vähätalo 2022, s. 37.

³⁸⁷ Ks. Männistö 2013, s. 59.

³⁸⁸ Ryabykh v. Russia (24.7.2003).

³⁸⁹ Näin esim. tapauksessa Ryabykh v. Russia (24.7.2003).

³⁹⁰ Ks. Männistö 2013, muun muassa s. 44–59 ja 130–134.

mahdollisimman tehokkaasti. Näiden kahden periaatteen tarkastelu ei kuitenkaan vielä sellaisenaan anna vastausta siihen kysymykseen, milloin uusi kanne on sallittu ja milloin oikeusvoimavaikutuksen estämä.

Oikeusvoiman ulottuvuuden ratkaisemisessa voidaan käyttää ohjaavana periaatteena Männistön konstruointia oikeuden väärinkäytön kieltä. Siviiliprosessin funktioiden kannalta kyse on siitä, että oikeuden väärinkäyttö ei nauti oikeussuojaa eikä väärinkäyttötilanteessa riidanratkaisukaan ole tarpeen. Männistö pitääkin oikeusvoimateorian perimmäisenä tavoitteena pyrkimystä estää oikeudenkäynnin väärinkäyttöä. Toisaalta hän on huomauttanut tavoitteena olevan sallia oikeudenkäynnit, joita ei ole pidettävä väärinkäyttönä.³⁹¹ Kysymys on oikeudenkäynnin osapuolten oikeuksista ja niistä seuraavista velvollisuuksista. Männistön mukaan jokaisella on oikeus saada päivänsä oikeudessa. Tätä kantajan oikeutta vastaa vastaajan velvollisuus osallistua oikeudenkäyntiin tai kantaa laiminlyönnistä aiheutuvat seuraukset. Toisaalta vastaajaa myös suojataan perusteettomilta oikeudenkäynneiltä: kantajalla on velvollisuus pidättäytyä käyttämästä prosessia väärin.³⁹²

Männistö ratkaisee oikeusvoiman ulottuvuudenkin periaateharkinnan avulla. Myöhemmän asian tutkimatta jättäminen voi perustua paitsi siihen, että asia on muodollisesti jo ratkaistu tai tullut tosiasiallisesti jo aiemmin ratkaistuksi (vastaavuusperiaate), myös siihen, että asia olisi pitänyt ratkaista aiemmassa oikeudenkäynnissä (laiminlyöntiperiaate).³⁹³ Laiminlyöntiperiaatteessa on tiettyä yhtäläisyyttä kanteenmuutoskieltoon ja prosessin sisäiseen preklusioon kytkeytyyn oikeusvoima-arviointiin. Kummassakin asianosaisen passiivisuudelle annetaan merkitystä: asetetaan velvoite saattaa asia ensiprosessissa ja riittävän varhaisessa vaiheessa prekludoitumisen uhalla riittävän laajasti tutkittavaksi. Tämän myötä laiminlyöntiperiaatteessa on nähtävissä oikeusvoimalle myös tiettyä sanktioluonnetta. Erona tarkastelutavoissa on kanteenmuutoskieltoon ja preklusiosääntelyyn kytketyn oikeusvoimatulkinnan formaalisuus ja Männistön periaateharkinnan tapauskohtaisuus ja joustavuus. Muodollinen harkinta on selkeää ja ennakoitavaa. Joustava periaateharkinta voi olla vaikeammin ennustettavaa. Se toimiiikin parhaiten yksittäistapauksellisten kohtuuttomuuksien estäjänä. Tällöin voidaan antaa merkitystä myös syyille, joiden vuoksi vaatimuksia ei ollut esitetty koko laajuudessaan ensimmäisessä oikeudenkäynnissä.³⁹⁴ Tämäkin harkinta muistuttaa jonkin verran muun muassa preklusiosääntelyyn sisältyvää pätevän syyn harkintaa.

³⁹¹ Männistö 2013, s. 134–135.

³⁹² Männistö 2013, s. 130–131.

³⁹³ Männistö 2013, s. 175–188.

³⁹⁴ Männistö 2013, s. 186–188, Jokela 2015, s. 584–585 ja Linna 2015, s. 365.

1.8 YHTEENVETO

Kokoavasti oikeusvoimaopin nykytilasta voidaan todeta, että laaja oikeusvoimatulkinta vaikuttaa tulleen jäädäkseen. Sitä on pyritty perustelemaan lain säännöksen puuttuessa tulkitsemalla muita prosessisääntöjä. Tämä on systemaattisen tarkastelun kannalta perusteltua silloin, kun oikeusvoiman sisältö pyritään sovittamaan järjestelmään, jossa käsitettä käytetään. Kuitenkaan näitä säännöksiä ei ole säädetty määrittelemään oikeusvoiman sisältöä eikä niiden sisältöä ole yhteensovitettu oikeusvoimavaikutukseen, jota ei ole säännelty laissa lainkaan. Laissa jo pysyvästi säänneltyjen prosessisääntöjen ja oikeuskirjallisuuden ja -käytännön myötä kehittyvän oikeusvoimavaikutuksen sovittaminen yhteen on haastavaa, eikä lainkaan aukotonta. Tasapainoisempaa olisi voida huomioida oikeusvoimasäännöksen tulkinnassa muut samaan siviiliprosessi-järjestelmään kuuluvat säännökset tulkintoineen.

Suoraa tukea laaja oikeusvoimatulkinta saa Euroopan ihmisoikeussopimuksesta ja ihmisoikeustuomioistuimen sopimuksen 6 artiklaa koskevasta ratkaisukäytännöstä, jossa oikeusvoima osana oikeusvarmuuden periaatetta on vahvasti suojattu. Jopa access to court -periaatteella voidaan perustella laajaa oikeusvoimavaikutusta sen rajoittamisen sijasta. Männistön esittämä oikeuden väärinkäytön kieltoon perustuva periaateharkinta toimii niin ikään perusteluna oikeusvoimalle säännöksen puuttuessa. Tällä kannalla on myös, vastaavuus- ja laiminlyöntiperiaatteiden kautta, yhtäläisyyksiä laajan oikeusvoimatulkinnan tueksi esitettyihin näkemyksiin. Laajentuneen oikeusvoimasisällön hallintaan saadaan tukea keskittymällä oikeusvoiman perimmäiseen tarkoitukseen, oikeuden väärinkäytön estämiseen.

2 Oikeusvoima ulosottovalitusprosessissa

2.1 ARVIOINNIN LÄHTÖKOHDAT

Oikeusvoima ulosotossa on monitahoinen kysymys. Kyse on siitä, sitooko ulosottoasiassa tehty ratkaisu siinä ulosottoasiassa tai toisessa ulosottoasiassa ja jos sitoo, millainen, negatiivinen vai positiivinen, tämä oikeusvoimavaikutus on. Lisäksi on erikseen arvioitava, minkälaisilla ratkaisulla tämä oikeusvoimavaikutus voi olla: tuomioistuintratksuilla eli muutoksenhakuasteen ratksuilla vai ulosottomiehen ensi asteen ratksuilla? Vielä arvioitava on, mihin tämä mahdollinen sitova vaikutus kohdistuu, kun siviiliasian tapaista uutta kannetta, johon aikaisempaa ratkaisua voisi verrata, ei ole.

Koska oikeusvoimaopin perussoveltamistilanne siviiliprosessissa liittyy tuomioistuimen ratkaisun mahdolliseen sitovaan vaikutukseen toisessa asiassa, arvioin ensin tuomioistuimen ulosottovalitusprosessissa antaman ratkaisun sitovuutta toisessa ulosottoasiassa. Tämän jälkeen arvioitavaksi tulee tuomioistuimen ratkaisun mahdollinen sitova vaikutus samassa ulosottoasiassa. Eriksen arvioin sitä, voiko ulosottomiehen ratksuilla, joista ei ole valitettu, olla sitova vaikutus toisessa tai samassa ulosottoasiassa. Lopuksi arvioin ulosoton muiden oikeussuojakeinojen, itseoikaisun ja täytäntöönpanoriidan, suhdetta ulosottovalitukseen oikeusvoimavaikutuksen kannalta.

2.2 MUUTOKSENHAKUTUOMIOISTUIMEN RATKAISUN SITOVUUS TOISESSA ULOSOTTOASIASSA

Ulosottoasiassa valituksen johdosta annetulla ratkaisulla ei korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä ja oikeuskirjallisuudessa esitetyn kannan mukaan ole lähtökohtaisesti vastaavaa sitovaa vaikutusta uudessa ulosottoasiassa kuin aikaisemmalla riita-asian ratkaisulla on uudessa riita-asiassa.³⁹⁵ Ulosottokaaren säätämiseen johtaneessa hallituksen esityksessä todetaan pääsääntö vielä vahvemmin: ulosottovalitusasiassa annettu ratkaisu on voimassa vain kyseisessä ulosottoasiassa.³⁹⁶

³⁹⁵ Ks. KKO 2004:93, 2003:132 ja 2015:35. Linna 2018, s. 345.

³⁹⁶ HE 83/2006 vp, s. 60. Hallituksen esityksessä viitataan tässä kohdassa korkeimman oikeuden ratkaisuun KKO 2004:93. Saman toteaa myös Lindfors ratkaisua KKO 2004:93 kommentoidessaan. Lindfors 2005, s. 183.

Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2004:93 perustellut puuttuvaa oikeusvoimavaikutusta täytäntöönpanomenettelyn kestolla ja vaiheittaisuudella sekä sillä, että ulosottomiehen menettelyn aikana tekemät useatkin ratkaisut voivat olla erikseen muutoksenhaun kohteena. Täytäntöönpanon jatkuessa aiemman ratkaisun perusteena olleet olosuhteetkin voivat muuttua siten, että ratkaisun perusteena olleet seikat vaikuttavat myöhemmin toisella tavoin. Nämä korkeimman oikeuden perustelut kuitenkin kuvaavat ulosottomenettelyn kulkua lähinnä yhden ulosottoasian sisällä eivätkä siksi suoraan kerro, miksi oikeusvoimavaikutus kahden eri ulosottoasian välillä ei voisi olla mahdollinen.

Selvästi kahden eri ulosottoasian suhteeseen liittyy sen sijaan korkeimman oikeuden perustelu, jonka mukaan velallinen ja sivullinen eivät ole ehkä edes voineet varautua ensimmäisessä ulosottoasiassa uuteen ulosottoasiaan eivätkä he näin ollen voi menettää oikeuttaan vedota haluamiinsa seikkoihin tässä uudessa ulosottoasiassa. Tässä perustelukohdassa näkyy yksi merkittävä ero riita-asian ja ulosottoasian oikeusvoima-arvioinnin välillä. Tuomion negatiivinen oikeusvoimavaikutushan estää riita-asiassa uuden, aikaisempaa kannetta vastaavan kanteen nostamisen. Kyse on kantajan kannevaatimusten tutkittavuuden edellytyksistä. Ulosottoasian puolestaan saattaa velkoja vireille hakemuksella. Useita samaan velalliseen kohdistuvia ulosottoasioita voi olla vireillä samaan aikaan, eri velkojen tai samankin velkojan eri hakemusten perusteella. Ulosottoasian hakemus sisältää vain yleisen täytäntöönpanovaatimuksen. Kyse ei näin ollen ole riita-asian kannevaatimukseen rinnastettavasta vaatimuksesta, joka voitaisiin riittävän täsmällisesti edes oikeusvoimaisesti ratkaista. Tämän vireilletulotavan lisäksi riita- ja ulosottoasiat eroavat vireilläolon päättymisen suhteen. Riita-asian kanteen sisältämien vaatimusten käsittely päättyy yleensä kokonaan yhteen ratkaisuun. Tämän asian käsittelyn päättävän ratkaisun oikeusvoima vaikuttaa uuteen riita-asian kanteeseen. Täytäntöönpano sen sijaan voi lähtökohtaisesti jatkua, kunnes saatava on tullut kokonaan suoritetuksi. Täytäntöönpano ei pääty yhteen tai useaankaan ratkaisuun vaan vasta asian vireilläolon päättymiseen.³⁹⁷

Oikeusvoimavaikutuksen kannalta olennaista on, miten ulosottoasia yksilöidään: mikä on sama ulosottoasia ja mikä uusi ulosottoasia? Ulosottoasian määritelmä ilmenee välillisesti ulosottokaaren 3 luvun 8 §:stä, jossa säädetään ulosottoasian tulevan pääsääntöisesti vireille, kun ulosottihakemus saapuu ulosottoviranomaiselle tai ulosoton tietojärjestelmään. Ulosottoasian yksilöinti perustuu siten velkojan hakemuksesta ilmenevään saatavaan. Jokaisella uudella ulosottohakemuksella syntyy myös uusi ulosottoasia.³⁹⁸ Ulosottoasia on siten

³⁹⁷ Vireilläolo voi päättyä onnistuneen perinnän jälkeen varojen lopputilitykseen (UK 3 luku 94 §) tai tuloksettomana perinnän jälkeen esteeseen, josta annetaan hakijalle estetodistus (UK 3 luku 95 §).

³⁹⁸ Näin myös Koulu 1997, s. 68. Tosin samasta ulosottooperusteesta ilmenevät useammat saatavat

eri, jos sitä on haettu eri saatavan perusteella, vaikka velkoja ja velallinen olisivat molemmissa asioissa samat ja vaikka ulosmittaustoimenpiteitä kohdistettaisiin samaan omaisuuteen toistamiseen.

Korkein oikeuskin on ratkaisussaan KKO 2015:35 katsonut, että samoihin rahavaroihin kohdistuneesta uudesta ulosmittauksesta tehdyn sivullisen valituksen tutkimiselle ei ollut prosessuaalista estettä, vaikka sivullisen aikaisemmasta ulosmittauksesta tekemän valituksen johdosta hovioikeus oli jo ottanut lainvoimaisesti kantaa vastaaviin vaatimuksiin. Korkein oikeus piti ratkaisevana sitä, että aiempi ulosmittaus oli perustunut eri saataviin kuin jälkimmäinen ulosmittaus. Siksi aiemmalla hovioikeuden ratkaisulla oli vain todistusvaikutus myöhemmässä ulosottovalitusoikeudenkäynnissä. Samasta asiasta oli puolestaan kysymys korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2017:72, jossa velkojan samoja saatavia koskevan hakemuksen perusteella oli ulosmitattu ensin velallisen palkkaa ja sitten tämän saama veronpalautus. Käräjäoikeus oli palkan ulosmittausta koskevan velallisen ulosottovalituksen johdosta antamassaan lainvoimaisessa ratkaisussa katsonut perittävänä olevien saatavien vanhentuneen. Koska kyse oli samasta ulosottoasiasta, korkein oikeus katsoi mainitun käräjäoikeuden ratkaisun sitovan asiassa niin, ettei vanhentumiskysymystä ollut tullut tutkia uudelleen veronpalautusta koskevan ulosmittauksen yhteydessä.

Eri ulosottoasia voi olla kysymyksessä myös silloin, kun sama velkoja hakee täytäntöönpanoa saman saatavan perusteella asian vireilläolon päätyttyä uudelleen. Tämä tilanne oli käsillä korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2007:40. Tässä ratkaisussaan korkein oikeus katsoi, että aikaisemmassa asiassa annetulla käräjäoikeuden lainvoimaisella ratkaisulla on sitova vaikutus uudessa ulosottoasiassa. Ratkaisevaa oikeusvoiman kannalta on ollut se, että tosiasiasa uudessa ulosottihakemuksessa oli ollut kyse aikaisemman hakemuksen uudistamisesta. Näin korkein oikeus vahvisti, että negatiivinen oikeusvoimavaikutus eri ulosottoasioiden välillä voi eräissä tilanteissa tulla kysymykseen.

Linna puhuu identtisestä muutoksenhakuasiasta tarkoittaen tilannetta, jossa asianosaiset ovat samat, esitetty vaatimus perusteineen on sama ja täytäntöönpanon kohteena on sama omaisuus. Ratkaisevana oikeusvoiman kannalta Linna pitää täytäntöönpanotoimen kohteena olevan omaisuuden identtisyyttä. Mikäli esimerkiksi ulosmittauksen kohteena on eri omaisuus, valitus tulee tutkia, vaikka asianosaiset olisivat samoja ja asiassa olisi toistettu sama vaatimus perusteineen.³⁹⁹ Tilanne voidaan arvioida niinkin, että kun täytäntöönpanon kohteena on eri omaisuus, on käsillä eri vaatimus. Vaatimus kohdistuu eri täytäntöönpanotoimeen ja käsittelee eri omaisuutta. Vaatimus ei siten näissä tilanteissa voikaan olla täysin identtinen. Mainitussa korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2007:40 valitus oli kohdistunut ulosottomiehen päätökseen, jolla

saatetaan teknisesti kirjata yhdeksi ulosottoasiaksi. Ks. Linna – Leppänen – Kärki 2022, s. 241.

³⁹⁹ Linna 2018, s. 345–346.

ulosottomies oli hylännyt hakijavelkojan jo aikaisemmassakin asiassa esittämän vaatimuksen eräiden tilvarojen ulosmittaamisesta, koska nämä varat eivät ulosottomiehen mukaan kuuluneet velalliselle. Tapauksessa olivat kyseessä samat asianosaiset, sama perittävä saatava, sama kohdeomaisuus sekä sama ulosmittausvaatimus. Korkein oikeus katsoi, että uuden hakemuksen tekeminen oli mahdollista mutta että hakijavelkojan *valitus* tuli jättää tutkimatta.

Tässä kohdassa on syytä palata riita- ja ulosottoasioiden lähtökohtaisiin eroihin, jotka ovat näkemykseni mukaan perusteena niiden erilaiselle oikeusvoima-arvioinnille. Riita-asian oikeusvoima-arvioinnissa kysytään, estääkö aikaisemmassa asiassa annettu ratkaisu uuden kanteen nostamisen eli uuden riita-asian. Kysymys liittyy ensimmäiseen oikeusasteeseen. Ulosottoasian oikeusvoima-arvioinnissa olisi rakenteellisesti yhtäläisesti kysyttävä, estääkö aikaisemmassa ulosottoasiassa annettu ratkaisu uuden ulosottohakemuksen tekemisen eli uuden ulosottoasian. Vastaus kysymykseen on kieltävä: aikaisempi ratkaisu ei estä tekemästä uutta ulosottohakemusta. Edellä todetuin tavoin jokainen uusi hakemus perustaa uuden ulosottoasian. Tämä oikeus saattaa uusi asia vireille perustuu jo ulosoton perimmäiseen tarkoitukseen, velvoitteiden pakkotäytäntöönpanoon, jota velkojalla on oikeus vaatia jokaisen ulosottooperusteeseen sisältyvän saatavan perimiseksi. Jos oikeusvoima-arviointia aikaisemman ulosottoasian ja uuden ulosottohakemuksen välillä pidettäisiin edes rakenteellisesti ja periaatteellisesti mahdollisena, oikeusvoimavaikutusta kahden eri ulosottoasian välillä ei voi kuitenkaan asioiden erillisyyden vuoksi vallita. Kanne ei näet ole sama, kun sen kohde on eri. Negatiivinen oikeusvoimavaikutushan estää samansisältöisen kanteen nostamisen samojen asianosaisten välillä. Tämä asioiden samuus ratkaistaan identiteetti-arvioinnissa, jossa vaatimuksia ja niiden perustana olevia tosiseikastoja verrataan keskenään. Eri saataviin perustuvissa ulosottoasioissa asianosaiset, velkoja ja velallinen, voivat olla myös samat mutta ulosottohakemuksen kohde on aina eri, kun sen perustana on velkojan eri saatava eli velallisen eri velvoite.

Laajaan oikeusvoimatulkintaan kytketty arviointi siitä, olisiko vaatimus ollut kanteenmuutoksiellon estämättä esitettävissä jo edellisessä asiassa, ei ole ulosottoasiassa mahdollinen, sillä kanteenmuutoksieltoasääntelyä ei sovelleta ulosottoasioissa. Sama koskee preklusiosääntelyä. Kanteenmuutoksielto ja preklusio eivät ole voimassa myöskään valitusta käräjäoikeudessa käsiteltäessä.⁴⁰⁰ Ulosottokaaren 11 luvun 16 §:n mukaan käräjäoikeus voi näet tutkia ulosottomiehen toimen tai päätöksen oikeellisuuden valituksessa ja vastauksessa ilmoitettuja seikkoja laajemmin. Huomattava tässä on, että säännös kos-

⁴⁰⁰ Tämä on todettu jo ulosottoasioiden muutoksenhakua koskevaan lainuudistukseen johtaneessa hallituksen esityksessä, vaikka siinä ei ehdotettu otettavaksi asiaa koskevaa säännöstä lakiin. HE 106/1995 vp, s. 111. Säännös otettiin lakiin lakivaliokunnan ehdotuksesta. LaVM 15/1995 vp, s. 5.

kee vain ensimmäistä muutoksenhakuastetta, käräjäoikeutta. Linna toteaa, ettei ensi asteen ulosottomenettelyn virallisjohtoisuuden ja summaarisuuden vuoksi varsinaisesti edes ole seikkoja, jotka voisivat prekludoitua käräjäoikeudessa. Linna ei pidä edes käräjäoikeusprosessin sisäistä, valmistelun ja pääkäsittelyn välistä, preklusiota mahdollisena.⁴⁰¹ Näin on ilmeistä, että oikeusvoimavaikutuksen ja sen laajan tulkinnan tueksi esitetyt perustelut eivät sellaisenaan päde ulosottoasioissa.

Aikaisemmassa ulosottoasiassa annetun tuomioistuinratkaisun oikeusvoimavaikutusta arvioitaessa on yksilöitävä se vaade, johon jo annettua ratkaisua verrataan. Koska ulosottoasian vireillesaattamishakemus sisältää vain yleisen täytäntöönpanovaateen, jo annettuun ratkaisuun voidaan verrata vain yksittäisiä väitteitä ja vaatimuksia hakemuksella vireille saatetun ulosottoasian *sisällä*. Vastaavanlaisia vaatimuksia voivat asianosaiset tai sivullinen tehdä myös uusissa ulosottoasioissa. Selvää nähdäkseni on, että kun koko ulosottoasian peruste (perusteena oleva saatava) on eri, ei yhden ulosottoasian sisällä tehdyllä yksittäisellä ratkaisulla voi olla toisessa ulosottoasiassa sitovaa vaikutusta. Ulosottihakemus ei ole se kohde, johon ulosottoasian sisällä tehtävien ratkaisujen oikeusvoimaa voidaan verrata, eivätkä yksittäisiin ratkaisuihin johtaneet vaatimukset puolestaan ole asian vireilletulon perustavia toimia. Ulosottoasiat ja niiden sisällä tehtävät vaatimukset sekä vaatimusten johdosta annettavat ratkaisut eivät ole samalla tavalla verrattavissa keskenään kuin yhdessä riita-asian tuomiossa ratkaistut vaatimukset ja uusi riita-asian kanne. Prosessin rationaalisuutta ja osapuolten yhdenvertaisuutta silmällä pitäen on lähes välttämätöntä lähteä siitä, että jos uuden ulosottoasian tutkimiselle ei lähtökohtaisesti ole estettä, ei voida myöskään estää tuon asian asianosaisia käyttämästä uudessa asiassa täysimääräisesti prosessuaalisia oikeuksiaan.

Oikeusvoima-arviointi ei vaikuta hakemuksella vireille saatetussa ulosottoasiassa samalla tavalla mahdolliselta kuin kanteella vireille saatetussa riitaasiassa. Ulosottoasia ei tule kerralla kokonaan ratkaistuksi, eikä asian käsittely ylipäänsä pääty ratkaisuun. Uuden asian vireille saattava hakemus ei myöskään sisällä sellaisia vaatimuksia, joita voitaisiin verrata aikaisemmin päättyneessä ulosottoasiassa ratkaistuihin vaatimuksiin. Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2007:40, jossa hakemus oli täysin identtinen, saman velkojan samaa saatavaa koskeva uudistettu hakemus, korkein oikeus katsoi oikeusvoimavaikutuksen vallitsevan uudessa ulosottoasiassa. Tämä kanta on nähdäkseni kuitenkin ongelmallinen juuri siitä edellä esitetystä syystä, että ulosotto- ja riita-asiat poikkeavat rakenteeltaan siinä määrin toisistaan, ettei uusi ulosottohakemus voi oikeusvoimavaikutuksen vallitessaan estyä. Tämä velkojan hakemuksen uudistaminen oli korkeimman oikeuden ratkaisemassa tapauksessa sinänsä ihan

⁴⁰¹ Linna 2018, s. 339–340.

sallittua. Korkein oikeus onkin arvioinut ratkaisuisaan KKO 2004:93, 2007:40 ja 2015:35 tarkalleen ottaen sitä, estääkö aikaisemmassa ulosottoasiassa annettu ratkaisu *valituksen* tekemisen uudessa ulosottoasiassa. Tällöin on kysymys oikeusvoima-arvioinnista vasta muutoksenhakuasteessa ja suhteessa muutoksenhakemukseen eikä asian vireille saattavaan toimenpiteeseen. Näin ollen ei ole riita-asian tapaan kyse siitä, voidaanko asia saattaa uudelleen vireille, vaan siitä, voidaanko jo vireille saatetussa uudessa asiassa valittaa. Lähtökohtaisesti valitusoikeutta ei tulisi aikaisemman ratkaisun perusteella rajoittaa, jos ratkaisu ei estä uuden ulosottoasian vireille panemistakaan. Eihän riita-asiassakaan aikaisemman ratkaisun oikeusvoima aktualisoidu vasta muutoksenhakuvaiheessa ja estä valittamista asiassa, jonka vireille saattamiselle ei ole ollut estettä. Voidaankin kysyä, miksei korkein oikeus ole ratkaisukäytännössään arvioinut aikaisemman tuomioistuinratkaisun oikeusvoimavaikutusta suhteessa uudessa ulosottoasiassa jo ulosottomiehelle esitettyihin vaatimuksiin.

Ratkaisussa KKO 2007:40, jossa korkein oikeus jätti valituksen tutkimatta aikaisemman ratkaisun oikeusvoimavaikutuksen vuoksi, olisi ollut mahdollista jättää jo ulosottomiehelle esitetty vaatimus samoilla perusteilla tutkimatta. Korkeimman oikeuden kanta merkitsee sitä, että aikaisempaa ratkaisua vastaava vaatimus on ratkaisun oikeusvoimavaikutuksesta huolimatta tutkittavissa ensi asteen ulosottomenettelyssä mutta tästä ratkaisusta valittaminen ei ole enää mahdollista. Korkein oikeus toisaalta toteaa, että käräjäoikeuden aikaisemmalla lainvoimaisella ratkaisulla on sitova vaikutus samansisältöistä uutta ulosottohakemusta käsiteltäessä. Tämä perustelulausuma näyttää viittaavan oikeusvoimavaikutukseen ensi asteen ulosotossa. Kuitenkaan korkein oikeus ei muuttanut ulosottomiehen ratkaisua, jossa ulosottomies oli hylännyt velkojan ulosmittausvaatimuksen sillä perusteella, että kysymyksessä olevat varat eivät olleet kuuluneet velallisel- le. Ulosottomies oli siten uudessa asiassa ratkaissut aineellisesti sille esitetyn vaatimuksen samoilla perusteilla kuin aikaisemmassa asiassa. Jos aiemmassa asiassa käräjäoikeuden antama ratkaisu on saanut oikeusvoiman, ulosottomiehen ratkaisu olisi voinut perustua suoraan siihen. Ulosottomies olisi voinut jättää samoilla perusteilla esitetyn uuden vaatimuksen tutkimatta. Nyt korkein oikeus pysytti ulosottomiehen aineellisen ratkaisun voimassa ja jätti sen sijaan siitä tehdyn velkojan valituksen tutkimatta aikaisemmassa asiassa annetun käräjäoikeuden ratkaisun oikeusvoimavaikutuksen vuoksi.

Korkein oikeus vaikuttaa rajaavan sinänsä johdonmukaisesti oikeusvoimavaikutuksen aikaisemmassa asiassa annetun tuomioistuinratkaisun ja uudessa asiassa tuomioistuimessa esitettyjen vaatimusten välille. Oikeusvoima-arviointi voi siis toteutua vain tuomioistuinvaiheessa. Kuitenkin, jos aikaisemmassa asiassa annetun tuomioistuinratkaisun katsotaan voivan saavuttaa oikeusvoiman, olisi toki perusteltua katsoa tämän ratkaisun sitovan uudessa asiassa myös ensi asteen viranomaista eikä vain muutoksenhakutuomioistuinta.

Oikeusvoimavaikutushan estää yleensä nimenomaan uusien identtisten vaatimusten vireillepanon, ei sen sijaan oikeutta muutoksenhakuun. Näin ollen ulosottomies voisi jättää aikaisemman oikeusvoimaisen tuomioistuinratkaisun perusteella uudessa asiassa tehdyn identtisen vaatimuksen tutkimatta. Ongelmallista toki on ulottaa tuomioistuinratkaisun oikeusvoima uudessa ulosottoasiassa ulosottoviranomaisen toimintaa sitovaksi. Ulosottohan on pitkälti tosiasiallista toimintaa, eikä kirjallisia päätöksiä aina tehdä. Asianosainen ei aina edes tee väitettä ensi asteen ulosotossa. Ulosottomuutoksenhaun erityispiirre on se, että valittaminen kohdistuu yleensä päätösten sijasta toimituksiin. Aikaisemman oikeusvoimaisen tuomioistuinratkaisun vertaaminen täytäntöönpanotoimituksiin ja niiden yhteydessä mahdollisesti esitettäviin väitteisiin ei ole rakenteellisesti koherenttia.

Kaiken kaikkiaan edellä esitetyn perusteella voidaan todeta, etteivät ulosottoasian vireillepanotapa, ulosottomenettelyn täytäntöönpanoluonne, vaiheittainen kulku ja eri vaiheisiin liittyvä mahdollisuus muutoksenhakuun vastaa riita-asioissa voimassa olevaa järjestelmää. Siksi perinteinen oikeusvoima-arviointi ei voi tulla kysymykseen eri ulosottoasioiden ja niissä tehtävien ratkaisujen välillä. Ulosotto- ja riita-asioden järjestelmien erilaisuus on synynä siihen, ettei negatiivinen oikeusvoima voi tulla ulosottoasioissa edes poikkeuksellisesti kysymykseen. Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2007:40, jossa ulosottoasioiden samansisältöisyyden perusteella haluttiin antaa aikaisemmalle tuomioistuinratkaisulle negatiivinen oikeusvoimavaikutus uuden asian muutoksenhakuvaiheessa, näkyvät juuri ne rakenteelliset ongelmat, joita oikeusvoimaopin soveltamiseen ulosottomenettelyssä liittyy. Vaikka ratkaisutoiminta ulosotossa on lainkäyttöä, kysymys ei ole ensi asteessa tuomioistuinmenettelystä. Ulosottoasiat saatetaan vireille, käsitellään ja päätetään eri tavoin kuin tuomioistuimessa käsiteltävät riita-asiat. Ulosottomenettely ei ole yhteen lainkäyttöraatkaisuun päättyvää eikä ylipäänsä ratkaisu- vaan toimintapainotteista. Vasta ulosottomuutoksenhaku on luonteeltaan tuomioistuinmenettelyä. Oikeusvoimaoppeja ei ole kuitenkaan tarkoitettu muutoksenhakuoikeuden rajoitukseksi vaan estämään identtisen uuden prosessin vireille saattaminen. Ulosottomenettelylle tyypillistä on vaihteellisuus ja kuhunkin vaiheeseen kuuluva muutoksenhakuoikeus. Myöskään väiteoikeutta ei ole ulosottomenettelyssä lähtökohtaisesti rajoitettu. Näiden oikeuksien toistuva käyttäminen ulosottoasiassa tai useissa ulosottoasioissa ei siten lähtökohtaisesti ole oikeuden väärinkäyttöä. Jos ulosottoasioissa tehtävät tuomioistuinratkaisut saavuttaisivat negatiivisen oikeusvoiman, ulosottomenettelyyn kuuluvaa vaiheittaista ja laajaa väite- ja valitusoikeutta tosiasiaassa rajoitettaisiin. Tämä voisi merkitä perustetonta tuomioistuimeen pääsyn estymistä.

Jos oikeusvoiman ylipäänsä katsottaisiin voivan tulla kysymykseen eri ulosottoasioiden välillä, olisi perustelluinta käsittää oikeusvoimavaikutus

positiiviseksi. Tällöin uuden hakemuksen tai valituksen vireille saattaminen ei estyisi vaan jo ratkaistu kysymys otettaisiin uudessa ulosottoasiassa suoraan uuden ratkaisun perusteeksi, mikäli uudessa asiassa on esitetty identtinen vaatimus eikä asiaan vaikuttavissa olosuhteissa ole tapahtunut muutoksia. Näin ulosottoasiaan tyypillisesti kuuluvat oikeudet täytäntöönpanohakemuksen vireille saattamiseen, väitteiden esittämiseen ja valittamiseen eri vaiheissa eivät estyisi. Se, että jo ratkaistu kysymys voitaisiin ottaa uudelleen tutkimatta huomioon, sopisi ulosottomenettelyn summaariseen luonteeseen hyvin. Tyypillisiä ulosottomenettelyssä ja edelleen muutoksenhakutuomioistuimessa esitettäviä väitteitä ovat sivullisen väite siitä, että ulosmitattu omaisuus kuuluu hänelle, ja velallisen väite siitä, että ulosmittaus on toimitettu jollakin tavalla virheellisesti. Voidaan ajatella, että esimerkiksi omistusoikeuteen kerran otettu kanta sitoisi myöhemmissäkin ulosottoasioissa.

Korkeimman oikeuden aiemmin jo käsitellyssä ratkaisussa KKO 2007:40 ulosottomies olisi voinut antaa positiivisen oikeusvoimavaikutuksen aikaisemmalle käräjäoikeuden tuomiolle käsitellessään uudessa asiassa samojen asianosaisten välillä velkojan uuden vastaavan ulosmittausvaatimuksen ja hylätessään sen samansuuntaisin perustein kuin käräjäoikeus aiemmin. Muutoksenhakutuomioistuimet ovat katsoneet aiemman käräjäoikeuden ratkaisun saavuttaneen negatiivisen oikeusvoimavaikutuksen, mutta vain suhteessa uuteen valitukseen, ei ensi asteen ulosotossa esitettyyn vaatimukseen. Tällöin ulosottomiehen ratkaisu, jossa vaatimus on tutkittu, on jäänyt voimaan mutta valitusoikeus on evätty. Mikäli ulosottomies olisi tutkinut vaatimuksen mutta perustanut sen aikaisempaan oikeusvoimaiseen tuomioistuinratkaisuun, olisivat muutoksenhakutuomioistuimet voineet hylätä valituksen sillä perusteella, että ulosottomiehen ratkaisu on oikea.

Positiiviseen oikeusvoimavaikutukseen liittyy tavallisissa riita-asioissakin rajoituksia. Huomioon on otettava laajasti hyväksytty sääntö, jonka mukaan tuomion perustelut eivät pääsääntöisesti saa toiseen asiaan ulottuvaa oikeusvoimaa. Ainoastaan tuomion lopputulos voi saavuttaa oikeusvoiman.⁴⁰² Lappalainen liittää positiivisen – ja negatiivisen – oikeusvoimavaikutuksen vahvistus- ja muotoamistuomioihin, joissa vahvistus- tai muotoamislausema annetaan tuomiolauselmassa. Sen sijaan suoritustuomion oikeusvoima on yleensä ainoastaan negatiivista.⁴⁰³

Ulosottomenettelyssä ei aina tehdä nimenomaisia päätöksiä. Silloinkin, kun tehdään, nämä päätökset eivät, kuten edellä on todettu, saa oikeusvoimaa. Muutoksenhakutuomioistuimen ratkaisu esimerkiksi omistusoikeusväitteen sisältävään valitukseen on puolestaan valituksen kohteena olevaa päätöstä tai toimitusta koskeva. Valituksen johdosta tuomioistuin voi pysyttää

⁴⁰² Ks. esim. Tirkkonen 1977, s. 285–286, Takki 1987, s. 250 ja Lappalainen 2001, s. 432.

⁴⁰³ Lappalainen 2001, s. 435.

ulosmittauksen tai kumota sen. Kannanotto ulosmittauksen kohteena olevan omaisuuden omistussuhteisiin kuuluu ratkaisun perusteluihin eikä saa siksi positiivista oikeusvoimaa. Lopputuloksena tuomioistuimien joko hyväksyy valituksen ja puuttuu sen johdosta ulosottoimitukseen tai hylkää valituksen. Näin ollen ulosottomuutoksenhakumenettelyssä annetut ratkaisut eivät vastaa vahvistus- tai muotoamistuomioita. Ei ole perusteltavissa, miksi valituksen ratkaiseminen, hyväksyminen tai hylkääminen yhdessä asiassa voisi estää tai sitoa eri toimitusta koskevien väitteiden esittämistä ja valituksen käsittelyä eri ulosottoasiassa. Siten positiivinenkaan oikeusvoimavaikutus ei voine tulla eri ulosottoasioiden välillä kysymykseen.

2.3 MUUTOKSENHAKUTUOMIOISTUIMEN RATKAISUN SITOVUUS SAMASSA ULOSOTTOASIASSA

Erillinen kysymyksensä on, sitooko ulosottovalitusasiassa annettu ratkaisu silti samassa ulosottoasiassa. Yhdessä ulosottoasiassa voidaan toimittaa useita ulosmittauksia ja tehdä muita toimenpiteitä, jotka kaikki voivat olla erikseen valituskelpoisia. Näin ulosottoasia eroaa tavallisesta tuomioistuimessa käsiteltävästä riita-asiasta, jossa muutoksenhaku on yleensä mahdollinen vasta oikeudenkäynnin päättymisen jälkeen. Riita-asiassa annettu lainvoimainen ratkaisu on myös (ensi asteen) prosessin päätepiste. Ulosottoasialle sen sijaan on tyyppillistä vaihteittainen lainvoimaisuus. Kukin toimenpide tulee lainvoimaiseksi kolmen viikon valitusmääräajan kuluttua tai – jos toimesta on valitettu – muutoksenhakuprosessin tultua päätökseen. Ulosottoasian käsittely ei siten pääty kerralla eikä vain yhteen ratkaisuun. Siksi kerralla lainvoimaiseksi tuleminenkaan ei ole mahdollista. Yleensä oikeusvoima kytkeytyy lainvoimaan siten, että vain lopullisella ratkaisulla, johon ei voi enää hakea muutosta, voi olla oikeusvoimavaikutus. Joskus tosin riita-asian oikeudenkäynnissäkin esiintyy tilanteita, joissa tuomioistuin tekee samassa asiassa useita ratkaisuja, joihin ei välttämättä edes voi hakea muutosta erikseen vaan vasta asian lopullisen ratkaisun yhteydessä. Tällainen tilanne on käsillä esimerkiksi oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 6 §:n 2 momentissa tarkoitettua välituomiota annettaessa. Lainkohdassa kysymys on kanteen sisällä ratkaistavasta samasta vaatimuksesta koskeva kysymyksestä, jonka selvittämisestä vaatimuksen ratkaiseminen muilta osin riippuu. Näissä tilanteissa on katsottu tuomioistuimen olevan itse sidottu ratkaisunsa. Ratkaisu saa niin sanotun sisäisen oikeusvoiman jo ennen lainvoimaiseksi tuloaan.⁴⁰⁴

⁴⁰⁴ Ks. Lappalainen – Hupli 2021, s. 755.

Myös ulosottovalitusasian ratkaisun on katsottu saavan asian sisäisen oikeusvoimavaikutuksen.⁴⁰⁵ Tämä ilmenee erityisen selvästi korkeimman oikeuden jo mainitusta ratkaisusta KKO 2017:72: samassa asiassa annettu käräjäoikeuden lainvoimainen ratkaisu oli ulosottoasian sisällä sitova ja esti tutkimasta jo ratkaistua vanhentumiskysymystä uudelleen toisen ulosmittaustoimituksen yhteydessä. On kuitenkin vielä tarkennettava, mitä tämä sisäinen oikeusvoimavaikutus ulosottoasiassa tarkoittaa. Kuten on todettu, ulosottomenettely etenee vaiheittain ja valittaminen eri vaiheissa on pääsääntöisesti mahdollista. Aikaisemmassa vaiheessa esimerkiksi ulosmittaukseen kohdistunut valitus ei sulje pois mahdollisuutta valittaa myöhemmässä vaiheessa esimerkiksi ulosmitatun omaisuuden myynnistä. Kun valitukset kohdistuvat eri vaiheisiin, niissä esitetty vaatimuskin on väistämättä eri eikä oikeusvoiman negatiivinen vaikutus tule kysymykseen. Sen sijaan ulosottovalitusasian sisäinen sitovuus voi tarkoittaa lähinnä positiivista oikeusvoimavaikutusta, sitä, että ulosottoasiassa aikaisemman valituksen johdosta tuomioistuimessa jo otettu kanta sitoo ulosottoviranomaista samassa asiassa jatkossakin. Myös riita-asian oikeudenkäynnissä esiintyvä sisäinen oikeusvoimavaikutus on määritelty nimenomaan positiiviseksi vaikutukseksi.⁴⁰⁶

2.4 ULOSOTTOMIEHEN PÄÄTÖKSEN SITOVUUS TOISESSA JA SAMASSA ULOSOTTOASIASSA

Eri kysymyksensä on, voivatko ulosottomiehen päätökset, joista ei ole valitettu ja jotka ovat siten saavuttaneet lainvoiman, tulla oikeusvoimaisiksi. Vastaus on säännelty laissa. Ulosottokaaren 3 luvun 31 §:n 2 momentissa todetaan, että ulosottomiehen päätös on voimassa siinä ulosottoasiassa, jossa se on annettu. Päätös saa näin ollen sisäisen oikeusvoimavaikutuksen. Tämän on lain esitöissä ja oikeuskirjallisuudessa todettu tarkoittavan toisaalta sitä, että ulosottomiehen päätöksellä ei ole ulosottoasian ulkopuolelle ulottuvaa oikeusvoimavaikutusta.⁴⁰⁷ Samalla on nimenomaisesti todettu, ettei ulosottomiehen antamalla päätöksellä ole – edes positiivista – oikeusvoimavaikutusta myöskään tuomioistuihin nähden.⁴⁰⁸ Selvää on, että tämä tarkoittaa edellä jo käsitellyn ulkoisen oikeusvoimavaikutuksen puuttumista suhteessa erilliseen tuomioistuinasiaan. Itsestään selvää on myös, ettei ulosottomiehen päätöksellä ole sitovaa vaikutus-

⁴⁰⁵ HE 83/2006 vp, s. 60, joka tosin koskee tuomioistuimen antamaa täytäntöönpanoriitaosoitusta. Tässä yhteydessä kuitenkin todetaan, että ulosottovalitusasiassa annettu ratkaisu on voimassa vain tuossa asiassa.

⁴⁰⁶ Lappalainen – Hupli 2021, s. 755.

⁴⁰⁷ Ks. lainkohtaa vastaavan ulosottolain 3 luvun 31 §:n 2 momentin säätämiseen johtanut hallituksen esitys HE 216/2001 vp, s. 121 ja Linna – Leppänen – Kärki 2022, s. 427.

⁴⁰⁸ HE 216/2001 vp, s. 121 ja Linna – Leppänen – Kärki 2022, s. 427.

ta ulosottovalitusta samassa ulosottoasiassa käsiteltäessä, jos juuri tästä ulosottomiehen päätöksestä valitetaan (yleensä vasta toimituksen yhteydessä) eikä se ole siis lainvoimainen.

Epäselvempi kysymys on, sitooko ulosottomiehen lainvoimainen päätös tuomioistuinta ulosottoasian seuraavissa vaiheissa tehtyjen ulosottovalitusten tuomioistuinkäsittelyssä. Lähtökohtaisestihan ulosottomiehen väitepäätösratkaisusta ei saa valittaa erikseen vaan muutosta haetaan ulosottokaaren 3 luvun 30 §:n 2 momentin mukaan siitä toimesta tai toimituksesta, jota väite tai vaatimus koskee. Koska ulosotto sisältää useita toimitusvaiheita, on mahdollista, että ulosottovalitus tulee käsiteltäväksi näissä useissa vaiheissa. Mikäli ulosottomies on kirjallisessa päätöksessään ottanut erikseen kantaa esimerkiksi velan vanhentumiseen tai sivullisen omistusoikeusväitteeseen eikä päätöksestä ole seuraavassa toimitusvaiheessa valitettu, on mahdollista, että samaa kysymystä koskeva valitus kohdistetaankin myöhäisempään toimitusvaiheeseen. On myös mahdollista, että kysymys aktualisoituu samassa täytäntöönpanovaiheessa eri toimituksiin kohdistuvien valitusten johdosta, kuten korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2017:72, jossa oli tehty samassa asiassa kaksi eri ulosmittausta.

Kysymykseen vastaaminen edellyttää ensinnäkin sen selvittämistä, mitä lain esitoissa mainitulla tuomioistuimiin nähden puuttuvalla oikeusvoimavaikutuksella tarkoitetaan. Hallituksen esityksessä HE 216/2001 vp todetaan tarkalleen seuraavaa: ”Momentin tarkoitus on kahtalainen. Se sääntelee ensinnäkin, etteivät ulosottoasiassa annetun päätöksen oikeusvaikutukset heijastu kyseisen ulosottoasian ulkopuolelle. Ulosottomiehen ratkaisulla ei ole negatiivista eikä positiivista oikeusvoimavaikutusta tuomioistuimiin nähden, mutta ei myöskään toiseen tai uuteen ulosottoasiaan nähden. Toiseksi sääntelyn tarkoitus on selvittää sitä, että ulosottomiehen ulosottoasiassa tekemä lopullinen asiaratkaisu saa eräänlaisen ulosottoasian sisäisen oikeusvoimavaikutuksen. Päätös sitoo myös ulosottomiestä itseään –.”⁴⁰⁹ Vaikka hallituksen esityksessä nimenomaisesti todetaan, ettei ulosottomiehen ratkaisulla ole oikeusvoimavaikutusta tuomioistuimiin nähden, se ei vielä välttämättä tarkoita sitä, että ulosottomiehen ratkaisun ei olisi tarkoitettu voivan sitoa tuomioistuinta saman asian sisällä. Hallituksen esityksen lausumaa on näet luettava kokonaisuutena ja asiayhteydessään. Hallituksen esityksessä jaetaan oikeusvoima-arviointi kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa käsitellään ulkoista oikeusvoimaa. Tällöin tuomioistuimella voidaan tarkoittaa pelkästään riita-asiaa käsittelevää tuomioistuinta. Sen sijaan erikseen siteeratussa hallituksen esityksen kohdassa käsitellään sisäistä oikeusvoimaa, jonka todetaan sitovan myös ulosottomiestä itseään. Sama kanta toistetaan hallituksen esityksessä myöhemmin ja todetaan lisäksi, että

⁴⁰⁹ HE 216/2001 vp, s. 121.

asianosaisilla ja sivullisilla on oikeus vedota ja luottaa ulosottomiehen päätökseen kyseisessä ulosottoasiassa.⁴¹⁰ Sen sijaan jätetään sanomatta, sitooko tämä sisäinen oikeusvoima myös tuomioistuimia samassa ulosottoasiassa. Näin olen lain esitöissä ei suljeta pois tai käsitellä varsinaisesti sitä vaihtoehtoa, että ulosottomiehen päätös sitoi myös ulosottovalitusta käsittelevää tuomioistuinta myöhemmin samassa asiassa.

Kaikissa edellä mainituissa oikeusvoimaa koskevissa ennakkoratkaisuissa KKO 2003:132, 2004:93, 2007:40, 2015:35 ja 2017:72 korkeimman oikeuden arvioitavana on ollut kysymys tuomioistuinratkaisun eli muutoksenhakuvaiheessa annetun ratkaisun sitovuudesta. Korkeimman oikeuden ratkaistavana ei siten varsinaisesti ole ollut kysymys siitä, voiko ulosottomiehen päätös olla samassa asiassa, mutta eri vaiheessa, ulosottovalitusta käsittelevää tuomioistuinta sitova (sisäinen oikeusvoima). Ratkaisussaan KKO 2017:72 korkein oikeus näyttää rinnastavan ulosottomiehen ja tuomioistuimen ratkaisun, mitä sisäiseen oikeusvoimaan tulee.⁴¹¹ Korkein oikeus toteaa ensiksi, että ulosottomiehen päätöksen sitovuus samassa asiassa määräytyy ulosottokaaren 3 luvun 31 §:n 2 momentin mukaisesti. Tämän jälkeen korkein oikeus toteaa myös, että mikäli päätökseen haetaan muutosta, muutoksenhakutuomioistuimen päätös saa samanlaisen sisäisen sitovuuden kuin ulosottomiehen päätös. Samassa ratkaisussaan korkein oikeus rinnastaa ulosottomiehen ja tuomioistuimen päätöksen myös ulkoisen oikeusvoiman osalta todeten, että ulosottomiehen päätöksen sitovuutta toisessa asiassa on arvioitava samojen näkökohtien nojalla, joita korkein oikeus on tuomioistuinratkaisujen oikeusvoimasta ratkaisussa edellä esittänyt.

Tältä osin on huomattava, että tuomioistuinratkaisuihin sovellettavaa (ulkoista) oikeusvoimaa ei ole säännelty laissa, ei ulosottoasioissa eikä riita-asioissa. Sen sijaan ulosottomiehen päätöstä koskee nimenomainen lainsäädännös, jossa sisäinen oikeusvoima todetaan ja josta voidaan e contrario kiistatta tehdä se johtopäätös, ettei ulosottomiehen päätös saa ulkoista, toiseen asiaan ulottuvaa oikeusvoimaa. Kun tämä johtopäätös on luettavissa myös lain esitöistä, en näe ulosottomiehen päätöksen ulkoiselle oikeusvoimalle samanlaista tulkinnanvaraakaan kuin kokonaan sääntelemättä olevalle tuomioistuinratkaisujen ulkoiselle oikeusvoimalle korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä on annettu. Koska ulosottomiehen ratkaisujen oikeusvoima on laissa säännelty ja tuomioistuinratkaisujen ei, pidän perustellumpana arvioida näitä eri asteen ratkaisuja oikeusvoiman näkökulmasta erikseen enkä toisiinsa rinnastaen ja sisäisen ja ulkoisen oikeusvoiman jaottelua noudattaen niin kuin korkein oikeus. Mikäli

⁴¹⁰ HE 216/2001 vp, s. 122.

⁴¹¹ Vastaavaa rinnastusta kuin korkein oikeus kannattaa myös tapausta kommentoinut Lindfors. Lindfors 2018, s. 221. Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2007:40 mietinnön jättänyt esittelijä katsoi niin ikään, että muutoksenhakutuomioistuimen antaman ratkaisun sitovuuden pitäisi vastata ulosottomiehen päätöksen sitovuutta.

ulosottomiehen ja tuomioistuimen ratkaisut rinnastetaan, olisi se perusteltua tehdä niin, että laissa sääntelemättömälle tuomioistuinratkaisujen oikeusvoimavaikutukselle on haettava tulkintatukea ulosottomiehen päätösten oikeusvoimavaikutuksesta, joka on laissa säännelty – eikä toisinpäin. Siten on päädyttävä siihen johtopäätökseen, että koska ensi asteen ulosoton päätökset eivät saa toiseen ulosottoasiaan ulottuvaa oikeusvoimaa, vastaava oikeusvoimavaikutus ei koske myöskään ulosottovalituksen johdosta annettuja tuomioistuinratkaisuja. Ratkaisujen rinnastaminen on aiheellista, jos lähdetään siitä, että ulosotossa tehtyjen päätösten oikeusvoimavaikutuksen tulisi olla sama riippumatta siitä, onko päätöksiin haettu muutosta vai ei.

Ulosottotäytäntöönpano sisältää eri toimituksia saatavan perimiseksi ja paljon tosiasiallisiakin toimia. Oikeusvoimavaikutuksesta voidaan puhua vain ratkaisujen yhteydessä. Tuomioistuinratkaisujen ollessa kyseessä on selvää, että harkittavaksi voi tulla niiden oikeusvoimavaikutus. Oikeusvoimaoppihan on kehitetty juuri tuomioistuinratkaisuja ajatellen.⁴¹² Kysymys onkin siitä, onko ulosottomiehen päätös rakenteeltaan tai vaikutuksiltaan sillä tavoin erilainen, ettei sille voida antaa sitovaa vaikutusta suhteessa tuomioistuimiin.

Kuten jo edellä on todettu, ulosottomies on itse sidottu ratkaisuunsa. Toisaalta ulosottomiehen mahdollisuus tehdä itseoikaisu ja muuttuneiden olosuhteiden perusteella uusikin päätös lieventää tätä kerran tehdyn ratkaisun sisäistä oikeusvoimavaikutusta.⁴¹³ Ratkaisu ei ole samalla tavalla lopullinen kuin tuomioistuinratkaisu. Ulosottomiehen päätöksentekomenettely rinnastuu ratkaisun pysyvyyden suhteen hallinto-oikeudelliseen päätöksentekoon, jossa itseoikaisu on mahdollinen (hallintolaki 8 luku). Voidaan kysyä, voiko ulosottomiehen päätös sitoa tuomioistuinta samassa asiassa, kun se ei sido samassa määrin ulosottomiestä itseään. Tuomioistuin olisi valitusasiaa käsitellessään sidottu ulosottomiehen ensi asteena tekemään ratkaisuun, mutta sen sijaan ulosottomies voisi itseoikaista virheelliseksi havaitsemansa ratkaisun. Huomioon on tässä yhteydessä otettava ulosoton summaarinen luonne, jota jo sellaisenaan voidaan pitää perusteena täystutkintaiseen tuomioistuinmenettelyyn verrattuna poikkeavalle oikeusvoimavaikutukselle.⁴¹⁴ Summaarisessa menettelyssä virheiden mahdollisuus kasvaa. Virheellisten ratkaisujen korjaaminen on puolestaan muutoksenhakuasteena toimivan tuomioistuimen tehtävä. Tähän systematiikkaan sopii huonosti ratkaisu, jossa tuomioistuimen kädet ovat sidotut, mikäli ulosottomies on jo asian aiemmassa vaiheessa ottanut asiaan kantaa eikä ratkaisusta ole tuolloin valitettu tuomioistuimeen.

⁴¹² Ks. Tirkkonen 1977, s. 282.

⁴¹³ Ks. myös Linna – Leppänen – Kärki 2022, s. 427–428.

⁴¹⁴ Ellilä katsoo ulosoton summaarisuudesta johtuvan, ettei ulosotossa synny oikeudenkäynnissä vastaavin tavoin oikeusvoimavaikutusta. Ellilä 1970, s. 422.

Edellä on todettu myös ulosoton olevan luonteeltaan lainkäyttöä. Tämä antaa aiheen rinnastaa ulosottomiehen ja tuomioistuimen päätöksenteon myös niiden oikeusvaikutusten kannalta. Olisi erikoista käsitellä ratkaisun oikeusvoimaa eri tavoin sillä perusteella, missä oikeusasteessa ratkaisu on tehty. Tällöin, jos muutosta ei haeta, ratkaisu saisi lainvoiman mutta vain rajallisen sisäisen oikeusvoiman; jos muutosta haetaan, ratkaisu voisi saada koko asian kattavan sisäisen oikeusvoiman. Ratkaisujen rinnastaminen sisäisenkin sitovuuden suhteen on siten perusteltua. Tämä rinnastamisen välttämättömyys tulee esiin, kun otetaan huomioon, että valitusperusteet on yleensä esitetty väitteinä jo ensi asteen ulosotossa. Ulosottomies on ottanut niihin kantaa joko erillisessä päätöksessä tai suorittamalla toimen väitteestä huolimatta. Vaikka ensimmäisessä toimitusvaiheessa ulosottomiehen päätöksestä ei olisi valitettu, seuraavassakin vaiheessa valituksen perusteena oleva väite on yleensä ulosottomiehelle ensin – ennen valittamista – esitetty. Ulosottomies on sidottu aiempaan kantaansa. Näin voidaan ja tulisi todeta myös valitusta käsittelevässä tuomioistuimessa. Tuomioistuin ei siten voisi toisessa toimitusvaiheessa tutkia ulosottomiehen lainvoimaisen ratkaisun sisältöä. Tämä ulosottomiehen ratkaisun oikeellisuuden tutkiminen kuuluu siihen toimitusvaiheeseen, jossa päätöksen tekemiseen johtanut väite tai vaatimus on esitetty. Mikäli asianosainen on laiminlyönyt muutoksen hakemisen tuossa vaiheessa, päätös on tullut lainvoimaiseksi eikä sitä voida lähtökohtaisesti muuttaa myöskään seuraavassa toimitusvaiheessa. Siinä vaiheessa ratkaisulla on sisäinen oikeusvoimavaikutus, joka tarkoittanee lähinnä positiivista oikeusvoimavaikutusta eli sitä, että ulosottomiehen on otettava ratkaisunsa seuraavien toimitusvaiheidensa perustaksi sellaisenaan.

Koska ulosottomiehen päätökset ovat lähinnä vahvistus- ja muotoamistuumion luonteisia ja varsinaista oikeustilaa muuttavaa vaikutusta on ulosotto-toimilla ja toimituksilla, ulosottomiehen päätöksen negatiivinen oikeusvoima samassa asiassa ei voine rakenteellisesti tulla kysymykseen. Ulosottovalitus kohdistuu näihin toimiin ja toimituksiin, ja valitus on periaatteessa joka vaiheessa mahdollinen. Tuomioistuimen on siksi otettava valitus tutkittavaksi, vaikka se käsittelee ulosottomiehen päätöksessä ratkaistua kysymystä. Positiivinen oikeusvoimavaikutus johtaa siihen, ettei tätä ensi asteen ulosotossa jo ratkaistua kysymystä voida enää – ratkaisun saatua lainvoiman – riitauttaa. Ulosottovalitusasiassa annettava tuomioistuinratkaisu sisältää kuitenkin enemmän kuin kannanoton ulosottomiehen päätökseen. Tuomioistuinratkaisussa otetaan kantaa toimen tai toimituksen laillisuuteen ja lopputuloksena päädytään pysyttämään tai kumoamaan se.

2.5 ULOSOTTOMIEHEN ITSEOIKAISUPÄÄTÖKSEN SITOVUUS TOISESSA JA SAMASSA ULOSOTTOASIASSA SEKÄ SUHDE ULOSOTTOVALITUSASIAN RATKAISUUN

Pääsääntöisesti ulosottomies voi muuttaa sisäisen oikeusvoiman saanutta päätöstään vain itseoikaisulla. Tosin uuden päätöksen tekeminen on ulosoton vaiheittaisuuden ja muuttuneiden olosuhteiden perusteella joissain tilanteissa mahdollista.⁴¹⁵ Tällöin voidaan katsoa olevan kysymys jälkisattumustilanteista, joita oikeusvoima ei aiemmin todetuin tavoin koske. Vaikka mainittu ulosottokaaren 3 luvun 31 §:n 2 momentti koskee ulosottomiehen tekemää kirjallista perusteltua päätöstä, niin sanottua väitepäätöstä eikä itseoikaisuratkaisua, siitä saa tukea sille tulkinnalle, ettei myöskään ulosottomiehen itseoikaisuratkaisu saavuta toiseen ulosottoasiaan ulottuvaa oikeusvoimaa. Jos ulosottomiehen ulosottomenettelyssä väitteen johdosta antama päätös ei saavuta toiseen asiaan ulottuvaa oikeusvoimaa eikä tuomioistuimen ulosottovalitusasiassa antama ratkaisu saavuta toiseen asiaan ulottuvaa oikeusvoimaa, selvänä voidaan pitää, ettei myöskään mahdollisesti näiden väliin ajallisesti sijoittuva ulosottomiehen itseoikaisuratkaisu saavuta tällaista oikeusvoimaa. Nämä ulosottoratkaisut eivät siten sido toisessa ulosottoasiassa. Vastaavalla tavalla rinnastaen voidaan katsoa, että koska ulosottomiehen päätös ja muutoksenhakutuomioistuimen ratkaisu saavat asian sisäisen (positiivisen) oikeusvoimavaikutuksen, tällainen vaikutus on oltava myös ulosottomiehen itseoikaisupäätöksellä.

Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2007:40, jossa se katsoi kärjäoikeuden ratkaisulla olevan sitova vaikutus samansisältöistä uutta ulosottohakemusta käsiteltäessä, rinnastanut kärjäoikeuden ratkaisun kohteena olleen ulosottomiehen itseoikaisuratkaisun ulosottomiehen päätökseen. Korkein oikeus on todennut, että itseoikaisuna tehty ulosmittauksen kumoaminen on merkinnyt samaa kuin ulosottohakemuksen hylkääminen, eikä korkein oikeus ole ainakaan tuossa asiassa katsonut ulosottomiehen ratkaisun itseoikaisuluonteella olevan itsenäistä vaikutusta oikeusvoimakysymystä arvioitaessa. Mietinnön jättänyt esittelijäkin on pitänyt oikaisupäätöksen sisäistä sitovuutta selvänä. Toisaalta hän on katsonut itseoikaisun tavoitteena olevan korjata tapahtunut virhe ulosottoasiakohtaisesti eikä saada aikaan ulosottoasian ulkopuolelle ulottuvia vaikutuksia. Esittelijä on jopa pitänyt mahdollisena itseoikaisupäätöksen oikaisemista uudella oikaisupäätöksellä. Tällöin ei oikaisupäätöksen sisäinenkään oikeusvoimavaikutus olisi ehdoton.

⁴¹⁵ Näin Linna – Leppänen – Kärki 2022, s. 427–428. He mainitsevat yhtenä esimerkkinä toistaiseksi voimassa olevat päätökset, kuten toistuvaistuloon kohdistuvan maksukiellon, jota koskevassa säännöksessä (UK 4 luku 57 § 1 mom.) todetaan nimenomaisesti, että ulosottomiehen tulee muuttaa maksukieltoa, mikäli sen perusteena olevat olosuhteet muuttuvat.

Edellä olen todennut, että valitusratkaisu ei estä käsittelemästä samaa kysymystä seuraavassa toimitusvaiheessa. Tosin, vaikka valitus tutkittaisiin, asian ratkaisemiseen voi vaikuttaa aikaisemman ratkaisun aineellinen sisältö positiivisen oikeusvoimavaikutuksen kautta. Sen sijaan toinen kysymys on, ovatko itseoikaisu ja valitus mahdollisia peräkkäisinä oikeussuojakeinoina samassa toimitusvaiheessa.

Ensinnäkin voidaan arvioida tilannetta, jossa itseoikaisua ei ole tehty tai itseoikaisuvaatimukseen on annettu kielteinen ratkaisu. Lähtökohtaisesti, jos asiassa ei ole tehty itseoikaisua, oikeustila ei ole millään tavalla muuttunut. Oikaisupyynnön hylkäävästä ratkaisusta ei saa ulosottokaaren 10 luvun 4 §:n 2 momentin mukaan myöskään valittaa. Aina kielteisestä itseoikaisuratkaisusta ei edes tehdä kirjallista päätöstä. Se on ulosottokaaren 10 luvun 4 §:n 1 momentin mukaan tarpeen vain, jos oikaisua on pyydetty kirjallisesti. Kielteinen itseoikaisuratkaisu voi perustua yhtä lailla ulosottomiehen omaan harkintaan, eikä sitä välttämättä dokumentoida. Estettä ei liene myöskään sille, että ulosottomies myöhemmin harkitsee toisin ja päättyy itseoikaisuun. Tämän uudelleenharkinnan tulisi olla mahdollista riippumatta siitä, onko kielteinen ratkaisu tehty asianosaisen oikaisupyynnön johdosta vai ulosottomiehen omasta aloitteesta. Kun ratkaisu ei ole lopullinen tai pysyvä eikä sillä ole sisällöllisesti muutettu vallitsevaa oikeustilaa, ratkaisu ei saa myöskään oikeusvoimavaikutusta. Kun täytäntöönpanotointa tai päätöstä ei ole itseoikaistua, valittaminen täytäntöönpanotoimesta tai päätöksestä on luonnollisesti tässä tilanteessa mahdollista valitukselle säädetyssä määräajassa. Itseoikaisu ja valitus ovat itsenäisiä oikeussuojakeinoja, joten itseoikaisupyynnön tekeminen ei ole myöskään edellytyksenä valitusoikeuden käyttämiselle.⁴¹⁶ On selvää, että asianosaisella on tarve hakea muutosta täytäntöönpanotoimeen tai ulosottomiehen päätökseen varsinkin silloin, kun ulosottomies ei ole suostunut tekemään itseoikaisua. Valitus täytyy kuitenkin tehdä alkuperäisen valitusmääräajan kuluessa.⁴¹⁷

Erilainen tilanne on käsillä, jos asiassa on suoritettu itseoikaisu ja valitettu samasta kysymyksestä. Tällöin valituksen käsittelyssä odotetaan itseoikaisuratkaisun lainvoimaiseksi tuloa. Ulosottokaaren 11 luvun 17 §:n nojalla valitus raukeaa siltä osin kuin oikaisu tekee valituksen aiheettomaksi. Näin ollen itseoikaisulla lainvoimaisesti ratkaistua asiaa ei voida samaan toimeen kohdistuvalla valituksellakaan ratkaista toisin. Toki valitus voi kohdistua myös itseoikaisupäätökseen, josta saa valittaa määräajassa. Tällöin valittaja on se, jolle itseoikaisupäätös on vahingollinen. Itseoikaisuratkaisu voi siten siihen kohdistuvan muutoksenhaun takia muuttua.

⁴¹⁶ Ks. ulosottolain muutoksenhakusäännösten muuttamiseen johtanut HE 106/1995 vp, s. 62.

⁴¹⁷ Asianosainen voi joutua jättämään oikaisupyynnön lisäksi varmuuden vuoksi valituskirjelmän, etenkin, jos valitusmääräaika on loppuillaan. HE 106/1995 vp, s. 64.

Toisen suuntainen tilanne on silloin, kun ratkaisusta on ensin valitettu ja valitus on jo lainvoimaisesti ratkaistu ja harkittavaksi tulee itseoikaisu, joko vaatimuksesta tai ulosottomiehen omasta aloitteesta. Ylipäänsä kysymys on siitä, voidaanko lainvoimaista tointa itseoikaista. Huomionarvoista ensinnäkin on, että itseoikaisulle ei ole säädetty määräaika. Ainoastaan valitusmääräaikana tehtävää itseoikaisua on ajallisesti rajoitettu. Itseoikaisu on ulosottokaaren 11 luvun 12 §:n mukaan tehtävä saman luvun 10 §:ssä säädettyssä kahden viikon määräajassa. Tämä rajoitus on ymmärrettävä oikeussuojakeinojen päällekkäisyyden välttämiseksi. Kun valitus on tehty, ulosottomiehellä on lausunnon antamisen sijasta mahdollisuus tehdä viime hetken itseoikaisu. Jos ulosottomies ei tee itseoikaisua, asian käsittely muutoksenhakuasiana tuomioistuimessa jatkuu. Tämä rajoitus ei kuitenkaan suoranaisesti merkitse itseoikaisun rajoittamista muutoksenhakumenettelyn päättymisen jälkeen. Itseoikaisumenettelyn säätämiseen johtaneessa ulosottolain muutoksenhakusäännösten muuttamista koskevassa hallituksen esityksessä kuitenkin katsotaan, että sanotun määräajan päättymisen jälkeen asiavirheen itseoikaisua ei voitaisi enää valituksessa mainituilla perusteilla tehdä, millä pyritään estämään keskenään ristiriitaiset ratkaisut ja asian pitkä vireilläolo yhtä aikaa eri viranomaisissa. Sen jälkeen, kun valitusviranomainen on ratkaissut asian, tämä ratkaisu tulisi ulosottomiehen ratkaisun sijaan eikä itseoikaisu valituksessa esitetyillä perusteilla olisi enää mahdollinen.⁴¹⁸ Tämä esitöissä esitetty kanta on oikeastaan itsestään selvä. Ulosottomieshän voi itseoikaista vain omaa tointa. Kun valitusviranomaisen ratkaisu on korvannut ulosottomiehen toimen tai päätöksen, ei ulosottomies voi siihen enää itseoikaisulla puuttua. Ulosottomies ei voi itseoikaista tuomioistuinratkaisua. Huomionarvoista kuitenkin on, että hallituksen esityksessä viitataan tarkalleen ottaen vain valituksessa mainittuihin perusteisiin todettaessa, ettei itseoikaisu ole enää mahdollinen. Esitöissä ei siten ole, ainakaan nimenomaisesti, suljettu pois mahdollisuutta itseoikaisun tekemiseen muilla kuin valituksessa mainituilla perusteilla.

Toisenlainen tilanne on käsillä silloin, kun ulosottomiehen toimi on tullut lainvoimaiseksi ilman, että siitä on valitettu. Toimitusvaihe on voinut tulla lainvoimaiseksi jo pelkästään valitusmääräajan kulumisen perusteella. Lähtökohteisesti tointa ei voida sen lainvoimaiseksi tulon jälkeen muuttaa. Kysymys on lähinnä lainvoimavaikutuksesta: muutoksen hakeminen lainvoimaiseen ratkaisuun ei ole mahdollista. Vaikka lainvoimaisesta toimesta valittaminen on estynyt, eri kysymys on, estääkö tämä toimen lainvoimaisuus myös itseoikaisun. Lainvoimalla ei ole välttämättä samaa vaikutusta itseoikaisussa, joka ei ole varsinainen muutoksenhakukeino, kuten ulosottovalitus. Itseoikaisulle ei ole säädetty määräaika, ja sillä on nimenomaan tarkoitus oikaista toimia ja päätöksiä

⁴¹⁸ HE 106/1995 vp, s. 62.

ilman muutoksenhakumenettelyä. Jos vain vailla lainvoimaa olevan toimen tai päätöksen itseoikaisu olisi mahdollinen, tämä oikeussuojakeino tulisi käytettäväksi pelkästään kolmen viikon valitusmääräajan aikana. Sen jälkeenhan toimi tai päätös tulee ajan kulumisen perusteella lainvoimaiseksi, jos valitusta ei jätetä. Itseoikaisumenettelyn säätämiseen johtaneessa hallituksen esityksessä todetaan nimenomaisesti, että ulosottomies voisi oikaista virheellisiä täytäntöönpanotoimia tai päätöksiä ”niiden lainvoimaisuudesta huolimatta”⁴¹⁹.

Itseoikaisun esteistä on puolestaan säädetty ulosottokaaren 10 luvun 2 §:ssä. Säännöksen ensimmäiset kolme kohtaa liittyvät myyntivaiheeseen, ja niissä rajoitetaan eräin poikkeuksin asiavirheen perusteella ulosmittauksen itseoikaisua huutokauppailmoituksen julkaisemisen jälkeen, toimitetun myynnin itseoikaisua sekä asianosaisluettelon itseoikaisua myynnin jälkeen tai lainvoimaisen jakopäätöksen itseoikaisua (UK 10 luku 2 § 1 mom. 1–3 k.). Säännöksen viimeinen kohta (UK 10 luku 2 § 1 mom. 4 k.) koskee täytäntöönpanon lainvoimaisuutta itseoikaisun esteenä. Asiavirheen perusteella ei saa enää oikaista maksuvelvoitteen täytäntöönpanoa lopullisen tilityksen jälkeen ilman niiden suostumusta, joiden oikeutta se koskee, eikä lainvoimaisesti loppuun saatettua muuta täytäntöönpanoa. Näissä tilanteissa on kysymys koko täytäntöönpanomenettelyn loppuunsaattamisesta, ei yhden toimitusvaiheen lainvoimaisuudesta. Tämä ulosottoasiakohtainen täytäntöönpanon loppuunsaattaminen muodostaa takarajan itseoikaisun käyttämiselle. Ennen sen päättymistä, jollei kyse ole mainituista myyntivaiheen tilanteista, estettä itseoikaisulle ei ole.

Koska itseoikaisulle ei ole säädetty määräaikaa eikä ulosottomiehen toimen tai päätöksen lainvoimaisuutta ole säädetty esteeksi siihen kohdistuvalle itseoikaisulle, itseoikaisua voidaan pitää mahdollisena vielä toimen tai päätöksen lainvoimaiseksi tulon jälkeenkin, jos asiassa ei ole valitettu. Kuitenkin, jos asia on siirtynyt muutoksenhakuasiana tuomioistuimen käsiteltäväksi, ulosottomiehen oma itseoikaisu (viime hetken itseoikaisua lukuun ottamatta) ei tule enää kysymykseen. Tuomioistuimessa lainvoimaisesti ratkaistussa asiassa voidaan käyttää ainoastaan oikeudenkäymiskaaren 31 luvussa tarkoitettuja ylimääräisiä muutoksenhakukeinoja. Tämä tulkinta on myös instanssijärjestysperiaatteen mukainen. Valitusasian käsittely tuomioistuimessa siten estää samansisältöisen itseoikaisun. Lähtökohtaisesti sille ei pitäisi tuomioistuinratkaisun jälkeen olla tarvettakaan.

Käytännössä yleisimmin esiintyy kuitenkin tarvetta muuttaa lainvoimaista tointa tai päätöstä silloin, kun toimen tai päätöksen aikana vallinneet olosuhteet ovat muuttuneet. Kuten itseoikaisumenettelyn säätämiseen johtaneessa hallituksen esityksessä todetaan, ulosottomenettelyn luonteeseen kuuluu tietyissä tilanteissa mahdollisuus muuttaa aikaisempia päätöksiä, riippumatta itseoikaisua

⁴¹⁹ HE 106/1995 vp, s. 60. Hallituksen esityksen toisessakin kohdassa todetaan, että itseoikaisu voi koskea myös lainvoimaisia ulosottotoimia ja päätöksiä. Ks. HE 106/1995 vp, s. 64.

koskevista säännöksistä.⁴²⁰ Ulosottomenettely on monivaiheinen, jatkuva prosessi, joka ei pääty yhteen lainvoimaiseen ratkaisuun kuten riita-asian käsittely tuomioistuimessa. Asian käsittelyn kestäessä ja edetessä olosuhteet voivat muuttua ja antaa aiheen muuttaa aiemmin jo suoritettuja toimia tai tehtyjä päätöksiä, vaikka nämä olisivat saavuttaneet lainvoiman. Voidaan kysyä, onko itseoikaisu keinona kokonaan näissä tilanteissa poissuljettu silloin, kun asia on valitusmenettelyssä jo lainvoimaisesti käsitelty. Itseoikaisullahan pyritään ulosottokaaren 10 luvun 1 §:n mukaan juuri oikaisemaan toimi tai päätös, joka on perustunut selvästi virheelliseen tai puutteelliseen selvitykseen taikka ilmeisen väärään lain soveltamiseen. Lainkohdan esitöiden mukaan myös esitetty uusi selvitys voi olla perusteena aikaisemman päätöksen korjaamiseen itseoikaisulla. Merkitystä ei tällöin ole sillä, onko selvitys ollut asianosaisten tiedossa jo aikaisemmin.⁴²¹ Muuttuneiden olosuhteiden tai uuden selvityksen vuoksi tehtävä itseoikaisu lieene aikaisemman valituksen johdosta annetun ratkaisun estämättä mahdollinen, jos peruste on siinä määrin erilainen, ettei voitaisi puhua oikeusvoimaoppien tarkoittamin tavoin samasta kanteesta tai asiasta. Tällöin kysymys voi olla jälkisattumustilanteesta, jota oikeusvoima ei yleensä kääntä.

Voidaan siten todeta, että valitustuomioistuimen ratkaisun saama ulosottoasian sisäinen oikeusvoima merkitsee, ettei ulosottomies voi itseoikaista valituksenalaista tointa tai päätöstä myöhemminkään toisin. Samaan lopputulokseen voidaan tulla tarkastelemalla asiaa instanssijärjestyksen perusteella. Ulosottomies ei suinkaan voi itse muuttaa tuomioistuimen ratkaisua ulosottoasiassa. Sen sijaan siltä osin kuin asia ei ole ollut tuomioistuimen ratkaistavana, ulosottomies voinee tehdä itseoikaisun. Kovin kevyin perustein itseoikaisuun ei kuitenkaan ole enää tuossa vaiheessa syytä ryhtyä. Kuitenkin on mahdollista esimerkiksi se, että valitustuomioistuin on hylännyt velallisen valituksen, joka on perustunut siihen, että ulosmittauksessa on tapahtunut jokin muotovirhe, kun taas myöhemmin ilmenee, että ulosmitattu omaisuus kuuluukin sivulliselle. Tällöin itseoikaisu voinee tulla kysymykseen. Sivullisen omistusoikeus ei tällöin ole ollut valituksen perusteella lainkaan tuomioistuimen tutkittavana.

Näin ollen kysymykseen, voidaanko lainvoimaista tointa tai päätöstä itseoikaista, voidaan vastata myöntävästi. Ensinnäkin lain säännösten perusteella on mahdollista itseoikaista lainvoimaista tointa tai päätöstä. Se jopa vaikuttaa olevan itseoikaisun tarkoituksin: sen käyttöä ei ole rajoitettu kolmen viikon valitusmääräaikaan. Kysymyksessä on eräänlainen ylimääräinen oikeussuojakeino, jonka käyttäminen ei ole määräaikoihin sidottua. Merkitystä ei tulisi lähtökohteisesti antaa sille, onko toimi tai päätös tullut valitusmääräajan kulumisen perusteella vai valituksen johdosta annetun ratkaisun perusteella lainvoimaiseksi. Kuitenkin valitustuomioistuimen ratkaisu rajoittaa itseoikaisun käyttöalaa

⁴²⁰ HE 106/1995 vp, s. 61.

⁴²¹ HE 106/1995 vp, s. 60.

siten, ettei tuomioistuimen ratkaistavana olleilta osin tointa tai päätöstä voida enää muuttaa. Tuomioistuimen ratkaisu on saanut ulosottoasian sisäisen oikeusvoiman.

2.6 TÄYTÄNTÖÖNPANORIITA-ASIAN RATKAISUN SITOVUUS TOISESSA JA SAMASSA ULOSOTTOASIASSA SEKÄ SUHDE ULOSOTTOMIEHEN PÄÄTÖKSEEN JA ULOSOTTOVALITUSASIAN RATKAISUUN

Oma kysymyksensä on, mikä on ulosottomiehen päätöksen tai tuomioistuimen ulosottovalitusasiassa antaman ratkaisun vaikutus täytäntöönpanoriitakanteen nostamiseen. Tästä suhteesta on säädetty ulosottokaaren 10 luvun 9 §:ssä, jossa todetaan täytäntöönpanoriitaosoituksen antamisen esteenä olevan muun muassa, että väite tai vaatimus koskee seikkaa, josta on asianomaiseen nähden lainvoimainen ulosottomiehen päätös tai tuomioistuimen ratkaisu. Sama este koskee ulosottokaaren 10 luvun 13 §:n 1 momentin nojalla ilman osoitusta nostettua täytäntöönpanoriitakannetta. Äkkiseltään voi vaikuttaa siltä, että ulosottovalitusasian ratkaisulla ja jopa ulosottomiehen päätöksellä onkin täytäntöönpanoriidan estävä oikeusvoimavaikutus. Huomattava kuitenkin edelleen on, että samassa ulosottoasiassa on useita vaiheita, joissa voi hakea muutosta. Kysymys on tarkalleen ottaen lainvoimasta eikä oikeusvoimasta, kun muutoksen hakeminen ei samassa täytäntöönpanovaiheessa enää tule kysymykseen. Vaikka täytäntöönpanoriita ei ole varsinainen muutoksenhakekeino, sillä tähdätään kuitenkin täytäntöönpanoon vaikuttamiseen sen tietyssä vaiheessa. Tätä osoittaa sekin, että täytäntöönpanon keskeyttäminen ulosottokaaren 10 luvun 20 §:n nojalla on mahdollista myös täytäntöönpanoriitaa käsiteltäessä. Ulosottomiehellä on saman luvun 19 §:n perusteella jopa velvollisuus keskeyttää täytäntöönpano tietyksi ajaksi, kun osoitus täytäntöönpanoriitakanteen nostamiseen on annettu.

Lainvoimaisesti loppuunsaatettuun täytäntöönpanotoimeen vaikuttaminen ei ole sen enempää täytäntöönpanoriidalla kuin valittamallakaan mahdollista. Ulosottokaaren 10 luvun 9 §:ssä tarkoitetaan täytäntöönpanoriitaosoituksen antamisen esteenä nimenomaan ulosottoimen tai päätöksen eli tietyn täytäntöönpanovaiheen lainvoimaiseksi tuloa. Sanamuotoa tarkennettiin ulosottokaaren säätämisen yhteydessä. Tarkoituksena oli selvittää, että esteenä täytäntöönpanoriidalle olisi ulosottomiehen toimen tai päätöksen lainvoimaiseksi tulo, ei väitteen tai vaatimuksen lainvoimainen ratkaisu. Merkitystä ei siten ole sillä, onko väite tai vaatimus jo aikaisemmin esitetty ja ratkaistu, vaan sillä, onko toimi tai päätös, jota väite tai vaatimus koskee, saavuttanut lainvoiman.

Täytäntöönpanoriitakanteen nostaminen ei tule kysymykseen sen jälkeen, kun tämä täytäntöönpanotoimi tai päätös on saavuttanut lainvoiman.⁴²²

Aikaisempi ulosottolain 9 luvun 6 §:n 2 momentin ilmaisu viittasi siihen, että väite tai vaatimus oli jo aikaisemmin ratkaistu ulosottomiehen lainvoimaisella täytäntöönpanotoimella tai päätöksellä tai muutoksenhakutuomioistuimen lainvoimaisella päätöksellä. Tällöin samaan väitteeseen tai vaatimukseen perustuva täytäntöönpanoriitaosoitus ei ollut ulosottoasiassa enää mahdollinen. Aikaisempi sanamuoto oli sinänsä informatiivinen. Siitä ilmeni, ettei samassa ulosottoasiassa esitetty väite tai vaatimus ole enää täytäntöönpanoriitanakaan tutkittavissa, jos se on tullut jo lainvoimaisesti ulosotossa tai tuomioistuimessa ratkaistuksi. Korkein oikeus on ennakkoratkaisussaan KKO 2003:132 korostanut säännöksen koskevan nimenomaan samaa ulosottoasiaa. Lainvoimaisen päätöksen jälkeen ei ole perusteltua saada samaa väitettä uudelleen tutkituksi. Ennakkoratkaisussaan KKO 2003:133 korkein oikeus on edelleen tarkentanut kantaansa säännöksen tulkintaan katsoen sivullisten ulosmitatun omaisuuden omistusoikeutta koskevan täytäntöönpanoriitakanteen mahdolliseksi ulosmittauksen lainvoimaiseksi tulon jälkeenkin tilanteessa, jossa sivulliset eivät olleet esittäneet väitettä aikaisemmin – eikä sitä ollut näin ollen aikaisemmin lainvoimaisesti ratkaistu.

Korkeimman oikeuden linjauksen jälkeen ulosottokaaren säätämisen yhteydessä säännöstä muutettiin. Uusi säännös on kuitenkin ilmaisultaan suppea, jopa epämääräinen. Ulosottokaaren 10 luvun 9 §:n 1 momentin 1 kohdassa todetaan asianomaisen väitteen tai vaatimuksen sekä ulosottomiehen tai tuomioistuimen lainvoimaisen ratkaisun kohdistuvan ”seikkaan”, vaikka tällä ilmaisulla tarkoitettaneen täytäntöönpanotoiminta tai päätöstä. Sanamuodon mukaan tulkittuna säännöksen ilmaisu ”väite tai vaatimus koskee seikkaa, josta on asianomaiseen nähden lainvoimainen ulosottomiehen päätös tai tuomioistuimen ratkaisu” voi tarkoittaa juuri samaa kuin aikaisemman oikeustilan aikana eli väitteen tai vaatimuksen sisällön tulemistä lainvoimaisesti ratkaistuksi. Varsinkin, kun säännöksessä ei mainita enää lainvoimaista täytäntöönpanotoiminta, vaikuttaa siltä, että väite tai vaatimus on täytynyt tulla ulosotossa tai tuomioistuimessa jo ratkaistuksi, jotta täytäntöönpanoriidalle olisi este. Kuitenkin lain esitöiden perusteella aikaisempaa tulkintalinjaa oli nimenomaan pyritty muuttamaan ja antamaan ratkaiseva merkitys ulosottomiehen päätöksen tai juuri täytäntöönpanotoimen lainvoimaiseksi tulolle.

Säännöksellä tavoiteltu tarkoitus on sinänsä johdonmukainen ja täytäntöönpanon vaiheittaiseen luonteeseen sopiva. Ulosottotäytäntöönpano on ymmärrettävä etenevänä sarjana täytäntöönpanotoimia, jotka voivat sisältää myös kirjallisia tai tosiasiallisia päätöksiä. Väitteiden tai vaatimusten ratkaisu ei

⁴²² HE 83/2006 vp, s. 61–62.

kuitenkaan ole tuomioistuinmenettelyn tapaan prosessin keskipisteenä. Siksi lainvoimaisuuskin kytkeytyy ulosoton vaiheittaisiin täytäntöönpanotoimiin. Kukin täytäntöönpanovaihe, kuten ulosmittaus, tulee itsenäisesti lainvoimaiseksi. Tarkoituksenmukaista ei ole enää tietyn vaiheen lainvoimaiseksi tulon jälkeen nostaa siihen vaiheeseen kohdistuvaan väitteeseen tai vaatimukseen perustuvaa täytäntöönpanoriitakannettakaan. Sen sijaan tämä ulosoton vaiheittaisuus saa aikaan sen, että sama väite tai vaatimus voidaan yleensä tutkia myöhemmässä vaiheessa uudelleen. Siten, vaikka ulosmitattua omaisuutta koskeva sivullisen omistusoikeusväite ei olisi ulosmittauksen lainvoimaiseksi tulon jälkeen enää täytäntöönpanoriitanaan tutkittavissa, täytäntöönpanoriita voisi kuitenkin kohdistua myynnistä kertyneisiin varoihin.⁴²³

Edellä esitetty koskee kaiken kaikkiaan samaa ulosottoasiasiaa. Tarkoitus on, että täytäntöönpanoriita nostetaan kulloinkin oikeassa vaiheessa. Jos ulosotto toimi on saanut lainvoiman, siihen ei voi puuttua täytäntöönpanoriitaratkaisunkaan perusteella. Toisaalta kussakin vaiheessa muutoksenhaun ollessa vielä mahdollinen täytäntöönpanoriitakin voi tulla kysymykseen. Yksittäisen ulosottoasian sisällä täytäntöönpanoriidan estyminen liittyy eri vaiheiden lainvoimaisuuteen. Sen sijaan uudessa ulosottoasiassa ei myöskään lainvoimaisuus ole esteenä toisessa asiassa jo ratkaistun kysymyksen käsittelemiselle täytäntöönpanoriitana. Eri asioissa ei voi olla kysymys muutoksen hakemisesta eikä sen estävästä lainvoimavaikutuksesta. Eri asioiden välillä voisi aktualisoitua vain oikeusvoimavaikutus. Kuten todettu, ulosottomiehen ja muutoksenhaku-tuomioistuinten päätökset eivät saavuta toiseen asiaan ulottuvaa oikeusvoimaa, joka estäisi täytäntöönpanoriitakanteen nostamisen. Myös korkein oikeus on katsonut ratkaisussaan KKO 2003:132, ettei velallisen valituksen johdosta annetulla tuomioistuinratkaisulla ollut sitovaa vaikutusta toisessa saman velallisen eri velkoja koskevassa ulosottoasiassa toimitettuun täytäntöönpanoriitaaoikeudenkäyntiin. Sama kysymys voitiin tutkia täytäntöönpanoriitaaoikeudenkäynnissä uudessa ulosottoasiassa.

Täytäntöönpanoriita-asian ratkaisu on normaali siviiliasian tuomio. Tällä ratkaisulla on siksi riita-asian ratkaisua vastaava oikeusvoimavaikutus.⁴²⁴ Ratkaisun lopputulos sitoo asianosaisia tulevissakin riita-asioissa. Sama pätee täytäntöönpanoriita-asiaan. Uusi täytäntöönpanoriitakanne jo ratkaistusta kysymyksestä ei ole mahdollinen samassa eikä uudessa ulosottoasiassa. Oikeusvoimavaikutus on selvä suhteessa uuteen (täytäntöönpano)riitakanteeseen.

Ulosottotilanteessa käytännössä relevantimpi on kuitenkin kysymys siitä, sitooko täytäntöönpanoriita-asian ratkaisu samassa tai toisessa ulosottoasiassa ja suhteessa muihin ulosoton oikeussuojakeinoin. Ulosottoasia ja täytäntöönpanoriita-asia ovat eri asiatyyppejä, ja ne käsitellään eri menettelyissä.

⁴²³ Näin HE 83/2006 vp, s. 62.

⁴²⁴ Ks. HE 83/2006 vp, s. 65.

Täytäntöönpanoriita-asian ratkaisu ei ole käsillä olevassa ulosottoasiassa suoraan sitova eikä sellaisenaan muuta muutoksenhaun kohteena olevaa tointa tai päätöstä. Tällä perusteella on mahdollista katsoa, ettei täytäntöönpanoriita-asian ratkaisu voi sitoa muissakaan ulosottoasioissa. Täytäntöönpanoriidan tarkoitus on kuitenkin vahvistaa tietty ulosottomenettelyyn vaikuttava asiantila tai sen puuttuminen. On vaikea ajatella tilannetta, jossa suhteellisen raskaalla välioikeudenkäynnillä, jolla on juuri tavoiteltu ulosotossa vaikuttavan oikeustilan ratkaisemista, ei olisi ulosotossa jatkossa merkitystä. Ulosottomenettelyn vaihteellisuus ja siihen liittyvä muutoksenhakuoikeus saavat aikaan sen, että sama kysymys, kuten sivullisen omistusoikeus, voi tulla arvioitavaksi uudelleen samassa ulosottoasiassa ja myös toisessa ulosottoasiassa. Vaikka identtinen täytäntöönpanoriitakanne estyy oikeusvoiman vuoksi, ulosoton eri vaiheisiin liittyvät ulosottomiehen ratkaisut ja ulosottovalitukset ovat mahdollisia siitä riippumatta, onko asiaa aiemmin täytäntöönpanoriitana käsitelty. Aiempi täytäntöönpanoriita ei tietenkään voi rajoittaa ulosottomenettelyssä tehtäviä ratkaisuja tai muutoksenhakuoikeutta. Jokaisessa vaiheessa on voitava erikseen valittaa. Tämä johtuu ulosottomenettelyn erityisluonteesta. Koska valituksen kohde on aina eri ja kohdistuu ulosottotoimeen tai päätökseen eikä siten ole yhtä kuin täytäntöönpanoriitakanteessa esitetty vaatimus vahvistuslausumasta, negatiivista oikeusvoimavaikutusta suhteessa ulosottomenettelyssä tehtyihin ratkaisuihin ei täytäntöönpanoriitaratkaisulla ole. Tämä ratkaisu ei näin ollen estä ulosottomiehen päätöksentekoa tai ulosottovalituksen tutkimista.

Sen sijaan täytäntöönpanoriitakanteella voidaan katsoa olevan samassa ulosottoasiassa positiivinen oikeusvoimavaikutus. Siten esimerkiksi lainvoimaisella täytäntöönpanoriitaratkaisulla vahvistettua asiantilaa ei voi ulosottomenettelyssä enää riitauttaa, vaan tämä asiantila otetaan uudessakin ratkaisussa sellaisenaan huomioon. Täytäntöönpanoriitaratkaisu ei luonnollisesti myöskään estä ulosottomiehen ratkaisuja tai asianosaisten muutoksenhakua uudessa ulosottoasiassa. Positiivinen oikeusvoimavaikutus täytäntöönpanoriitaratkaisulla voi ne joissain tilanteissa uudessakin ulosottoasiassa olla. Asiaan vaikuttaa oikeusvoiman subjektiivinen ulottuvuus. Oikeusvoima sitoo vain alkuperäisen ratkaisun osapuolia, joten oikeusvoimavaikutus voi aktualisoitua vain samojen asianosaisten välisessä uudessa ulosottoasiassa. Jos esimerkiksi velkoja on uudessa ulosottoasiassa eri, voi täytäntöönpanoriitaratkaisulla olla vain – joskin oletettavasti varsin vahva – todistusvaikutus.

V LOPULLINEN TILITYS ULOSOTTOVALITUKSEN TUTKIMISEN ESTEENÄ

1 Johdanto

Yksi ulosottomuutoksenhaun omintakeinen piirre on se, että muodollisesti oikein tehty valitus voidaan jättää tutkimatta, mikäli samanaikaisesti jatkunut täytäntöönpano on edennyt viimeiseen vaiheeseen, lopulliseen tilitykseen. Tilityksellä tarkoitetaan ulosottokaaren 6 luvun 1 §:n mukaan kertyneiden varojen maksamista velkojille.⁴²⁵ Ulosottokaaren 11 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan lopullisen tilityksen jälkeen voidaan valittaa vain tilityksessä olevasta virheestä. Tarkalleen ottaen (muu kuin tilitykseen kohdistuva) valitus *on jätettävä* tutkimatta tässä tilanteessa. Tuomioistuimelle ei ole jätetty säännöksessä harkintavaltaa. Täytäntöönpanon jatkaminen on puolestaan ulosottomiehen käsissä, saman viranomaisen, joka on valituksenalaisen toimen tai päätöksen tehnyt. Valittajan keinot vaikuttaa täytäntöönpanoon ovat valitukseen sidotut. Asetelma vaikuttaa peruslähtökohdiltaan melko yllättävältä. Valittaja ja tuomioistuin eivät ole kuitenkaan kokonaan vailla keinoja vaikuttaa täytäntöönpanon kulkuun, kuten jäljempänä ilmenee. Aloitan tarkastelun tilitysjärjestelmän kuvauksesta. Aiheeseen liittyy keskeisesti myös täytäntöönpanon keskeytysjärjestelmä. Tämän jälkeen käsitelen kysymyksessä olevan muutoksenhakurajoituksen perus- teluja ja ongelmakohtia, varsinkin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja sen sisältämän tuomioistuimeen pääsyn tavoitetta silmällä pitäen.

⁴²⁵ Tilityksen tarkkana ajankohtana tarkoitetaan hetkeä, jolloin varat on konkreettisesti maksettu velkojalle. Varojen säilytys velkojaa varten erillisellä virkavarain tilillä ei vielä merkitse tilitystä, vaan vasta varojen siirtäminen velkojan tilille. Ks. vastaavan ulosottolain säännöksen säätämiseen johtanut hallituksen esitys HE 13/2005 vp, s. 177 ja Lindfors 2001, s. 441.

2 Tilitysjärjestelmä

2.1 LOPULLISEN TILITYKSEN KÄSITE

Valituksen estävä lopullinen tilitys tarkoittaa tilitystä, joka ei ole ehdollinen eli joka on toimitettu vaatimatta vakuutta. Lopullinen tilitys ei ole sama asia kuin lopputilitys, johon ulosottoasian vireilläolo päättyy. Ulosottokaaren säätämisen yhteydessä terminologiaa on tältä osin nimenomaan täsmennetty.⁴²⁶

Valituksen estyminen ei tarkalleen ottaen johdu siitä, että ulosottoasian vireilläolo on päättynyt (lopputilitykseen). Maksuvelvoitetta koskeva ulosottoasian vireilläolo voi päättyä paitsi ulosottokaaren 3 luvun 94 §:n mukaiseen lopputilitykseen myös saman luvun 95 §:n mukaiseen estetodistukseen. Estetodistus annetaan säännöksen mukaan yleensä silloin, kun saatavalle ei ole kertynyt täyttä suoritusta (varattomuudesta) tai kun sen lisäksi velallisen olinpaikasta ei ole tietoa (varattomuus- ja tuntemattomuudesta). Lisäksi ulosottoasian vireilläolo voi päättyä ulosottokaaren 2 luvun 15 §:n nojalla sen vuoksi, että ulosottoperusteena ollut tuomio kumotaan tai se raukeaa.

Mikäli saatavalle ei ole kertynyt täyttä suoritusta, voidaan tehdä välilityksiä. Ulosottokaaren 3 luvun 94 §:n mukaan välilitykset lakkauttavat asian vireilläolon, mutta vain tilitetyn määrän osalta. Koko ulosottoasian vireilläolo ei siten siinä vaiheessa vielä pääty. Sekä lopputilitys että välilitykset voivat olla lopullisia tai ehdollisia. Samassa pykälässä todetaan, että jos varat on tilitetty vakuutta vastaan, asian vireilläolo päättyy vasta, kun oikeus varoihin on lopullisesti ratkaistu. Näin ollen ehdollisella tilityksellä ei vielä ole vaikutusta asian vireilläoloon. Eräät velkojat, kuten esimerkiksi julkisyhteisöt ja julkisoikeudelliset laitokset sekä julkisen vakavaraisuusvalvonnan alaiset luotto- ja vakuutusyhtiöt, on ulosottokaaren 3 luvun 44 §:n mukaan vapautettu vakuuden asettamisvelvollisuudesta. Näiltä velkojilta ei vaadita vakuutta tilanteissa, joissa tilitys on ehdollinen. Saman pykälän mukaan ulosottomies saa kuitenkin tarvittaessa vaatia vakuuden luotto- tai vakuutuslaitokselta. Vakuudesta vapauttamisella ei ole vaikutusta asian vireilläoloon. Tämä todetaan ulosottokaaren 3 luvun 94 §:ssä, jossa rinnastetaan vakuutta vastaan tehty tilitys tilanteeseen, jossa velkoja on vapautettu vakuuden asettamisesta. Kummassakaan tilanteessa asian vireilläolo ei pääty ennen kuin oikeus tilitettyihin varoihin on lopullisesti ratkaistu. Näin ollen myös vakuuden asettamisvelvollisuudesta

⁴²⁶ HE 83/2006 vp, s. 70. Aikaisemman ulosottolain 10 luvun 1 §:n (197/1996) 2 momentin mukaan sen jälkeen, kun kertyneiden rahavarojen lopputilitys oli tehty ja varat lähetetty hakijalle, voitiin valittaa ainoastaan lopputilityksessä olevasta virheestä.

vapautettujen velkojen osalta on selvitettävä, onko käsillä tilanne, jossa tilitys voi olla pelkästään ehdollinen. Tällaisessa tilanteessa velkojalta vain ei vaadita vakuutta.

2.2 TILITYKSEN EDELLYTYKSET

Tilityksen edellytyksistä säädetään ulosottokaaren 6 luvussa. Eräissä tilanteissa lopullinen tilitys edellyttää joko ulosottovaiheen toimenpiteiden lainvoimaisuutta (UK 6 luku 14 §) tai ulosottoa edeltäneessä oikeudenkäynnissä annetun ulosottoperusteen lainvoimaisuutta (UK 6 luku 13 §). Ennen lainvoimaisuutta tilitys on sallittu vain ehdollisesti eli vakuutta vastaan.

Täytäntöönpanovaiheeseen liittyvä tilanne, jossa kertyneet varat saadaan tilitää vain ehdollisesti eli vakuutta vastaan, on käsillä silloin, kun tietyt täytäntöönpanon vaiheet, myynti ja jako, ovat lainvoimaa vailla kauppahinnan tilitystilanteessa ja kyseessä on omaisuuden myynti kauppakirjalla tai ulosottomies on laatinut myyntivaiheessa asianosaisluettelon (UK 6 luku 14 §). Näistä myyntivaiheista käytetään nimitystä kauppakirjaomaisuuden myynti ja asianosaisluettelomyynti. Kiinteistön myynti huutokaupalla on esimerkki sekä kauppakirjaomaisuuden myynnistä että asianosaisluettelomyyntistä.⁴²⁷ Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisussa KKO 2011:98 oli kyse kiinteistöjen kauppakirjamyyntitilanteesta. Kauppahinta oli tilitetty ulosottovelkojana olevalle pankille jo ennen kuin ulosottomiehen myyntiä koskeva päätös oli tullut lainvoimaiseksi. Velkojana oli siis ollut ulosottokaaren 3 luvun 44 §:ssä tarkoitettu rahalaitos, joka on vapautettu vakuuden asettamisesta. Tilitys ei tässä tilanteessa ole ollut lopullinen vaan ulosottokaaren 6 luvun 14 §:n mukaisesti ehdollinen. Kuten korkein oikeus totesi, velallisen ulosottovalitus olisi menestyessään voinut johtaa myyntipäätöksen kumoamiseen. Ulosottovalitusta ei siten ole saanut jättää tutkimatta tilityksen perusteella. Täytäntöönpanovaiheen ratkaisusta johtuvasta velkojan palautusvelvollisuudesta on säädetty erikseen ulosottokaaren 6 luvun 19 §:ssä. Jos varojen jako tai tilitys on lainvoimaisella ratkaisulla muutettu tai kumottu, velkojan on palautettava saamansa varat. Mikäli velkoja ei näin menettele, varat saadaan periä ulosottokaaren 6 luvun 19 §:n nojalla velkojalta tai vakuudesta.

Toinen ehdollisen tilityksen tilanne liittyy siihen, että täytäntöönpanon perusteena oleva ulosottoperuste on lainvoimaa vailla (UK 6 luku 13 §). Pääsääntöisesti vain lainvoimainen tuomio pannaan täytäntöön hakijalta vakuutta vaatimatta (UK 2 luku 3 § 1 mom.). Ulosottokaaren 2 luvun 5–12 §:ssä säädetään tarkemmin lainvoimaa vailla olevien ulosottoperusteiden täytäntöönpanosta.

⁴²⁷ Linna – Leppänen 2015, s. 698–699.

Käräjäoikeuden antaman maksutuomion tilanteessa vakuuden asettamisvelvollisuus on velallisella. Lainvoimaa vailla oleva käräjäoikeuden tuomio, jossa on asetettu maksuvelvollisuus, voidaan panna täytäntöön, jollei velallinen aseta vakuutta hakijan saatavasta ja täytäntöönpanoon liittyvistä maksuista ja kuiluista (UK 2 luku 5 §). Kysymys on niin sanotusta torjuntavakuudesta. Velallinen voi estää lainvoimaa vailla olevan tuomion täytäntöönpanon vakuuden asettamalla. Kuitenkin velallinen voi näin menetellen torjua vain ulosmittausvaiheen toimet. Jos ulosmitattu omaisuus olisi jo myyty tai varat tilitetty, torjuntavakuudella ei voi saada näitä toimia peruuntumaan.⁴²⁸ Jos velallinen ei aseta vakuutta, täytäntöönpano voi lainvoimaa vailla olevan käräjäoikeuden maksutuomion nojalla edetä tilitykseen saakka. Kuitenkin kertyneet varat saadaan ulosottokaaren 2 luvun 5 §:n 3 momentin mukaan tilittää vain vakuutta vastaan. Lainvoimaa vailla oleva hovioikeuden tuomio, johon muutoksen hakemiseen tarvitaan valituslupa, pannaan täytäntöön kuten lainvoimainen tuomio. Kertyneet varat saadaan tällöinkin tilittää vain vakuutta vastaan (UK 2 luku 10 §). Keskeisinä esimerkkeinä lainvoimaiseen tuomioon täytäntöönpanossa rinnastettavista tuomioista voidaan mainita lainvoimaa vailla oleva yksipuolinen tuomio (UK 2 luku 9 §) ja tuomioistuimen vahvistama sovinto (UK 2 luku 12 §). Ne voidaan panna täytäntöön kuten lainvoimainen tuomio. Erityisiä ehtoja tilityksellekään näissä tilanteissa ei ole säädetty. Tämä tarkoittaa sitä, että täytäntöönpano voi yksipuolisen tuomion tai tuomioistuimen vahvistaman sovinnon nojalla edetä loppuun saakka ilman tilitykseltä vaadittavaa vakuutta tai muita ehtoja.

Kuvattu ulosottooperusteiden lainvoimaisuuteen liittyvä sääntely on lainsäätäjän ratkaisu eri suuntaan vaikuttavien intressien välillä. Täytäntöönpanossa on otettava huomioon toisaalta ulosoton vastaajan oikeusturva ja toisaalta ulosoton hakijan pääsy oikeuksiinsa. Vasta lopullisen tuomion jälkeen tiedetään aineellisen ratkaisun sisältö, jota ollaan panemassa täytäntöön. Ennakollinen täytäntöönpano puolestaan turvaa hakijan oikeutta ja suojaa vastaajan mahdollisilta aiheettomilta viivytystoimenpiteiltä.⁴²⁹ Ulosottooperusteiden lainvoimaisuuteen liittyviä ratkaisuja voidaan arvioida myös siviiliprosessin funktioiden näkökulmasta. Materiaalista oikeutta korostava oikeusturvafunktio puhuu sen puolesta, että ulosottooperusteet ovat täytäntöönpantavissa vasta lainvoiman ja lopullisen sisältönsä saavutettuaan. Mitä riidanratkaisufunktion tulee, Välimaa on katsonut, ettei ennakollisen täytäntöönpanon tilanteessa riitä ole vielä ratkaistu, kun sisäinen oikeellisuus ei ole vielä selvillä.⁴³⁰ Toisaalta, koska riidanratkaisufunktiota painotettaessa ratkaisevaa ei ole tuomion aineellisen sisällön oikeellisuus vaan riidan ratkaiseminen sinänsä, voidaan lähteä myös siitä, että ennakollinen

⁴²⁸ Linna – Leppänen – Kärki 2022, s. 136.

⁴²⁹ Välimaa 1994, s. 20–25 ja Linna – Leppänen – Kärki 2022, s. 126–127.

⁴³⁰ Välimaa 1994, s. 2.

täytäntöönpano pyrkii osaltaan saattamaan konfliktin pois päiväjärjestyksestä. Loppuun asti viety täytäntöönpano tosiasiasa päättää konfliktin – ainakin siviiliprosessuaalisesti. Selvää on, että ennakollinen täytäntöönpano vahvistaa prosessin ohjausfunktiota.⁴³¹ Nopea täytäntöönpano lisää tuomion vaikuttavuutta niin yksilö- kuin yhteisötasolla. Tällä tekijällä on erityistä merkitystä, koska itse oikeudenkäyntiprosessi voi venyä pitkäksi, sanktiomekanismin kannalta aivan liian pitkäksi.

2.3 ULOSOTTOPERUSTEEN KUMOAMINEN JA MUUTTAMINEN

Koska täytäntöönpano on eräissä tilanteissa sallittu jopa lainvoimaa vailla olevan tuomion nojalla, on ollut säädettävä myös niistä keinoista, joihin voidaan turvautua, mikäli tuomio muutoksenhaun johdosta muuttuu. Mikäli tuomio kumotaan tai se raukeaa, tähän tuomioon perustuvan ulosottoasian vireilläolo päättyy ja ulosottomiehen on ulosottokaaren 2 luvun 15 §:n 1 momentin mukaan suoritettava käytettävissään olevat peruuttamistoimet, vaikka myös tähän kysymyksessä olevaan tuomioon haettaisiin muutosta. Vanhemmassa, ulosottolain aikaa käsitelleessä kirjallisuudessa on kuvattu täytäntöönpanon peruuttamistoimia ennallistavaksi täytäntöönpanoksi, jossa ulosottoperusteena on puolestaan muutoksenhakutuomioistuimen ratkaisu.⁴³² Näin täytäntöönpanossa reagoidaan melko reaaliaikaisesti tuomioistuimessa annettuihin ratkaisuihin. Täytäntöönpano voi eräissä tilanteissa alkaa ja täytäntöönpanotoimet voidaan myös peruuttaa vailla lainvoimaa olevan tuomion nojalla. Lain esitöissä mainitaan esimerkkinä ulosottoperusteena olevan käräjäoikeuden tuomion kumonnut hovioikeuden tuomio, johon puolestaan on haettu muutosta. Ulosottomiehen on tässäkin tilanteessa ryhdyttävä heti täytäntöönpanon peruuttamistoimiin.⁴³³

Ulosottokaaren 2 luvun 15 §:ssä ei käsitellä sitä mahdollista kronologisesti seuraavaa tilannetta, jossa hovioikeuden tuomio puolestaan kumotaan tai sitä muutetaan. Kysymys on tarkalleen ottaen siitä, voidaanko peruuttamistoimet peruuttaa. Selvää nähdäkseni on, että kun käsillä oleva säännös edellyttää toimenpiteisiin ryhtymistä välittömästi ensimmäisen muutoksenhakuasteen ratkaisun johdosta, on myös tätä seuraavan muutoksenhakuasteen ratkaisun johdosta ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin. Olisi koko muutoksenhakujärjestelmän perusteiden vastaista, että siinä tuotettu lopullinen ratkaisu jäisi

⁴³¹ Näin myös Välimaa 1994, s. 2.

⁴³² Kurvinen 1974, s. 44.

⁴³³ Ks. ulosottolain 2 luvun säännösten uudistamiseen johtanut HE 216/2001 vp, s. 75. Ulosottokaaren ulosottolain 2 luvun 15 § otettiin sellaisenaan. HE 83/2006 vp, s. 39.

täytäntöönpanossa vaille vaikutusta. Kuitenkin täytäntöönpanojärjestelmästä johtuu, ettei ensin voimassa ollut asiantila ole samalla tavalla palautettavissa kuin tuomioistuimen ratkaisu. Täytäntöönpanotoimen peruuttaminen tapahtuu näet konkreettisesti. Kun alkuperäinen toimitus, esimerkiksi ulosmittaus, on peruutettu, sitä ei pysty palauttamaan sellaisenaan. Kuitenkin ulosotossa on mahdollista tehdä vastaava toimitus uudelleen. Huomattava on, että kun kyse on ulosottoasian vireilläolon perusteena olevan tuomion kumoamisesta, yksittäisten toimenpiteiden peruuttaminen on vain seuraus ulosoton vireilläolon lakkaamisesta. Näin ollen, mikäli ylin tuomioistuin muuttaa edellistä muutoksenhakutuomioistuimen ratkaisua ja pysyttääkin ulosottooperusteena olevan tuomion voimassa, ensiksi olisi palautettava ulosottoasia vireille. Vasta vireillä olevassa ulosottoasiassa voidaan tehdä yksittäisiä toimia.⁴³⁴

Tämä sanottu koskee tilannetta, jossa ulosottooperuste kumotaan. Ulosottooperusteen muuttaminen ei sen sijaan johda asian vireilläolon päättymiseen.⁴³⁵ Jos tuomiota muutetaan ulosoton hakijan vahingoksi, ulosottomiehen tulee ulosottokaaren 2 luvun 15 §:n 2 momentin mukaan ryhtyä tarpeellisiin peruuttamistoimiin. Säännöksessä ei oteta kantaa siihen, kuinka muutoksenhakutilanteissa on toimittava. Sen sijaan esitöissä todetaan nimenomaisesti, että jatkomuutoksenhaun osalta on noudatettava, mitä pykälän 1 momentissa säädetään.⁴³⁶ Tämän viittauksen soisi olevan pykälässä eikä jäävän esityölausuman varaan. Pykälän 2 momentin tarkoittamissa tilanteissa, joissa tuomiota on muutettu, peruuttamistoimiin on ryhdyttävä heti ja vastaavasti jatkomuutoksenhaku voi johtaa jo peruutetun toimen tekemiseen uudelleen.

Mielenkiintoinen osakysymys ulosottooperusteen kumoamisesta johtuvan vireilläolon päättymisen yhteydessä on, mikä merkitys on sillä, että varat on jo tuomion kumoamisvaiheessa tilitetty. Tilitystilanteessa voi olla kyse lopullisesta lopputilityksestä, lopullisesta välilityksestä tai ehdollisesta tilityksestä. Mikäli koko asiaa koskeva lopullinen tilitys on tehty, on samalla kyse lopputilityksestä ja asian vireilläolo on päättynyt jo tällä perusteella. Vastaavasti välilitykset ovat lakkauttaneet asian vireilläolon tilitetyiltä osin jo ennen ulosottooperusteen kumoamista. Näissä tilanteissa ja näiltä osin ulosottooperusteen kumoaminen ei päättää asian vireilläoloa. Sen sijaan vakuutta vastaan tehty ehdollinen tilitys ei ole vielä johtanut asian vireilläolon päättymiseen eikä ole

⁴³⁴ Linna, Leppänen ja Kärki ottavat kysymykseen kantaa tilanteessa, jossa tuomioistuin on antanut täytäntöönpanon peruuttamista koskevan keskeytys- tai kieltomääräyksen. Tässäkään tilanteessa asian vireilläolo ei jatku vaan ulosottoa on haettava uudelleen, mikäli ulosottooperusteena oleva velvoite palautetaan. Linna – Leppänen – Kärki 2022, s. 662. Hallituksen esityksessä todetaan vastaavasti, että keskeytys- tai kieltomääräys ei jatka ulosottoasian vireilläoloa. Sen sijaan korjaamistoimiin ei ryhdyttäisi tässä tilanteessa heti, vaan velallisen omaisuus jäisi takavarikon tyyppiseen tilaan. HE 216/2001 vp, s. 75.

⁴³⁵ HE 216/2001 vp, s. 75.

⁴³⁶ HE 216/2001 vp, s. 75.

esteenä sille, että ulosottoperusteen kumoamisen johdosta asian vireilläolo päättyy ja täytäntöönpanotoimet peruutetaan.⁴³⁷

Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että ulosottomiehen on ryhdyttävä täytäntöönpanon peruuttamistoimiin siinäkin tilanteessa, että ulosoton vireilläolo on jo päättynyt muusta syystä. Tämä tarkoittaa sitä, että jos on toimitettu ulosmittaus, se on peruutettava, ja jos omaisuutta on jo myyty, kauppahinta on palautettava.⁴³⁸ Ulosottovelkojan jo saamien rahavarojen tai omaisuuden palautusvelvollisuutta koskee ulosottokaaren 2 luvun 16 §. Sen 1 momentin mukaan, jos ulosottoperusteena oleva tuomio kumotaan tai sitä muutetaan, hakijan tai velkojan, joka on nostanut varoja tai saanut omaisuutta haltuunsa, on palautettava varat korkoineen ja omaisuus tuottoineen ulosottomiehelle. Pykälässä säädetään myös ulosottomiehen mahdollisuudesta periä varat tai noutaa omaisuus, mikäli varoja tai omaisuutta ei palauteta. Pykälässä ei eritellä, koskeeko palautusvelvollisuus myös tilannetta, jossa velkoja on saanut varat haltuunsa lopullisen tilityksen perusteella ja asiassa, jonka vireilläolo on mahdollisesti jo päättynyt. Ulosottolain vastaavan pykälän säätämiseen johtaneessa hallituksen esityksessä kuitenkin mainitaan palautettavalle määrälle maksettavaan viivästyskorkoon liittyen yhtenä soveltamisesimerkkinä tilanne, jossa varat on tilitetty velkojalle ilman vakuutta lainvoimaisen tuomion nojalla, joka on sittemmin ylimääräisen muutoksenhaun johdosta kumottu.⁴³⁹

Linna, Leppänen ja Kärki ovat huomauttaneet, että ulosottokaaren 2 luvun 13–17 §:t koskevat varsinaista, eivät ylimääräistä, muutoksenhakua. Ylimääräisen muutoksenhaun tilanteessa täytäntöönpanon peruuttamiseen ei aina ole enää mahdollisuutta ja velkojan palautusvelvollisuutta on vaadittava kanneteitse eikä ulosottokaaren 2 luvun 16 §:n nojalla. Linna, Leppänen ja Kärki ovat perustelleet kantaansa erityisesti ulosottokaaren 2 luvun systematiikalla. Täytäntöönpanon keskeyttämisessä ylimääräisessä muutoksenhaussa ei sovelleta ulosottoperusteen keskeyttämistä koskevaa 2 luvun 13 §:ää vaan 2 luvun 3 §:n 2 momentin viittaussäännöksen perusteella ulosottokaaren 10 luvun 20–26 §:iä, jotka on tarkoitettu sovellettavaksi ulosoton muutoksenhaussa.⁴⁴⁰ Sille tulkinnalle, että ainakin täytäntöönpanon peruuttamista koskevia ulosottokaaren 2 luvun 15–17 §:iä sovellettaisiin myös ylimääräisen muutoksenhaun kohdalla, saadaan toisaalta tukea jo mainitusta hallituksen esityksestä. Siinä todetaan, että uudistusta edeltänyt täytäntöönpanon peruuttamista koskeva pykälä on koskenut myös ylimääräistä muutoksenhakua.⁴⁴¹ Hallituksen esityksessä on

⁴³⁷ Linna – Leppänen – Kärki 2022, s. 661–662.

⁴³⁸ Linna – Leppänen – Kärki 2022, s. 164.

⁴³⁹ HE 216/2001 vp, s. 76. Ulosottokaareen pykälä siirrettiin sellaisenaan. HE 83/2006 vp, s. 39.

⁴⁴⁰ Linna – Leppänen – Kärki 2022, s. 167–168.

⁴⁴¹ HE 216/2001 vp, s. 74. Uudistusta edeltäneen ulosottolain 3 luvun 14 §:n 1 momentin mukaan, kun tuomio, jonka nojalla ulosmittaus, takavarikko tai muu täytäntöönpano on tapahtunut, muutetaan tai kumotaan, on täytäntöönpano, vaikka myöhemmästä päätöksestä valitetaankin, pe-

ehdotettu vastaavaa säännöstä (UL 2 luku 15 §) ilman mainintaa siitä, että ehdotettu säännös ei koskisikaan ylimääräistä muutoksenhakua.⁴⁴² Vaikuttaa siten siltä, että täytäntöönpanon peruuttamismahdollisuuden (UK 2 luku 15 §) ja rahavarojen palautusvelvollisuuden (UK 2 luku 16 §) on tarkoitettu koskevan myös ylimääräistä muutoksenhakua. Täytäntöönpanon keskeytysmääräyksen suhteen erilainen sääntely selittyy sillä, että ylimääräisessä muutoksenhaussa täytäntöönpanon kieltäminen ei yleensä tule enää kysymykseen vaan kysymys on yleensä jo aloitetun täytäntöönpanon keskeyttämisestä kuten ulosoton muutoksenhaussa.⁴⁴³ Ulosottokaaren 2 luvun 13 §:n keskeytysmääräys sisältää myös mahdollisuuden kieltää täytäntöönpano, kun tätä mahdollisuutta ei ole ulosottokaaren 10 luvun 20 §:n nojalla. Muutoin kumpaankin keskeytysmääräykseen sovelletaan soveltuvin osin samoja 10 luvun 20–26 §:n säännöksiä.

Niissä tilanteissa, joissa täytäntöönpano on sallittu vailla lainvoimaa olevan tuomion nojalla vakuutta vaatimatta, velallista suojaa myös hakijan vahingonkorvausvelvollisuus. Ulosottokaaren 2 luvun 17 §:n mukaan, jos täytäntöönpano peruutetaan tuomion kumoamisen tai muuttamisen vuoksi, hakijan on korvattava vastaajalle siitä aiheutunut vahinko. Toisin kuin velkojan palautusvelvollisuutta koskevan ulosottokaaren 2 luvun 16 §:n tarkoittamissa tilanteissa ulosottomiehellä ei ole toimivaltaa päättää vahingonkorvauksesta. Siitä päättää käräjäoikeus erikseen nostettavan kanteen nojalla. Edellä olen päätnyt katsomaan, että ulosottokaaren 2 luvun 15 ja 16 §:t koskevat myös ylimääräistä muutoksenhakua. Saman luvun hakijan korvausvelvollisuutta koskevan 17 §:n soveltumista ei ole perusteltua arvioida toisin. Täytäntöönpanon peruuttamistoimet, velkojan palautusvelvollisuus ja hakijan korvausvelvollisuus muodostavat ulosottooperusteen kumoamisesta tai muuttamisesta johtuvan seuraamuskokonaisuuden. Korvausvelvollisuus on 17 §:ssä perustettu tarkalleen ottaen siihen, että täytäntöönpano peruutetaan tuomion kumoamisen tai muuttamisen vuoksi, eli 15 §:ssä tarkoitettuun seuraukseen eikä tuomion kumoamiseen tai muuttamiseen sinänsä. Lisäksi on merkillepantavaa, että kussakin kolmessa säännöksessä puhutaan tuomion kumoamisesta tai muuttamisesta yleensä. Säännösten sanamuoto mahdollistaa siten tulkinnan, jonka mukaan tuomio on voitu kumota tai sitä on voitu muuttaa ylimääräisen muutoksenhakemuksen johdosta.

ruutettava, jos se käy päinsä. Lisäksi säännöksen mukaan täytäntöönpanon hakija on vahingonkorvaus- ja palautusvelvollinen. Välimaa on käsitellyt mainittua säännöstä nimenomaisesti ylimääräisen muutoksenhaun kannalta ja katsonut, että mikäli jo lainvoiman saavuttanut tuomio kumotaan, on täytäntöönpano mainitun säännöksen nojalla peruutettava. Välimaa 1994, s. 46–47.

⁴⁴² HE 216/2001 vp, s. 74.

⁴⁴³ Ks. myös HE 216/2001 vp, s. 73, jossa todetaan ulosottooperusteen muutoksenhaussa voivan olla käsillä tilanne, jossa täytäntöönpanoa ei ole vielä edes aloitettu, toisin kuin ulosoton oikeus-suojakeinojen käyttämisen kohdalla. Siitä syystä ulosottooperusteen keskeytysmääräys sisältää myös täytäntöönpanon kieltämismahdollisuuden. Varsinaisesti ylimääräisen muutoksenhaun osalta valittua säännösratkaisua hallituksen esityksessä ei kuitenkaan perustella.

Ulosottokaaren 2 luvun 15–17 §:ssä ei ole nimenomaisesti suljettu pois sitä soveltamistilannetta, jossa kertyneet varat on jo lopullisesti tilitetty. Tosin 15 §:ssä lähdetään siitä, että ulosoton vireilläolo päättyy tämän ulosottooperusteen kumoamisen johdosta, eikä siitä, että vireilläolo olisi jo päättynyt muusta syystä, kuten lopputilityksen johdosta. Tällaisessa tilanteessa, jossa asian vireilläolo on jo päättynyt, eivät pykälässä tarkoitetut oikeusvaikutukset, kuten vireilläolon päättyminen lainkaan ja täytäntöönpanotoimen peruuttaminen kovin helposti, tule kysymykseen. Sen sijaan 16 §:ssä lähdetään siitä, että ulosottooperusteen kumoamisesta seuraa suoraan nostettujen varojen tai haluttuun saadun omaisuuden palautusvelvollisuus. Tilitys on juuri tyypillinen tilanne, jossa varoja on nostettu. Kuten edellä on todettu, tämän pykälän soveltamisesimerkkinä mainitaankin esitöissä juuri lopullinen tilitys lainvoimaisen tuomion nojalla ennen kuin tuomio on ylimääräisen muutoksenhaun johdosta kumottu. Siten voidaan katsoa, että ainakin ulosottokaaren 2 luvun 16 § on tarkoitettu sovellettavaksi juuri tilitystilanteissa, ja näin ollen palautusvelvollisuus voi aktualisoitua tämän säännöksen nojalla jopa silloin, kun lopputilitys on tehty ja asian vireilläolo päättynyt. Käytännössä tilanteet, joissa palautusvelvollisuus tulisi näin myöhään kysymykseen, lienevät harvinaisia. Tämä johtuu siitä, että kysymys on tällöin lähinnä ylimääräisestä muutoksenhausta, yksipuolisen tuomion takaisinsaannista tai vahvistetun sovinnon muuttamisesta eli tilanteista, jotka eivät ole kovin yleisiä varsinaiseen muutoksenhakuun verrattuna. Yksipuolinen tuomio ja vahvistettu sovinto voidaan panna täytäntöön kuten lainvoimainen tuomio, koska yksipuolinen tuomio perustuu asianosaisten passiivisuuteen ja vahvistettu sovinto taas asianosaisten konsensukseen, eikä näin ollen kummassakaan tilanteessa ratkaisun muuttuminen ole kovin todennäköistä.⁴⁴⁴

Vaikka ulosottooperusteen kumoamisesta johtuva velkojan palautusvelvollisuus tilityksen jälkeen tulee harvoin kysymykseen, tämä velvollisuus on kuitenkin periaatteelliselta kannalta merkittävä. Tämä lainsäädäntöratkaisu merkitsee sitä, että virheelliseksi todetun ulosottooperusteen nojalla toteutettu täytäntöönpano pyritään korjaamaan vielä senkin jälkeen, kun velkojille on tilitetty varat lopullisesti ja koko ulosottoasian vireilläolo on päättynyt. Palautusvelvollisuus toteutetaan ulosottokaaren 2 luvun 16 §:n nojalla ulosottoviranomaisen toimesta eikä tuomioistuimessa nostettavalla kanteella. Näin jälkikäteen virheelliseksi osoittautuneen ulosottooperusteen täytäntöönpano pyritään korjaamaan mahdollisimman lähellä eli täytäntöönpanoviranomaisessa.

⁴⁴⁴ Ks. Linna – Leppänen – Kärki 2022, s. 143–144.

2.4 ULOSOTTOVALITUKSEN JA TÄYTÄNTÖÖNPANORIIDAN VAIKUTUS TÄYTÄNTÖÖNPANOON ULOSMITTAUSVAIHEESSA

Edellä on käsitelty täytäntöönpanon perusteena olevan ulosottoperusteen kumoamista ja sen vaikutusta täytäntöönpanoon. Oma kysymyksensä on, mikä vaikutus täytäntöönpanovaiheessa tehdyllä ulosottovalituksella tai täytäntöönpanoriidalla on täytäntöönpanoon. Tämä vaikutus vaihtelee myös sen mukaan, mikä täytäntöönpanovaihe on kysymyksessä. Ensiksi on perusteltua käsitellä toisaalta ulosottovalituksen ja toisaalta täytäntöönpanoriidan vaikutusta täytäntöönpanoon ulosmittausvaiheessa.

Ulosottovalitus ei ulosottokaaren 11 luvun 9 §:n 1 momentin mukaan sellaisenaan keskeytä täytäntöönpanoa. Sen sijaan valituksen johdosta annettu tuomioistuinratkaisu, silloin, kun siinä on kumottu ulosmittaus, johtaa yhtä välittömiin toimenpiteisiin kuin ulosottoperusteen kumoaminen. Ulosottokaaren 11 luvun 9 §:n 2 momentin mukaan, jos ulosmittaus kumotaan, ulosottomiehen tulee viivytyksettä ryhtyä toimiin ulosmittauksen peruuttamiseksi, jollei tuomioistuin toisin määrää. Nämä peruuttamistoimet rajoittuvat vain ulosmittaustoimitukseen. Ulosottoasia jää peruuttamistoimien jälkeenkin vireille. Säännöstä vastanneen ulosottolain 10 luvun 8 §:n 2 momentin esitöissä välittömiä peruuttamistoimia perustellaan muutoksenhakijan oikeusturvasyillä. Toisaalta esitöissä kiinnitetään huomiota myös siihen, että mahdollinen jatkovalitus ratkaisusta, jolla ulosmittaus on kumottu, johtaa siihen teoreettisesti ongelmalliseen tilanteeseen, ettei valitusta käsiteltäessä ole lainkaan voimassa ulosmittausta. Lakia säädettäessä on kuitenkin tarkoitettu, että jos ulosmittauksen kumoava päätös kumotaan, ulosottomiehen tulisi ulosmitata sama omaisuus uudestaan.⁴⁴⁵ Näin ulosottovalituksen kohdalla on nimenomaisesti huomioitu ulosottoperusteenkin muutoksenhaussa mahdollisesti eteen tuleva tilanne, jossa kumoamisratkaisu muuttuu seuraavassa muutoksenhakuasteessa. Täytäntöönpanossa on reagoitava, lainvoimaista ratkaisua odottamatta, joka vaiheessa, jossa tältä osin relevantteja muutoksia tehdään.

Täytäntöönpanoriita-asia on ulosottomenettelyn ulkopuolella ratkaistava normaali riita-asia, joka on kuitenkin saanut alkunsa täytäntöönpanovaiheessa ja päätyttyään puolestaan vaikuttaa täytäntöönpanovaiheeseen. Puhutaankin ulosoton välioikeudenkäynnistä.⁴⁴⁶ Täytäntöönpanoriita-asiassa annettu ratkaisu ei vaikuta täytäntöönpanoon suoraan kuten ulosottovalitusasiassa annettu ratkaisu, vaan vaikutus on välillinen. Ulosottokaaren 10 luvun 16 §:n

⁴⁴⁵ HE 216/2001 vp, s. 209.

⁴⁴⁶ Ks. esim. Linna 2018, s. 438.

1 momentissa todetaan, että sen mukaan kuin täytäntöönpanoriidassa annettu ratkaisu sitä edellyttää, ulosottomiehen tulee jatkaa täytäntöönpanoa tai peruuttaa se. Säännöksessä ei mainita ratkaisun lainvoimaisuutta ulosottomiehen toimimisvelvollisuuden edellytyksenä. Oikeuskirjallisuudessa tämän on tulkittu tarkoittavan sitä, että ulosottomiehen on ryhdyttävä toimiin jo lainvoimaa vail-
la olevan täytäntöönpanoriitaratkaisun nojalla.⁴⁴⁷ Tällöin voi tulla eteen saman-
tyyppinen tilanne kuin ulosottoerustemuutoksenhaun tai ulosottovalituksen
yhteydessä: täytäntöönpanotoimen jo tultua peruutetuksi se voidaan joutua muu-
toksenhaun johdosta palauttamaan. Tältä osin menettely on ulosottovalituksen
ja täytäntöönpanoriidan tilanteessa samanlainen. Ulosmittausvaiheessa anne-
tun ulosottovalitus- tai täytäntöönpanoriita-asian ratkaisun perusteella ulosotto-
miehen on välittömästi, lainvoimaa vail- la olevan ratkaisun nojalla, peruutettava
ulosmittaus. Näin estetään täytäntöönpanon eteneminen mahdolliseen myyntiin
ja sitä seuraaviin vaiheisiin, kuten tilitykseen, saakka. Voidaankin todeta, että
ulosmittausvaiheessa tehdyllä ulosottovalituksella tai nostetulla täytäntöönpano-
riitakanteella on tehokas ja välitön vaikutus täytäntöönpanoon. Tietenkin tämä
tehokkuus edellyttää tuomioistuimelta nopeaa ratkaisutoimintaa joko lopulli-
sen ratkaisun tai täytäntöönpanoa koskevan määräyksen muodossa.

2.5 ULOSOTTOVALITUKSEN JA TÄYTÄNTÖÖNPANORIIDAN VAIKUTUS TÄYTÄNTÖÖNPANOON MYYNTIVAIHEESSA

Ulosottovalitusta koskeva ulosottokaaren 11 luvun 9 §:n 2 momentti koskee
vain yhden toimitustyyppin ja täytäntöönpanovaiheen, ulosmittauksen, kumo-
amista. Muihin vaiheisiin, kuten myyntiin, kohdistuvan ulosottovalituksen joh-
dosta tehdyille peruuttamistoimille ei ole vastaavaa suoraa säännöstukea. Esi-
kysymyksenä onkin ratkaistava, voiko myynnin kumoaminen ylipäänsä tulla
kysymykseen.

Täytäntöönpanoriidan osalta voidaan todeta, että ulosottokaaren 10 luvun
16 §:n 1 momentti ei sanamuotonsa mukaan rajoitu vain ulosmittausvaihee-
seen vaan koskee täytäntöönpanoa kokonaisuudessaan. Säännöstä vastaavas-
ti oli ulosottolain 9 luvun 12 §:n 1 momentin toisessa virkkeessä säädetty täy-
täntöönpanoriita-asian ratkaisuun perustuvasta täytäntöönpanon jatkamisesta
tai peruuttamisesta. Tämän ulosottolain säännöksen säätämiseen johtaneessa
hallituksen esityksessä todetaan, että jos ulosmitattu omaisuus olisi jo myy-
ty, täytäntöönpanoriita-asiassa annettu ratkaisu voi vaikuttaa vain myynnissä

⁴⁴⁷ Linna 2018, s. 439–440.

kertyneiden varojen jakamiseen.⁴⁴⁸ Näin ollen, mikäli täytäntöönpano on edennyt jo myyntivaiheeseen, täytäntöönpanoriidan ratkaisu ei voi johtaa myynnin peruuttamiseen.

Kun myyntivaiheessa on tehty ulosottovalitus, joka sisältää omistusoikeutta koskevan väitteen, ratkaisevaa on omistusoikeuden siirtymisen vaikutus väitteen tutkittavuuteen. Ulosottokaaren 5 luvun 8 §:n 1 momentin mukaan näet ostajaa vastaan ei voida esittää väitettä paremmasta oikeudesta myytyyn omaisuuteen enää sen jälkeen, kun omistusoikeus on 3 §:n mukaan siirtynyt, paitsi jos ostaja tiesi sivullisen omistusoikeudesta. Mainitussa 3 §:ssä säädetään, milloin ostaja saa huutokaupalla myytyyn omaisuuteen omistusoikeuden: kun kauppahinta on maksettu tai kauppakirjamyynnissä, kun hän on saanut kauppakirjan. Huomattava lisäksi on, että kauppakirjamyynnin kohdalla ulosottokaaren 5 luvun 84 §:n mukaan ulosottomies antaa ostajalle kauppakirjan vasta, kun kauppahinta on maksettu ja myynti on tullut lainvoimaiseksi. Omistusoikeus ei siten näissä tapauksissa siirry ennen myynnin lainvoimaiseksi tuloa. Ulosottokaaren 5 luvun 8 §:ää vastanneen ulosottolain 5 luvun 8 §:n säätämiseen johtaneessa hallituksen esityksessä todetaan, että pykälässä tarkoitettu ostajan suoja koskee niin ulosottovalituksessa, täytäntöönpanoriidassa kuin muussakin kanteessa esitettyä väitettä.⁴⁴⁹ Näin ollen ulosottovalituksessa tai täytäntöönpanoriitakanteessa ei voida menestyksellä esittää omaisuuteen kohdistuvaa omistusoikeusväitettä sen jälkeen, kun omaisuus on myyty ja omistusoikeus siirtynyt.⁴⁵⁰ Tarkalleen ottaen omistusoikeusväite voidaan esittää, mutta se on kohdistettava ostajalle jo siirtyneen omaisuuden sijasta ostajan maksamaan kauppahintaan.⁴⁵¹

Sen varalta, että ulosottokaaren 5 luvun 8 §:ssä tarkoitettu suoja on aiheuttanut vahinkoa, on puolestaan säädetty saman luvun 9 §:ssä valtion korvausvastuusta. Valtion korvausvastuuta on perusteltu lain esitöissä ulosottoitoimen yleisellä luotettavuudella. Vilpittömässä mielessä olevan ostajan on voitava luottaa siihen, että hän saa pitää ostamansa omaisuuden. Velkojan on puolestaan voitava luottaa siihen, että hän voi pitää ulosottomiehen tilittämät varat. Valtion vastuulle jää korvata paremman oikeuden haltijan oikeudenmenetykset.⁴⁵²

Mainittu sääntely koskee tilannetta, jossa esitetään omistusoikeusväite. Erilinen kysymys on se, voidaanko myyntitoimitus kumota menettelyvirheeseen perustuvan valituksen nojalla. Jos ulosottovalituksessa väitetään huutokaupan tai muun myyntitoimituksen olevan virheellinen, ei kyse ole varsinaisesti oikeudesta myytyyn omaisuuteen tai sen sijaan tulleeeseen kauppahintaan. Kyse

⁴⁴⁸ HE 106/1995 vp, s. 82.

⁴⁴⁹ HE 13/2005 vp, s. 117.

⁴⁵⁰ Ulosottokaaren 5 luvun 8 §:ssä käytetty paremman oikeuden käsite tarkoittaa omistusoikeutta. HE 13/2005 vp, s. 117.

⁴⁵¹ Samansuuntaisesti ks. Linna – Leppänen 2015, s. 452 ja 473.

⁴⁵² HE 13/2005 vp, s. 116 ja 118.

on välittömästi myyntitoimituksen oikeellisuudesta. Ostajan omistusoikeus-suoja on edellä kerrotuin tavoin vahva, eikä ostaja ole varsinainen asianosainen ulosottomenettelyssä. Näillä perusteilla olisi mahdollista katsoa, ettei myynnin peruuttaminen ostajaan ulottuvien vaikutuksien ole mahdollista. Huomioitava kuitenkin on, että myyntivaiheessa valittamista ei ole kielletty ja että oikeus valittaa myyntitoimituksesta sen virheellisyyden perusteella on myös ostajalla.⁴⁵³ Ostajan oikeus valittaa ja saada myynti kumotuksi ulosmittauskohteen virheen perusteella on kirjattu ulosottokaaren 5 luvun 12 §:ään. Jotta muun kuin ostajan valitusoikeudella olisi ylipäänsä merkitystä, olisi valituksen voitava johtaa sen kohteena olevan toimituksen kumoamiseen tai muuttamiseen.⁴⁵⁴ Kumoa-mismahdollisuus mainitaan myös ulosottokaaren 5 luvun 2 §:n 2 momentissa, jossa säädetään kriteereistä, milloin myynti voidaan kumota myyntitavan valinnan perusteella. Säännöstä vastaavan ulosottolain 5 luvun 2 §:n 2 momentin säätämiseen johtaneessa hallituksen esityksessä todetaan säännöksen koskevan muutoksenhakua ja kumoamisen voivan tulla kysymykseen vain, jos se muuten on mahdollista. Jos myyntiä ei voida muusta syystä kumota, säännöskään ei perustaisi siihen mahdollisuutta. Hallituksen esityksessä luetaan lisäksi muita myyntiin liittyviä valitusperusteita, jotka voivat johtaa myynnin kumoamiseen.⁴⁵⁵ Myynnin kumoaminen mainitaan myös myynti-ilmoituksen julkaisemisessa tapahtuneen virheen seurauksena ulosottokaaren 5 luvun 19 §:n 3 momentissa. Mainitun säännöksen ja mainittujen lain esitöiden ja oikeuskäytännön perusteella voidaan tulla siihen tulokseen, että myyntitoimituksen kumoaminen on myyntiä koskevan valituksen perusteella mahdollista.

Vaikka myynnin kumoaminen siihen kohdistuvan menettelyllisen valituksen johdosta on mahdollinen, erillinen kysymys on vielä se, onko myynnin kumoaminen tässä tilanteessa mahdollista enää sen jälkeen, kun omistusoikeus on siirtynyt ostajalle. Ulosottokaaren 5 luvun 8 § koskee sanamuotonsa mukaan vain väitettä paremmasta oikeudesta myytyyn omaisuuteen. Vain tätä väitettä ei voida esittää sen jälkeen, kun omistusoikeus on siirtynyt. Säännöksessä ei rajoiteta mahdollisuutta esittää muita väitteitä ulosottovalitusteite. Säännös merkitsee poikkeusta ulosottokaaren 11 luvun 1 §:n mukaiseen pääsääntöiseen muutoksenhakuun, joka voi kohdistua täytäntöönpanotoimeen tai ulosottomiehen päätökseen eli tässä tapauksessa myyntiin. Kuten edellä on todettu,

⁴⁵³ Ks. esim. KKO 1993:75 ja 1993:76, joissa käsiteltäviä kysymyksiä oli edeltänyt huutokaupan kumoaminen ostajan valituksen johdosta huutokauppakuulutuksessa tai -ilmoituksessa olleen virheen perusteella.

⁴⁵⁴ Korkein oikeus on tilitystä koskevassa ratkaisussaan KKO 2011:98 todennut, että koska tilitys oli ollut ehdollinen, velallisen myyntipäätökseen kohdistuva valitus olisi ollut tutkittava, ja se olisi voinut johtaa myyntipäätöksen kumoamiseen. Ks. myös KKO 1990:57, jossa huutokauppa kumottiin velallisen valituksen johdosta sillä perusteella, että huutokaupasta ei ollut laillisesti kuulutettu.

⁴⁵⁵ HE 13/2005 vp, s. 110–111.

myynnin kumoaminen on valituksen menestymisen mahdollinen seuraus. Oikeuskirjallisuudessa on käsitelty tilanteita, joissa sivullinen esittää muun kuin omistusoikeusväitteen, esimerkiksi vaateen rakentamisvelvoitteen täyttämistä tai vuokraoikeuden huomioimisesta. Tällöin huutokaupan kumoamista valituksen perusteella on pidetty mahdollisena.⁴⁵⁶ Mainitut erityiset vaatteet voidaan joissain tilanteissa huomioida myyntitoimitusta kumoamatta. Sen sijaan menettelyvirheen yleensä ainoa mahdollinen seuraus voi olla myyntitoimituksen kumoaminen. Näin on katsottu vanhemmassa oikeuskirjallisuudessa: pakko-
huutokauppaostajaa ei suojata menettelyvirheitä vastaan.⁴⁵⁷ Voidaan katsoa, että pääsäännön mukainen oikeus valittaa myynnistä jäisi merkityksettömäksi, mikäli myynnin kumoaminen sen perusteella ei tulisi kysymykseen myyntikohteen omistusoikeuden siirtymisen jälkeen. Näin ollen, mikäli myynti todetaan valitusteitse virheelliseksi, on sen kumoamisen oltava mahdollista, vaikka myyntikohteen omistusoikeus olisi jo siirtynyt. Todettava tässä yhteydessä kuitenkin on, että kauppakirjaomaisuuden ollessa kyseessä ongelma ei aktualisoitu, koska omistusoikeus siirtyy ulosottokaaren 5 luvun 84 §:n nojalla vasta, kun myynti on tullut lainvoimaiseksi.

Verrattaessa eri oikeussuojamenettelyjä voidaan todeta, että erot ulosottovalitus- ja täytäntöönpanoriitamenettelyjen välillä tulevat selvästi esiin juuri myynnin kohdalla. Ulosottovalitus voi johtaa myynnin kumoamiseen, kun sen sijaan täytäntöönpanoriitakanne ei. Syy siihen, miksei myynnin kumoaminen ole jälkimmäisessä tapauksessa mahdollista, johtuu täytäntöönpanoriitajärjestelmästä. Siinä ratkaistaan tyypillisesti materiaalisia, ei menettelyllisiä, kysymyksiä, eikä täytäntöönpanoriita-asian ratkaisussa oteta kantaa ulosottomenettelyssä suoritettujen toimien oikeellisuuteen.⁴⁵⁸ Siksi täytäntöönpanoriitakanne ei voi johtaa menettelyvirheeseen perustuviin muutoksiin myyntitoimituksessa. Myynnin kumoaminen menettelyvirheen perusteella on mahdollista vain ulosottovalitusteitse.

Ratkaistava vielä on, onko myynnin kumoamista koskeva kärjäoikeuden ratkaisu suoraan vai vasta lainvoimaisena täytäntöönpantavissa. Onkin palatettava ulosmittauksen välitöntä peruuttamista koskevaan ulosottokaaren 11 luvun 9 §:n 2 momenttiin ja todettava säännöksen perusteella jo lainvoimaa vailla olevan ulosmittauksen kumoamispäätöksen voivan johtaa peruuttamistoimiin.⁴⁵⁹ Sen sijaan säännös ei koske myynnin kumoamispäätöstä. Ennen

⁴⁵⁶ Linna – Leppänen 2015, s. 469 ja 472–473. Linna ja Leppänen eivät käsittele omistusoikeuden siirtymisen merkitystä mainitsemiensa esimerkkien yhteydessä, joten kannanottona käsillä olevaan tulkintakysymykseen esimerkkien esittämistä ei voida pitää.

⁴⁵⁷ Koulu 1997, s. 302. Koulun kanta on esitetty ennen ulosottolain 5 luvun 8 §:n säätämistä. Hän on jo tuolloin myös viitannut vakiintuneeseen sääntöön, jonka mukaan sivullisen omistusoikeusväite voi johtaa vain oikeuteen kauppahintaan. Koulu 1997, s. 303.

⁴⁵⁸ Linna 2018, s. 386 ja 388.

⁴⁵⁹ Ks. HE 216/2001 vp, s. 209.

mainitun ulosmittausta koskevan säännöksen säätämistä Koulu on katsonut yleisesti käräjäoikeuden ratkaisun oikeusvaikutusten voivan alkaa heti, ratkaisun lainvoimaisuutta odottamatta. Hän on perustanut kantansa ennen kaikkea ulosottokaaren 11 luvun 9 §:n 1 momenttia vastanneeseen ulosottolain 10 luvun 8 §:ään.⁴⁶⁰ Säännösten mukaan valitus ei keskeytä täytäntöönpanoa, ellei laissa toisin säädetä tai tuomioistuin anna keskeytysmääräystä. Koulu on katsonut olevan johdonmukaista soveltaa sääntöä myös ratkaisuihin, joilla täytäntöönpano kumotaan.⁴⁶¹

Ymmärrän Koulun näkemyksen lähtevän siitä, että täytäntöönpano jatkuu reaaliajassa valituksesta huolimatta, jolloin myös täytäntöönpanon kumoamiseen on reagoitava reaaliajassa. Täytäntöönpanon eteneminen vaihteittain ilman, että valitus ilman eri määräystä keskeyttäisi täytäntöönpanon, johtaisi velallisen myyntiä koskevan valituksen menestyessä siihen, että täytäntöönpano voisi käräjäoikeuden myynnin kumoamista koskevasta ratkaisusta huolimatta edetä ainakin varojen jakoon saakka. Ulosoton eteneminen seuraavaan vaiheeseen perustuisi aineellisesti virheelliseen lähtökohtaan: toimeen, joka on tuomioistuimen ratkaisulla kumottu. On myös huomattava, että mikäli myynti on kumottu ostajan valituksesta, olisi perin erikoista jatkaa täytäntöönpanoa tätä huomioimatta ainakin varojen jakoon asti. Toisaalta sääntö, jonka mukaan valitus ei keskeytä täytäntöönpanoa, voi puhua myös sitä ratkaisua vastaan, että valituksen johdosta tehty ratkaisukaan keskeyttäisi täytäntöönpanon ennen kuin ratkaisu on lopullinen.

Edellä on kuvattu sääntelyä, joka suojelee ostajaa sivullisen omistusoikeusväitteiltä sen jälkeen, kun omistusoikeus on siirtynyt. Tämä ulosottotäytäntöönpanoon nähden muutoin ulkopuolisen ostajan asema puoltaisi tulkintaa, jonka mukaan myynnin peruuttamiseen ei ryhdyttäisi ennen kuin ratkaisu on lainvoimainen. Painavin peruste tämän ratkaisun puolesta on säännöstuen puuttuminen. Toki huomattava on, että ulosmittauksen välitöntä peruuttamista koskevan säännöksen esitöissä ei ole nimenomaisesti perusteltu myyntivaiheen sulkemista säännöksen sanamuodon ulkopuolelle. Säännöstä on pidetty tarpeellisenä samassa yhteydessä, kun täytäntöönpanon keskeytysjärjestelmää on muutettu eikä näitä muutoksia ole rajoitettu koskemaan vain ulosmittausta. Silti esitöissä on käsitelty vain ulosmittausta eikä sen ja lain sanamuodon perusteella ole epäselvää, että säännös koskee pelkästään ulosmittauksen peruuttamista.⁴⁶² Esitöissä huomioidaan se mahdollisuus, että mikäli ulosmittaus on käräjäoikeuden ratkaisulla kumottu ja sen johdosta välittömästi peruutettu, valitusta hovioikeudessa käsiteltäessä ulosmittaus ei enää ole voimassa. Tällöin olisi mahdollista kumota ulosmittauksen kumoamista koskeva päätös, jolloin ulosmittaus tulisi

⁴⁶⁰ Koulu 1997, s. 304–306.

⁴⁶¹ Koulu 1997, s. 305.

⁴⁶² HE 216/2001 vp, s. 208–209.

suorittaa uudelleen.⁴⁶³ Myynnin kyseessä ollessa toimen uusiminen ei tule vastaavasti kysymykseen. Ero johtuu nimenomaan ulkopuolisen ostajan asemasta. Jos myynti hänen tai velallisen valituksen perusteella kumotaan ja täytäntöönpanossa peruutetaan, ei toimea voi myöhemmän muutoksenhakutuomioistuimen päinvastaisen ratkaisun johdosta palauttaa toimittamatta uutta myyntiä. Tällöin on noudatettava myyntiä koskevaa sääntelyä, jolloin ostajakin voi olla toimenpiteen jälkeen eri.

Voidaankin todeta, että ulosottokaaren 11 luvun 9 §:n 2 momentin sanamuodon mukainen tulkinta on tässä tilanteessa selvä ja ratkaiseva järjestelmään liittyvien argumenttien voidessa sinänsä tukea kumpaakin tulkintavaihtoehtoa. Järjestelmän kannalta mahdollisempaan tilanteeseen johtaisi jo täytäntöönpannun myynnin kumoamista koskevan päätöksen kumoaminen myöhemmin. Katson siten, että myynnin kumoamista koskevan tuomioistuimen ratkaisun ei tule johtaa ulosottomiehen välittömiin peruuttamistoimiin vaan että ulosottomiehen olisi syytä odottaa ratkaisun lainvoimaiseksi tuloa tai jatkomuutoksenhaun lopputulosta.

2.6 ULOSOTTOVALITUKSEN JA TÄYTÄNTÖÖNPANORIIDAN VAIKUTUS TÄYTÄNTÖÖNPANOON VAROJEN JAKO- JA TILITYSVAIHEESSA

Ulosottomenettelyn vaiheittainen kulku ja kuhunkin vaiheeseen liittyvä valitus-oikeus jatkuvat vielä varojen jako- ja tilitysvaiheeseen saakka. Jako tarkoittaa kertyneiden varojen kohdentamista perittävänä oleville saataville ja tilitys varojen konkreettista maksamista velkojille (UK 6 luku 1 §). Varojen jakovaiheessa ei sovelleta ulosmittauksen välitöntä peruuttamista koskevaa ulosottokaaren 11 luvun 9 §:n 2 momenttia eikä ole enää tarvetta suojata myyntivaiheen ostajaa sivullisen omistusoikeusväitteiltä. Kysymys voi jakovaiheessa olla vain oikeudesta myynnistä saatuihin varoihin. Jakoon sovelletaan ulosottokaaren 11 luvun 9 §:n 1 momentin pääsääntöä, jonka mukaan valitus ei keskeytä täytäntöönpanoa. Ilman keskeytysmääräystä jako voi edetä tilitykseen saakka. Lopullisen tilityksen vaiheessa valitus voi kuitenkin koskea enää itse tilityksessä olevaa virhettä. Muu valitusmahdollisuus päättyy lopulliseen tilitykseen (UK 11 luku 1 § 2 mom.).

Täytäntöönpanoriita on eräällä tavalla vaihtoehto ulosottovalitukselle. Siten täytäntöönpanoriitakannekaan ei ole ulosottokaaren 10 luvun 16 §:n 2 momentin mukaan käsiteltävissä lopullisen tilityksen jälkeen. Tarkalleen ottaen kanne

⁴⁶³ HE 216/2001 vp, s. 209.

voidaan käsitellä, muttei täytäntöönpanoriitana. Osoituksesta nostetun täytäntöönpanoriitakanteen käsittelyä turvaa saman momentin sääntö, jonka mukaan kertyneet varat saadaan tilittää vain vakuutta vastaan ennen kuin täytäntöönpanoriita-asiassa annettu tuomio on saanut lainvoiman. Ilman osoitusta nostettu täytäntöönpanoriita sen sijaan ei estä lopullista tilitystä, ellei täytäntöönpanoa ole erikseen keskeytetty. Näin halutaan estää täytäntöönpanoriidan käyttäminen pelkästään tilityksen estämiseen.⁴⁶⁴

Verrattaessa valituksen ja täytäntöönpanoriidan vaikutusta täytäntöönpanoon voidaan todeta, että valitus ei itsessään estä lopullisen tilityksen toimittamista, joka puolestaan voi johtaa valituksen tutkimatta jättämiseen; sen sijaan osoituksesta nostettu täytäntöönpanoriitakanne estää lopullisen tilityksen toimitamisen. Oikeusturvakeinojen erilaiselle kohtelulle on kuitenkin löydettävissä perusteet. Osoituksen täytäntöönpanoriitaan voi ulosottokaaren 10 luvun 7 §:n mukaan antaa joko ulosottomies tai ulosottovalitusta käsittelevä tuomioistuinn säännöksessä mainittujen edellytysten täyttyessä. Kyse on siis viranomaisharkinnasta. Koko välioikeudenkäyntiä koskeva järjestelmä tulisi tarkoituksettomaksi, jos samaan aikaan ulosottomenettely voisi jatkaa lopulliseen tilitykseen saakka. Sen sijaan ilman osoitusta nostettu täytäntöönpanoriitakanne on verrattavissa asianosais- tai sivullisaloitteiseen valitukseen, joka ei automaattisesti estä lopullisen tilityksen toimittamista (UK 11 luku 9 § 1 mom.). Lopullisen tilityksen estämiseen tähtäävänä oikeusturvakeinona toimii täytäntöönpanon keskeyttämistä koskeva pyyntö (UK 10 luku 20 § 1 mom.).

Mainitusta pääsäännöstä, jonka mukaan valitus ja ilman osoitusta nostettu täytäntöönpanoriitakanne eivät estä lopullista tilitystä, on säädetty eräitä poikkeuksia. Edellä on jo käsitelty tilityksen edellytyksinä tilanteita, joissa lopullinen tilitys edellyttää joko kauppakirjan tai asianosaisluettelon vaativan myynnin ja jaon lainvoimaisuutta (UK 6 luku 14 §) tai ulosottoa edeltäneessä oikeudenkäynnissä annetun ulosottoperusteen lainvoimaisuutta (UK 6 luku 13 §). Lisäksi ulosottokaaren 6 luvun 15 §:ssä on säädetty tilanteista, joissa ulosottomiehen on keskeytettävä tilitys. Kysymys on ulosottomiehen antamasta täytäntöönpanon keskeytysmääräyksestä, joka kohdistuu yhteen täytäntöönpanovaiheeseen. Tätä täytäntöönpanon keskeytystilannetta käsitellään täytäntöönpanon keskeytysjärjestelmän osana seuraavaksi.

⁴⁶⁴ HE 83/2006 vp, s. 65.

3 Täytäntöönpanon keskeytysjärjestelmä

Nopean, tehokkaan ja etenevän täytäntöönpanojärjestelmän vastinparina toimii täytäntöönpanon keskeytysjärjestelmä. Täytäntöönpanon keskeyttäminen toteuttaa oikeusturvafunktiota, yleensä velallisen tai sivullisen suojaksi. Tavoitteena on turvata tosiasiallinen oikeus muutoksenhakuun.⁴⁶⁵ Erityinen merkitys täytäntöönpanon keskeytysjärjestelmällä on tilitysvaiheessa, joka voi päättää valitusmahdollisuuden lopullisesti ja peruuttamattomasti. Ulosottomiehen ulosottokaaren 6 luvun 15 §:n nojalla määräämä tilityksen keskeytys turvaa muutoksenhakua välittömästi ja ennakoivasti lyhyen määräajan. Ulosottomiehen on keskeytettävä tilitys ensinnäkin, jos joku hakee muutosta tai ilmoittaa hakevansa muutosta toimeen, joka vaikuttaa jakoon tai tilitykseen (UK 6 luku 15 § 1 mom. 1 kohta). Tämä kohta tarkoittaa muita kuin saman luvun 14 §:ssä säädettyjä valitustilanteita, joissa lopullinen tilitys edellyttää joko kauppakirjan tai asianosaisluettelon vaativan myynnin ja jaon lainvoimaisuutta. Tilitys on keskeytettävä myös, jos sivullinen väittää ulosmittauksen loukkaavan hänen oikeuttaan (2 kohta). Viittaus ulosmittaukseen ei tarkoita sitä, ettei täytäntöönpanoa olisi keskeytettävä myös, jos sivullinen valittaa myynnistä tai varojen jaosta vastaavalla perusteella. Tällöin valitus kohdistuu myynnistä kertyneisiin varoihin.⁴⁶⁶ Tavaravirheeseen vetoavaa ostajaa suojataan myös keskeytysvelvollisuudella, joka liittyy ostajan vaatimaan hinnan alennukseen tai kaupan kumoamiseen (3 kohta). Lisäksi ulosottomiehelle on säädetty harkintavalta keskeytyksen suhteen tilanteissa, joissa hän havaitsee tilityksen voivan tehdä tyhjäksi oikeuksiinsa vaikuttavasta täytäntöönpanotoimesta tietämättömän henkilön oikeuden muutoksenhakuun (kohta 4). Mainituista keskeytysperusteista huolimatta tilitystä saadaan kuitenkin ulosottokaaren 6 luvun 15 §:n 2 momentin nojalla jatkaa, jos asianomaisella ei ole selvästikään oikeutta hakea muutosta tai jos väite tai vaatimus on selvästi perusteeton.

Ulosottomiehen määräämä keskeytys on ulosottokaaren 6 luvun 15 §:n 3 momentin mukaan pääsääntöisesti voimassa kolme viikkoa *keskeytysvaatimuksen esittämisestä* tai ulosottomiehen saman pykälän 1 momentin 4 kohdan nojalla tekemästä päätöksestä. Tässä pykälän 3 momentissa näytetään edellytettävän asianosaiselta tai sivulliselta keskeytysvaatimusta, vaikka sitä ei pykälän 1 momentissa mainita. Mainituissa 1 momentin neljässä eri tilanteessa ulosottomiehen on *keskeytettävä tilitys*, mikä sanamuoto viittaa viran puolesta

⁴⁶⁵ Ks. myös Linna 2018, s. 201.

⁴⁶⁶ Linna – Leppänen 2015, s. 709.

toimimiseen. Saman pykälän 2 momentissa puolestaan todetaan ulosottomiehen saavan edellyttää kirjallista keskeytysvaatimusta, jos se on olosuhteisiin nähden aiheellista. Tämän voi tulkita viittaavan yhtä hyvin siihen, että keskeytys edellyttää aina sitä koskevaa vaatimusta, kuin siihen, että vain poikkeustilanteissa edellytetään keskeytysvaatimusta, jonka on oltava kirjallinen. Keskeytyksen voimassaolon liittäminen keskeytysvaatimukseen niissä tilanteissa, jotka edellyttävät asianosaisen tai sivullisen ilmoitusta tai vaatimusta, on sinänsä lähtökohdiltaan oikea. Asianosaisen tai sivullisen ilmoittaessa ulosottomiehelle muutoksenhaustaan, sivullisomistusväitteestä tai tavarán virheestä voidaan ilmoituksen mahdollisesti katsoa sisältävän myös ulosottomiehelle tehdyn tilityksen keskeytysvaatimuksen. Katson kuitenkin, että ulosottomiehen on ulosottokaaren 6 luvun 15 §:n 1 momentin sanamuodon mukaan keskeytettävä tilitys näissä tilanteissa jo viran puolesta.⁴⁶⁷ Keskeytyksen aika lasketaan silloin mainitun momentin 1–3 kohdissa tarkoitetun ilmoituksen tai vaatimuksen tekemisestä. Jos keskeytysvaatimusta kuitenkin edellytettäisiin, olisi sitä asianosaiselta tai sivulliselta, jonka ilmoituksesta tai vaatimuksesta se puuttuu, erikseen tiedusteltava. Keskeytyksen kolmen viikon pituus ei välttämättä riitä valitusmahdollisuuden turvaamiseen. Ulosottokaaren 6 luvun 15 §:n 3 momentti kuitenkin mahdollistaa keskeytysajan pidentämisen erityisesti syystä.

Esitetyt perusteella voidaan todeta ulosottomiehen määräämän täytäntöönpanon keskeytyksen alan olevan varsin laaja. Kun huomioidaan vielä edellä mainitut tilanteet, joissa tilitys on mahdollinen vain ehdollisena, voidaan havaita, että lopullinen tilitys vielä harvoin estää valituksen tutkimisen siinä vaiheessa, kun valitus on juuri tehty. Säännös tilityksen keskeytyksestä on säädetty juuri muutoksenhakijan oikeusturvan parantamiseksi: tarkoitus on, että muutoksenhakija saa siten tilaisuuden esittää keskeytyspyynnön tuomioistuimelle.⁴⁶⁸ Yhdenmukaisesti niiden tilanteiden kanssa, joissa tilitys on mahdollinen vain ehdollisena, on säädetty, että myös ulosottomiehen keskeyttäessä tilityksen varat saadaan kuitenkin tilittää ehdollisesti eli vakuutta vastaan (UK 6 luku 15 § 3 mom.). Ulosottomiehen määräämä täytäntöönpanon keskeytys on kuitenkin sen verran lyhytkestoinen, että se ei riitä turvaamaan valituksen käsittelyä tuomioistuimessa ja estämään varojen lopullista tilitystä. Muutoksenhakijan oikeussuojakeinona tässä tilanteessa on mahdollisuus pyytää tuomioistuimelta täytäntöönpanon keskeyttämistä.

Tämän jälkeen harkinta kuuluu tuomioistuimelle. Myös ennen ulosottotäytäntöönpanon muutoksenhakua, ulosottooperustetta koskevan muutoksenhaun vaiheessa, keskeytysharkinta kuuluu tuomioistuimelle. Sääntelyssäkin on erotettu toisaalta täytäntöönpanon keskeyttäminen ulosottooperustetta koskevan

⁴⁶⁷ Vastaavasti Lindfors 2007, s. 297–298.

⁴⁶⁸ Ks. ulosottolain vastaavan säännöksen säätämiseen johtanut HE 13/2005 vp, s. 26.

pääasian muutoksenhakuvaiheessa (UK 2 luku 13 §) ja toisaalta keskeyttäminen ulosoton muutoksenhakuvaiheessa ulosottovalituksen tai täytäntöönpanoriidan johdosta (UK 10 luku 20 § 1 mom.). Kummassakin tilanteessa keskeytusharkinta kuuluu tuomioistuimelle. Itseoikaisua harkitessaan myös ulosottomies voi keskeyttää täytäntöönpanon (UK 10 luku 19 § 1 mom.). Ulosottomiehen on keskeytettävä täytäntöönpano myös, jos on annettu osoitus täytäntöönpanoriitakanteen nostamiseen (UK 10 luku 19 § 2 mom.).

Tilityksen kannalta merkityksellinen on ulosottokaaren 10 luvun 20–26 §:ien sääntely, joka koskee täytäntöönpanon keskeyttämistä ulosottovalitusta tai täytäntöönpanoriitaa käsiteltäessä. Toisin kuin ulosottooperustetta koskevassa muutoksenhaussa, jossa täytäntöönpano voidaan paitsi keskeyttää myös kieltää (UK 2 luku 13 §), ulosottomuutoksenhaussa jo käynnissä oleva täytäntöönpano voidaan ainoastaan keskeyttää (UK 10 luku 22 §). Täytäntöönpanon keskeyttäminen pysäyttää täytäntöönpanon sen hetkiseen vaiheeseen.⁴⁶⁹ Keskeytysmääräys voidaan antaa eri tavoin osittaisena. Yksi mahdollisuus on sallia omaisuuden ulosmittaus, mutta kieltää myynti tai tilitys (UK 10 luku 22 § 1 mom. 3 k.). Tämän vaihtoehdon on katsottu voivan tasapainoisesti turvata niin muutoksenhakijan kuin tämän vastapuolen asemaa.⁴⁷⁰ Harkinnassa tulee ulosottokaaren 10 luvun 21 §:n 1 momentin mukaan ottaa huomioon täytäntöönpanon vaihe, todennäköisyys valituksen hyväksymiselle, keskeytyksestä tai täytäntöönpanon jatkamisesta osapuolille aiheutuva haitta ja muut vastaavat seikat. Tilitys puoltaa keskeytyksen määräämistä niin täytäntöönpanon vaiheena kuin osapuolelle aiheutuvana haittana.

Keskeytusharkinta kuuluu tuomioistuimelle, joka voi ryhtyä siihen joko asianosaisen pyynnöstä tai omasta aloitteestaan. Vastuu on siten eräällä tavalla jaettu: asianosaisen velvollisuutena on pyytää keskeytystä, mutta tuomioistuin voi antaa sen myös viran puolesta. Säännös ei kuitenkaan aseta ehdotonta velvoitetta kenellekään. Lain esitöissä tuomioistuimen omasta aloitteestaan määräämää keskeytystä suositellaan käytettävän vain poikkeuksellisesti, lähinnä silloin, kun valituksen hyväksyminen vaikuttaa erittäin todennäköiseltä tai muutoin erityisestä syystä.⁴⁷¹ Lainsäätäjä näyttää siten asettaneen asianosaisen toimimisvelvollisuuden ensisijaiseksi. Huomattava myös on, että tuomioistuimen keskeytysasiassa antamaan ratkaisuun ei saa erikseen hakea muutosta (UK 10 luku 25 §). Ratkaisu ei saa lainvoimaa tai oikeusvoimaa.⁴⁷² Annettu keskeytysmääräys on peruutettavissa, muutettavissa tai korvattavissa uudella määräyksellä (UK 10 luku 23 § 2 mom.). Myös asianosainen voi hylätyn

⁴⁶⁹ HE 106/1995 vp, s. 10. Ulosottokaaren täytäntöönpanon keskeyttämistä koskeva sääntely siirrettiin vain eräin asiallisin täsmennyksin. HE 83/2006 vp, s. 67–69.

⁴⁷⁰ HE 83/2006 vp, s. 68.

⁴⁷¹ HE 106/1995 vp, s. 86.

⁴⁷² HE 106/1995 vp, s. 33.

keskeytyspyynnön jälkeen esittää pyynnön uudelleen.⁴⁷³ Näin täytäntöönpanon keskeytysharkinta on taustalla läsnä koko muutoksenhakemuksen käsittelemisen ajan.

⁴⁷³ HE 106/1995 vp, s. 33.

4 Tilitys ja pääsy tuomioistuimeen

4.1 PROBLEMATIIKKA

Suomessa voimassa oleva järjestelmä, jossa määrääjassa asianmukaisesti tehty ulosottovalitus voidaan jättää tuomioistuimessa tutkimatta ulosotossa toimitetun tilityksen perusteella, on kritiikille altis. Ensinnäkin kyse on harvinaisesta poikkeuksesta muutoksenhakujärjestelmässä, ja se vaatii siksi erityisiä perusteluja. Tilitys voi tosiasiaassa johtaa siihen, että pääsy tuomioistuimeen (access to court) estyy. Järjestely on erikoinen myös siitä syystä, että tilityksestä määrää sama viranomainen, jonka ratkaisuun valituksella haetaan muutosta. Näistä ongelmakohdista huolimatta ulosottokaaren 11 luvun 1 §:n 2 momentin esitöissä ja vanhemmassa oikeuskäytännössä on varsin yksiselitteisesti katsottu, että vireillä olevaa valitusta ei voida enää lopullisen tilityksen jälkeen tutkia.⁴⁷⁴

Perusteluna muutoksenhakemuksen tutkimatta jättämiseen johtavaan tilityksen vaikutukseen on esitetty muutoksenhakuintressin puuttumista, koska lopullisen tilityksen jälkeen tilitettyjä varoja ei voitaisi enää ulosoton keinoin periä takaisin.⁴⁷⁵ Toisaalta on perusteltu sitä, miksi varoja ei voida enää periä takaisin: se aiheuttaisi huomattavia vaikeuksia käytännössä ja olisi periaatteellisesti, erityisesti velkojan luottamuksensuojan kannalta, ongelmallista.⁴⁷⁶ Varsinkin järjestelmää tuntemattomalle perustelu voi vaikuttaa osittaiselta kehäpäätelmältä ja herättää kysymyksen, miksi täytäntöönpanon sallitaan edetä kesken valitusvaiheen lopulliseen tilitykseen, joka johtaa siihen, ettei tilitettyjä varoja saada enää takaisin, mikä johtaa siihen, ettei valitusta voida enää tutkia. Perustelu voidaan kyseenalaistaa kaikissa kohdissa: 1) olisiko täytäntöönpanon eteneminen lopulliseen tilitykseen asti estettävissä, 2) eikö tilitettyjä varoja voida periä tilityksen jälkeen takaisin, ja 3) eikö valitusta voitaisi silti tutkia, vaikka varoja ei voida periä takaisin. Ennen näihin kysymyksiin vastaamista on syytä tarkastella järjestelmän oikeutusta syvällisemmin perustuslain oikeusturvaa koskevan 21 §:n näkökulmasta.

⁴⁷⁴ Ks. ulosottokaaren säätämistä koskeva HE 83/2006 vp, s. 70 ja sitä edeltäneen ulosottolain muutoksenhakusäännösten uudistamista koskeva HE 106/1995 vp, s. 92 sekä KKO 2001:50 ja KKO 2001:71.

⁴⁷⁵ HE 83/2006 vp, s. 70.

⁴⁷⁶ HE 83/2006 vp, s. 26.

4.2 PÄÄSY TUOMIOISTUIMEEN PERUSOIKEUTENA

Perustuslain 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Lisäksi lailla on turvattava oikeus hakea muutosta. Perustuslakivaliokunnan mukaan oikeusturvan käytännön toteutumiseksi on myös tärkeää, että tuomioistuimen päätös voidaan panna julkisen vallan toimin täytäntöön.⁴⁷⁷ Täytäntöönpano voidaan siten laskea osaksi perustuslain 21 §:ssä tarkoitettua oikeusturvaa. Velkojan kannalta viime kädessä vasta täytäntöönpano täyttää oikeusturvavaateen. Kysymys on oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin lopputuloksen toteuttamisesta täytäntöönpanon keinoin.⁴⁷⁸ Toinen perusoikeus, jota täytäntöönpanolla turvataan, on perustuslain 15 §:n mukainen omaisuudensuoja. Julkisella vallalla voidaan katsoa olevan velvollisuus omaisuudensuojan toteuttamiseen järjestämällä täytäntöönpano.⁴⁷⁹ Näin tarkasteltuna velkojan oikeus täytäntöönpanoon ja sen päättävään tilitykseen saa vahvaa tukea perustuslaista. Kuitenkin myös velallisen ja sivullisen oikeusturva on perustuslaissa suojattu. Sivullisen kohdalla voi olla kysymys myös omaisuuden suojasta, tosin välillisesti. Sivullinen voi saada omaisuudensuojaa oikeusturvan kautta. Ulosottovelallisella ja sivullisella on oikeus hakea muutosta ulosottoimeen, joka koskee heidän oikeuksiaan. Lopullinen tilitys voi vaarantaa tämän oikeuden. Toisaalta lopulliseen tilitykseen (kunkin erän osalta) päättyvä täytäntöönpano on osa prosessia, jossa velkoja on saanut asiansa tuomioistuimen käsiteltäväksi. Lopullinen tilitys turvaa tätä oikeutta.

Tarkasteltaessa tilityksen merkitystä perustuslaillisesta näkökulmasta voidaan todeta tehokkaan täytäntöönpanon ja tilityksen vaikutuksen lopullisuuden olevan välttämätöntä ensin käydyn pääasian prosessin päättämiseksi ja siten osa velkojan oikeusturvaa. Täytäntöönpanovaiheen muutoksenhakemukset eivät saa pitkittää tätä prosessia loputtomiin. Siksi perustelut tilityksen valituksen tutkimisen estävälle vaikutukselle ovat perustavanlaatuisemmat kuin pelkästään käytännölliset. Voidaan palata edellä esitettyyn ensimmäiseen kysymykseen, olisiko täytäntöönpanon eteneminen lopulliseen tilitykseen kuitenkin estettävissä. Mainituista syistä täytäntöönpanon on voitava jatkaa lopulliseen tilitykseen saakka. Kuitenkin täytäntöönpanon keskeytysjärjestelmä mahdollistaa tästä pääsäännöstä poikkeuksia, joten tarvittaessa eteneminen lopulliseen tilitykseen on estettävissä. Edellä esitettyyn toiseen kysymykseen, eikö tilitettyjä

⁴⁷⁷ Perustuslakivaliokunnan lausunto on annettu täytäntöönpanon määräaikaisuuteen johtaneen ulosottolain muuttamista koskevan hallituksen esityksen HE 216/2001 vp käsittelyn yhteydessä. PeVL 12/2002 vp, s. 3. Tähän perustuslakivaliokunnan lausunnon kohtaan viitataan myös ulosottokaaren säätämiseen johtaneessa hallituksen esityksessä lopullisen tilityksen vaikutuksen perusteluna. HE 83/2006 vp, s. 106.

⁴⁷⁸ Ks. Linna 2000, s. 707.

⁴⁷⁹ Linna 2000, s. 704–705.

varoja voida periä tilityksen jälkeen takaisin, voidaan vastata, että teknisesti se on mahdollista. Onhan se mahdollista tilityksen virheeseen perustuvan valituksen nojallakin (UK 11 luku 1 § 2 mom.).⁴⁸⁰ Todettakoon myös, että ulosotto-perusteen kumoamisen johdosta varojen periminen takaisin on edellä kuvatuin tavoin ulosottokaaren 2 luvun 16 §:n nojalla mahdollista. Siten konkreettisen takaisinperinnän mahdottomuus ei itsessään voi olla perusteena tilityksestä johduvalle valituksen tutkimisen rajoitukselle. Sen sijaan tämän takaisinperinnän kohtuuttomuus voi puoltaa rajoitusta. Varojen periminen vielä lopullisen tilityksen jälkeen velkojalta takaisin merkitsisi velkojan omaisuuden ja oikeusturvan suojan heikentämistä. Tästä päätelmästä seuraa edellä esitetty kolmas kysymys, eikö valitusta voitaisi silti tutkia, vaikka varoja ei voida periä takaisin. Periaatteessa mahdollisena voidaan pitää järjestelmää, jossa ulosottovalitus tutkittaisiin lopullisen tilityksen jälkeenkin, mutta tilityksen kumoamiseen tai tämän kumoamisen täytäntöönpanoon valitus ei voisi johtaa. Tällöin ratkaisu olisi vahvistustuomion tyyppinen. Mahdollista varojen palautusta tai vahingonkorvausta tulisi hakea eri kanteella ulosotto-prosessin ulkopuolella. Näin on mahdollista toimia nytkin.⁴⁸¹ Tällaista siviilikanteen tilannetta ajatellen ulosotto-prosessissa annettu ratkaisu voisi olla turha välivaihe. Toisaalta juuri ulosottomuutoksenhakuprosessissa on tarkoituksenmukaista tutkia ulosottotoimen tai päätöksen laillisuus. Mikäli ulosottotoimen, kuten ulosmittauksen, kumoaminen ei voi johtaa suoritusvelvoitetta käsittelevässä kanteessa. Siten ei voida pitää mahdottomana ajatusta ulosottovalituksen tutkimisesta, vaikka tilitettyjä varoja ei voitaisi sillä ratkaisulla periä takaisin, mikäli tutkimiselle on ulosottokaaren 11 luvun 1 §:n 2 momentista huolimatta perusteet. Lindfors on kiinnittänyt huomiota myös ulosottokaaren 3 luvun 111 §:ään, joka nykyiselläänkin mahdollistaa vahingonkorvauksen suorittamisen asianosaisille tai sivulliselle valtion varoista ilman oikeudenkäyntiä, jos korvausvastuuta voidaan pitää selvänä tai korvauksen maksamista kohtuullisena.⁴⁸² Lain esitöissä säännöksen sovel-

⁴⁸⁰ Lindfors huomauttaa lainsäätäjän näin päättäneen, että esimerkiksi sivullisen omaisuudesta saatujen varojen takaisinperintä loukkaa velkojan oikeuksia enemmän kuin teknisestä virheestä johtuva takaisinperintä. Lindfors 2008, s. 157.

⁴⁸¹ Ulosottokaaren esitöissä mainitaan esimerkkinä ulosmitattuun omaisuuteen omistusoikeusväitteen tehneen sivullisen velallista vastaan nostama perusteettoman edun palautusta koskeva kanne sekä ulosottomiehen huolimattomaan menettelyyn perustuva vahingonkorvauskanne valtiota vastaan. HE 83/2006 vp, s. 106. Ks. myös Lindfors 2001, s. 443.

⁴⁸² Lindfors 2008, s. 162. Lindfors esittää myös ehdotuksia tilityksiä koskevien säännösten muuttamiseen. Vaihtoehtoja voisivat olla tilityksen kieltäminen tietyksi määräajaksi siitä, kun viimeinen valituskelpoinen toimi tai päätös on tehty, tilityksen salliminen vain vakuutta vastaan sinä aikana, kun tällainen toimi tai päätös on vailla lainvoimaa, tai tilityksen muutoksenhaun esittävän vaikutuksen poistaminen, jolloin valitus voitaisiin käsitellä ja asiaan osallinen voisi saada sen menestyessä korvauksen valtion varoista. Lindfors 2008, s. 161–162.

tamisesimerkkinä mainitaan juuri tilanne, jossa ulosmitatun omaisuuden tote-
tamaan kuuluvan sivulliselle mutta varat on ehditty jo tilittää.⁴⁸³

Olen edellä katsonut, että nykyiselle järjestelmälle, jossa lopullinen tilitys es-
tää ulosottovalituksen tutkimisen, on lähtökohtaisesti velkojan perusoikeuksiin
palautuvat perusteet. Sen lisäksi on kuitenkin huolehdyttävä velallisen ja sivulli-
sen oikeusturvasta. Järjestelmä ei saa loukata heidän oikeuttaan päästä tuomiois-
tuimeen ja hakea muutosta. Tilityksen lopullista vaikutusta onkin syytä tarkas-
tella velallisen ja sivullisen oikeusturvan kannalta perusoikeuden rajoituksena.

Perustuslakivaliokunta on ulosottokaaren säätämisen yhteydessä pääty-
nyt siihen, että lopullisesta tilityksestä aiheutuva valitusrajoitus ei ole ongel-
mallinen perustuslain 21 §:n kannalta.⁴⁸⁴ Valiokunta on kiinnittänyt huomiota
seikkoihin, jotka omalla tavallaan vähentävät valitusrajoituksen jyrkkyyttä, ja
päätenyt näiden seikkojen vuoksi katsomaan rajoituksen ongelmattomaksi. Va-
liokunnan mukaan on huomattava, että tilitys on tosiasiallinen toimenpide, jota
edeltää muun ohella varojen jakovaihe. Ulosottokaaren 6 luvun 15 §:n mukai-
nen tilityksen keskeytysmahdollisuus antaa oikeussuojaa myös tilitysvaiheessa,
samoin kantelumahdollisuus ja vahingonkorvauskanne viranomaista vastaan.⁴⁸⁵
Näistä valiokunnan esiin nostamista seikoista ensin mainittu antaa oikeussuo-
jaa ennen lopullisen tilityksen tekemistä – jälkimmäiset ovat lopullisen tilityk-
sen seurauksia korjaavia toimia. Varsinaista perusoikeuden ytimen, rajoituksen
hyväksyttävyyden ja suhteellisuusperiaatteen, arviointia perustuslakivaliokun-
ta ei ole suorittanut.⁴⁸⁶

Vaatus rajoituksen hyväksyttävyydestä tarkoittaa rajoituksen syytä.⁴⁸⁷ Se
palautuu tässä tilanteessa velkojan suojattaviin perusoikeuksiin, omaisuuden
ja oikeusturvan suojaan, joita voidaan pitää sekä sellaisenaan että perussuo-
keusjärjestelmän osana vahvoina rajoitusperusteina.⁴⁸⁸ Toisaalta velallisen perus-
oikeus, jota rajoitetaan, koskee myös oikeusturvaa. Sivullisen kohdalla ky-
symys voi olla myös omaisuudensuojasta. Kysymys omaisuudensuojasta on
kuitenkin välillinen, kun suoja voi toteutua tuomioistuimeen pääsyn kautta. Ky-
symys on siten ensisijaisesti oikeusturvasta. Käsillä on velkojan oikeusturvan ja

⁴⁸³ HE 216/2001 vp, s. 192.

⁴⁸⁴ PeVL 42/2006 vp, s. 5.

⁴⁸⁵ PeVL 42/2006 vp, s. 5.

⁴⁸⁶ Kaikista perusoikeuksien rajoituskriteereistä ks. perustuslakivaliokunnan perusoikeusuudis-
tuksen yhteydessä laatima luettelo: PeVM 25/1994 vp, s. 5. Ks. myös esim. Viljanen 2001, s. 37–
39 ja 61–62, Saraviita 2011, s. 228 ja Husa – Jyräki 2021, s. 176–179. Se, ettei perustuslakiva-
liokunta käsittele kulloinkin kyseessä olevan perusoikeuden ydintä, on sinänsä tavallista, eikä yti-
men itsenäisellä tarkastelulla nähdä välttämättä merkitystä rajoitusarvioinnissa. Viljanen 2001, s.
248–249 ja Husa – Jyräki 2021, s. 177–178. Lainkäytössäkin perusoikeuden ydin määrittyy
suhteellisuusperiaatteen avulla harkintatilanekohtaisesti. Länsineva 2002, s. 82–84.

⁴⁸⁷ Viljanen 2001, s. 126.

⁴⁸⁸ Perusoikeusjärjestelmän kokonaisuuden huomioon ottamisesta rajoituksen hyväksyttävyy-
sarvioinnissa ks. Viljanen 2001, s. 126–133.

velallisen tai sivullisen oikeusturvan välinen perusoikeuskollisiotilanne.⁴⁸⁹ Siitä ratkaistaessa on pyrittävä järjestelmän johdonmukaisuuteen ja perusoikeuksien yhteensovittamiseen.⁴⁹⁰ Samantapaista intressien punnintaa sisältyy myös suhteellisuusperiaatteen vaatimuksiin siitä, että rajoituksen on oltava välttämättömän hyväksyttävän tarkoituksen saavuttamiseksi, ei tule olla saavutettavissa perusoikeuteen vähemmän puuttuvin keinoin eikä tule mennä pidemmälle kuin on perusteltua rajoituksen taustalla vaikuttavan yhteiskunnallisen intressin painavuus suhteessa rajoitettavaan oikeushyvään huomioon ottaen.⁴⁹¹ Vastaavia rajoituksen hyväksyttävyyden ja suhteellisuusperiaatteen kriteereitä arvioidaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan tulkinnassa, erityisesti ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä.⁴⁹² Siksi rajoitusta arvioidaan seuraavassa ihmisoikeusjärjestelmän läpi tarkastellen.

4.3 PÄÄSY TUOMIOISTUIMEEN IHMISOIKEUTENA

4.3.1 Ruotsalainen järjestelmä

Pääsy tuomioistuimeen kuuluu perustuslain 21 §:n 1 momentin lisäksi ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa turvattuun oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Tämä oikeus ei ole kuitenkaan rajoittamaton. Pääsyä tuomioistuimeen voidaan rajoittaa, kunhan rajoitus ei mitätöi oikeuden ydinsisältöä, rajoituksella on hyväksyttävä tarkoitus ja se on suhteellisuusperiaatteen mukainen.⁴⁹³ Ulosottokaaren 11 luvun 1 §:n 1 momentti, jonka perusteella lopullinen tilitys estää valituksen tutkimisen, rajoittaa pääsyä tuomioistuimeen. Hyväksyttävänä voidaan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön mukaan pitää esimerkiksi rajoitusta, joka edistää oikeusvarmuutta ja asianmukaista oikeudenhoitoa.⁴⁹⁴ Vastaavanlaisia syitä on ihmisoikeustuomioistuin pitänyt periaatteessa hyväksyttävänä Ruotsin tilitysjärjestelmää koskevassa ratkaisussaan *Olsby v. Ruotsi* (21.6.2012).

⁴⁸⁹ Ks. velkojan ja velallisen tai sivullisen perusoikeuksien ristiriidasta myös Lindfors 2008, s. 94–97 ja 118–119. Perusoikeuksien keskinäisistä suhteista ja kollisiosta ks. Viljanen 2001, s. 136–145.

⁴⁹⁰ Viljanen 2001, s. 142.

⁴⁹¹ PeVM 25/1994 vp, s. 5. Ks. myös Viljanen 2001, s. 205 ja 210–221.

⁴⁹² Perusoikeuksien rajoituskriteerit määriteltessään perustuslakivaliokunta viittasi jo mietinnössään vuonna 1994 rajoitusten yhdenmukaisuuteen suhteessa Euroopan ihmisoikeussopimukseen sekä totesi, että vain ihmisoikeussopimusjärjestelmässä hyväksytyt rajoitusperusteet voivat olla sallittuja rajoitusperusteita vastaavaa perusoikeussäännöstä arvioitaessa. PeVM 25/1994 vp, s. 5.

⁴⁹³ Ks. Mendel v. Ruotsi (7.4.2009), Stanev v. Bulgaria (17.1.2012), Hirvelä – Heikkilä 2007, s. 364–365, van Dijk – van Hoof – van Rijn – Zwaak (eds) 2018, s. 552–558 ja Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila 2018, s. 547.

⁴⁹⁴ Ks. esim. Freitag v. Saksa (19.7.2007).

Olsby-tapauksessa ihmisoikeustuomioistuin katsoi Ruotsin rikkoneen ihmis-oikeussopimuksen 6 artiklan 1 kohtaa, kun velallisen ulosmittauksesta määräajassa tekemä valitus oli jätetty tutkimatta sillä perusteella, että ulosmitatut varat oli jo ennen valituksen jättämistä lainvoimaisesti tilitetty velkojille. Ihmisoikeustuomioistuin totesi, että pääsy tuomioistuimeen ei ole absoluuttinen oikeus vaan että sitä voidaan rajoittaa, kunhan rajoituksella on hyväksyttävä tarkoitus, rajoitus on siihen nähden oikeasuhtainen eikä rajoituksella puututa oikeuden olennaiseen sisältöön. Hyväksyttävänä tarkoituksena ihmisoikeustuomioistuin piti juuri pyrkimystä asianmukaiseen oikeudenhoitoon ja oikeusvarmuuteen. Näillä tavoitteilla suojataan kuitenkin velkojan lisäksi velallista. Velkojan intressissä on nopea ja tehokas täytäntöönpano, mutta myös velallisella tulisi olla todellinen mahdollisuus suojata intressejään. Tehokas pääsy tuomioistuimeen edellyttää, että asianosaisella on selvä ja tosiasiallinen mahdollisuus riitauttaa hänen oikeuksiinsa vaikuttava toimenpide. Velallisen on voitava luottaa siihen, että lainmukainen ja päätöksessä ilmoitettu valitusaike on pätevä eikä sisällä poikkeuksia, ellei näitä poikkeuksia ole nimenomaisesti ilmaistu. Ihmisoikeustuomioistuin punnitsi rajoitusta velkojan ja velallisen kannalta ja lopputulemanaan katsoi, että käsillä olevassa tapauksessa muutoksenhakuohjausta asianmukaisesti noudattanutta valittajaa oli tosiasiaa estetty käyttämästä valitusoikeuttaan. Valittaja ei myöskään ollut saanut tietoa varojen tilityksestä eikä näin ollen tästä oikeutensa rajoituksesta. Ihmisoikeustuomioistuin katsoi, ettei käsillä ollut tilanteen korjaamiseksi riittäviä kotimaisia oikeussuojakeinoja. Valittajan tehokasta pääsyä oikeuteen oli perussisällöltään heikennetty, mikä merkitsi ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan rikkomusta.

Olsby-tapaus on koskenut ruotsalaista tilitysjärjestelmää, jota on syytä tarkastella tarkemmin. Ruotsissa valituksen tutkimatta jättäminen tilitystilanteessa on perustunut korkeimman oikeuden (Högsta domstolen) ratkaisukäytäntöön, jonka mukaan valitusta ulosmittauksesta ei voida tutkia, jos se on tehty sen jälkeen, kun tilitys on saanut lainvoiman.⁴⁹⁵ Järjestelmä voi ensisilmäyksellä vaikuttaa vastaavalta kuin Suomessa. Sitä se ei kuitenkaan ole. Mainitussa korkeimman oikeuden ratkaisussa näet todetaan, että valitus ulosmittauksesta voidaan tutkia vielä sen jälkeen, kun varat on tilitetty, kunhan tilityspäätös ei ole saanut lainvoimaa. Olsby-tapauksen aikaan voimassa olleen sääntelyn mukaan tilityksestä sai valittaa kolmen viikon määräajassa (UB 18 luku 7 §, lag 1995:298) ja tilityspäätös voitiin kumota, jos ulosmittauspäätös kumotaan, kunhan tilityspäätös ei ole vielä lainvoimainen, kun ulosmittauspäätöksestä valitetaan (UB 18 luku 14 §, lag 1993:516). Tapauksessa on huomioitava erityisesti se, että valitusmääräaika ulosmittauksesta oli päättynyt myöhemmin kuin valitusmääräaika tilityksestä. Näin tilitys oli ehtinyt saada lainvoiman jo sitä edeltäneen ulosmittausvaiheen valituksen määräajan

⁴⁹⁵ NJA 1990, s. 166.

ollessa vielä kesken. Tämä tilanne on johtunut siitä, että tuolloin voimassa olleiden säännösten mukaan ulosmittausvalituksen määräaika on alkanut päätöksen tiedoksiannosta (UB 18 luku 7 § 2 mom.) ja tilitysvälituksen määräaika tilityspäätöksen tekemisestä (UB 18 luku 7 § 3 mom.). Ulosmittausvalitusta ei tutkittu, koska tilityspäätös oli saanut lainvoiman.

Olsby-ratkaisussa ongelmaksi muodostui se, että ulosmitatut varat oli tilitetty ennen kuin valittajalla oli edes ollut tietoa ulosmittauksesta ja tilityksestä, joka puolestaan ehti saada lainvoiman ennen ulosmittauksen tiedoksiannosta laskettavan valitusmääräajan päättymistä. Valitus oli tehty tämän tilityksen lainvoimaiseksi tulon jälkeen. Ruotsissa Olsby-ratkaisu on johtanut ensin hyvin äärimmäiseen tulkintaan, jonka mukaan ulosmittauksesta tehty valitus voidaan aikaisemmasta linjasta ja lain sanamuodosta poiketen tutkia, vaikka varat on jo lainvoimaisesti tilitetty.⁴⁹⁶ Sitten lainsäädäntöä on Olsby-tapauksen johdosta muutettu siten, että velallinen saa valittaa myös jaosta tai tilityksestä ulosmittauksen tiedoksiannosta laskettavassa määräajassa, jos tämä määräaika päättyy myöhemmin (UB 18 luku 7 § 3 mom., lag 2015:683). Lainmuutoksella paikattiin vain Olsby-tapauksessa esiin tullut puutteellisuus: muutos koskee tilannetta, jossa jako- tai tilityspäätös on tehty ennen kuin ulosmittauspäätös on annettu velalliselle tiedoksi.⁴⁹⁷ Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että jos velallinen valittaa ulosmittauksesta määräajassa, tilitys ei estä valituksen tutkimista ulosmittauksen osalta. Jos ulosmittaus kumotaan, sitä seuraavat vaiheet, kuten tilitys, voidaan tämän kumoamisen seurannaisvaikutuksena kumota. Huomattava on, että valitusmääräaikaa koskeva lainmuutos koskee vain esineen ulosmittausta ja vain velallista. Tätä on perusteltu sillä, että esimerkiksi palkan ulosmittauksesta saa valittaa määräajoista riippumatta ja sivullinen saa joka tapauksessa valittaa määräajoista riippumatta.⁴⁹⁸

Ruotsalaisessa järjestelmässä ratkaisevaa on tilitysratkaisun lainvoimaisuus. Niin kauan kuin tilitysratkaisusta voidaan valittaa, ulosmittaus voidaan kumota. Riittävää on, että valittaja on ehtinyt tehdä valituksen ulosmittauksesta ennen tilitysratkaisun lainvoimaiseksi tuloa. Ruotsalaisessa järjestelmässä aikaisemman täytäntöönpanotoimituksen kumoamisesta voi seurata myös myöhemmän vaiheen kumoaminen, kunhan toimenpiteillä on yhteys ja jälkimmäinen ratkaisu ei ole lainvoimainen (UB 18 luku 14 §). Siten ulosmittauksen kumoamisen seurauksena voidaan kumota esimerkiksi myynti tai tilitys. Kumoaminen ei ole kuitenkaan pakollista. Sivullisen, kuten ostajan, oikeuden huomioon ottaminen voi estää jälkimmäisen toimen kumoamisen.⁴⁹⁹ Myös Ruotsissa on kat-

⁴⁹⁶ Ks. Söderlind 2012, s. 773–776, 779 ja 782 ja Hovrätten för Västra Sverige RH 2012:82.

⁴⁹⁷ Prop. 2014/15:136, s. 11.

⁴⁹⁸ Prop. 2014/15:136, s. 12. Ks. UB 18 luku 7 § 1 ja 2 mom. Ks. myös Hovrätten för Västra Sverige RH 2017:8.

⁴⁹⁹ Ks. Walin – Gregow – Millqvist – Persson 2017, s. 632.

sottu, että ulosmittausvalituksen tutkiminen olisi tarkoituksetonta, jos tilitystä ei voida enää muuttaa. Näin Ruotsin korkeimman oikeuden (Högsta domstolen) linjaus vuodelta 1990 on edelleen ajankohtainen.⁵⁰⁰ Kuitenkin tämä liittyy nimenomaan tilityksen lainvoimaisuuteen. Sitä ennen tilitystä on mahdollista muuttaa. Ruotsalaisen järjestelmän voidaankin todeta sisältävän hyvin laajan pääsyn tuomioistuimeen ainakin velallisen valittaessa ulosmittauksesta. Olsby-tapaus nosti esiin yhden yksittäisen aukon tässä järjestelmässä, ja tämä aukko on nyt korjattu. Verrattaessa ratkaisua suomalaiseen järjestelmään voidaan todeta suomalaisen järjestelmän olevan lähtökohtaisesti tuomioistuimeen pääsyn kannalta ongelmallisempi: heti tilityksen jälkeen, sen lainvoimaisuutta odottamatta, valittaminen muusta kuin tilityksen virheestä on poissuljettu, eikä tilityksen kumoaminen muun ulosottotoimen kumoamisen johdosta ole ylipäänsä lainkaan mahdollista.

4.3.2 Suomalainen järjestelmä

Suomessa korkein oikeus on antanut Olsby-ratkaisun jälkeen kaksi ennakkoratkaisua (KKO 2014:28 ja 2015:35). Kummassakaan ratkaisussa korkein oikeus ei muuttanut aiempaa linjaansa vaan katsoi, että valittajan oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin – tarkalleen ottaen pääsyä tuomioistuimeen – ei ollut loukattu, vaikka valitus oli varojen tilityksen johdosta jätetty tutkimatta.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2014:28 on ollut käsillä tilanne, jossa ulosottomies oli tilittänyt ulosmitatut varat hovioikeuskäsittelyn aikana. Tilitys oli ollut keskeytettynä vielä käräjäoikeuskäsittelyn ajan ulosottokaaren 6 luvun 15 §:n nojalla. Käräjäoikeuden hylättyä valituksen ulosottomies oli asian ollessa hovioikeudessa vireillä tilittänyt varat, minkä takia hovioikeus oli jättänyt ulosottovelallisen ja sivullisen valituksen tutkimatta. Korkein oikeus käsitteli Olsby-tapausten tapahtumatietoja ja vertasi soveltamistilanteita siinä määrin, että oli voinut tulla päätelmään ratkaisun käytettävyydestä käsillä olevaan asiaan. Tämän jälkeen korkein oikeus käsittelee ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisusta ilmenevän oikeusohjeen sisältöä ja Ruotsin sopimusvelvoitteiden rikkomusta. Seuraavaksi korkein oikeus kuvaasi suomalaista järjestelmää kokonaisuudessaan kiinnittäen erityistä huomiota täytäntöönpanon keskeyttämistä koskevaan sääntelyyn. Korkein oikeus tulkitse Olsby-ratkaisun oikeusohjeen sisältöä siten, että ratkaisussa ei ole suljettu pois mahdollisuutta rajoittaa valitusoikeutta tilitystilanteissa, jos säännöstö kokonaisuudessaan turvaa valittajalle mahdollisuuden saada valituksensa

⁵⁰⁰ Ks. Prop. 2014/15:136, s. 10 ja NJA 1990, s. 166.

tutkituksi. Korkein oikeus päätyi ratkaisussaan KKO 2014:28 siihen, että koska valittajilla olisi ollut mahdollisuus vaatia täytäntöönpanon keskeyttämistä hovioikeudessa, heillä on valituksen tutkimista koskevasta rajoituksesta huolimatta ollut tosiasiassa mahdollisuus saattaa valituksensa hovioikeuden tutkittavaksi. Lisäksi huomioitava on, että ulosottokaaren 11 luvun 14 §:n 1 momentin mukaisessa valitusosoituksessa ilmoitetaan valittajalle valituksen vaikutuksia ja keskeyttämistä koskevien säännösten keskeinen sisältö. Valittaja oli näin tullut tietoiseksi siitä, miten hän voi valvoa etujaan. Näin ollen valituksen tutkimatta jättäminen hovioikeudessa ei ollut loukannut valittajien oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Suomalainen täytäntöönpanon keskeytysjärjestelmä on tässä tapauksessa korkeimman oikeuden tulkinnan mukaan turvannut pääsyn oikeuteen eikä siksi kysymyksessä ole ollut ihmis-oikeussopimuksen rikkomus kuten Olsby-tapauksessa. Tässä yhteydessä on huomautettava, että ruotsalainenkin ulosottojärjestelmä sisältää mahdollisuuden täytäntöönpanon keskeyttämiseen (UB 18 luku 12 §). Olsby-tapauksessa siitä ei ollut ollut hyötyä, koska valitus ei ollut tullut edes vireille ja kärjää-oikeuden tietoon ennen varojen tilitystä.

Tapauksessa KKO 2015:35 valittaja oli käyttänyt oikeuttaan vaatia täytäntöönpanon keskeyttämistä. Kärjäjäoikeus ei ollut antanut keskeytysmääräystä, minkä jälkeen varat oli tilitetty velkojille. Tämän vuoksi kärjäjäoikeus ei ollut ottanut valitusta tutkittavakseen. Korkein oikeus käsitteli Olsby-tapausta selostamalla omaa aikaisempaa ratkaisuaan edellä mainitussa asiassa KKO 2014:28. Korkein oikeus totesi ulosottokaaren keskeytystä koskevan sääntelyn olevan tarkoitettu tuomioistuimeen pääsyn mahdollistavaksi oikeusturvatakeeksi. Keskeytysjärjestyksessä on korkeimman oikeuden mukaan otettava huomioon perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen ja siten arvioitava, estyykö valittajan muutoksenhakuoikeus tosiasiallisesti niin, että se loukkaa hänen oikeuttaan päästä tuomioistuimeen. Käsiteltävänä olevassa tapauksessa korkein oikeus antoi merkitystä erityisesti sille, että valittajan samansisältöiset väitteet oli tutkittu jo aiemmin toisessa samojen varojen ulosmittausta koskevassa asiassa. Siksi korkein oikeus katsoi valittajalla jo olleen tosiasiallinen mahdollisuus riitauttaa toimenpide. Ennen varojen tilittämistä valittaja oli joka tapauksessa saanut keskeyttämispyyntöönsä kärjäjäoikeuden ratkaisun. Siksi korkein oikeus katsoi, ettei valittajan oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ollut loukattu, vaikka valitus oli jätetty tutkimatta. Taustalla vaikutti tässäkin tapauksessa täytäntöönpanon keskeytysjärjestelmä, jonka käyttäminen takasi korkeimman oikeuden mukaan pääsyn oikeuteen, vaikka keskeytyspyyntöön annettu ratkaisu oli ollut kielteinen. Lisäperusteluna korkein oikeus viittasi siihen, että aineellinen kysymys oli toisessa oikeudenkäynnissä jo ratkaistu. Näistä syistä korkein oikeus päätyi katsomaan, että kyseessä ei ollut Olsby-tapausta vastaava ihmis-oikeussopimuksen rikkominen.

Nämä kaksi korkeimman oikeuden ratkaisua osoittavat, miten korkein oikeus on tulkinnut ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisua ja mikä rooli eri järjestelmillä on tämän tulkinnan osana ollut. Korkein oikeus on etsinyt Olsby-tapauksen oikeusohjeen ja selvittänyt sen sisällön. Korkein oikeus on kuvaillut ruotsalais-ta järjestelmää, mutta suoranaista järjestelmien vertailua se ei ole suorittanut. Oikeusohjetta käsillä olevaan tapaukseen sovellettaessa ovat korostuneet suomalaisen järjestelmän erityispiirteet. Korkein oikeus on mennyt tulkinnassaan melko pitkälle. Voidaan sanoa, että korkein oikeus on sovittanut ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisusta ilmenevän oikeusohjeen suomalaiseen järjestelmään, sen erityispiirteisiin. Ensin mainitussa ratkaisussa KKO 2014:28 korkein oikeus on perustanut tulkintansa ulosottojärjestelmään kuuluvaan osajärjestelmään, täytäntöönpanon keskeyttämisjärjestelmään. Tämä järjestelmä itsessään ja ulosottojärjestelmä siten kokonaisuudessaan turvaavat korkeimman oikeuden mukaan valittajan pääsyä oikeuteen, vaikka tilitys estäisi muutoin valituksen tutkimisen. Jälkimmäisessä ratkaisussa KKO 2015:35 korkein oikeus vie tulkinnan vieläkin pidemmälle ja harkinnanvaraisempaan suuntaan. Korkein oikeus näet katsoo, että pääsy tuomioistuimeen tulee turvatuksi tehtäessä harkintaa täytäntöönpanon keskeytysjärjestelmän sisällä. Vaikka täytäntöönpanoa ei keskeytettäisi, minkä vuoksi varat tilitettäisiin ja valitus jätettäisiin tutkimatta, valittajalla on ollut mahdollisuus päästä tuomioistuimeen. Tässä ratkaisussa täytäntöönpanon keskeytysharkinta on tosiasiaassa ratkaissut pääsyn tuomioistuimeen. Kun harkinnan tekee tuomioistuin, voidaan toki katsoa asianosaisen jo saaneen asiansa tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Se, miksi korkein oikeus ei ole päättänyt toteamaan tilitysjärjestelmän loukkaavan valittajan oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, on johtunut suomalaisesta ulosottovalitusjärjestelmästä, jonka korkein oikeus on ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisua soveltaessaan kokonaisuudessaan huomionut. Korkein oikeus on toisin sanoen tulkinnut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisua systeemirationaalisella tavalla. Korkein oikeus on antanut suomalaiselle täytäntöönpanon keskeytysjärjestelmälle merkitystä valitusoikeuden rajoituksen hyväksyttävyyttä arvioidessaan. Ihmisoikeustuomioistuimen käyttämiä kriteerejä, joiden mukaan rajoitus ei saa mitätöidä tuomioistuimeen pääsyn keskeistä ydintä ja rajoituksen tulee olla suhteellisuusperiaatteen mukainen, korkein oikeus ei ole kuitenkaan suhteessa suomalaiseen järjestelmään erikseen käsitellyt, vaan nämä kriteerit ovat jääneet vain maininnan varaan. Täytäntöönpanon keskeytysjärjestelmällä on kuitenkin merkitystä juuri näiden kriteerien valossa.

4.4 TUOMIOISTUIMEEN PÄÄSYN TAKEET JA KRIITTISET KOHDAT SUOMALAISESSA JÄRJESTELMÄSSÄ

Kun palataan perusoikeuskollisioon velkojan ja velallisen tai sivullisen oikeusturvan välillä sekä oikeuden ydinsisältöön ja rajoituksen hyväksyttävyyteen perustuslain 21 §:n ja ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan valossa, voidaan ensinnäkin todeta, että kollisio vallitsee tässä tapauksessa kahden samanlaisen oikeuden välillä. Suoja kohdistuu tuomioistuimeen pääsyyn. Pyrittäessä soveltamaan näitä oikeuksia yhteen voidaan todeta, että velkojan oikeus saada tuomioon perustuva täytäntöönpano päätökseen voi jäädä saavuttamatta, mikäli mahdollisuus valittaa turvattaisiin lopullisesta tilityksestä huolimatta. Muutoksenhakuprosessi voisi viivästyttää tilityksen todellista ratkaisua huomattavan pitkään. Tällöin täytäntöönpanon tehokkuusfunktio jäisi täyttämättä ja täytäntöönpanovaihe voisi alkaa muistuttaa ensi vaiheen tuomioistuinprosessia, mikä ei ole täytäntöönpanon tarkoitus. Velallisen tai sivullisen valitusoikeuden rajoitukselle on lähtökohtaisesti hyväksyttävät perusteet. Kuitenkin täytäntöönpanon tehokkuudesta johtuva ehdoton ja poikkeukseton valitusrajoitus puuttuisi ilmiselvästi tuomioistuimeen pääsyn ytimeen.

Täytäntöönpanon keskeytysjärjestelmästä johtuu, että rajoitus ei ole ehdoton ja poikkeukseton vaan sisältää takeet velallisen ja sivullisen oikeusturvan toteutumiseen. Täytäntöönpanon keskeytysjärjestelmä kokonaisuudessaan ja erityisesti ulosottomiehen ulosottokaaren 6 luvun 15 §:n mukainen velvollisuus keskeyttää tilitys lieventävät valitusoikeuden rajoituksen vaikutuksia siinä määrin, että niiden voidaan katsoa estävän tuomioistuimeen pääsyn keskeisen ytimen mitätöimisen.⁵⁰¹ Ulosottomiehen määräämällä tilityksen keskeytyksellä järjestetään tuomioistuimelle mahdollisuus harkita täytäntöönpanon keskeyttämistä, jolla voidaan tarvittaessa estää tilitys. Jo tässä vaiheessa voidaan katsoa pääsyn tuomioistuimeen täyttyneen ainakin siten, ettei tämän oikeuden olennainen ydin vaarannu. Verrattaessa rajoituksessa käytettyjä keinoja suhteessa sääntelyn tavoitteisiin suhteellisuusperiaatteen edellyttämin tavoin voidaan rajoituksen keinoissa nähdäkseni huomioida myös täytäntöönpanon keskeytysjärjestelmä kokonaisuudessaan. Tilitys rajoituskeinona ei ole sillä tavoin ehdoton, että se olisi valittajan ja tuomioistuimen vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella. Yhdistettynä tilityksen ja täytäntöönpanon keskeytysmahdollisuuteen tilityksestä johtuvaa valitusoikeuden rajoitusta voidaan pitää suhteellisuusperiaatteen mukaisena.

⁵⁰¹ Tässä yhteydessä mainittakoon myös edellä käsitellyt säännökset, joissa lopullinen tilitys edellyttää joko kauppakirjan tai asianosaisluettelon vaativan myynnin ja jaon lainvoimaisuutta (UK 6 luku 14 §) tai ulosottoa edeltäneessä oikeudenkäynnissä annetun ulosottoperusteen lainvoimaisuutta (UK 6 luku 13 §).

Kaikkein olennaisin oikeusturvan tae suomalaisessa tilitysjärjestelmässä on ulosottokaaren 6 luvun 15 §:n säännös tilityksen keskeytyksestä. Se ensi vaiheen keskeytysmenettelynä tosiasiallisesti mahdollistaa pääsyn tuomioistuimeen. Tätä säännöstä onkin syytä soveltaa, kuten edellä on todettu, sanamuotonsa mukaan viran puolesta eikä edellyttää asianosaiselta välttämättä keskeytysvaatimusta. Pykälän 2 momentin poikkeusta, joka koskee muun muassa selvästi perusteetonta väitettä tai vaatimusta, on syytä tulkita suppeasti.⁵⁰² Lisäksi pykälän 3 momentissa säädettyyn mahdollisuuteen pidentää tilityksen keskeytysaikaa erityisestä syystä on syytä tarttua silloin, kun lyhyt keskeytysaika voisi estää pääsyn tuomioistuimeen. Sääntelyn tarkoituksena on, että muutoksenhakija saa tilaisuuden esittää keskeytyspyynnön tuomioistuimelle.⁵⁰³

Koska täytäntöönpano voi jatkua ulosottomenettelyssä ilman keskeytysmääräystä tilitykseen saakka, tuomioistuimen keskeytysasiassa antamalle päätökselle tulee pääasian ratkaisuun rinnastuva merkitys silloin, kun täytäntöönpanoa ei keskeytetä ja valitus jää tutkimatta tilityksen vuoksi. Huomattava on, että keskeytystä koskevaan päätökseen ei saa erikseen hakea muutosta (UK 10 luku 25 §). Sen sijaan pääasian ratkaisuun, jolla valitus on jätetty tutkimatta tilityksen perusteella, saa hakea muutosta. Pääasia on kuitenkin ratkennut tosiasiasa täytäntöönpanon keskeytysharkinnan yhteydessä, ja tähän harkintaan tulee olla mahdollisuus puuttua haettaessa pääasiaan muutosta.

Täytäntöönpanon keskeytyspäätös on lähtökohtaisesti tarkoitettu nopeaksi välineeksi puuttua täytäntöönpanoon ennen pääasian perusteellista käsittelyä. Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2015:35 todennut kyseessä olevan summarinen menettely, jossa valituksen menestymismahdollisuuksia on mahdoton perusteellisesti arvioida. Siksi, jos asiaan liittyy tulkinnanvaraisia kysymyksiä ja täytäntöönpanon jatkaminen tosiasiasa estäisi pääsyn tuomioistuimeen, on korkeimman oikeuden mukaan perusteltua keskeyttää täytäntöönpano, jollei ole painavia vastasyitä. Korkein oikeus myös edellyttää, että keskeytyspäätöstä tehtäessä tulee huomioida keskeytysääntelyn tarkoitus tuomioistuimeen pääsyn turvaajana ja se, että lopullisesta tilityksestä seuraava valitusoikeuden estyminen rajoittaa tuomioistuimeen pääsyä. Korkeimman oikeuden kanta sisältää järjestelmän keskeisen ytimen perustuslain 21 §:n ja ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan kriteerien valossa. Lainsoveltajan on mieltettävä täytäntöönpanon keskeytysharkinnan merkitys suhteessa tähän kriteeristöön. Toisaalta on otettava

⁵⁰² Ks. vastaavan ulosottolain säännöksen säätämiseen johtanut hallituksen esitys, jonka mukaan selvästi perusteettoman väitteen tai vaatimuksen kriteeriä on rajatapauksessa tulkittava muutoksenhakijan eduksi. HE 13/2005 vp, s. 185. Ks. myös Linna – Leppänen 2015, s. 707: epäselvässä tilanteessa täytäntöönpano kannattaa keskeyttää.

⁵⁰³ HE 13/2005 vp, s. 26. Ks. myös s. 186, jossa esimerkkinä mainitaan monimutkaisessa asiassa vaadittava lisäaika muutoksenhakemuksen laatimiseksi. Lindfors puolestaan mainitsee esimerkkinä tilanteen, jossa käräjäoikeus ei ehtisi ottaa lainkaan kantaa täytäntöönpanon keskeyttämiseen. Lindfors 2007, s. 297.

huomioon ulosottokaaren 10 luvun 20 §:n 1 momentti, jonka mukaan keskeytyspyyntö on ratkaistava heti. Lopullisen tilityksen mahdollisuus johtaa siihen, että keskeytyspöytäkirjaan olisi panostettava sen summaarista tarkoitusta selvästi enemmän. Tämä on ristiriidassa keskeytyspyynnön käsittelylle säädetyn kiireellisyysvaatimuksen kanssa. Olennaisinta joka tapauksessa on tiedostaa tämän täytäntöönpanon keskeyttämistä koskevan ratkaisun merkitys valituksen tutkimisen ja siten perustuslain 21 §:ssä ja ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa turvautuneen tuomioistuimeen pääsyn kannalta.⁵⁰⁴

Kuten Olsby-tapaus osoittaa, järjestelmän oikeutuksesta huolimatta yksittäinen soveltamistilanne voi johtaa siihen, että pääsy tuomioistuimeen tosiasiaassa estyy. Suomalainenkin järjestelmä sisältää kriittisiä kohtia, joissa tilitys saattaa edetä ennen kuin asianosainen tai sivullinen tulee edes tietoiseksi oikeudeltaan hakea muutosta. Erityinen turvaava merkitys on ulosottokaaren 6 luvun 15 §:n 1 momentin 4 kohdalla, joka koskee tilityksen keskeytystä tilanteessa, jossa ulosottomies havaitsee tilityksen voivan tehdä tyhjäksi sellaisen henkilön oikeuden muutoksenhakuun, joka on ilmeisesti tietämätön oikeuksiinsa vaikuttavasta täytäntöönpanotoimesta. Tämä säännös ei kuitenkaan turvaa sellaisen sivullisen oikeutta muutoksenhakuun, josta ulosottomies ei tiedä.⁵⁰⁵

Toinen kriittinen kohta liittyy jatkomuutoksenhakuun, käräjäoikeudesta hovioikeuteen tai edelleen korkeimpaan oikeuteen. Silloin pääsy tuomioistuimeen on ensimmäisen kerran jo toteutunut. Oikeus hakea muutosta turvataan perustuslain 21 §:ssä. Sen sijaan ihmisoikeussopimuksen 6 artikla ei nimenomaisesti takaa tätä oikeutta. Jos muutoksenhakumahdollisuus on kansallisesti säädetty, 6 artiklan kriteerejä tulee kuitenkin noudattaa, myös tuomioistuimeen pääsyn osalta.⁵⁰⁶ Näin ollen kysymys on pääsystä tuomioistuimeen kussakin muutoksenhakuasteessa.

Jatkomuutoksenhakuvaiheessa ulosottomiehen määräämä tilityksen keskeytys ei yleensä enää ole voimassa eikä muutoksenhakutuomioistuimen ratkaisun jälkeen myöskään tämän tuomioistuimen antama keskeytysmääräys. Tuomioistuimen hylättyä valituksen täytäntöönpano voi jatkua, jos eri määräystä ei anneta. Ulosottokaaren 10 luvun 22 §:n mukaan keskeytysmääräyksen voimassaoloaikaa on mahdollista kuitenkin pidentää, kunnes annettava pääasiaratkaisu tulee lainvoimaiseksi tai ylempi tuomioistuin antaa asiassa uuden määräyksen. Tämänkin sääntelyn merkitys tuomioistuimeen pääsyn kannalta on syytä tiedostaa. Olennaista valittajan oikeusturvan kannalta on, että ulosottomies saa tiedon jatkovalituksesta ja että hovioikeus tai korkein oikeus ehtii harkita, onko täytäntöönpanon keskeyttämismääräyksen antamiselle, pyynnön johdosta tai

⁵⁰⁴ Lindfors suosittaa perus- ja ihmisoikeuksien huomioon ottamiseksi pitämään täytäntöönpanon keskeyttämistä vahvana pääsääntönä muutoksenhakutilanteissa. Lindfors 2015, s. 312.

⁵⁰⁵ Lindfors 2014, s. 226. Ks. myös Linna – Leppänen 2015, s. 707.

⁵⁰⁶ Ks. esim. Mikulová v. Slovakia (6.12.2005) ja Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 336–337.

viran puolesta, aihetta. Selkein ratkaisu olisi turvata tämä tiedonkulku lain ta-solla. Ulosottokaaren 10 luvun 20 §:n 2 momentissa veloitetaan tuomioistu-in ilmoittamaan vain keskeytysmääräyksestä, sen muuttamisesta ja asiassa anne-tusta ratkaisusta heti, ei sen sijaan keskeytyspyynnöstä tai -harkinnasta ennen keskeytysmääräyksen antamista tai edes valituksen vireilletulosta. Ensimmäi-sen tuomioistuinasteen kohdalla tieto valituksesta tulee ulosottoviranomaiselle automaattisesti ulosottokaaren 11 luvun 3 ja 4 §:n nojalla: valitus on toimitet-tava Ulosottolaitokselle, ja se tulee vireille käräjäoikeudessa, kun valituskirjel-mä on toimitettu Ulosottolaitokselle. Jotta pääsy tuomioistuimeen tosiasiasa ja konkreettisesti tulee turvatuksi, on valituksen tultua vireille hovioikeudessa tai korkeimmassa oikeudessa suositeltavaa olla tuomioistuimesta yhteydessä ulos-ottomieheen. Tämä on tarpeen jo täytäntöönpanovaiheen tiedustelemiseksi.⁵⁰⁷ Viranomaisten molemminpuolinen informaatio takaa sen, ettei oikeusturva-aukkoja pääse muodostumaan ja että mahdollinen täytäntöönpanon jatkuminen lopulliseen tilitykseen saakka on oikeaan tietoon perustuva ratkaisu.

Erikseen on vielä syytä käsitellä tilityksen vaikutusta ylimääräiseen muu-toksenhakuun. Korkein oikeus on kahdessa ratkaisussaan (KKO 2001:115 ja KKO 2004:62) päätnyt katsomaan, että vastaavilla perusteilla kuin säännön-mukaisen muutoksenhaun tilanteessa – erityisesti koska velkojalle jo tilitetty-jä varoja ei voitaisi määrätä palautettaviksi – purkuhakemus oli jätettävä tutki-matta. Kumpikaan ratkaisusta ei ollut yksimielinen. Ratkaisussa KKO 2004:62 enemmistökin katsoi ennen valitusmääräajan päättymistä tapahtuneen varojen nopean tilityksen olleen omiaan vaarantamaan sivulliselle perustuslain 21 §:n nojalla kuuluvaa oikeusturvaa. Esittelijä ja vähemmistöön jäänyt jäsen katsoi-vat tuolloin voimassa olleen valitusrajoitusta koskevan ulosottolain 10 luvun 1 §:n 2 momentin soveltamisen johtaneen lopputulokseen, joka on ilmeises-sä ristiriidassa perustuslain 21 §:n 1 momentin kanssa, ja antoivat perustuslain 106 §:n nojalla etusijan mainitulle perustuslain säännökselle. Ratkaisua kom-mentoinut Lindfors on niin ikään katsonut, että järjestelmä, jossa nopea tilitys johtaa siihen, ettei valitusta tutkita säännönmukaisin eikä ylimääräisin muutok-senhakukeinoin, ei täyty perus- ja ihmisoikeuksien vaatimuksia.⁵⁰⁸ Tapaukses-sa on ollut käsillä ehkä räikein valituksen tutkimatta jättämisen tilanne: valit-tajana oli sivullinen, joka väitti ulosmitatun omaisuuden kuuluvan hänelle, ja varat oli tilitetty jo ennen valitusmääräajan päättymistä. Korkeimman oikeu-den enemmistö kuitenkin katsoi, ettei tutkimatta jättämistä koskevan päätöksen purkaminen ole mahdollista, sillä vaikka valitus sen jälkeen tutkittaisiin ja hy-väksyttäisiin, ei velkojalle tilitettyjä varoja voitaisi määrätä valitusasiassa pa-lautettavaksi. Sivullisen oikeusturvakeinoksi on siten jäänyt vahingonkorvaus-tai edunpalautuskanne.

⁵⁰⁷ Ks. Linna 2018, s. 209.

⁵⁰⁸ Lindfors 2004, s. 453.

Ensiksi on todettava, että ulosottokaaren 11 luvun 1 §:n 2 momentin valitusrajoitus ei koske ylimääräistä muutoksenhakua. Tilanne on tältä osin sääntelemätön. Toisaalta mitä tulee tuomioistuimeen pääsyyn, ihmisoikeussopimuksen 6 artikla ei pääsääntöisesti koske ylimääräistä muutoksenhakua.⁵⁰⁹ Koska ulosottokaari ei aseta estettä purkuhakemuksen tutkimiselle, tulisi purkuhakemus käsitellä sitä koskevien sääntöjen mukaisesti. Tällöin keskeiseksi kysymykseksi nousee hakijan purkuintressi tai oikeussuojan tarve. Tuomion purkamisesta täytyy olla hakijalle jotain hyötyä. Sellaiseksi voidaan katsoa mahdollisuus vaatia esimerkiksi vahingonkorvausta.⁵¹⁰ Purkuintressi ei poistu pelkästään siksi, että hakija on jo täyttänyt tuomioon perustuvan suoritusvelvollisuutensa.⁵¹¹

Korkein oikeus on mainituissa ratkaisuissa KKO 2001:115 ja KKO 2004:62 katsonut, ettei purkuhakemuksen hyväksyminen tosiasiaassa muuttaisi mitään, koska tilitettyjä varoja ei voitaisi määrätä palautettaviksi. Valituksen tutkimatta jättämistä koskevan ratkaisun purkaminen johtaisi siihen, että valitus otettaisiin tutkittavaksi. Vaikka valitus tämän jälkeen hyväksyttäisiin, varoja ei voitaisi saada palautetuksi. Korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä tätä varojen palauttamisen mahdottomuutta pidetään annettuna asiantilana – ja se toimii myös purkuhakemuksen tutkittamatta jättämisen perusteena. Täytyy huomioda, että kyseinen peruste on, kuten edellä on todettu, peräisin ulosottolainsäädännön lainvalmisteluasiakirjoista. Edellä olen katsonut tilityksestä johtuvan valitusrajoituksen voivan perustua perus- ja ihmisoikeuksiin kuuluvan oikeusturvan ja sitä kautta omaisuuden suojan punnintaan, ei niinkään käytännöllisiin varojen perintään liittyviin syihin. Velkojan velvollisuutta palauttaa tilitetyt varat on pidetty mahdollisena silloin, kun ulosottoperusteena oleva tuomio kumotaan (UK 2 luku 16 §). Tällöin kuitenkin on kyse koko täytäntöönpanon perustasta, jota tuomion kumoamisen johdosta ei enää ole. Samaa järjestelyä ei ole pidetty mahdollisena yksittäisen ulosottotoimen osalta silloin, kun varat on jo lopullisesti tilitetty.

Korkeimman oikeuden purkuhakemuksen tutkimatta jättämisen perustelu kytkeytyy pääasiansa sillä tavoin, että voi kysyä, onko kysymys tutkimatta jättämisestä tosiasiaassa otettu tutkittavaksi. Toisin sanoen voidaan kysyä, pitäisikö purkuhakemus ottaa tutkittavaksi sen toteamiseksi, ettei se voi menestyä, mikäli ulosottokaaren 11 luvun 1 §:n 2 momentin soveltamista pidetään tilanteessa oikeana. Sama tutkimisen mahdottomuus koskisi muuten korkeimman oikeuden perustelujen johdosta säännönmukaistakin muutoksenhakua. Tutkimatta

⁵⁰⁹ Ks. esim. Huhtamäki v. Suomi (6.3.2012), Heikkilä – Hirvelä 2017, s. 337–338, Koponen 2017, s. 17 ja Vähätalo 2019, s. 313. Ihmisoikeustuomioistuin itse määrittelee, milloin kysymys on ylimääräisestä muutoksenhausta. Ks. Bochan v. Ukraina No. 2 (5.2.2015) ja Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila 2018, s. 560–562.

⁵¹⁰ Rautio 2021, s. 1215.

⁵¹¹ Leppänen – Välimaa 1998, s. 134.

jättämistä koskevaan ratkaisuunhan saa hakea muutosta. Korkein oikeuskin on ottanut käsiteltäväkseen ulosottovalituksen tutkimatta jättämistä koskevat ratkaisut tapauksissa KKO 2014:28 ja KKO 2015:35, joita on edellä Olsby-tapauksen yhteydessä käsitelty. Korkein oikeus ei ole jättänyt sille tehtyä muutoksenhakemusta tutkittavaksi ottamatta sen vuoksi, ettei tilitettyjä varoja saataisi perittyä takaisin, vaikka valitus tutkittaisiin. Se on myöntänyt valitusluvan ja antanut valitukseen asiaratkaisun, jolla se on pysyttänyt hovioikeuden tutkimatta jättämistä koskevan ratkaisun. Mikäli korkein oikeus olisi päätenyt hyväksymään sille tehdyn valituksen, olisi se merkinnyt juuri ulosottovalituksen tutkittavaksi ottamista, asian palauttamista uudelleen käsiteltäväksi ja mahdollisesti valituksen hyväksymistä eli juuri tilannetta, jota on pidetty purkuhakemuksen tutkimisen esteenä.⁵¹² Katson näin ollen, että purkuhakemusta ei tulisi jättää tutkimatta aineelliseen lainsäädäntöön ja sen esityölausumaan liittyvällä mahdollisesti tulkinnallisella perusteella, josta purkuhakemuksessa juuri on kysymys. Eri kysymys on se, täyttyykö jokin oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 7 §:n 1 momentin purkuedellytyksistä.⁵¹³

4.5 YHTEENVETO

Kokoavasti voidaan todeta, että suomalaisessa järjestelmässä tuomioistuimeen pääsyn tae on ulosottomiehen ulosottokaaren 6 luvun 15 §:n nojalla tekemä päätös tilityksen keskeytyksestä. Tätä keskeytysharkintaa tehdessään ulosottomies on paljon vartijana. Tässä harkinnassa ensisijaisesti ratkaistaan perustuslain 21 §:ssä ja ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa turvattuun oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluva pääsy tuomioistuimeen. Huomionarvoista on se, että lopullisen tilityksen suorittamisesta ja täytäntöönpanon keskeyttämisestä päättää sama viranomainen, jonka ratkaisu on valituksen johdosta tuomioistuimen arvioitavana. Tähän nähden suositeltavin olisi lainsäädäntöratkaisu, jossa asian jo ratkaisseelle viranomaiselle jää mahdollisimman vähän harkintavaltaa keskeytyksen suhteen.⁵¹⁴ Ensi asteen täytäntöönpanoviranomainen saattaa tosiasiasa ratkaista sen, tutkitaanko valitus tuomioistuimessa vai ei. Ihan keskeistä järjestelmän oikeutuksen kannalta on valittajan oikeus luottaa säädettyyn valitusmääräaikaan ja mahdollisuuteen esittää siinä ajassa täytäntöönpanon keskeytyspyyntö. Tämän jälkeen vastaava harkinta siirtyy tuomioistuimelle täytäntöönpanon keskeytystä koskevan järjestelmän kautta. Tuomioistuimella on valta keskeyttää täytäntöönpano ja määrätä siten valituk-

⁵¹² Ks. ratkaisut KKO 2001:71 ja 2011:98, joissa korkein oikeus on katsonut, että valitus pitää tilityksestä huolimatta tutkia, koska kyse ei ole ollut lopullisesta tilityksestä.

⁵¹³ Vastaavasti esittelijä ja eri mieltä oleva jäsen ratkaisussa KKO 2001:115.

⁵¹⁴ Ks. myös Lindfors 2008, s. 159.

sen tutkimisesta instanssijärjestyksen periaatteen mukaisesti. Järjestelmä toimii ja täyttää oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kriteerin pääsystä tuomioistuimeen, kunhan tieto kulkee ulosottoviranomaisen ja tuomioistuimen välillä. Olennainen oikeusturvan tae on myös aito ja todellinen muutoksenhakumahdollisuus, viimeisenä varaventiilinään ylimääräinen muutoksenhakumahdollisuus, ratkaisuun, jolla ulosottovalitus on lopullisen tilityksen perusteella jätetty tutkimatta.

VI LOPUKSI

Tämä tutkimus on lähtenyt liikkeelle ulosottovalitusprosessin erityispiirteistä. Niihin erityispiirteisiin tämä tutkimus myös päättyy. Ulosottovalitusprosessin erityispiirteet perustuvat ensi asteen ulosoton ominaisuuksiin. Verrattaessa ulosottotäytäntöönpanoa siviili- ja hallintoprosessiin ja arvioitaessa ulosoton tehtäviä siviiliprosessuaalisen funktiokeskustelun avulla on voitu päätyä siihen, että ulosottotäytäntöönpano muodostaa erillisen, tosin tuomioistuinmenettelyä kronologisesti seuraavan, prosessin, joka on pääasialliselta luonteeltaan lainkäyttöä. Tätä lainkäyttötehtävää hoitaa viranomainen, joka sijoittuu tiukan kolmijako-opin mukaisesti hallintoon. Ymmärrettäessä lainkäyttö tuomiovaltaa laajemmaksi käsitteeksi on mahdollista puhua tuomioistuinorganisaation ulkopuolisesta lainkäyttöviranomaisesta. Ulosoton voidaan katsoa toteuttavan täytäntöönpanofunktion lisäksi siviiliprosessuaalisia oikeussuoja-, sanktiomekanismi- ja konfliktinratkaisufunktioita, joskin erityisin painotuksin. Leimallista ulosottomenettelylle on summaarisuus ja ratkaisujen tosiasiallisuus. Ne muodostuvat toimista ja toimituksista. Ulosottoviranomaisten toimintaa ohjaa myös virallistoimintoisuus. Todistelun vastaanottaminen on rajoitettua, ja toisaalta käytössä ovat näytölliset omistusoikeusolettamat. Menettely on vaiheittaista, ja muutoksenhakumahdollisuus on näissä vaiheissa toistuva.

Ulosottotäytäntöönpanon jo lähtökohtaisesti erityislaatuinen asetelma heijastuu ulosoton muutoksenhakuun, jossa on kyse tuomioistuimen lainkäyttötoiminnasta. Ulosottovalitusmenettely on erityinen prosessi, joka ei sellaisenaan rinnastu siviiliprosessiin tai yleiseen muutoksenhakuprosessiin. Ensimmäisenä muutoksenhakuasteena toimii käräjäoikeus, ja muutoksenhaun kohteena on tyypillisesti ulosottoviranomaisen tosiasiallinen toimi, kuten ulosmittaus. Tämän toimen ja siten ensi asteen viranomaisen perustelut ilmenevät yleensä ulosottokaaren 11 luvun 10 ja 11 §:ssä tarkoitetusta lausunnosta jälkikäteen. Ulosottovalitus käsitellään riita-asialle tyypillisessä kaksiasiansaissaussuhteessa. Henkilötodistelun vastaanottaminen tulee muutoksenhakuvaiheessa ensimmäisen kerran mahdolliseksi. Samalla ensi asteen näytölliset omistusoikeusolettamat poistuvat. Ulosottovalitusta käsiteltäessä täytäntöönpano voi jatkua, ellei sitä keskeytetä. Kuvaavinta olisikin puhua ulosottovalituksen kohdalla täytäntöönpanovalituksesta. Se ilmentää parhaiten niin muutoksenhaun kohdetta kuin dynaamista oikeustilaa valituksen käsittelyn aikana.

Muutoksenhaussa vastakkain ovat tyypillisesti tavoitteet tuomioistuinten ratkaisujen oikeellisuudesta sekä toisaalta niiden pysyvyydestä ja oikeusvarmuudesta. Ulosottovalitusmenettelyssä erityinen painoarvo on lisäksi tehokkuudella ja nopeudella kuten ensi asteen ulosottomenettelyssäkin. Toisaalta ensi asteen ulosottomenettelyn summaarisuus asettaa erityisen vaatimuksen kontrolloida ratkaisujen oikeellisuus muutoksenhakuvaiheessa. Valitus on ulosottokaaren 11 luvun 15 §:n 2 momentin mukaan käsiteltävä kiireellisenä. Tähän nähden jatkokäsittelylupajärjestelmän hovioikeudessa voidaan katsoa jopa

edistävän ulosottovalitusprosessin tavoitteita. Muutoksenhakutuomioistuimen on ulosottovalitusasiassa oikeussuojan antamisen, konfliktinratkaisun ja käytäytymisen ohjaamisen lisäksi oikaistava alemman viranomaisen yksittäinen menettely tai ratkaisu sekä ohjattava alempien viranomaisten menettelyä ja ratkaisuja yleisestikin. Oikaisutehtävä aktualisoituu suhteellisen pienessä osassa ulosottoasioita; sen sijaan ohjausvaikutus voi olla laaja.

Ulosottovalitukset voidaan jakaa neljään tyyppiin: paitsi menettelyllisiin ja aineellisiin valituksiin myös ulosoton perusteeseen ja yksittäisiin toimiin kohdistuviin valituksiin. Menettelyä koskeva valitus voi kohdistua koko menettelyn perustaan, jolloin kyse on oikeudenkäynnin prosessinedellytyksiin rinnastuvista täytäntöönpanon edellytyksistä. Menettelyä koskeva valitus voi kohdistua myös yksittäiseen päätökseen tai toimitukseen, jota väitetään rasittavan menettelyvirhe. Ulosottoperusteeseen ja sen antamisen jälkeiseen aikaan kohdistettuja väitteitä, kuten saatavan vanhentumisväitettä, voidaan pitää aineellisina, samoin kuin yksittäiseen toimeen liittyviä omistusoikeuskysymyksiä. Menettelyllisen ulosottovalituksen käsittelyssä on nähtävissä hallintolainkäyttöllisiä piirteitä, kun puolestaan aineellisen ulosottovalituksen käsittelyssä korostuvat riita-asian käsittelylle tyypilliset piirteet.

Ulosottovalituksen käsittelyjärjestys kärjäoikeudessa on järjestetty turhan mutkikkaasti kahdenkertaisiin viittaussäännöksiin oikeudenkäymiskaaren hakemus- ja riita-asioita koskeviin säännöksiin. Ulosottovalitusasia ei muutoksenhakuluonteensa vuoksi vireilletulotavaltaan tai sisällöltään rinnastu riita-asiaan. Vielä vähemmän ulosottovalitusasialla on yhtäläisyyksiä hakemusasiaan, eikä viittaussääntely oikeudenkäymiskaaren hakemusasioita koskevaan 8 lukuun täytä tarkoitustaan. Ulosottovalituksen menettelysääntely olisikin syytä keskittää ulosottokaareen hovioikeudessa toimitettavaa pääkäsittelyä käsittelevää oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 25 §:ää vastaavin viittauksin kärjäoikeuden pääkäsittelyä koskeviin menettelysäännöksiin.

Ulosottotäytäntöönpanon vaiheittaisuus on määräävä tekijä myös arvioitaessa erillisiä prosessikonstruktioita: oikeusvoima- ja tilitysvaikutusta ulosotossa. Tämä vaiheittaisuus ja oikeussuojakeinojen moninaisuus tekee oikeusvoiman arvioinnista ulosotossa monimutkaisen. Ulosottovalitusasiassa annetun ratkaisun katson olevan voimassa vain kyseisessä ulosottoasiassa, eli ratkaisulta puuttuu toiseen ulosottoasiaan ulottuva oikeusvoimavaikutus. Perustelu palautuu riita- ja ulosottoasioiden järjestelmien eroihin ja on ennen kaikkea rakenteellinen. Oikeusvoimaa on perinteisesti arvioitu tuomioistuimessa vireille saatetuissa asioissa. Oikeusvoimavaikutuksella pyritään estämään uuden identtisen kanteen vireille saattaminen tuomioistuimessa. Ulosottotäytäntöönpano ei tule vireille eikä tapahdu tuomioistuimessa. Vasta ulosottomuutoksenhaku on luonteeltaan tuomioistuinmenettelyä. Näin ollen tuomioistuimen ulosottovalitusasiassa antaman ratkaisun vertailulle ei ole järkevää kohdetta. Uuden kanteen

nostamista tuomioistuimessa ja ulosottohakemuksen jättämistä ulosottoviranomaiselle ei voida rinnastaa sillä tavoin, että voitaisiin edes arvioida, estääkö aiemmassa asiassa tuomioistuimessa annettu ratkaisu uuden ulosottohakemuksen tekemisen. Jokainen uusi hakemus perustaa uuden ulosottoasian. Hakemuksen kohde on eri, koska sen perustana on velkojan eri saatava. Oikeusvoimavaikutusta kahden eri ulosottoasian välillä ei voi asioiden erillisyyden vuoksi vallita. Ulosottovalitus kohdistuu yleensä päätöksen sijasta tosiasialliseen toimeen tai toimitukseen. Aikaisemman oikeusvoimaisen tuomioistuinratkaisun vertaaminen tosiasiallisiin täytäntöönpanotoimituksiin ei tule myöskään rakenteellisesti kysymykseen. Niiden toimittamisesta päättää ulosottomies, eikä niitä voi rinnastaa asianosaisaloitteiseen kanteen vireillepanoon. Korkein oikeus vaikuttaa verranneen ulosottovalitusasiassa annettua tuomioistuinratkaisua tuomioistuimessa vireille saatettuun valitukseen. Oikeusvoimavaikutuksen tarkoitus ei ole kuitenkaan estää muutoksen hakemista vaan uuden kanteen nostaminen. Koska ratkaisu ei voi estää uuden ulosottoasian vireille saattamista, ei se voi estää ulosoton eri vaiheisiin kuuluvaa valitusoikeuttakaan. Kaiken kaikkiaan ulosottoasian vireillepanotapa ja -instanssi, menettelyn täytäntöönpanoluonne, vaiheittaisuus sekä vaiheittain toistuva muutoksenhakumahdollisuus erottavat sen riita-asiasta siinä määrin, ettei siviiliprosessuaalinen oikeusvoimavaikutus voi tulla kysymykseen tai edes järkevästi arvioitavaksi eri ulosottoasioiden välillä.

Saman ulosottoasian sisäistä positiivista oikeusvoimavaikutusta pidän mahdollisena. Yksi ulosottoasia sisältää vaiheittain eteneviä toimia, joista kustakin saa valittaa erikseen ja joista kukin tulee lainvoimaiseksi erikseen. Aiemmassa vaiheessa tuomioistuimen valituksen perusteella valitsema kanta sitoo ulosottoviranomaista samassa asiassa jatkossakin. Vastaava positiivinen oikeusvoimavaikutus voidaan antaa samassa asiassa ulosottomiehen tekemille ratkaisuille samoin kuin itseoikaisupäätökselle. Sen sijaan täytäntöönpanoriidassa annetulla ratkaisulla on siviiliprosessuaalisesti tarkasteltuna negatiivinen oikeusvoimavaikutus, joka estää uuden vastaavan kanteen nostamisen. Ulosottoasiassa täytäntöönpanoriitakanteen johdosta annetulla ratkaisulla voidaan katsoa olevan ainakin samassa ulosottoasiassa positiivinen oikeusvoimavaikutus. Kojoavasti voidaan todeta, että siviiliprosessuaalinen oikeusvoimavaikutus tulee ulosottojärjestelmässä kysymykseen vain rajoitetusti, ulosottotäytäntöönpanon vaiheittaisuuteen ja oikeussuojakeinojen kokonaisuuteen sovitettuna saman asian sisäisenä oikeusvoimana. Eri ulosottoasioiden välistä, ainakaan negatiivista, oikeusvoimavaikutusta ei järjestelmien rakenteellisten erojen vuoksi voida todeta.

Tilitysjärjestelmä ja tilityksen valituksen tutkimatta jättämiseen johtava vaikutus ovat puhtaasti ulosotto-oikeudellisia konstruktioita. Tältä osin on ollut arvioitavana, täyttääkö tämä järjestelmä oikeudenkäynnille laajasti ymmärrettyä asetetun tuomioistuimeen pääsyn kriteerin. Kun otetaan huomioon

täytäntöönpanon keskeytysjärjestelmä sekä ulosottomiehen että tuomioistuimen velvoitteiden osalta, voidaan tulla siihen tulokseen, että järjestely sinänsä kokonaisuutena arvioiden täyttää tämän asianosaisten oikeusturvaa korostavan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kriteerin. Kuitenkin, koska tämä päätelmä perustuu keskeisesti täytäntöönpanon keskeytysharkintaan, ei järjestelmää voida pitää aukottomana. Järjestelmä on perustuslain 21 §:n ja ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan edellytykset täyttävä vain, jos sitä, etenkin siihen kuuluvaa keskeytysääntelyä, tosiasiaassa sovelletaan.

Tässä käsitellyt kaksi valituksen tutkittavaksi ottamisen kriteeriä osoittavat esimerkkeinä, kuinka suuri merkitys järjestelmällä on niin kriteerien tulkinnaissa kuin systemaattisessa arvioinnissa. Siviilioikeudellinen negatiivinen oikeusvoimavaikutus ei ole ulosottojärjestelmään rakenteellisesti sopiva ja siinä rationaalisesti toimiva. Ulosotto-oikeudellinen tilitysvaikutus on perus- ja ihmisoikeuslähtökohdista hyväksyttävä vain, kun tilitys- ja täytäntöönpanon keskeytysjärjestelmät huomioidaan kokonaisuutena. Näihin tutkimuksen erityisessä osassa tehtyihin johtopäätöksiin on johtanut yleisessä osassa määritetty ulosottojärjestelmän erityisluonne, jonka erityisyyttä nämä johtopäätökset osaltaan vahvistavat. Tutkimus toivottavasti johtaa ymmärrykseen siitä, että ulosottovalitusasiat eivät ole varsinaisia riita-asioita eivätkä tavallisia muutoksenhakuasioitakaan. Ulosottovalitus muodostaa oman muutoksenhakutyypin, jota määrittää ulosottotäytäntöönpanojärjestelmä vielä silloinkin, kun asiaa käsitellään tuomioistuimessa. Ympäröivän järjestelmän tunteminen on oikeudellisen ratkaisutoiminnan ja tulkinnan vähimmäisedellytys.

The nature of and prerequisites for enforcement appeal procedure

Enforcement appeal constitutes a special type of legal protection in the Finnish legal system and this type does not have an equivalent in the civil procedure or in the appeal procedure. This specificity of the enforcement appeal has given reason for conducting research on the general theoretical foundation of the enforcement appeal procedure, more precisely enforcement proceedings as subject of appeal and enforcement appeal as remedy, in addition to two barriers to consideration of appeal, namely *res judicata* of a prior judgment and the effect of final remittance. *Res judicata* means that a case in which there has been a final judgment that has become legally valid cannot be raised again in court. The effect of remittance in enforcement proceedings means that enforcement appeal cannot be accepted for consideration in court after the final remittance of the funds that have been collected in the enforcement proceedings (Chapter 11, Section 1, Paragraph 2 of the Enforcement Code). *Res judicata* is a general civil procedure construct. This research investigates whether the civil procedure construct of *res judicata* is applicable to the enforcement appeal system. As for the remittance effect, it is a construct in enforcement law, and in this regard the question to be answered by the research is whether the remittance effect in enforcement proceedings meets the requirement of access to court which is included in the right to a fair trial.

The research is legal-dogmatic. A theoretical method has been applied in the systematisation of the foundations of the enforcement appeal procedure. A practical method has been applied in the interpretation of the prerequisites of the consideration of appeal.

The specificities of the enforcement appeal procedure stem from the enforcement features of the first instance. The enforcement proceeding is carried out after the court proceeding and it can be regarded as a separate proceeding where the enforcement authority applies the law, although the authority is not a court. The enforcement proceeding is carried out in phases and the measures that have been taken in each phase can be appealed to court. The appeal targets the enforcement that is carried out simultaneously, unless the court issues a separate order of a stay of enforcement. This enforcement appeal procedure is different from other legal procedures, such as the general procedure in civil cases and appeal. The findings of the research show that the negative (preclusive) effect of *res judicata* in civil procedure is out of the question as regards enforcement

appeal. Nevertheless, the positive (conclusive) effect of *res judicata* is possible according to the findings of the research. The enforcement remittance system can be regarded as meeting the requirement of access to court as stated in Section 21 of the Constitution of Finland and Article 6 of the European Convention on Human Rights, considering that the remittance system recognises the possibility of stay of enforcement. However, the system is not flawless; it works only if the regulation on stay of enforcement is applied in practice.

The research shows that the system has particular significance in interpretation (systemic rational interpretation). The inapplicability of the negative *res judicata* effect to enforcement appeal follows from the specifics of the first instance enforcement system and the enforcement appeal system. The enforcement remittance system meets the requirement of access to court, which is included in the right to a fair trial, in civil procedure only when the remittance system and the system for stay of enforcement are taken into account as a whole. The research will hopefully increase the understanding of the relevance of the system as well as the specificity of enforcement appeal.

Lähteet

OIKEUSKIRJALLISUUS

- Aalto, Jorma S., Rikostuomion vaikutuksista siviiliprosessissa. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 78. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1968.
- Aalto-Heinilä, Maija, Voiko oikeuslähteiden tulkinta olla objektiivista? *Lakimies* 6–7/2020, s. 903–924.
- Aaltonen, Aimo O., Havaintoja lainkäytöstä. *Lakimies* 1971, s. 575–581.
- Aarnio, Aulis, Oikeudellisen ajattelun perusteista. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 93. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1971.
- Aarnio, Aulis, Laki, teko ja tavoite. Tutkimus tavoitteellisuudesta lain tulkinnassa ja sen soveltamisessa. Lainopillisen ylioppilastiedekunnan kustannustoimikunta 1975.
- Aarnio, Aulis, Mitä lainoppi on? Kustannusosakeyhtiö Tammi 1978.
- Aarnio, Aulis, Oikeussäännösten tulkinnasta. Tutkimus lainopillisen perustelun rationaalisuudesta ja hyväksyttävyydestä. *Juridica* 1982.
- Aarnio, Aulis, Laintulkinnan teoria. Yleisen oikeustieteen oppikirja. Werner Söderström Osakeyhtiö 1989.
- Aarnio, Aulis, Statutory Interpretation in Finland, s. 123–170 teoksessa D. Neil MacCormick – Robert S. Summers (eds), *Interpreting Statutes. A Comparative Study*. Dartmouth Publishing Company 1991.
- Aarnio, Aulis, Oikeussäännösten systematisointi ja tulkinta. Ajatuksia teoreettisesta ja käytännöllisestä lainopista, s. 35–56 teoksessa Juha Häyhä (toim.), *Minun metodini*. Werner Söderström Lakitieto 1997.
- Aarnio, Aulis, Tulkinnan taito. Ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta. WSOY 2006.
- Aer, Janne, Oikeusturva ja oikeudenmukainen oikeudenkäynti hallintolainkäytössä. *Oikeustiede – Jurisprudentia* XXXVI 2003, s. 5–62.
- Alexy, Robert, Oikeusjärjestelmä, oikeusperiaate ja käytännöllinen järki. Suomentaneet saksan kielestä Anja Van Aerschot ja Aulis Aarnio. *Lakimies* 5/1989, s. 618–633.
- Alexy, Robert, *A Theory of Constitutional Rights*. Translated by Julian Rivers. Reprinted. Oxford University Press 2010.
- Andersson, Torbjörn, Rättsskyddsprincipen. EG-rätt och nationell sanktions- och processrätt ur ett svenskt civilprocessuellt perspektiv. *Iustus* 1997.
- Brusiin, Otto, Tuomarin harkinta normin puuttuessa. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 14. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1938.
- Cappelletti, Mauro, *The Judicial Process in Comparative Perspective*. Oxford University Press 1989.
- Dahlberg, Maija, Do You Know It When You See It? A Study on the Judicial Legitimacy of the European Court of Human Rights. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 106. University of Eastern Finland 2015.
- Dahlberg, Maija – Paso, Mirjami, Kansallisen lainsäädännön, ihmisoikeussopimuksen ja unionin oikeuden tavoitteellinen tulkinta – mikä muuttuu? *Lakimies* 7–8/2020, s. 925–953.

- van Dijk, Pieter – van Hoof, Fried – van Rijn, Arjen – Zwaak, Leo (eds), *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. Fifth Edition. Intersentia 2018.
- Dworkin, Ronald, *No Right Answer?*, s. 58–84 teoksessa P. M. S. Hacker – J. Raz (eds), *Law, Morality and Society. Essays in Honour of H. L. A. Hart*. Reprinted. Clarendon Press 1979.
- Dworkin, Ronald, *Taking Rights Seriously*. New Impression with a Reply to Critics. Sixth impression. Duckworth 1991.
- Eerola, Risto, *Prosessin ääriiviivoja. Johdatusta prosessioikeuden perusteisiin*. Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 1996.
- Eisenberg, Melvin A., *The Principles of Legal Reasoning in the Common Law*, s. 81–101 teoksessa Douglas E. Edlin (ed.), *Common Law Theory*. Cambridge University Press 2007.
- Ekelöf, Per Olof, *Processuella grundbegrepp och allmänna processprinciper. Några problem inom den allmänna processrättsläran*. Norstedt & Söners 1956.
- Ekelöf, Per Olof, *Om rätt och moral*, s. 71–83 teoksessa Per Henrik Lindblom (red.), *Process och exekution. Vänbok till Robert Boman*. Iustus 1990.
- Ekelöf, Per Olof – Bylund, Torleif – Edelstam, Henrik, *Rättegång. Tredje häftet. 7. upplagan*. Norstedts Juridik 2006.
- Ekelöf, Per Olof – Edelstam, Henrik, *Rättegång. Första häftet. 8. upplagan*. Norstedts Juridik 2002.
- Ekelöf, Per Olof – Edelstam, Henrik, *Rättsmedlen. 12. upplagan*. Iustus Förlag 2008.
- Ekelöf, Per Olof – Edelstam, Henrik – Pauli, Mikael, *Rättegång. Andra häftet. 9. upplagan*. Norstedts Juridik 2015.
- Ellilä, Tauno, *Sivullisen oikeussuojan takeista ulosotossa erityisesti silmälläpitäen ulosmittausmenettelyä. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 27. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1947*.
- Ellilä, Tauno, *Oikeudenkäynti ja täytäntöönpano. Prosessioikeutta oikeustapausten valossa. 2. uudistettu painos. Werner Söderström Osakeyhtiö 1965*.
- Ellilä, Tauno, *Ulosotto-oikeuden yleiset opit. 2. uusittu painos. Werner Söderström Osakeyhtiö 1970*.
- Ervasti, Kaijus, *Lainkäytön funktiot. Lakimies 1/2002*, s. 47–72.
- Ervasti, Kaijus, *Käräjäoikeuksien sovintomenettely. Empiirinen tutkimus sovinnon edistämisestä riitaprosessissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 207. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 2004*.
- Ervo, Laura, *Ylimmät prosessiperiaatteet. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijät. Lakimiesliiton Kustannus 1996*.
- Ervo, Laura, *Oikeudenmukainen oikeudenkäynti. WSOY 2005*.
- Ganshof van der Meersch, W. J., *Reliance, in the Case-Law of the European Court of Human Rights, on the Domestic Law of the States*. *Human Rights Law Journal* Vol (1) 1980, s. 13–35.
- Gregow, Torkel, *Beviskrav i fråga om anspråk på äganderätt i rättegång och i utsökningsmål*, s. 207–225 teoksessa Olle Höglund – Bertil Bengtsson – Lars Heuman – Hans Ragnemalm (red.), *Festskrift till Lars Welamson*. Norstedt 1988.
- Gregow, Torkel, *Utsökningsrätt. 4. omarbetade upplagan*. Norstedts Juridik 2012.
- Halila, Jouko – Havansi, Erkki, *Ulosotto-oikeuden oppikirja. Lakimiesliiton Kustannus 1986*.
- Halila, Leena, *Hallintolainkäyttömenettelyn oikeusturvatakeista. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 224. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2000*.
- Halila, Leena, *Oikaisuvaatimusjärjestelmän luonteesta ja kehittämisestä oikeusturvakeinona. Oikeustiede – Jurisprudentia XXXIX 2006*, s. 5–96.
- Halila, Leena – Aer, Janne, *Oikaisumenettely hallinnossa. WSOYpro 2011*.
- Harris, David – O’Boyle, Michael – Warbrick, *Law of the European Convention on Human Rights*. Fourth Edition. Oxford University Press 2018.
- Hart, H. L. A., *The Concept of Law*. Clarendon Law Series. Clarendon Press 1961.

- Havansi, Erkki, Ulosotto-oikeuden pääpiirteet. Helsingin yliopiston rikos- ja prosessioikeuden sekä oikeuden yleistieteiden laitos 1998.
- Havansi, Erkki, Oikeudenkäynti ja pakkoäytäntö. Prosessioikeuden oikeusdogmaattiset perusteet. 3. uudistettu painos. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2007.
- Heinonen, Tuuli, Konstitutionaalinen konflikti Suomessa, s. 201–239 teoksessa Tuuli Heinonen – Juha Lavapuro (toim.), Oikeuskulttuurin eurooppalaistuminen. Ihmisoikeuksien murroksesta kansainväliseen vuorovaikutukseen. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2012. (Heinonen 2012a)
- Heinonen, Tuuli, Valtiosääntöoikeus ja oikeuslähdeoppi, s. 179–199 teoksessa Tuuli Heinonen – Juha Lavapuro (toim.), Oikeuskulttuurin eurooppalaistuminen. Ihmisoikeuksien murroksesta kansainväliseen vuorovaikutukseen. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2012. (Heinonen 2012b)
- Helenius, Dan – Linna, Tuula, Siviili- ja rikosprosessioikeus. Alma Talent 2021.
- Hepola, Matti, Oikeusvoimaopin transformaatio. Siviiliprosessioikeudellisen oikeusvoimaopin muuttuminen ja siirtyminen hallinto- ja ympäristöoikeuteen ympäristöluvan pysyvyyden kannalta. Edit 2005.
- Hidén, Mikael – Saraviita, Ilkka, Valtiosääntöoikeuden pääpiirteet. 6. uudistettu painos. Lakimiesliiton Kustannus 1994.
- Hirvelä, Päivi – Heikkilä, Satu, Ihmisoikeudet. Käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön. 2. uudistettu painos. Alma Talent 2017.
- Hirvonen, Ari, Konkreettinen oikeuslähdeoppi: normimateriaasta rakenteisiin ja ratkaisutoimintaan. Lakimies 7–8/2020, s. 954–971.
- Hirvonen, Juhani, Teema-preklusio. Defensor Legis 1995, s. 429–450.
- Hoffrén, Mia – Vuorenperä, Mikko, Vahingonkorvaus, hinnanalennus ja vaatimistaakka. Lakimies 5/2009, s. 779–798.
- Ormia, Lauri, Aineellinen oikeus ja prosessioikeus. Lakimies 1971, s. 157–163.
- Huovila, Mika, Periaatteet ja perustelut. Tutkimus käräjäoikeuden tuomion faktaperusteluista prosessuaalisten periaatteiden valossa tarkasteltuna. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 242. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2003.
- Huovila, Mika, Oikeuslähdeoppi ja oikeudellinen argumentaatio rikostuomion perusteluissa, s. 13–99 teoksessa Mika Huovila – Raimo Lahti – Timo Ojala (toim.), Rikostuomion perusteleminen. Helsingin hovioikeuden julkaisuja 2006. Helsingin hovioikeus 2006.
- Hupli, Tuomas, Täytäntöönpanointressi yrityssaneerauksessa. Insolvenssioikeudellinen tutkimus saneerausvelkojan oikeusaseman perusteista. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 253. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2004.
- Hupli, Tuomas, Siviiliprosessin laillisuustakeita. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Forum Iuris 2012.
- Hurskainen, Aimo, Hallintopäätöksen perusteleminen. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja N:o 63. Joensuun yliopisto 2003.
- Husa, Jaakko, Oikeusvertailu. Teoria ja metodologia. Lakimiesliiton Kustannus 2013. (Husa 2013a)
- Husa, Jaakko, Praktinen oikeusvertailu ja ratkaisuarargumentaatio – opittavaa Euroopasta?, s. 3–16 teoksessa Mirjami Paso – Petri Saukko – Matti Tolvanen (toim.), Iura novit curia. Juhlakirja Veijo Tarukannel. Edit Publishing 2013. (Husa 2013b)
- Husa, Jaakko – Jyränki, Antero, Valtiosääntöoikeus. Systemaattinen yleisesitys Suomen valtiosäännöstä. 2. uudistettu painos. Helsingin Kauppakamari 2021.
- Hänninen, Sakari, Aika, paikka, politiikka. Marxilaisen valtioteorian konstituutiosta ja metodista. Suomen tutkijaliitto 1981.
- Jacob, Marc, Precedents and Case-Based Reasoning in the European Court of Justice. Unfinished Business. Cambridge University Press 2014.

- Jokela, Antti, Oikeudenkäynnin asianosaiset ja valmistelu. Oikeudenkäynti II. 3. uudistettu painos. Talentum Media 2012.
- Jokela, Antti, Pääkäsitellyt, todistelu ja tuomio. Oikeudenkäynti III. 2. uudistettu painos. Talentum Media 2015.
- Jokela, Antti, Oikeudenkäynnin perusteet, periaatteet ja instituutiot. Oikeudenkäynti I. 3. uudistettu painos. Talentum Media 2016.
- Jokela, Antti, Hovioikeusmenettely. 3. uudistettu painos. Alma Talent 2022.
- Jyränki, Antero, Uusi perustuslakimme. Iura nova 2000.
- Jyränki, Antero, Valta ja vapaus. Valtiosääntöoikeuden yleisiä kysymyksiä. 3. laajennettu ja uudistettu laitos. Talentum 2003.
- Jääskinen, Niilo, Oma ja muiden oikeuskäytäntö oikeuslähteenä ylimpien suomalaisten ja eurooppalaisten tuomioistuimien ratkaisutoiminnassa. Lakimies 7–8/2020, s. 1205–1211.
- Kaisto, Janne, Lainoppi ja oikeusteoria. Oikeusteorian perusteista aineellisen varallisuus oikeuden näkökulmasta. Edita Publishing 2005.
- Kaisto, Janne, ”Pantti tai muu vakuus”. Vakuusoikeuden yleisistä opeista erityisesti vakuusluovutuksia ja takaisinsaantilain 14 §:n soveltamisalaa silmällä pitäen. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 275. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2006.
- Kaisto, Janne, Uusiin seikkoihin vetoaminen ja kanteenmuutoskielto. Defensor Legis 5/2013, s. 764–785.
- Karhu, Juha, Perusoikeudet ja oikeuslähteoppi. Lakimies 5/2003, s. 789–807.
- Karhu, Juha, Tilannekohtainen oikeudellinen harkinta ja oikeuslähteoppi, s. 25–38 teoksessa Jyrki Tala – Kauko Wikström (toim.), Oikeus – kulttuuria ja teoriaa. Juhlakirja Hannu Tolonen 2005. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. A. Juhlajulkaisut N:o 16. Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2005.
- Karhu, Juha, Oikeudellinen kokemus oikeuslähteenä. Lakimies 7–8/2019, s. 1068–1075.
- Karhu, Juha, Kohti 2000-luvun oikeuslähteoppia. Lakimies 7–8/2020, s. 1017–1034.
- Kastari, Paavo, Tuomioistuinten riippumattomuus ja demokraattisuus. Lakimies 1971, s. 419–437.
- Kastari, Paavo, Suomen valtiosääntö. Lainopillisen ylioppilastiedekunnan kustannustoimi 1977.
- Kelsen, Hans, Reine Rechtslehre. Zweite, vollständig neu bearbeitete und erweiterte Auflage. Franz Deuticke 1960.
- Kelsen, Hans, Puhdas oikeusoppi. Suomentanut Olli Nikkola saksankielisestä alkuteoksesta Reine Rechtslehre. 2. kokonaan uudistettu painos 1960. WS 1968.
- Keravuori, Marietta, EY-tuomioistuimen ylikansallisen laintulkinnan vaikutus suomalaiseen oikeuslähte- ja laintulkintaoppiin. Vaasan yliopisto 1996.
- Koivuluoma, Anu – Paso, Mirjami – Saukko, Petri – Tarukannel, Veijo – Tolvanen, Matti, Hallintolainkäyttö. 2. uudistettu painos. Alma Talent 2020.
- Koponen, Pekka, Ylimääräinen muutoksenhaku. Alma Talent 2017.
- Koulu, Risto, Hukkuuko riidanratkaisu sovintoon? Oikeus 1995:1, s. 24–35.
- Koulu, Risto, Muutoksenhaku ulosotossa. Lakimiesliiton Kustannus 1997.
- Koulu, Risto, Vaihtoehtona attraktiivinen riidanratkaisu?, s. 259–280 teoksessa Soile Pohjonen (toim.), Sovittelu ja muut vaihtoehtoiset konfliktinratkaisumenetelmät. WSOY Lakitieto 2001.
- Koulu, Risto, Lainkäyttöä vai hallintolainkäyttöä? Lakimiesliiton Kustannus 2012.
- Koulu, Risto, KKO 2013:54. Oikeusvoima tuomion purkamisen edellytyksenä, s. 480–483 teoksessa Pekka Timonen (toim.), KKO:n ratkaisut kommentein I 2013. Talentum 2013.
- Koulu, Risto, Käsitellä vai eikö käsitellä? – käsittelykiellot oikeudenkäynnin esteinä. COMI 2016.

- Koulu, Risto, III Ulosotto-oikeus. 8. Muutoksenhaku ulosotossa, s. 585–606 teoksessa Risto Koulu – Heidi Lindfors – Johanna Niemi, *Insolvenssioikeus*. 4. uudistettu painos. Alma Talent 2017.
- Koulu, Riikka – Koulu, Risto – Koulu, Sanna, Tuomarin roolit tuomioistuimissa. Alma Talent 2019.
- Koulu, Risto – Lindfors, Heidi, *Ulosotto-oikeus*. Edita 2009.
- Kurvinen, Pekka, Uudistetut ulosottoperusteet, s. 30–46 teoksessa *Käytännön ulosotto-oikeutta*. Lakimiesliiton koulutuskeskuksen julkaisusarja N:o 12. Lakimiesliiton koulutuskeskus 1974.
- Kuuliala, Matti – Linna, Tuula – Saranpää, Timo, Siviiliprosessi I. Riita-asian oikeudenkäynnin periaatteet ja toimijat. Alma Talent 2022.
- Laakso, Seppo, Lain esityöt oikeuslähteenä, s. 111–124 teoksessa Allan Rosas (toim.), *Oikeus, demokratia, informaatio*. Oikeusnormien ja oikeuslähteiden muuttuminen. Lakimiesliiton Kustannus 1993.
- Laakso, Seppo, Miksi oikeustiede ei muutu?, s. 539–560 teoksessa Erno Anttila – Mikael Koillinen (toim.), *Hallinto ja hallintolainkäyttö*. Juhljulkaisu Heikki Kulla 1950 – 28/8 – 2010. Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2010.
- Laakso, Seppo, Lainopin teoreettiset lähtökohdat. Tampereen yliopisto 2012.
- Lager, Irma, *Lainkäytön pääasiat*. Lakimiesliiton Kustannus 1994.
- Lappalainen, Juha, *Siviiliprosessioikeus I*. Lakimiesliiton Kustannus 1995.
- Lappalainen, Juha, *Siviiliprosessioikeus II*. Talentum Media 2001.
- Lappalainen, Juha – Hupli, Tuomas, VI Tuomio-opit. 2. Tuomion oikeusvoima. 1. Yleistä oikeusvoimasta. 2. Oikeusvoima siviiliprosessissa, s. 751–778 teoksessa Mikko Vuorenpää – Dan Helenius – Petra Hietanen-Kunwald – Tuomas Hupli – Risto Koulu – Juha Lappalainen – Heidi Lindfors – Johanna Niemi – Jaakko Rautio – Timo Saranpää – Santtu Turunen – Jyrki Virolainen, *Prosessioikeus*. 6. uudistettu painos. Alma Talent 2021.
- Larsson, Sven, Rättskraft och teleologisk metod, s. 449–465 teoksessa Per-Edwin Wallén – Gillis Erenius – Olle Hoflund – Madeleine Löfmarck – Suzanne Wennberg (red.), *Festskrift till Hans Thornstedt*. P. A. Norstedt & Söners Förlag 1983.
- Launiala, Mika, Siviiliprosessuaalisen erillistytäntöönpanon funktioista ja periaatteista. Edilex 2016/8. Julkaistu 29.4.2016 osoitteessa www.edilex.fi/artikkelit/16463 (12.11.2021).
- Launiala, Mika, Obiter dictum – prejudikaatissa muutoin lausuttu. Edilex 2017/37. Julkaistu 6.9.2017 osoitteessa www.edilex.fi/artikkelit/18018 (17.7.2021).
- Launiala, Mika, Ennakkopäätösnormin konstruointi – paikallista, täsmennä, yleistä ja yhteensovita. Edilex 2018/33. Julkaistu 15.10.2018 osoitteessa www.edilex.fi/artikkelit/19104 (17.7.2021).
- Lavapuro, Juha, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen noudattamien tulkintaperiaatteiden kansallisesta sovellettavuudesta. *Defensor Legis* 4/2011, s. 467–479.
- Leppänen, Tatu, Oikeusvoimasta ja velkojen suojasta. *Defensor Legis* 1994, s. 259–276.
- Leppänen, Tatu, Riita-asian valmistelu todistusaineiston osalta. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 217. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1998.
- Leppänen, Tatu – Välimaa, Asko, Muutoksenhaun pääpiirteet. 4. uudistettu painos. Helsingin yliopiston rikos- ja prosessioikeuden sekä oikeuden yleistieteiden laitos 1998.
- Letto-Vanamo, Pia, Access to justice – a concept with many meanings. *Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland* 2–4/2017, s. 233–241.
- Lindblom, Per Henrik, Gruppaltan. Det anglo-amerikanska class actioninstitutet ur svenskt perspektiv. *Norstedts Juridik* 1989.
- Lindblom, Per Henrik, En struntsak. Om process och exekution rörande småbellopp, s. 253–274 teoksessa Per Henrik Lindblom (red.), *Process och exekution*. Vänbok till Robert Boman. Iustus 1990.

- Lindblom, Per Henrik, Civilprocessens roll igår, idag och i morgon. Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland 1993, s. 3–15. (Lindblom 1993a)
- Lindblom, Per Henrik, Studier i processrätt. Norstedts Juridik 1993. (Lindblom 1993b)
- Lindblom, Per Henrik, Processens funktioner – en resa i gränslandet, s. 593–632 teoksessa Åke Frändberg – Ulf Göranson – Torgny Håstad (red.), Festskrift till Stig Strömholm. Del II. Iustus 1997.
- Lindblom, Per Henrik, Progressiv process. Spridda uppsatser om domstolsprocessen och samhällsutvecklingen. Iustus 2000.
- Lindell, Bengt, Sakfrågor och rättsfrågor. En studie av gränser, skillnader och förhållanden mellan faktum och rätt. Iustus Förlag 1987.
- Lindell, Bengt, Partsautonomins gränser – i dispositiva tvistemål och med särskild inriktning på rättsanvändningen. Iustus 1988.
- Lindell, Bengt, Processuell preklusion. Av nya omständigheten eller bevis rörande saken. Norstedts Juridik 1993.
- Lindell, Bengt, Civilprocessen – rättegång samt skiljeförfarande och medling. 5. upplagan. Iustus Förlag 2021.
- Lindfors, Heidi, Ulosottomenettelyn päättyminen ulosottovalituksen esteenä. Lakimies 3/2001, s. 434–454.
- Lindfors, Heidi, KKO 2004:62. Ulosottovalitus ja varojen tilitys velkojille, s. 451–455 teoksessa Pekka Timonen (toim.), KKO:n ratkaisut kommentein I 2004. Talentum 2004.
- Lindfors, Heidi, KKO 2004:93. Ratkaisun sitovuus ja velallisen valitusoikeus keinotekoista järjestelyä koskevassa ulosottoasiassa, s. 181–184 teoksessa Pekka Timonen (toim.), KKO:n ratkaisut kommentein II 2004. Talentum 2005.
- Lindfors, Heidi, Varojen tilitys velkojille – yhä ulosoton muutoksenhaun Akilleen kantapää?, s. 287–303 teoksessa Erkki Havansi – Risto Koulu – Heidi Lindfors (toim.), Oikeudenkäyntejä ja tuomioistuinta. Juhlakirja Juha Lappalainen 60 vuotta. Edita Publishing 2007.
- Lindfors, Heidi, Sivullisen asema ulosotossa – erityisesti omistusolettaman ja keinotekoisien järjestelyjen näkökulmasta. Edita Publishing 2008.
- Lindfors, Heidi, KKO 2012:17. Omistusolettama ja näytön arviointi ulosottovalitusasiassa, s. 148–150 teoksessa Pekka Timonen (toim.), KKO:n ratkaisut kommentein I 2012. Talentum 2012.
- Lindfors, Heidi, KKO 2014:28. Varojen tilitys velkojille muutoksenhaun esteenä ulosotossa, s. 224–226 teoksessa Pekka Timonen (toim.), KKO:n ratkaisut kommentein I 2014. Talentum 2014.
- Lindfors, Heidi, KKO 2015:35. Varojen tilitys velkojille muutoksenhaun esteenä ulosotossa, s. 310–313 teoksessa Pekka Timonen (toim.), KKO:n ratkaisut kommentein I 2015. Talentum 2015.
- Lindfors, Heidi, III Ulosotto-oikeus. 1. Johdanto, s. 425–457 teoksessa Risto Koulu – Heidi Lindfors – Johanna Niemi, Insolvenssioikeus. 4. uudistettu painos. Alma Talent 2017.
- Lindfors, Heidi, KKO 2017:72. Ulosottovalitusasiassa annetun ratkaisun sitovuus, s. 220–221 teoksessa Pekka Timonen (toim.), KKO:n ratkaisut kommentein II 2017. Alma Talent 2018.
- Linna, Tuula, Ulosottorealisoinnista de lege ferenda. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 175. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1987.
- Linna, Tuula, Ändringssökande i utsokningsärenden de lege ferenda I. Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland 1991, s. 466–488.
- Linna, Tuula, Ändringssökande i utsokningsärenden de lege ferenda II. Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland 1992, s. 56–74.
- Linna, Tuula, Ulosoton oikeussuojakeinojen systematiikasta. Kirjoituksia ulosoton oikeussuoja-järjestelmästä, osa 1/3. Lakimies 1/1999, s. 3–20. (Linna 1999a)

- Linna, Tuula, Ulosottovalitus ja hallintokantelu. Kirjoituksia ulosoton oikeussuojajärjestelmästä, osa 2/3. Lakimies 2/1999, s.183–198. (Linna 1999b)
- Linna, Tuula, Täytäntöönpanoriita ja omistusoikeuskollisio. Kirjoituksia ulosoton oikeussuojajärjestelmästä, osa 3/3. Lakimies 3/1999, s. 335–354. (Linna 1999c)
- Linna, Tuula, Ulosotto ja perusoikeudet. Lakimies 5/2000, s. 690–709.
- Linna, Tuula, Todistelu ulosotossa, s. 277–287 teoksessa Ari-Matti Nuutila (toim.), Oikeuden tavoitteet ja menettelyt. Muistokirja Hannu Tapani Klamille. Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2003.
- Linna, Tuula, Ulosotto ja konkurssi – uudistusten jälkeen erillään ja yhdessä, s. 179–195 teoksessa Jarkko Männistö (toim.), Prosessioikeudellisia erityiskysymyksiä. Juhlajulkaisu Antti Jokela 26.1.2005. Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2004.
- Linna, Tuula, Ulosotto-oikeuden yleiset opit – missä ja mitä?, Lakimies 1/2009, s. 3–33.
- Linna, Tuula, Oikeudenkäynnin ja täytäntöönpanon perusteet, s. 254–355 teoksessa Timo Tammilehto (toim.), Oikeusjärjestys. Osa III. 8. täydennetty painos. Lapin yliopisto 2012. (Linna 2012a)
- Linna, Tuula, Prosessioikeuden oppikirja. Talentum 2012. (Linna 2012b)
- Linna, Tuula, Kanteenmuutoskielto, preklusio ja oikeusvoima – prosessioikeuden klassikkoja. Lakimies 3–4/2015, s. 339–366.
- Linna, Tuula, Ulosotto-oikeus III. Erityiset täytäntöönpanon lajit ja oikeussuojakeinot. Alma Talent 2018.
- Linna, Tuula, Ulosottokaaren pääkohdat. Alma Talent 2019.
- Linna, Tuula, Hakemuslainkäyttö – hakemusasioiden käsittely käräjäoikeuksissa. Alma Talent 2022.
- Linna, Tuula – Hupli, Tuomas, Ulosotto ja konkurssi lainkäyttömenettelyinä. Lakimies 4/2001, s. 596–625.
- Linna, Tuula – Leppänen, Tatu, Ulosotto-oikeus II. Ulosmittaus ja myynti. 2. uudistettu painos. Talentum Media 2015.
- Linna, Tuula – Leppänen, Tatu – Kärki, Anssi, Ulosotto-oikeus I. Ulosottomenettely. 3. uudistettu painos. Alma Talent 2022.
- Louekoski, Pekka, Ulosotto valtion tehtäväkentässä, s. 19–35 teoksessa Suomen Kaupunginvoimien Yhdistys ry.: Ulosotto. Suomen Lakimiesliiton Kustannus 1984.
- Lämsineva, Pekka, Perusoikeudet ja varallisuussuhteet. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 235. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2002.
- MacCormick, Neil, Legal Reasoning and Legal Theory. Oxford University Press 1978.
- MacCormick, D. Neil – Summers, Robert S., Interpretation and Justification, s. 511–544 teoksessa D. Neil MacCormick – Robert S. Summers (eds), Interpreting Statutes. A Comparative Study. Dartmouth Publishing Company 1991.
- Makkonen, Kaarle, Oikeudellisen ratkaisutoiminnan ongelmia. Rakenneanalyttinen tutkimus. Lainopillinen ylioppilastiedekunta 1981.
- Mantila, Anu, Hallinto- ja siviiliprosessuaalisten ratkaisujen merkitys rikosprosessissa. Lapin yliopisto 2020. Luettavissa osoitteessa <https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/64441> (31.5.2022).
- Merikoski, V., Hallinto-oikeuden oikeussuojajärjestelmä. 2. uusittu painos. Lainopillisen ylioppilastiedekunnan kustannustoimikunta 1968. (Merikoski 1968a)
- Merikoski, V., Vapaa harkinta hallinnossa. 2. muuttamaton uusintapainos. Lainopillisen ylioppilastiedekunnan kustannustoimikunta 1968. (Merikoski 1968b)
- Minkkinen, Panu, Oikeus- ja yhteiskuntatieteellinen tutkimus – suuntaus, tarkastelutapa, menetelmä? Lakimies 7–8/2017, s. 908–923.
- Myrsky, Matti, Ennakkopäätökset verotuksessa. Talentum 2011.

- Mäenpää, Olli, Hallintoprosessin funktiot, s. 217–237 teoksessa Risto Nuolimaa – Pekka Viher-
vuori – Hannele Klemettinen (toim.), Juhlajulkaisu Pekka Hallberg 1944 – 12/6 – 2004. Suo-
malainen Lakimiesyhdistys 2004.
- Mäenpää, Olli, Hallintoprosessin uudet haasteet. Lakimies 2/2006, s. 143–165.
- Mäenpää, Olli, Oikeudenkäynti hallinto-asioissa. Hallintoprosessioikeuden perusteet. Alma
Talent 2019.
- Mäenpää, Olli, Hallintolaki ja hyvän hallinnon takeet. Edita Publishing 2021.
- Männistö, Jarkko, Siviiliprosessuaalisen oikeusvoimaopin muutoksesta, sen perusteista ja vaiku-
tuksista. Lakimies 1/2004, s. 37–48. (Männistö 2004a)
- Männistö, Jarkko, Oikeustapauksia. Kommentteja. KKO 2003:112. Lakimies 2/2004, s. 324–
331. (Männistö 2004b)
- Männistö, Jarkko, Lainkäytön vaikutuksista, s. 115–125 teoksessa Jyrki Tala – Kauko Wikström
(toim.), Oikeus – kulttuuria ja teoriaa. Juhlakirja Hannu Tolonen 2005. Turun yliopisto 2005.
- Männistö, Jarkko, Theory of Preclusion. Ajatuspaja Käräjä 2013.
- Määttä, Tapio – Soininen, Niko, Ympäristöoikeudellisen ratkaisun teorian rakenneosat ja omi-
naispiirteet. Lakimies 7–8/2016, s. 1028–1053.
- Määttä, Tapio – Soininen, Niko, Systeemisen argumentaation muodot KHO:n ympäristöratkai-
suissa, s. 269–283 teoksessa Kari Kuusiniemi – Outi Suviranta – Veli-Pekka Viljanen (toim.),
Juhlajulkaisu Pekka Vihervuori 1950 – 25/8 – 2020. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2020.
- Möller, Gustaf, Om domens preklusionsverkan och alternativa grunder för käromål. Tidskrift ut-
given av Juridiska Föreningen i Finland 1995, s. 131–145.
- Niemi, Matti Ilmari, Päämäärien valtakunta. Konventionalistinen analyysi lainopillisen tiedon
edellytyksistä ja oikeusjärjestelmän perusteista. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja
A-sarja N:o 211. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1996.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna, Luonnollisen henkilön velkavastuu insolvenssioikeudessa. Suoma-
laisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 202. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1995.
- Nieminen-Finne, Hanna, Asiantuntija tuomarina. Tekniikan ja luonnontieteiden alan hallinto-
oikeustuomarit ympäristönsuojeluasioissa. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja
A-sarja N:o 342. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2020.
- Norrgård, Marcus, Civilprocessens funktioner – tolkningshjälp eller läroboksutfyllnad. Tidskrift
utgiven av Juridiska Föreningen i Finland 2001, s. 140–163.
- Norrgård, Marcus, Interimistiska förbud i immaterialrätten. Kauppakaari / Talentum Media 2002.
- Nuotio, Kimmo, Oikeuslähteet ja yleiset opit. Lakimies 7–8/2004, s. 1267–1291.
- Nuotio, Kimmo, Oikeuslähteet, ”supernormistot” ja ratkaisujen perustelu, s. 127–152 teoksessa
Jyrki Tala – Kauko Wikström (toim.), Oikeus – kulttuuria ja teoriaa. Juhlakirja Hannu Tolonen
2005. Turun yliopisto 2005.
- Nylund, Anna, Tillgången till den andra instansen i tvistemål. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen
julkaisuja A-sarja N:o 274. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2006.
- Ojanen, Tuomas, Perusoikeuspluralismi kotimaisessa tuomioistuimessa. Defensor Legis 4/2011,
s. 442–455.
- Oker-Blom, Max, En enda riktig lösning trots allt? – Dworkin mot finländsk bakgrund. Tidskrift
utgiven av Juridiska Föreningen i Finland 1978, s. 251–319.
- Olivecrona, Karl, Bevisskyldigheten och den materiella rätten. Almqvist & Wiksell 1930.
- Olivecrona, Karl, Law as Fact. Munksgaard 1939.
- Olivecrona, Karl, Grunden och saken. Ett bidrag till belysning av frågorna om ändring av talan och
res iudicata av tvistemål. Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland 1954, s. 312–346.
- Olivecrona, Karl, Rätt och dom. 2. upplagan. P. A. Norstedt & Söners Förlag 1966.
- Ollinen, Ilmo, Kiinteistön pakkohuutokaupasta Suomen oikeuden mukaan silmälläpitäen erityi-
sesti ulosotto prosessuaalisia kysymyksiä. 1 Valmistavat toimenpiteet ennen myytäväksi tar-

- joamista. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 16. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1938.
- Peczenik, Aleksander, Rätten och förnuftet. En lärobok i allmän rättslära. 2. upplagan. Norstedts Förlag 1988.
- Peczenik, Aleksander, Vad är rätt? Om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation. Fritzes Förlag 1995.
- Pellonpää, Matti – Gullans, Monica – Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti, Euroopan ihmisoikeusoppimus. Alma Talent 2018.
- Puumalainen, Mikko, EU:n etusijaperiaatteesta Suomen valtiosäännössä. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 340. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2018.
- Pylkkänen, Anu, Ulosottotoimen historiallinen tausta, s. 50–58 teoksessa Suomen Kaupunginvoutien Yhdistys ry.: Ulosotto. Suomen Lakimiesliiton Kustannus 1984.
- Pölönen, Pasi, Henkilötodistelu rikosprosessissa. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 236. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2003.
- Pöyhönen, Juha, Uusi varallisuus oikeus. Lakimiesliiton Kustannus 2000.
- Rautio, Jaakko, X Muutoksenhaku 3. Ylimääräinen muutoksenhaku, s. 1203–1250 teoksessa Mikko Vuorenpää – Dan Helenius – Petra Hietanen-Kunwald – Tuomas Hupli – Risto Koulu – Juha Lappalainen – Heidi Lindfors – Johanna Niemi – Jaakko Rautio – Timo Saranpää – Santtu Turunen – Jyrki Virolainen, Prosessioikeus. 6. uudistettu painos. Alma Talent 2021.
- Reinikainen, Veikko, Prosessinedellytyksen puuttumisen oikeusseuraamuksista. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 54. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1958.
- Rentto, Juha-Pekka, Oikea ratkaisu – ennustettava ratkaisu?, s. 157–166 teoksessa Martti Kairinen – Leena Kartio – Ari Saarnilehto (toim.), Juhlajulkaisu Allan Huttunen 1928 – 5/11 – 1988. Turun yliopisto 1988.
- Rosenberg, Leo, Lehrbuch des Deutschen Zivilprozessrechts. 3. Auflage. 1931.
- Sandgren, Claes, On Empirical Legal Science, s. 445–482 teoksessa Peter Wahlgren (ed.), Legal Theory. Scandinavian Studies in Law Volume 40. Stockholm Institute for Scandinavian Law 2000.
- Saranpää, Timo, Näyttöenemmysperiaate riita-asiaissa. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 299. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2010.
- Saraviita, Ilkka, Valtiovallan kolmijako-oppi ja nykyaika, s. 232–245 teoksessa Pekka Hallberg – Mikael Hidén – Toivo Holopainen (toim.), Juhlajulkaisu Aarne Nuorvala 1912 – 18/4 – 1982. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1982.
- Saraviita, Ilkka, Perustuslaki. 2. uudistettu painos. Talentum Media 2011.
- Siltala, Raimo, A Theory of Precedent. From Analytical Positivism to a Post-Analytical Philosophy of Law. Hart Publishing 2000.
- Siltala, Raimo, Oikeustieteen tieteenteoria. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 234. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2003.
- Strömholm, Stig, Användning av utländskt material i juridiska monografier. Några anteckningar och förslag. Svensk Juristtidning SvJT 1971, s. 251–263.
- Strömholm, Stig – Lyles, Max – Valguarnera, Filippo, Rätt, rättskällor och rättstillämpning. En lärobok i allmän rättslära. 7. upplagan. Norstedts Juridik 2020.
- Ståhlberg, K. J., Suomen hallinto-oikeus. Yleinen osa. Otava 1928.
- Summers, Robert S. – Taruffo, Michele, Interpretation and Comparative Analysis, s. 461–510 teoksessa D. Neil MacCormick – Robert S. Summers (eds), Interpreting Statutes. A Comparative Study. Dartmouth Publishing Company 1991.
- Sundström, G. O. Zacharias, Oikeudenmukainen tuomio. Tuomarin harkinta rikosasiassa. Kansalliset ja kansainväliset vaikutteet tuomarin harkinnassa. Edita 2011.
- Suviranta, Outi, Virkamiehen ratkaisutoiminta ja Euroopan yhteisön oikeus. Tutkimus Euroopan unionin jäsenyyden vaikutuksesta virkamiehen ratkaisutoiminnan oikeudellisen ohjauksen

- rakenteeseen. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 207. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1996.
- Syrjänen, Jussi, Oikeudellisen ratkaisun perusteista. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 285. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2008.
- Syrjänen, Jussi, Tuomarin harkinnan rajat – irti legalismin taakasta. Oikeustiede – Jurisprudentia XLV 2012, s. 335–391.
- Söderlind, Åke, Laga kraft eller inte när överklagandetiden har gått ut? Juridisk Tidskrift vid Stockholms Universitet nr 3 2012/13, s. 770–782.
- Takki, Tapio, Lainkäyttäjän lainsäätäjän työn jatkajana. Korkeimman oikeuden oikeutta luovasta roolista. Suomen Lakimiesliiton Kustannus 1985.
- Takki, Tapio, Siviilituomion oikeusvoiman objektiivisesta ulottuvuudesta. Oikeustiede – Jurisprudentia XX 1987, s. 233–278.
- Tapanila, Antti, Tuomarin esteellisyys. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 282. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2007.
- Tapanila, Antti, Muutoksenhaku käsittelyratkaisusta. Defensor Legis 1/2015, s. 1–18.
- Tapanila, Antti, Siviiliprosessi. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2021.
- Tarukannel, Veijo – Jukarainen, Heikki, Oikeudenkäynti hallintotuomioistuimessa. Tampereen yliopiston julkisoikeuden laitos 1999.
- Tirkkonen, Tauno, Oikeusvoimasta. Sen luonne ja subjektiivinen ulottuvaisuus Suomen siviiliprosessioikeudessa. Tauno Tirkkonen 1933.
- Tirkkonen, Tauno, Suomen siviiliprosessioikeus I. Werner Söderström Osakeyhtiö 1974.
- Tirkkonen, Tauno, Suomen siviiliprosessioikeus II. Toinen, uusittu painos (toim. Jouko Halila). Werner Söderström Osakeyhtiö 1977.
- Tolonen, Hannu, Oikeuslähdeoppi. WSOY Lakitieto 2003. (Tolonen 2003a)
- Tolonen, Hannu, Oikeus ja sen tavoitteet, s. 145–160 teoksessa Ari-Matti Nuutila (toim.), Oikeuden tavoitteet ja menettelyt. Muistokirja Hannu Tapani Klamille. Turun yliopisto 2003. (Tolonen 2003b)
- Tuori, Kaarlo, Valtionhallinnon sivuelinorganisaatiosta 1. Julkisoikeudellinen tutkimus komiteatyypisten elinten asemasta Suomen valtio-organisaatiossa 1. nide. Teoreettinen ja historiallinen tausta. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 159. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1983.
- Tuori, Kaarlo, Oikeus, valta ja demokratia. Lakimiesliiton Kustannus 1990.
- Tuori, Kaarlo, Kriittinen oikeuspositivismi. Werner Söderström Lakitieto 2000.
- Tuori, Kaarlo, Vallanjako – vaiettu oppi. Lakimies 7–8/2005, s. 1021–1049.
- Tuori, Kaarlo, Oikeuden ratio ja voluntas. WSOYpro 2007.
- Turtia, Kaarina, Otavan uusi sivistyssanakirja. Kustannusosakeyhtiö Otava 2010.
- Van Hoecke, Martin, Legal Doctrine: Which Method(s) for What Kind of Discipline?, s. 1–18 teoksessa Martin Van Hoecke (ed.), Methodologies of Legal Research. Which Kind of Method for What Kind of Discipline? Hart Publishing 2011.
- Vaitoja, Jari, Väittämistaakka, tuomarin kyselyvelvollisuus ja pakottavaan yksityisoikeudelliseen sääntelyyn perustuvien vaatimusten tutkiminen siviiliprosessissa. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 321. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2014.
- Viljanen, Veli Pekka, Perusoikeuksien rajoitusedellytykset. Werner Söderström Lakitieto 2001.
- Vilkkonen, Eero, Hallintolainkäyttö I. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1976.
- Vilkkonen, Eero, Hallintomenettelyn ja hallintolainkäytön dynamiikasta, s. 300–310 teoksessa Pekka Hallberg – Mikael Hidén – Toivo Holopainen (toim.), Juhlajulkaisu Aarne Nuorvala 1912 – 18/4 – 1982. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1982.
- Virolainen, Jyrki, Kanteen muuttamisesta ja ennakkopäätösten perustelemisesta – teoriaa, käytäntöä ja kritiikkiä. Defensor Legis 1990, s. 563–586.

- Virolainen, Jyrki, Lainkäyttö. Oikeudenkäynnin perusteet ja lainkäyttöelimet siviili- ja rikosprosessissa. Lakimiesliiton Kustannus 1995.
- Virolainen, Jyrki – Martikainen, Petri, Tuomion perusteleminen. Talentum Media 2010.
- Virolainen, Jyrki – Pölönen, Pasi, Rikosprosessin perusteet. Rikosprosessioikeus I. WSOY Lakitieto 2003.
- Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko, I Johdatus prosessioikeuteen. 1. Prosessioikeus oikeudenalana. 2. Prosessin pääläjit ja tehtävät, s. 43–80 teoksessa Mikko Vuorenpää – Dan Helenius – Petra Hietanen-Kunwald – Tuomas Hupli – Risto Koulu – Juha Lappalainen – Heidi Lindfors – Johanna Niemi – Jaakko Rautio – Timo Saranpää – Santtu Turunen – Jyrki Virolainen, Prosessioikeus. 6. uudistettu painos. Alma Talent 2021.
- Vuorela, Miikka – Määttä, Tapio – Soininen, Niko, ”Lain tarkoitus ja systematiikka huomioon ottaen on selvää” – julkilausutut systeemiperustelut korkeimman oikeuden ja korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisuissa. Lakimies 7–8/2020, s. 1146–1171.
- Vuorenpää, Mikko, Syyttäjän tehtävät. Erityisesti silmällä pitäen rikoslain yleisestävää vaikutusta. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 277. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2007.
- Vuorenpää, Mikko, Prosessioikeuden perusteet. Prosessioikeuden yleisiä lähtökohtia sekä menettely käräjäoikeuden tuomioon asti. WSOYpro 2009.
- Vähätalo, Tuukka-Tapani, Oikeusvoiman objektiivinen ulottuvuus siviiliprosessissa. Acta Legis Turkuensia 1/2013, s. 5–36.
- Vähätalo, Tuukka, EU-oikeus ja kansallisen tuomion oikeusvoima. Oikeustiede – Jurisprudentia XLIX 2016, s. 185–288.
- Vähätalo, Tuukka, EU-oikeus, virallistutkinta ja ylimääräinen muutoksenhaku siviiliprosessissa, s. 492–519 teoksessa Juhana Riekkinen (toim.), Oikeutta oikeudenkäynnistä täytäntöönpanoon. Juhlajulkaisu Tuula Linna 1957 – 25/9 – 2017. Alma Talent 2017.
- Vähätalo, Tuukka, Euroopan ihmisoikeussopimuksen loukkaus ja kansallisen tuomion lopullisuus. Oikeustiede – Jurisprudentia LII 2019, s. 309–426.
- Vähätalo, Tuukka, Eurooppaoikeus ja kansallisen tuomion lopullisuus. Tutkimus Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja EU-oikeuden vaikutuksista niiden kanssa ristiriitaisten kansallisten tuomioiden lopullisuuteen. Lapin yliopisto 2022. Luettavissa osoitteessa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-302-0> (29.5.2022).
- Välimaa, Asko, Lainvoimaa vailla olevan siviilituomion täytäntöönpanosta. Tutkimus ennakkoli-sesta täytäntöönpanosta siviiliprosessioikeuden järjestelmässä. Helsingin yliopisto 1994.
- Wahlbeck, Annina, Onko yhden ainoan oikean ratkaisun problematiikkaan yhtä ainoaa oikeaa ratkaisua?, s. 236–249 teoksessa Petra Sund-Norrgård – Marcus Norrgård – Santeri Jusslin (red.), Ett kvartssekel med Justus. Neljännen vuosikurssin Justuksen kanssa. Publikationer från juridiska fakulteten vid Helsingfors universitet. Forum Iuris 2016.
- Walén, Gösta – Gregow, Torkel – Millqvist, Göran – Persson, Annina H., Utsökningsbalken. En kommentar. 5. upplagan. Wolters Kluwer Sverige 2017.
- Welamson, Lars – Munck, Johan, Processen i hovrätt och Högsta domstolen. Rättegång VI. 5. upplagan. Wolters Kluwer Sverige 2016.
- Wikström, Kauko, Oikeuskäytännön tulkinnasta. Erittely oikeusnormien soveltamistoiminnasta esitettävien väitteiden teoreettisista perusteista ja oikeuskäytännön rakenteesta. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1979.
- Wrede, R. A., Finlands gällande civilprocessrätt. Första bandet. 3. omarbetade upplagan. Holger Schildts förlagsaktiebolag 1922.
- Wrede, R. A., Ulosottoimi. Werner Söderström Osakeyhtiö 1927.
- von Wright, Georg Henrik, The Varieties of Goodness. Third impression. Routledge & Kegan Paul 1968.

- von Wright, Georg Henrik, Tieteen filosofian kaksi perinnettä. Helsingin yliopiston filosofian laitos 1970.
- von Wright, Georg Henrik, Explanation and Understanding. Reprinted. Routledge & Kegan Paul 1975.

VIRALLISLÄHTEET

Suomi

- HaVM 3/2010 vp. Hallintovaliokunnan mietintö 3/2010 vp hallituksen esityksestä (HE 226/2009 vp) laeiksi hallintolain ja hallintolainkäyttölain muuttamisesta.
- HE 15/1990 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle riita-asiaain oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.
- HE 106/1995 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle ulosottoviranomaisia ja ulosottoasioiden muutoksenhakua koskevan lainsäädännön uudistamisesta.
- HE 145/1996 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi ulosottolain muuttamisesta.
- HE 1/1998 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi.
- HE 275/1998 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi ulosottolain muuttamisesta.
- HE 32/2001 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien riita-asiaain valmistelua, pääkäsittelyä sekä hakemusasioiden käsittelyä koskevien säännösten muuttamisesta.
- HE 83/2001 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren hovioikeusmenettelyä koskevien säännösten sekä eräiden niihin liittyvien lakien muuttamiseksi.
- HE 216/2001 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi ulosottolain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 72/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle hallintolaiksi ja laiksi hallintolainkäyttölain muuttamisesta.
- HE 91/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle valitusta hovioikeuteen ja valitusasian käsitteilyä hovioikeudessa koskevien oikeudenkäymiskaaren säännösten muuttamiseksi.
- HE 13/2005 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi ulosottolain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 83/2006 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle ulosottokaareksi ja laiksi verojen ja maksujen täytäntöönpanosta sekä eräiksi niihin liittyviksi laeiksi.
- HE 46/2009 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi Valtakunnanvoudinvirastosta, ulosottokaaren eräiden säännösten voimaantulosta ja ulosottokaaren muuttamisesta.
- HE 105/2009 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle muutoksenhakua käräjäoikeudesta koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 226/2009 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi hallintolain ja hallintolainkäyttölain muuttamisesta.
- HE 246/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi oikeudenkäymiskaaren 25 ja 25 a luvun sekä sotilasoikeudenkäyntilain 3 §:n muuttamisesta.
- HE 7/2016 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle tuomioistuinlaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi.
- HE 71/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ulosottokaaren muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

- KM 1901:8. Ehdotukset Oikeudenkäyntilaitoksen uudistukseksi. Laatinut sitä varten asetettu komitea. I. Ehdotus Tuomioistuinlaiksi ynnä Perustelmat. Helsingissä 1901.
- KM 1978:35. Oikeushallintokomitean mietintö. IV osa. Ulosottolaitos. Komiteanmietintö 1978:35.
- KM 1998:2. Ulosotto 2000 -toimikunnan mietintö 1998:2.
- KM 2003:3. Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean mietintö KM 2003:3.
- LaVL 9/1998 vp. Lakivaliokunnan lausunto 9/1998 vp hallituksen esityksestä (HE 1/1998 vp) uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi.
- LaVM 15/1995 vp. Lakivaliokunnan mietintö 15/1995 vp hallituksen esityksestä (HE 106/1995 vp) ulosottoviranomaisia ja ulosottoasioden muutoksenhakua koskevan lainsäädännön uudistamisesta.
- LaVM 9/1997 vp. Lakivaliokunnan mietintö 9/1997 vp hallituksen esityksestä (HE 82/1995 vp) rikosasiain oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.
- LaVM 4/2010 vp. Lakivaliokunnan mietintö 4/2010 vp hallituksen esityksestä (HE 105/2009 vp) muutoksenhakua käräjäoikeudesta koskevaksi lainsäädännöksi.
- LaVM 22/2018 vp. Lakivaliokunnan mietintö 22/2018 vp hallituksen esityksestä (HE 71/2018 vp) laiksi ulosottokaaren muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- OLJ 2/1976. Oikeudenkäyntimenettelyn ja tuomioistuinlaitoksen uudistamisesta. Ns. Iskuryhmän raportti. Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu 2/1976.
- OLJ 10/1988. Ehdotus muutoksenhakua ulosottoasioissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi. Työryhmän mietintö. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 10/1988.
- PeVL 12/2002 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto 12/2002 vp lakivaliokunnalle hallituksen esityksestä (HE 216/2001 vp) laiksi ulosottolain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- PeVL 42/2006 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto 42/2006 vp lakivaliokunnalle hallituksen esityksestä (HE 83/2006 vp) ulosottokaareksi ja laiksi verojen ja maksujen täytäntöönpanosta sekä eräksi niihin liittyviksi laeiksi.
- PeVL 59/2014 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto 59/2014 vp lakivaliokunnalle hallituksen esityksestä (HE 246/2014 vp) laeiksi oikeudenkäymiskaaren 25 ja 25 a luvun sekä sotilasoi-
keudenkäyntilain 3 §:n muuttamisesta.
- PeVM 25/1994 vp. Perustuslakivaliokunnan mietintö 25/1994 vp hallituksen esityksestä (HE 309/1993 vp) perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.
- PeVM 10/1998 vp. Perustuslakivaliokunnan mietintö 10/1998 vp hallituksen esityksestä (HE 1/1998 vp) uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi.

Ruotsi

- Prop. 1980/81:8 Regeringens proposition 1980/81:8 med förslag till utsökningsbalk.
- Prop. 1992/93:216 Regeringens proposition 1992/93:216 om prövningstillstånd i hovrätt och instansordningen i utsökningsmål.
- Prop. 2014/15:136 Regeringens proposition 2014/15:136. Gäldenärens möjligheter att överklaga utmättningsbeslut.

Eurooppa

- Recommendation No R (95) 5 of the Committee of Ministers to Member States concerning the introduction and improvement of the functioning of appeal systems and procedures in civil and commercial cases (Adopted by the Committee of Ministers on 7 February 1995 at the

528th meeting of the Ministers` Deputies) https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680505f3c (28.5.2022)

Recommendation Rec(2001)9 of the Committee of Ministers to member states on alternatives to litigation between administrative authorities and private parties (Adopted by the Committee of Ministers on 5 September 2001 at the 762nd meeting of the Ministers` Deputies) https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805e2b59 (28.5.2022)

Recommendation CM/Rec(2007)7 of the Committee of Ministers to member states on good administration (Adopted by the Committee of Ministers on 20 June 2007 at the 999bis meeting of the Ministers` Deputies) https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d5bb1 (28.5.2022)

Oikeuskäytäntö

Korkein oikeus

KKO 1990:57	KKO 2003:133	KKO 2013:72
KKO 1992:137	KKO 2004:62	KKO 2013:83
KKO 1993:75	KKO 2004:93	KKO 2014:28
KKO 1993:76	KKO 2007:40	KKO 2014:101
KKO 1998:108	KKO 2008:21	KKO 2015:35
KKO 2000:84	KKO 2008:43	KKO 2017:72
KKO 2001:50	KKO 2009:20	KKO 2020:64
KKO 2001:71	KKO 2011:98	KKO 2022:9
KKO 2001:115	KKO 2012:17	
KKO 2001:136	KKO 2012:77	
KKO 2003:112	KKO 2013:23	
KKO 2003:132	KKO 2013:54	

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Airey v. Irlanti (9.10.1979)
 Bochan v. Ukraina No. 2 (5.2.2015)
 Brletić v. Croatia (16.1.2014)
 Brumarescu v. Romania (28.10.1999)
 Driza v. Albania (13.11.2007)
 Engel ym. v. Alankomaat (8.6.1976)
 Esertas v. Lithuania (31.5.2012)
 Freitag v. Saksa (19.7.2007)
 Golder v. Yhdistynyt kuningaskunta (21.2.1975)
 Handyside v. Yhdistynyt kuningaskunta (7.12.1976)
 Hornsby v. Kreikka (19.3.1997)
 Huhtamäki v. Suomi (6.3.2012)
 Kehaya and others v. Bulgaria (12.1.2006)
 Kudla v. Puola (26.10.2000)
 Mendel v. Ruotsi (7.4.2009)
 Mikulová v. Slovakia (6.12.2005)
 Olsby v. Ruotsi (21.6.2012)
 Ryabykh v. Russia (24.7.2003)
 Soering v. Yhdistynyt kuningaskunta (7.7.1989)
 Stafford v. Yhdistynyt kuningaskunta (28.5.2002)
 Stanev v. Bulgaria (17.1.2012)
 Tyrer v. Yhdistynyt kuningaskunta (25.4.1978)
 Vilho Eskelinen ym. v. Suomi (19.4.2007)
 Vinter ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta (9.7.2013)

Högsta domstolen (Ruotsi)

NJA 1984, s. 733

NJA 1990, s. 166

NJA 2011, s. 718

Hovrätten (Ruotsi)

RH 2012:82 Hovrätten för Västra Sverige 21.11.2012 målnummer ÖÄ3622-12

RH 2017:8 Hovrätten för Västra Sverige 20.10.2016 målnummer ÖÄ3600-16

Lyhenteet

EU	Euroopan unioni
EY	Euroopan yhteisö
HaVM	Hallintovaliokunnan mietintö
HE	Hallituksen esitys
HOL	Laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa
KKO	Korkein oikeus
KM	Komiteanmietintö
LaVL	Lakivaliokunnan lausunto
LaVM	Lakivaliokunnan mietintö
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
OK	Oikeudenkäymiskaari
OLJ	Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu
PeVL	Perustuslakivaliokunnan lausunto
PeVM	Perustuslakivaliokunnan mietintö
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken
RH	Rättsfall från hovrätterna
ROL	Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa
UB	Utsökningsbalken
UK	Ulosottokaari

Asiahakemisto

Hakemisto täydentää sisällysluetteloa.

A

access to court (pääsy tuomioistuimeen) 5,
10, 82, 134–137, 187–203
access to justice (pääsy oikeuksiin) 6
attraktioperiaate 66

D

dynaaminen tulkinta (Euroopan ihmisoikeus-
tuomioistuin) 17, 30, 31

E

ennakkoratkaisujen tulkinta 27–32
esteellisyys 45
estetodistus 140, 167

H

hakemusasioiden käsittelyjärjestys 73–76,
208
historiallinen tulkinta 21, 22, 24

I

insolvenssioikeus 38
itse-oikeus 78, 79, 81, 82, 107–109, 151,
153–157, 185, 209

J

jako (varojen) 168, 180, 181, 190
jatkokäsittelylupajärjestelmä 83, 85, 86, 207,
208

K

kanteenmuutoskielto 124–126, 128, 129, 132,
136, 142
kantelu 107, 190

L

lainkäyttö 37, 41–46, 51, 53, 54, 63–66, 70,
73, 80, 81, 84–86, 91–96, 103, 152, 207
lainoppi 11–14, 20
lainvoima 4, 50, 109, 114, 121, 129–133, 141,
144, 147–149, 152, 154–161, 168–183,
185, 189, 192–194, 197, 199, 209

M

metodi (tutkimuksessa) 11–14
myynti (ulosotossa) 148, 156, 160, 168,
176–181, 183–185, 193

O

obiter dicta 27
oikaisuvaatimusmenettely 77–82, 108
oikeudenmukainen oikeudenkäynti 5, 6, 44,
62, 77, 79, 82, 86–88, 134, 135, 188, 191,
192, 194–196, 202, 203, 210
oikeuden väärinkäyttö 133, 136, 137, 145
oikeuslähdeoppi 15–20, 23
oikeusvarmuus (legal certainty) 133–137,
191, 192
oikeusvertailu 12, 13, 31, 32
oikeusvoima
– negatiivinen vaikutus 121, 133,
140–149, 152, 161, 209, 210
– objektiivinen ulottuvuus 122–132
– positiivinen vaikutus 121, 145–149,
152–154, 161, 209
– res judicata 4, 121, 133, 134
– subjektiivinen ulottuvuus 121, 122, 161
– täytäntöönpanoriita-asiassa annetun rat-
kaisun sitovuus 158–161, 209
– ulosottomiehen itseoikeuspäätöksen si-
tovuus 153–158, 209
– ulosottomiehen päätöksen sitovuus 148–
152, 209
– ulosottovalitusasiassa annetun ratkaisun
sitovuus 139–148, 208–209
Olsby-tapaus 191–199
omistusoikeuspresumptio (-oletama) 67–69,
207

P

perus- ja ihmisoikeusmyönteinen laintulkinta
21, 98
perusoikeudet
– oikeuslähdeopissa 16–18
– omaisuuden suoja 188–190
– perustuslain etusija 97–99, 200
– rajoitukset 190, 191, 197–199
pluralismi (oikeudellinen) 16
praktinen syllogismi 93
prejudikaattirelaatio 28, 29
preklusio 127–130, 132, 136, 142, 143
presumptiivinen kontekstualismi 16
primaarilähde 18, 19, 21, 23, 26, 29
prosessinedellytykset 3, 4, 111, 121, 208

prosessin funktiot

- kontrollifunktio 54, 97–100
- muutoksenhaun ohjausfunktio 100, 101, 105
- ohjausfunktio (sanktiomekanismifunktio) 54–66, 70, 89, 90, 96, 99, 101, 105, 135, 170, 207, 208
- oikaisufunktio 87, 88, 90, 92, 100, 101, 105
- oikeussuojafunktio 54, 56–64, 66, 70, 89, 90, 96, 99, 101, 105, 114, 135, 169, 207, 208
- oikeutta luova funktio 54, 58, 91–97, 99
- prejudikaattifunktio 99, 100
- riidanratkaisufunktio (konfliktinratkaisufunktio) 54, 56–67, 70, 89, 90, 96, 97, 99, 101, 105, 114, 135, 169, 207, 208
- (ulosoton) täytäntöönpanofunktio 63, 207

prosessin tavoitteet

- varmuus, nopeus ja halpuus 88–90, 103, 104

R

ratio decidendi 27, 30

riippumattomuus

- tuomioistuin 5, 44, 108, 188
- ulosottoviranomainen 45, 70, 73, 77, 82

S

sanamuodon mukainen tulkinta 21, 22, 25, 159, 180, 181

sekundaarilähde 18–21, 23, 26, 29

sivullisen suojia (ulosotossa) 9, 67–69, 81, 104, 105, 108, 111–114, 140, 141, 157, 159–161, 177–184, 188–194, 197–200

subsidiariteettiperiaate (Euroopan ihmis-oikeustuomioistuin) 30

summaarisuus (ulosotossa) 66, 83, 84, 97, 103–105, 108, 151, 198, 199, 207

systemirationaalinen tulkinta 26–32, 196

systemaattinen tulkinta 21–26

T

teleologinen (tavoitteellinen) tulkinta 21–23
tilanneherkkä

- oikeuslähdeoppi 16, 133
- oikeusvoimaoppi 133

tilitys

- ehdollisen tilityksen käsite 167–169, 170, 171
- lopputilityksen käsite 167, 170
- lopullisen tilityksen käsite 167–169, 170

- lopullisen tilityksen vaikutus valituksen tutkimiseen 165, 187–203
- tilityksen keskeytys 182, 183, 184, 190, 197–199, 202
- välilityksen käsite 167, 170

todistusvaikutus 141, 161

tulkintaoppi 15, 20–32

tuomion purku 108, 129–132, 134, 200–202

tuomiovalta 37, 43–46, 70, 98, 207

täytäntöönpanon keskeytys 173, 182–186, 188, 195–200, 202, 210

täytäntöönpano-oikeus 38

täytäntöönpanoriita 66, 68, 69, 81, 85, 107–109, 113, 158–161, 175–177, 179, 181, 182, 185, 209

U

ulosmittaus 67–69, 111–114, 141, 142, 146–148, 171, 172, 175, 176, 179, 180, 183, 192–194

ulosottihakemus 43, 44, 73, 74, 140–146, 153, 209

ulosottomiehen (kihlakunnanvoudin) lausunto 3, 69, 70, 73, 86, 105, 109, 207

ulosottomiehen päätös 50, 113, 141, 148–154, 158–161

ulosottovalitus

- käsittelyjärjestys 3, 49, 73–76, 82–86, 103–105, 107–109, 113–115, 208
- lajit 111–115, 208
- luonne 3, 4, 6, 73–76, 80–82, 86, 103–105, 107–109, 111–114, 207, 208

V

vaatimistaakka 128, 129

vahvistustuomio 107, 146, 147, 152, 189

vakuus (ulosotossa) 78, 167–169, 171–173, 182, 184, 189

vallan kolmijako-oppi 43, 44, 91, 92, 98, 207

virallisperiaate (hallintolainkäytössä) 66, 81

virallistoimintoisuus (ulosotossa) 66, 67, 69, 70, 111, 207

vääntämistaakka 128, 129

Y

yksi ainoa oikea ratkaisu 92, 93, 96

Ulosottovalitus on suomalaisessa oikeusjärestyksessä erityinen oikeussuojakeino, jolle ei ole vastinetta yleisessä siviili- tai muutoksenhakuprosessissa. Ulosottoviranomaisen suorittamiin toimiin ja toimituksiin voidaan yleensä hakea muutosta valittamalla käräjäoikeuteen. Tavallisessa siviiliprosessissa muutosta voidaan yleensä hakea tuomioistuimen ratkaisuun. Ensimmäisenä muutoksenhakuasteena on hovioikeus. Tässä väitöstutkimuksessa selvitetään ulosottovalitusprosessin yleistä teoreettista perustaa – ulosottomenettelyä muutoksenhaun kohteena ja ulosottovalitusta muutoksenhakukeinona – sekä erityisesti kahta ulosottovalituksen tutkimisen estettä: aikaisemman ratkaisun oikeusvoimavaikutusta ja lopullisen tilityksen vaikutusta.

Tuomion oikeusvoimavaikutus (*res judicata*) tarkoittaa sitä, ettei lainvoimaisesti ratkaistua asiaa voida ottaa enää uudelleen tuomioistuimen tutkittavaksi. Ulosoton tilitysvaikutus puolestaan merkitsee sitä, että ulosottomenettelyssä kertyneiden varojen lopullisen tilityksen jälkeen ulosottovalitusta ei voida enää tuomioistuimessa tutkia. Oikeusvoima on yleinen siviiliprosessuaalinen konstruktio. Tutkimuksessa selvitetään, sopiiko siviiliprosessuaalinen oikeusvoimavaikutus ulosottovalitusjärjestelmään. Tilitysvaikutus on puolestaan ulosotto-oikeudellinen konstruktio. Sen osalta tutkittavana on, sopiiko ulosottoprosessuaalinen tilitysvaikutus siviiliprosessuaaliseen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin järjestelmään, erityisesti tuomioistuimeen pääsyn kriteeriä silmällä pitäen. Tutkimuksessa siten yleinen siviiliprosessuaalinen ja erityinen ulosottoprosessuaalinen järjestelmä kohtaavat.

Tutkimuksessa käsitellyt kaksi valituksen tutkittavaksi ottamisen kriteeriä osoittavat esimerkkeinä, kuinka suuri merkitys järjestelmällä on niin kriteerien tulkinnaassa kuin systemaattisessa arvioinnissa. Tutkimus vahvistaa ulosottovalitusasioiden erityisluonteen sekä yleisemminkin järjestelmän ymmärtämisen merkitystä.

Teos on hyödyllinen kaikille ulosottoasioiden parissa työskenteleville: ulosottomiehille, avustajille ja tuomareille. Teoksessa käsitellyt prosessioikeudelliset ja oikeusteoreettiset kysymykset ovat kiinnostavia myös sellaisenaan, ilman liityntää ulosottoasioihin, niin tutkimuksen kuin käytännön ratkaisutoiminnan näkökulmasta.

